

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปริญญาานิพนธ์
ของ
เบ็ญจมาศ คำอุ่น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2549

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปริญญาานิพนธ์
ของ
เบ็ญจมาศ คำอุ่น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

บทคัดย่อ

ของ

เบ็ญจมาศ คำอุ่น

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2549

เบญจมาศ คำอุ่น. (2549). *ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : การศึกษาเชิง*

วิเคราะห์. ปริญญาโท กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวณพิศ อธิฐรัตน์, อาจารย์บรรพต ศิริชัย.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจแสดงละครชาตรี และบทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการบันทึกเสียงการแสดงจริง เพื่อนำเรื่องที่ใช้แสดงมาศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีละครชาตรี 15 คณะ เรื่องที่ใช้ในการแสดงนำเค้าเรื่องเดิมมาจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ของสำนักพิมพ์ราชบุรินทร์ หรือหนังสือวัดเกาะ โดยนำมาปรับเนื้อหาและภาษาตามบริบททางสังคม

ผลการวิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่าแนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก ได้แก่ ความรักระหว่างสามีและภรรยา ความรักของบิดามารดาต่อบุตร ความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เรื่องค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำ และความกตัญญู แนวคิดประการสุดท้ายคือ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม ความเชื่อเรื่องความฝันและดวงสังหรณ์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ

ผลการวิเคราะห์บทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า ละครชาตรีมีบทบาทในพิธีกรรมเก่าแก่มาก่อนเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการให้ความบันเทิง บทบาทในการเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม บทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอด นับได้ว่าละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ในการสืบทอดแนวคิดและมรดกพิถีพิถันของไทยให้คงอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้

LAKORN CHA-TREE OF WISETCHAICHAN IN ANGTHONG PROVINCE :
AN ANALYTICAL STUDY

AN ABSTRACT

BY

BENJAMARD KUM - UN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University

May 2006

Benjamard Kum-Un (2006). *Lakorn Cha –Tree of Wisetchaichan in Angthong Province : An Analytical Study*. Master's thesis, M. Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assistant Professor Chuanpis Ittaratana, Aj. Banpot Sirichai

This research aims to study the themes chosen to be performed in Lakorn Cha – Tree in Wisetchaichan District , Angthong Province. Data including related documents, interviews and voice records of live performances were analyzed descriptively.

Results of the study show that at present there are 15 Lakorn Cha – Tree performing groups in Wisetchaichan District , Angthong Province. In regards to themes, Lakorn Cha-Tree take the original themes about fairy tales of 'Chak Chak Wong Wong' of Ratcharoen Publishing Company or Wat Koh Book and adapted these themes as well as the language to suit contemporary social context.

After analyzing the themes employed to be performed in Lakorn Cha – Tree in Wisetchaichan District, Angthong Province, the researcher found that most themes were related to love – i.e. love between husband and wife, love of parents to their children, love between friends. Other themes are related to moral and ethics, the values of good virtue relating to good mind and deeds as well as gratitude. The other significant themes are beliefs in fate including *Vāsanā* and Kamma, beliefs in dreams and omens, beliefs in astrology and beliefs in angels and magicians.

Results of the analysis of roles of Lakorn Cha – Tree in Wisetchaichan District, Angthong Province, showed that Lakorn Cha – Tree played the main role of serving as a recompensing ceremony. It also played the role of giving entertainment, being a tool to instill ethics, conserving and passing on national heritage.

All in all, Lakorn Cha – Tree in Wisetchaichan District, Angthong Province has played a very important role in inheriting and maintaining themes and conserving Thai folk entertainment in the Thai society.

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

ละครชาตรีในอำเภอพิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ของ

เบญจมาศ คำอุ่น

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

คณะกรรมการสอบปริญญาานิพนธ์

..... ประธานควบคุมปริญญาานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวนพิศ อธิรัตน์)

..... กรรมการควบคุมปริญญาานิพนธ์

(อาจารย์บรรพต ศิริชัย)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ อัครา บุญทิพย์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ ผกาศรี เย็นบุตร)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาบัตรฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวนพิศ อัฐรัตน์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาบัตร และ อาจารย์บรรพต ศิริชัย กรรมการควบคุมปริญญาบัตร ท่านทั้งสองได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดทำงานวิจัยนี้ทุกขั้นตอน และผู้วิจัยยังได้รับความกรุณาจากกรรมการพิจารณาปริญญาบัตรคือ รองศาสตราจารย์ อัครา บุญทิพย์ และ รองศาสตราจารย์ ผกาศรี เย็นบุตร ที่กรุณาให้คำแนะนำ และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ทุกท่านเป็นแบบฉบับของอาจารย์ที่ทุ่มเทให้กับศิษย์และงานด้านวิชาการอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และอบรมสั่งสอน ศิษย์ ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมา ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณวิทยากรทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำงานวิจัยฉบับนี้อย่างยิ่ง

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ และขอบคุณพี่ น้อง และเพื่อน ๆ ทุกคน ที่เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

เบ็ญจมาศ คำอุ่น

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี.....	5
เอกสารเกี่ยวกับละครชาตรี.....	5
งานวิจัยเกี่ยวกับละครชาตรี.....	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด.....	10
เอกสารเกี่ยวกับแนวคิด.....	10
งานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิด.....	13
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน.....	16
เอกสารเกี่ยวกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน.....	16
งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน.....	17
3 ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	22
พื้นที่ศึกษา.....	22
ประวัติและวิวัฒนาการของละครชาตรี.....	24
คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	27
คณะจำลองเจริญศิลป์.....	28
คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์.....	28
คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร.....	28
คณะนันทยาวิทยารุ่น.....	29
คณะวิชาญสำรวยศิลป์.....	29
คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์.....	29

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
คณะ ศ. รุ่งสุริยานำศิลป์.....	29
คณะ ศ. สมพิศเรืองงาม.....	30
คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์.....	30
คณะศรีนวลยอดรัก.....	30
คณะ ส. นิภา นำศิลป์.....	30
คณะ ส. พยงค์นำศิลป์.....	31
คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์.....	31
คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์.....	31
คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์.....	32
ลักษณะการสืบทอดคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	32
วรรณกรรมประกอบการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	33
ขนบนิยมในการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	35
การโหมโรง.....	35
การบูชาครู.....	36
การร้องบทไหว้ครู.....	37
การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์.....	38
การรำถวายมือ.....	39
การประกาศเรื่องที่จะแสดง.....	40
การแสดงในช่วงเช้า.....	43
การลาเครื่องสังเวद्य.....	43
การแสดงในช่วงบ่าย.....	43
การขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ.....	43
4 วิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่นำมาแสดงละครชาตรีในอำเภอ	
วิเศษชัยชาญ.....	47
แนวคิดเกี่ยวกับความรัก.....	47
ความรักระหว่างสามีและภรรยา.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
อุปสรรคของความรัก.....	47
การแย่งชิง.....	47
การกีดกันกลิ่นแก๊ส.....	55
การใส่ร้ายป้ายสี.....	58
ความแตกต่างทางสถานภาพ.....	61
ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อคนรัก.....	62
ความหึงหวง.....	66
ความรักของบิดามารดาต่อบุตร.....	70
ความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน.....	76
แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม.....	80
ค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำ.....	80
ความกตัญญู.....	84
แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ.....	86
ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม.....	87
ความเชื่อเรื่องความฝันและดวงสังหรณ์.....	92
ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์.....	97
ความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ.....	98
5 วิเคราะห์บทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	106
บทบาทในพิธีกรรม.....	106
บทบาทในการให้ความบันเทิง.....	111
ความบันเทิงจากเนื้อเรื่องและการแสดง.....	111
ความบันเทิงจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนาน.....	111
ความบันเทิงจากการใช้ภาษา.....	119
การใช้ภาษาปาก.....	120
การใช้คำหยาบหรือคำบริภาษ.....	121
การใช้คำราชาศัพท์.....	125

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
ความบันเทิงจากบทบาทของตัวละคร.....	126
ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น.....	129
เพลงลูกทุ่ง.....	130
ลิเก.....	136
การแห่.....	138
เพลงร้องเล่น.....	140
ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ.....	141
ความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม.....	144
บทบาทในการเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม.....	149
การปลูกฝังความเชื่อเรื่องเวรกรรม.....	149
การปลูกฝังเรื่องความกตัญญูตเวที.....	152
การปลูกฝังเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี.....	154
การปลูกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน.....	158
บทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอด.....	160
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	164
บรรณานุกรม.....	169
ภาคผนวก.....	176
เนื้อเรื่องย่อบทละครชาตรี.....	177
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	199

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การแสดงพื้นบ้านเป็นคติชนวิทยาประเภทหนึ่ง ที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างคติชนประเภทมุขปาฐะและอมุขปาฐะ คือมีลักษณะเป็นคติชนที่ใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำอยู่รวมกัน การแสดงพื้นบ้านหรือมหกรรมของไทยประกอบด้วย เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์ อันได้แก่ ระบำ รำ ฟ้อน และการแสดงเป็นเรื่องราว การแสดงพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่แสดงให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ปรีญา หิรัญประดิษฐ์ (2542 : 20) กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาของการแสดงพื้นบ้านว่า “พัฒนาการของการแสดงพื้นบ้านเริ่มจากการเลียนแบบท่าทางตามธรรมชาติของสัตว์ เพื่อจุดประสงค์ในการทำพิธีกรรม ต่อมาก็มีการจัดระบบระเบียบในการแสดงให้งดงามมากขึ้น จนกระทั่งพัฒนาเป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราวแล้วขยายจากการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมไปเป็นความบันเทิงของคนในสังคมหรือพัฒนาจากการเล่นเพื่อความสนุกสนานของกลุ่มชาวบ้านไปสู่การแสดงที่มีการแยกผู้เล่นกับผู้ชม” บทบาทของการแสดงพื้นบ้านนอกจากให้ความบันเทิงแล้ว ยังสามารถช่วยดำรงสังคมชาวบ้านให้เข้มแข็ง ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามครรลองและมีความเป็นเอกภาพ เพราะการแสดงพื้นบ้านสามารถเป็นสื่อกลางในการอบรมระเบียบวินัย การปฏิบัติตนในสังคม การให้ความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ทั้งยังสามารถเป็นทางออกของความขัดแย้งของบุคคลในสังคมอีกด้วย การแสดงพื้นบ้านที่ยังพบเห็นได้ในสังคมไทยปัจจุบัน เช่น ลิเก ลำตัด เพลงพื้นบ้าน ละคร เป็นต้น

ละครชาตรี เป็นการแสดงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ที่ไทยได้รับอิทธิพลมาจากละครของอินเดีย **สุนันทา ไสร้จักษ์ (2518 : 24-25)** ได้กล่าวเกี่ยวกับที่มาของละครชาตรีว่า

ในสมัยโบราณก่อนจะมีละครขึ้น ไทยเราก็มีแต่การขับร้องฟ้อนรำอย่างที่เรียกรวมอยู่ในจำพวกระบำ เพราะมิได้แสดงเป็นเรื่องราวแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อได้รับวัฒนธรรมด้านละครของอินเดียจึงได้เกิดเป็นละครชาตรีขึ้น ซึ่งแต่แรกก็เดินแบบคล้ายคลึงกับของอินเดียมาก คือ มีตัวแสดงเพียง 3 ตัว ได้แก่ ตัวนายโรง (ตัวยืนเครื่อง) ตัวนาง และตัวจำอวด (เป็นตัวเบ็ดเตล็ดด้วย) ดนตรีก็มีเครื่องเป่าพาทย์ประกอบเพียงเป่าเลาหนึ่ง โทน กลองอย่างละ 1 คู่ และฆ้องคู่เท่านั้น ละครชาตรีนี้แพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ทางจังหวัดภาคใต้ เรียกกันว่า โนห์รา เพราะเล่นแต่เรื่องนางมโนห์รา (พระสุธน) เป็นพื้น

สำหรับเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรี นอกจากเรื่องพระสุธนมนโหรีมาแล้ว ส่วนใหญ่จะแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งใช้แสดงละครนอก บางเรื่องเป็นบทละครที่ใช้เล่นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบทอดมายังปัจจุบัน *สุมนมาลย์ นิรมิตพันธ์ (2532 : 124)* ได้กล่าวถึงเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรีว่า “เรื่อง que แสดงในสมัยโบราณละครชาตรีนิยมแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องที่ใช้แสดงละครนอกเป็นส่วนมาก และนิยมคัดเลือกบทละครเฉพาะตอนที่สนุก ดูหลายครั้งไม่เบื่อ และสามารถแทรกบทเจรจาทำให้เกิดรสชาติ” เนื้อเรื่องของละครชาตรีมุ่งให้ความเพลิดเพลินและมักแทรกคติสอนใจแก่ผู้ชมแนวคิดของเรื่อง que ปรากฏมักเกี่ยวกับความรักและหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม *สมถวิล วิเศษสมบัติ (2525 : 123-124)* ได้กล่าวเกี่ยวกับการสร้างแนวคิดหรือสารัตถะของเรื่อง que ใช้แสดงละครว่า “เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มักมีสารัตถะของเรื่องเป็นการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับมนุษย์ในทำนองธรรมะชนะอธรรม ตัวเอกเป็นมนุษย์ที่เก่งพิเศษด้วยฤทธาภาพด้วยอาวุธต่อสู้กับยักษ์ ได้ลูกสาวยักษ์เป็นคู่ ชายยักษ์ตาย และมักต่อด้วยเรื่องหนึ่งหวงระหว่างมเหสีการพลัดพรากจากกันของตัวเอกและในที่สุดก็จบลงด้วยดี”

ละครชาตรีเป็นละครที่มีลักษณะพิเศษ คือนอกจากการแสดงเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อของคนไทยในเรื่องการแก้บน กล่าวคือคนไทยมีความเชื่อเรื่องของการบนบานศาลกล่าว โดยเชื่อว่าหากต้องการทำกิจการงานใดให้ประสบผลสำเร็จลุล่วงดังประสงค์ จะต้องบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือ และเมื่อทำงานสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายแล้วก็ต้องจัดการแก้บนตามที่ได้กล่าวบนไว้ การแก้บนของคนไทยมีหลายวิธี เช่น การแก้บนโดยสิ่งของ การแก้บนโดยการแสดง เป็นต้น ละครชาตรีจัดเป็นละครแก้บนที่นิยมของคนไทย รูปแบบการแก้บนอาจเป็นการรำแก้บน ตัวอย่างเช่น การรำแก้บนหลวงพ่อกุญชร โสธร ณ วัดโสธรวราราม วรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา หรืออาจจะเป็นการแก้บนโดยการแสดงเป็นละคร ซึ่งยังคงนิยมในแถบจังหวัดภาคกลางของไทย เช่น อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ปทุมธานี เป็นต้น จึงนับได้ว่าบทบาทสำคัญของละครชาตรี นอกจากให้ความสนุกสนานแล้วยังคงมีบทบาททางพิธีกรรมแก้บนอีกด้วย *อรุณวรรณ เกตุอร่าม (2542 : 5767)* ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องการแก้บนและบทบาทของละครชาตรีไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 12 ว่า

ละครชาตรีนอกจากมีบทบาทในการให้ความบันเทิงแล้วยังเป็นละครแก้บน ซึ่งเป็นการแสดงที่เป็นพิธีกรรมแสดงถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากคนไทยมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถบันดาลให้เกิด เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ความเจริญทางเทคโนโลยีจะสามารถเข้าพิสูจน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แล้ว แต่ยังมีประชาชน

ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยการเชื่อมั่นและเคารพนับถืออย่างมาก เมื่อตนเองสำเร็จตามความประสงค์ ก็จะแก้บนตามที่ได้ระบุต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นว่าจะทำอะไรเป็นการตอบแทน

นอกจากบทบาทในพิธีบนบานศาลกล่าวแล้ว ละครชาตรียังมีบทบาทในด้านอื่น ๆ ดังที่ อารี ถาวรเศรษฐี (2546 : 255) ได้กล่าวถึงบทบาทของละครชาตรีบ้านไ้วว่า “ละครชาตรีบ้านไ้วมีบทบาทสำคัญ 4 ประการ คือ บทบาทในการให้ความบันเทิงโดยผู้ชมไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายยกเว้นให้รางวัล บทบาทในการแสดงให้เห็นขนบแบบแผนปฏิบัติของผู้แสดงในการนับถือครู บทบาทในการสะท้อนให้เห็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในการแสดง และบทบาทในการเป็นช่องทางสำหรับการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกของปวงชนผ่านทาง การขับหรือบทพากย์”

การแสดงละครชาตรีในปัจจุบันยังคงนิยมเล่นเพื่อประกอบพิธีแก้บนเป็นหลัก รูปแบบในการแสดงมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือมีการประสมประสานระหว่างละครชาตรีกับละครนอก ละครชาตรีกับละครพื้นทาง ละครชาตรีกับลิเก และอาจมีการแทรกเพลงลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากความต้องการของผู้ที่หาละครไปแสดงและความต้องการของคณะละครที่ต้องการปรับรูปแบบการแสดงให้รวดเร็ว สนุกสนานและเป็นไปตามสมัยนิยม โอกาสในการแสดงส่วนใหญ่ก็เป็นการแก้บน นอกจากนี้ยังแสดงเพื่อความบันเทิงในโอกาสต่าง ๆ ด้วย แต่จำนวนคณะผู้แสดงก็ลดน้อยลง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้ความนิยมในการแก้บนด้วยละครชาตรีลดน้อยลงไป นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีสื่อที่ให้ความบันเทิงมากมาย จึงส่งผลกระทบต่อให้การเสพความบันเทิงจากละครชาตรีคงหลงเหลืออยู่เฉพาะในหมู่คนรุ่นเก่าเท่านั้น ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการแสดงละครชาตรีมานานและน่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือมีลักษณะการแสดงแบบละครนอกผสมกับการแสดงลิเกซึ่งเรียกว่า ละครพื้นทาง อนันต์ บั้วสุวรรณ (อนันต์ บั้วสุวรรณ. สัมภาษณ์. 2546) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญว่า ส่วนใหญ่ใช้บทละครจากหนังสือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของสำนักพิมพ์ราชบุรินทร์หรือหนังสือวัดเกาะ และเรื่องที่แสดงในปัจจุบันยังคงเป็นเรื่องเก่าแก่ที่แสดงมาแต่โบราณ เช่น โม่งป่า แก้วหน้าม้า สังข์ทอง โสนน้อยเรือนงาม ลักษณะวงศ์ รามวงศ์ พิกุลทอง ลิ่นทอง โกมินทร์ หลวิชัย - คาวี พระสมุทรร สุวรรณหงส์ และ กายเพชร กายสุวรรณ เป็นต้น นับว่าอำเภอวิเศษชัยชาญยังคงสืบสานการแสดงละครชาตรีไว้อย่างเหนียวแน่น จากการสำรวจพบว่ามีละครชาตรีจำนวน 15 คณะ และเรื่องที่แสดงก็ยังเป็นเรื่องที่เก่าแก่ซึ่งบางเรื่องยังมิได้มีการเก็บรวบรวมไว้ อีกทั้งความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ความนิยมลดลงและอาจจะหมดไป ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรแก่การเก็บรวบรวมเนื้อเรื่องไว้มิให้สูญหาย จึงได้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่อง ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

จังหวัดอ่างทอง จากคณะละครชาตรีทั้ง 15 คณะ ที่ยังมีการแสดงอยู่ โดยจะศึกษาแนวคิดของเรื่อง ที่นิยมแสดง และบทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ อันจะเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ และส่งเสริมละครชาตรีให้คงอยู่กับสังคมไทยสืบไป

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อเข้าใจแนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจ และบทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ อันจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและสืบทอดมรดกพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ให้อยู่กับสังคมไทยสืบไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เก็บข้อมูลภาคสนามจากคณะละครชาตรีในเขตอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 15 คณะ ข้อมูลภาคสนามที่ใช้ในการศึกษาวเคราะห์ครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิทยากรที่เป็นหัวหน้าคณะและนักแสดงอาวุโสจำนวนประมาณ 20 คน ส่วนข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวเคราะห์แนวคิดของบทละครและบทบาทของละครชาตรี ได้จากการบันทึกเสียงจากการแสดงจริงของคณะละครตามโอกาสต่าง ๆ จำนวน 15 ครั้ง มีระยะเวลารวบรวมข้อมูลอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2546 - พ.ศ. 2547

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวิจัยข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
3. วิเคราะห์แนวคิดจากบทละครซึ่งเป็นบทร้องบทเจรจาที่บันทึกเสียงจากการแสดงละครชาตรีที่แสดงในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
4. วิเคราะห์บทบาทจากการแสดงซึ่งบันทึกเสียงบทร้องบทเจรจาจากการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
5. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณनावเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ครั้งนี้ มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี

ละครชาตรีเป็นละครเก่าแก่ของไทยที่มีรูปแบบการแสดงคล้ายละครยาตรา ซึ่งเป็นละครเร่ของอินเดีย สำหรับที่มาของละครชาตรีและความหมายของคำว่า “ชาตรี” นั้น ได้มีผู้ให้ความเห็นไว้หลายประการดังนี้

บุญยงค์ เกศเทศ (2525 : 44) กล่าวเกี่ยวกับละครชาตรีว่า ละครชาตรีเป็นละครที่เราได้รับรูปแบบมาจากอินเดีย มีตัวแสดงเพียง 3 ตัว คือ นายโรง (ยืนเครื่อง) ตัวนาง และ ตัวจำอวด (เป็นตัวเบ็ดเตล็ดด้วย) ดนตรีมี ปี่พาทย์ ปี่ โทน กลองและฆ้อง เป็นละครที่แพร่หลายทางใต้ของไทย มักแสดงเรื่องมโนห์ราเป็นพื้น เดิมใช้ผู้ชายแสดงล้วน ต่อมาเป็นผู้หญิงร่วมแสดงด้วย การเขียนวรรณกรรมประเภทละครชาตรีก็ต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษในด้านกาารให้ตัวละครร้อง เพราะผู้แสดงจะต้องร้องเอง

สมถวิล วิเศษสมบัติ (2525 : 24) กล่าวเกี่ยวกับกำเนิดละครชาตรีว่า ละครที่เราเล่นมาแต่ก่อนมีลักษณะเป็นละครเร่ มีตัวละครน้อย ลักษณะคล้ายคลึงกับละครเร่ของอินเดีย ซึ่งเราเรียกว่า ละครยาตรา หรือ ยาตระ หมายถึง ละครที่เล่นได้ง่ายที่สุด มีที่ว่างก็เล่นได้ โดยไม่ต้องอาศัยโรง ละครอย่างนี้มีพระเอกเป็นกษัตริย์ คำว่า กษัตริย์นี้ พวกอินเดียตอนเหนือเรียกตามภาษาสันสกฤตว่า “กษัตริยะ” ภายหลังพวกอินเดียตอนใต้รับเอามาและออกเสียงเรียกว่า “ฉัตริยะ” ไทยเราได้ละครแบบนี้มาจากอินเดียตอนใต้ แต่ออกเสียง “ฉัตริยะ” ไม่ถนัดจึงออกเสียงตามสะดวกปากว่า “ชาตรี” นั่นคือ กำเนิดของละครที่มีพระเอกเป็นกษัตริย์ คือ ละครชาตรี ลักษณะของละครชาตรีคือ เป็นละครแบบดั้งเดิมยังไม่ประณีต แต่เป็นละครแบบแรกของไทยเรา มีกำเนิดมาแล้วนับพันปี ปัจจุบันยังมีเล่นอยู่ในภาคกลาง

สุนันtha ไสรัจจ์ (2526 : 42) ได้กล่าวถึงที่มาของละครชาตรีไว้ว่า ในสมัยโบราณก่อนจะมีละครขึ้น ไทยเราก็มีแต่การขับร้องพ่อนำอย่างที่เราเรียกขานอยู่ในจำพวกระบำ เพราะมิได้แสดงเป็นเรื่องราวแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อได้รับวัฒนธรรมด้านละครของอินเดีย จึงได้เกิดเป็นละคร

ชาตรีขึ้น ซึ่งแต่แรกก็เดินแบบคล้ายคลึงกับของอินเดียมาก คือมีตัวแสดงเพียง 3 ตัว ตัวนายโรง (ยืนเครื่อง) ตัวนางและตัวจำอาวต (เป็นตัวเบ็ดเตล็ดด้วย) คนตรีก็มีเครื่องเป่าพาทย์ประกอบเพียง เป่าเลาหนึ่ง โทณและกลองอย่างละ 1 คู่ และฆ้องคู่เท่านั้น ละครชาตรีนี้แพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ทางจังหวัดภาคใต้ เรียกกันว่า โนห์รา เพราะเล่นแต่เรื่องนางมโนห์รา (พระสุธน) เป็นพื้น

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2528 : 689) ได้กล่าวถึงที่มาของละครชาตรีว่า ละครชาตรีเป็นละครเวทีเก่าแก่ที่สุดของไทย เชื่อกันว่าไทยรับรูปแบบมาจากละครยาตราของอินเดีย ละครยาตราเป็นละครเร่ของอินเดีย มีตัวแสดงน้อยมาก ซึ่งคล้ายกับละครชาตรีของไทย ซึ่งส่วนมากจะมีตัวละครเพียง 3 ตัวเท่านั้น คือ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวจำอาวต ผู้แสดงละครชาตรีเดิมเป็นผู้ชายล้วน ต่อมาการแสดงได้มีการพัฒนาขึ้น ตัวละครมีมากขึ้น ผู้แสดงเปลี่ยนเป็นผู้หญิงเป็นส่วนมาก การแต่งกายก็คล้ายละครนอกมากขึ้น คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงเดิมมีเพียงปี่ชวา ทับ กลองตุ๊ก ฆ้อง ฉิ่ง และกรับเท่านั้น ต่อมาเปลี่ยนเป็นเป่าพาทย์เครื่องห้า

ธนิต อยู่โพธิ์ (2531 : 19-20) ได้กล่าวถึงที่มาของละครชาตรีว่า ละครชาตรีของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น มีหลักฐานหลายอย่างแสดงว่ามีต้นกำเนิดมาจากการเล่นโนห์รา และละครชาตรีที่นิยมเล่นกันในภาคใต้ของประเทศไทยมาก่อนและโดยเหตุที่นิยมเล่นนิยมดูเรื่องพระสุธนนางมโนห์รากันแพร่หลาย ประกอบทั้งนางมโนห์ราก็มีบทบาทสำคัญในเรื่องอยู่มาก จึงเรียกการเล่นชนิดนั้นโดยตัดเสียงเหลือสั้นลงว่า “โนห์รา” ตามวิธีการออกเสียงทางปากชู้ได้ แล้วภายหลังปรับการเล่นโนห์รามาเป็น **ละครชาตรี** แต่คงจะยังนิยมเล่นเรื่องนางมโนห์ราอยู่ด้วย จึงมักเรียกควบกันว่า **โนห์ราชาตรี** นอกจากนั้น วิธีการของละครชาตรียังคล้ายคลึงกับละครประเภทหนึ่งของอินเดีย ซึ่งเล่นกันอยู่ตามแคว้นเบงกอล สมัยโบราณที่เรียกว่า “ยาตรา” หมายถึง ละครเร่ เล่นเรื่อง คีตโควินท์ ประกอบทั้งละครชาตรีที่เล่นกันทางปากชู้ได้ แต่โบราณก็เป็นแบบละครเร่เช่นกัน ทั้งคำว่า “ชาตรี” ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าอะไร แต่ตัวละครเร่ใน “ยาตรา” ที่เล่นเรื่องคีตโควินท์และละครชาตรี เล่นเรื่องพระสุธนนางมโนห์รานั้น ต่างก็มีตัวละครสำคัญอยู่ 3 ตัวเช่นกัน จึงมีผู้สันนิษฐานว่า คำว่า “ชาตรี” อาจกลายมาจาก “ยาตรา” ก็ได้ แล้วภายหลังมีผู้นำแบบอย่างละครชาตรีมาปรับปรุงขึ้นเป็นละครอีกแบบหนึ่ง เล่นกันเป็นพื้นบ้านในกรุงศรีอยุธยา โดยใช้ผู้ชายเป็นคนเล่นเป็นคนแสดงเช่นเดียวกับโขนและเล่นเรื่องตามนิยายพื้นเมืองบ้าง ตามเรื่องชาดกบ้าง ซึ่งคงจะปรับปรุงวิธีการแสดงให้ดีขึ้นตามลำดับ

มนตรี ตราโมท (2540 : 2-6) ได้กล่าวถึงที่มาของละครชาตรีไว้ว่า ในสมัยโบราณก่อนที่จะมีละครขึ้น ไทยเราก็มีแต่การขับร้องฟ้อนรำอย่างที่เรียกกรมอยู่ในจำพวกกระบี่ เพราะมิได้แสดงเป็นเรื่องเป็นราวอย่างใด ต่อเมื่อได้รับวัฒนธรรมด้านละครของอินเดียเข้ามาจึงได้เกิดเป็น

ละครอนชาตรีขึ้น ซึ่งแต่แรกทีเดียวก็เดินแบบคล้ายคลึงกับอินเดียมาก กล่าวคือ มีตัวละครอนแสดงเพียง 3 ตัว คือ ตัวนายโรง (ยืนเครื่อง) 1 ตัวนาง 1 และตัวจำอวด (เป็นตัวเบ็ดเตล็ดด้วย) 1 มีเครื่องเป่าพาทย์ประกอบเพียง เป่าเลาหนึ่ง โทนคู่หนึ่ง กลองเล็กคู่หนึ่ง และฆ้องคู่เท่านั้น ละครอนชาตรีนี้ได้แพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ในจังหวัดภาคใต้ของไทย สมัยโบราณเห็นจะนิยมแสดงแต่เรื่องมโนห์รา (พระสุธน) กันเป็นพื้น ชาวปักษ์ใต้ซึ่งชอบพูดตัดพยางค์หน้าจึงเรียกละครอนแบบนี้ว่า “โนห์รา” การที่ละครอนชาตรีเข้ามาแพร่หลายอยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ มีเค้าว่าจะเข้ามาจากจังหวัดภาคใต้ได้ 3 ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. 2312 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกกองทัพลงไปปราบปรามจับตัวเจ้านครและพาขึ้นมากองธนบุรีพร้อมด้วยพวกละครอน แต่แล้วก็โปรดให้กลับไปเป็นเจ้า นครศรีธรรมราชตามเดิม ทั้งมีละครอนผู้หญิงเป็นเครื่องประดับยศด้วย ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2323 ในการฉลองพระแก้วมรกต โปรดให้ละครอนของเจ้านครขึ้นมาแสดง ปรากฏว่าได้แสดงประชันกับละครอนผู้หญิงของหลวงด้วย แต่ในครั้งกรุงธนบุรีนี้ คงจะมีได้ทำความแพร่หลายเท่าใดนัก แม้จะเหลือตกค้างอยู่บ้างก็คงไม่กี่คน ที่ทำความแพร่หลายก่อนละครอนชาตรีให้มีมาได้จนถึงทุกวันนี้ก็เมื่อรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องด้วยเมื่อ พ.ศ. 2375 เจ้าพระยาพระคลังได้กรีธาทัพลงไปปราบปรามระงับเหตุการณ์ทางหัวเมืองภาคใต้ บังเอิญในปีนั้นฝนแล้ง น้ำน้อย ข้าวแพง ราษฎรอดอยาก ขณะที่เจ้าพระยาพระคลังยกทัพกลับกรุงชาวเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุงและเมืองสงขลา จึงขออพยพติดตามกองทัพมาด้วย เมื่อเข้าถึงกรุงข้าวก็กินแพงอยู่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ช่วยชาวนครศรีธรรมราช ชาวพัทลุง และชาวสงขลาที่กองทัพพามาโดยคิดราคาข้าว และค่าตัวให้แก่บรรดามูลนาย และให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลสนามกระบือ (คือบริเวณถนนหลานหลวงและ ถนนดำรงรักษ์ในบัดนี้) หัดเป็นช่างปูนช่างศิลาไว้ช่วยราชการ เรียกว่า “ไพร่หลวงเกณฑ์บุญ” แต่บรรดาชาวนครศรีธรรมราช ชาวพัทลุง และชาวสงขลาเหล่านี้ มีผู้ที่สามารถในการแสดงละครอนชาตรีอยู่เป็นอันมาก จึงได้รวบรวมกันตั้งเป็นคณะละครอนรับเหมาแสดงในงานต่าง ๆ ต่อมาก็เป็นที่พอใจของชาวกรุง จนเป็นที่ขึ้นชื่อลือนามละครอนชาตรี ตำบลสนามกระบือ (เรียกกันเป็นสามัญว่า สนามควาย) และฝึกหัดสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

วุฒิพงษ์ ทองก้อน. (2543 : 92-95) เขียนบทความเรื่อง “ละครชาตรี : สื่อที่ใช้ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์” กล่าวเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการแก้บนโดยละครชาตรี ขั้นตอนการแสดงและบทละครที่นำมาแสดงละครชาตรีว่าละครชาตรีเป็นสื่อที่ใช้ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามความเชื่อของชาวบ้านโดยเกิดความเชื่อมั่นทางไสยศาสตร์ว่ามีเทพคุ้มครอง สามารถจัดแสดงเพื่อแก้บนขอรับอภัยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยให้ตนสมหวัง โดยมีคำมั่นว่าจะให้สิ่งของตอบแทนตามสัญญาไว้ หากเกิดผลสำเร็จก็นำละครชาตรีมาแสดงถวาย ความเชื่อดังกล่าวก็ยังไม่สูญหายไปจากความเชื่อของคนในสังคมไทย ละครชาตรีเป็นละครรำที่นิยมใช้แสดงแก้บนมาแต่โบราณ ด้วยความเชื่อที่ว่าผู้แสดงละครชาตรีมี

คาถาอาคม และสามารถติดต่อกับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ ใครจะหาละครแก้บนต้องหาละครชาตรี เพื่อให้เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้ได้สิ่งที่ต้องการ ลักษณะการแสดงละครชาตรีมีแบบแผนการแสดงที่เป็นลักษณะสืบทอดต่อกันมา คือจะมีพิธีกรรม 3 ช่วง คือ ช่วงพิธีกรรมก่อนการแสดง จะเป็นการปลุกโรง การบูชาครู การโหมโรง ร้องประกาศครู ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รำถวายมือ ร้องประกาศโรง รำซัดหน้าบท ร้องคำพริต ช่วงการแสดง จะมีการดำเนินเรื่อง การแต่งกาย ดนตรี ประกอบการแสดง และช่วงพิธีลาโรง เป็นพิธีกรรมหลังจากจบการแสดงในครั้งหนึ่ง ๆ จะมีพิธีการลาเครื่องสังเวศ ร้องส่งเจ้า และทำพิธีลาโรง บทละครที่นิยมนำมาแสดงละครชาตรีส่วนใหญ่เอามาจาก คัมภีร์ปัญญาสชาดก ได้แก่ พระรถเมรี พระสุทนต์มโหรีรา สังกข์ทอง คาวิ นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่น่ามาจากสมุดข่อยมาแสดง เช่น สุวรรณหงส์ ตะเพียนทอง วงษ์สุวรรณค์จันทวาท พิมพิสุวรรณค์ โมงป่า แก้วหน้าม้า ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นนิทานพื้นบ้านหรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเนื้อเรื่องโดยส่วนใหญ่ ก็จะเป็นลักษณะกล่าวถึงกษัตริย์หรือเจ้าชายต้องไปแสวงหาความรู้ในป่า หรือนอกเมืองจนต้องไปพบกับสตรีที่ตนเองรักแล้วถูกกีดกันจากพ่อตาต้องทำสงครามกัน จนมีคำพูดติดปากว่า “รบยักษ์ ฆ่าพ่อตา พานางหนี” ละครชาตรีในปัจจุบันได้พลิกโฉมอย่างที่เรียกว่า จากหน้ามือเป็นหลังมือก็ว่าได้ จากอดีตซึ่งเคย รุ่งโรจน์แสดงในงานบุญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวันขึ้นปีใหม่ โคนจุก บวชนาค ฝังลูกนิมิต ฯลฯ เป็นที่นิยมของคนทั่วไป แต่ในปัจจุบันการดำรงชีพของละครชาตรีขึ้นอยู่กับกำกับการแก้บนเท่านั้น

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับละครชาตรี

ผะอบ โปษะภุษณะ และคณะ (2523) ได้ศึกษาวรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรีโดยรวบรวมวรรณกรรมที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร อยุธยา สระบุรี ลพบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม อ่างทอง ระยอง จันทบุรี ตราด นนทบุรี และฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าบทละครชาตรีในสมัยก่อนนิยมเล่นเรื่องจากชาดก หรือมีฉะนั้นก็เล่นเรื่องที่เป็นนิทานท้องถิ่น เรื่องอ่านเล่นประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยนั้นบ้าง เรื่องที่ละครนอกเล่นบ้าง เรื่องเหล่านี้บางครั้งก็เล่นทั้งเรื่อง แต่บางครั้งก็เลือกเฉพาะตอนที่สนุกสนานถูกใจคนดู ส่วนด้านรูปแบบการแสดงพบว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบละครผสมลิเก โอกาสในการแสดงก็เพื่อแก้บนหรือรับงานแสดงในงานต่าง ๆ สุดแต่เจ้าภาพจะหาไป

อมรา กล้าเจริญ (2537) ได้ศึกษาละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยศึกษาจากคณะละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 9 คณะ ผลการศึกษาพบว่า ละครชาตรีเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ผูกพันกับพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ และความยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้าน สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เนื่องจากการแสดงของชาวบ้านจึงไม่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานแน่ชัด แต่จากการสอบประวัติบุคคลในวงการละครชาตรีที่

สืบทอดการแสดงมาพอที่จะประมาณได้ว่า ละครชาตรีได้มีการแสดงสืบทอดกันมาประมาณ 200 ปี แต่รูปแบบการแสดงไม่ใช่เป็นของดั้งเดิมก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 แต่จากข้อมูลที่สัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครและผู้ชมละครเล่าสืบต่อกันมาพอสรุปได้ว่า เป็นรูปแบบการแสดงที่เข้ามาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทางสายละครที่ย้ายถิ่นฐานมาจากนครศรีธรรมราช สำหรับขั้นตอนการแสดงละครชาตรีแต่เดิม แบ่งออกเป็น 9 ส่วน คือ การปลุกโรง การบูชาครู การไหว้โรง การร้องประกาศหน้าบท การรำถวายมือ การร้องเชิญครู การรำชุดเบิกโรง การจับเรื่อง แสดงและการลาโรงการแสดงละครชาตรีแต่เดิมมักแสดงในโรงซึ่งปลูกอยู่กับพื้นดิน โดยปักเสาสีเสื่อเพื่อรับผ้าที่เป็นหลังคาและมีเสากลางสำหรับค้ำหลังคาผ้า เสากลางนี้ใช้ผูกของคลี คือ ชองใส่อาวุธ เวทีด้านหลังมีเตียงให้นั่งแสดง ตรงข้างเตียงเป็นที่นั่งพิงพาทย์ สองข้างเป็นที่นั่งพักของผู้แสดงที่ยังไม่ถึงบทแสดง แต่เดิมประชาชนในท้องถิ่นนิยมใช้ละครชาตรีเป็นละครแก้บนและใช้ละครชาตรีเป็นมหรสพฉลองกันทั่วไปในสมัยก่อนจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท้องถิ่น ปัจจุบันคณะละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีสถานภาพเป็นละครแก้บนมากกว่าที่เป็นมหรสพ แต่ผู้แสดงก็ได้มุ่งเน้นที่จะให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมตามยุคสมัย เน้นความประหยัดและความสะดวกสบายในการจัดการแสดงมากกว่าที่จะคำนึงถึงแบบแผนและศิลปะการแสดงที่เป็นรูปแบบดั้งเดิม แต่ไม่ว่าการแสดงละครชาตรีจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอย่างไรก็ตามขั้นตอนของพิธีกรรมในเรื่องของการแก้บนก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ ได้แก่ การร้องประกาศหน้าบท การรำถวายมือ การปลุกโรง การตั้งเครื่องสังเวย การลาเครื่องสังเวย การบอกรับและการใช้กรับไม้ไผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรับไม้ไผ่นั้น ถือว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของการแสดงละครชาตรีจนมีฉายาว่า ละครฉับแกระ ละครชาตรีแสดงเพื่อการแก้บนที่แสดงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแสดงสืบทอดเป็นอาชีพมาอย่างต่อเนื่องเพราะผู้มาหาละครเพื่อแก้บนมีความเชื่อกันว่าพวกละครชาตรีมีคาถาอาคมที่จะติดต่อกับองค์เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ การแสดงละครที่เล่นแก้บนกันในปัจจุบันจะเล่นแบบชาตรีของเดิมนั้นมีน้อย การแสดงจะออกไปทางละครนอกและละครพันทางเสียมากกว่า ซึ่งบางครั้งผู้หาละครก็ไม่เข้าใจในรูปแบบการแสดงถือว่าเป็นละครก็ใช้ได้

จันทิมา แสงเจริญ (2539) ได้ศึกษาละครชาตรีเมืองเพชร โดยศึกษาในด้านประวัติ โครงสร้างส่วนประกอบของการแสดง และสถานภาพการประกอบอาชีพ ตั้งแต่ พ.ศ. 2537-2539 ผู้วิจัยศึกษาจากการสัมภาษณ์วิทยากรในคณะละครจำนวน 163 คน และสังเกตจากการแสดงของคณะละครชาตรีเมืองเพชร 18 คณะ จำนวน 30 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า ละครชาตรีเมืองเพชรเป็นละครราชชนิดหนึ่ง ซึ่งพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้าน ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ต่อมาปรากฏหลักฐานสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเห็นชัดว่ารูปแบบและเนื้อหาได้รับอิทธิพลจากละครผู้หญิงของหลวงและละครของผู้มีบรรดาศักดิ์จากกรุงเทพฯ และโนรา บุคคลสำคัญที่มีบทบาทต่อการพัฒนาละครชาตรีในสมัยแรก คือหลวงอภัยพลรักษ์ข้าราชการหัวเมืองและบุตรคือ หม่อมเมือง ซึ่งเป็นภรรยา

ของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) เจ้าเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 5 โครงสร้างการแสดงประกอบด้วย ส่วนพิธีกรรมและการแสดงละคร ซึ่งมีทั้งภาคเช้าตั้งแต่เวลา 9.30 - 12.00 น. และภาคบ่ายตั้งแต่เวลา 13.00 - 15.30 น. ลำดับการแสดงมี 2 แบบ คือ แบบเต็มรูปแบบปลูกโรงแสดงกับแบบไม่ปลูกโรงแสดงซึ่งมักเป็นวัด ลำดับการแสดงแบบที่ 1 ภาคเช้าประกอบด้วย พิธีทำโรง บูชาครู โหมโรง ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รำถวายมือ ประกาศโรง รำชัศชาติรี แล้วแสดงละคร จากนั้นลาเครื่องสังเวทก่อนเที่ยงตรง ในภาคบ่ายประกอบด้วย โหมโรง ประกาศโรง แสดงละครและปิดการแสดงหรือพิธีลาโรง ลำดับการแสดงแบบที่ 2 ต่างจากแบบที่ 1 คือ ยกเว้น พิธีทำโรง รำชัศชาติรี และพิธีลาโรง โรงรำของละครชาติรีมีขนาดกว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 5 เมตร พื้นโรงเป็นพื้นดินปูด้วยเสื่อหรือแบบยกพื้นไม้เตี้ย ๆ มีเสากลางโรง 1 ต้น ค้ำหลังคา และวางซอกคลิหรือซอกอาวูต เตียงวางอยู่ด้านหนึ่ง ผู้แสดงนั่งล้อมเป็นวงเว้นพื้นที่ตรงกลางไว้แสดง วงดนตรีวางตรงข้ามเตียง ส่วนเครื่องประดับศีรษะวางบนเตียงหรือข้างเตียง ในการแสดงละครชาติรีผู้กำกับการแสดงทำหน้าที่บอกบทร้องและเพลงหน้าพาทย์ ผู้แสดงเป็นต้นเสียงร้องต้นทำรำและคำเจรจาเอง เมื่อเล่นจบบทของตนก็ถอดเครื่องประดับศีรษะแล้วมาทำหน้าที่เป็นลูกคู่ตีกรับรับบท ตัวละครมี 3 ประเภท คือ พระ นาง และเบ็ดเตล็ด แต่งกายแบบยืนเครื่องและเบ็ดเตล็ด วงปี่พาทย์ชาติรีประกอบด้วย ระนาด กลองตุ๊ก โทน ฉิ่ง และกรับ อาจมีตะโพนและกลองทัดร่วมบรรเลงด้วย เพลงร้องที่ใช้มีทั้งเพลงโทนและเพลงไทย บทละครที่ใช้แสดงนำมาจากเรื่องในวรรณคดีบทละคร และนิทานคำกลอน ละครชาติรีเมืองเพชรปัจจุบันมี 28 คณะ ผู้แสดงประมาณ 120 คน เป็นผู้หญิง ร้อยละ 80 ผู้แสดงมีอายุเฉลี่ย 35 ปี คณะที่ยังคงสามารถแสดงได้อย่างเต็มรูปแบบมีเพียง 4 คณะ การสอนกระทำกันในหมู่เครือญาติและผู้สนใจ ส่วนพิธีกรรมและคาถาไม่ถ่ายทอดให้บุคคลภายนอก การแสดงละครชาติรีเมืองเพชรในปัจจุบันเป็นอาชีพอย่างหนึ่งและยังคงแพร่หลายในจังหวัดเพชรบุรี

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด

เต็มสิริ บุญยสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน (2519 : 155-156) ได้กล่าวถึงแก่นเรื่องของละครไว้ว่า ไม่ว่าจะ เป็นนวนิยาย เรื่องสั้นหรือละคร จะต้อง มีแนวคิดหรือสถานการณ์ นาฏกรรมเสมอ แนวคิดของละครมีมากมาย ได้แก่ การช่วยเปลื้องทุกข์ การวิงวอน อาชญากรรมที่มีการแก้แค้น การแก้แค้นสืบสกุล การติดตาม เหตุร้าย การแข็งข้อหรือกบฏ การทำงานด้วยความกล้า การวิงวอนหรือขอโทษศัตรู การพาหนีโดยใช้กำลังหรืออุบาย ปัญหาชีวิตการแข่งดีระหว่างญาติ ความ เป็นศัตรูระหว่างญาติ การฆาตกรรมในวงศ์ญาติ การพลีตัวเพื่ออุดมคติ การทำชู้ถึงตาย ความ บ้า ความโง่และเป็นเหยื่อ รักไม่สมหวัง การคบชู้ อาชญากรรมเกี่ยวกับเรื่องรัก การพบความชั่ว

ของคนรัก อุปสรรคแห่งความรัก ศัตรูแอบรัก ความใฝ่สูง การพลีตัวเพื่อญาติ การพลีเพื่ออารมณ
อย่างเดียว ความจำเป็นที่ต้องสละความรัก การแข่งขันระหว่างความสูงและความต่ำต้อย การเป็น
ปรปักษ์กับพระเจ้า การได้รับสิ่งของต้นเหตุ หึงหรืออิจฉาผิด ตัดสินผิด ความสำนึกผิด การสูญเสีย
ความรัก ฯลฯ

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2522 : 107-108) กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดของเรื่องว่า แก่นเรื่อง
หรือสาระสำคัญของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง คือ ทักษะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของอย่างใด
อย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของมนุษย์ (ชีวทัศน์) หรือทักษะที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์
(โลกทัศน์) แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน โดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณคดีเป็นเครื่องสื่อสาร สาระ
จึงเป็นจุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่องหรือเป็นความคิดสำคัญในเรื่อง

อุดม หนูทอง (2522 : 114) กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดของเรื่องว่า แนวคิดของเรื่องเป็น
สาระหรือสัจจะที่ผู้ประพันธ์ยังเห็น เชื้อถือหรือยึดถือ และประสงค์จะสื่อสารไปยังคนอ่าน นวนิยาย
ทุกเรื่องย่อมเสนอแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งเสมอ แนวคิดสำคัญจะปรากฏในลักษณะที่เป็นข้อสรุปของ
เรื่อง ต้องอ่านเรื่องนั้น ๆ ทั้งหมด แล้วประมวลสรุปความคิดออกมา ความคิดที่ปรากฏโดยส่วนรวม
เรียกว่า “แนวคิดหลัก” (Major Theme) อนึ่ง ในองค์ประกอบย่อยของเรื่อง ผู้ประพันธ์อาจแฝง
แนวคิดเอาไว้ด้วยเช่นกัน ในเรื่องหนึ่ง ๆ อาจแฝงแนวคิดไว้หลายแนวคิด จะพบได้จากการสรุปใน
ส่วนย่อยของเรื่อง เรียกว่า “แนวคิดย่อย” (Minor Theme)

สุนนมาลย์ นิมเนติพันธ์ (2524 : 56-57) ได้กล่าวถึงแนวคิดของบทละครว่า แม้ว่า
ละครจะเป็นเรื่องสมมติขึ้น แต่ก็เป็นการสมมติที่สมจริง ผู้ประพันธ์บทจะต้องมีแนวคิด ว่าจะให้
เรื่องดำเนินไปสู่จุดหมายได้อย่างไรและจะให้ตัวละครสร้างสถานการณ์อย่างไร ซึ่งสถานการณ์ที่สร้าง
ขึ้นนั้นย่อมมีความใกล้เคียงหรือเหมือนกับชีวิตจริงของมนุษย์ แนวคิดของผู้ประพันธ์นี้อาจไม่ได้วางไว้
เพื่อสั่งสอนก็ได้ จุดประสงค์ของการวางแนวคิดก็เพื่อให้เนื้อเรื่องบทละครประทับใจ ฉะนั้น แนวคิด
ของเรื่องจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของบทละคร ที่ผู้เขียนต้องการให้ตัวละครพันฝ่าอุปสรรคจากสถาน
การณ์ที่สร้างขึ้น บางทีก็อาจเป็นการแสดงลักษณะนิสัยซึ่งเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนบทละคร
แนวคิดของละครนั้นมีหลายแนว เช่น การช่วยเปลื้องทุกข์ การวิงวอน อาชญากรรมที่มีการแก้แค้น
การติดตาม การแข็งข้อหรือกบฏ ปัญหาชีวิต การพาหนีโดยใช้กำลังหรืออุบาย การฆาตกรรม การ
พลีชีวิตเพื่อชาติ เพื่ออุดมคติ เพื่อญาติ เพื่อความรัก ความสำนึกผิด การแข่งขันระหว่างฐานะที่สูง
และความต่ำต้อย การเป็นปรปักษ์กับพระเจ้า ความอิจฉาริษยา หึงหวง ความหลง การสูญเสีย
ความรัก ยศถาบรรดาศักดิ์ ความร่ำรวย คนที่สาปสูญกลับมา เป็นต้น แนวคิดของเรื่องนี้บางที
ผู้ประพันธ์ใช้วิธีให้ผู้ชมละครสรุปเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง ตัวอย่างเช่น เรื่องรามเกียรติ์ ธรรมชาติธรรม

สงคราม สรุปได้ว่า ฝ่ายธรรมย่อมชนะอธรรมเสมอ หรือจากเรื่อง สังข์ทอง พระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แนวคิดที่ว่า ผู้ที่มีคุณงามความดี ไม่จำเป็นจะต้องมีรูปร่าง งดงาม คนรูปชั่วตัวดำเช่นเจ้าเงาะก็มีน้ำใจประเสริฐได้ การสอดแทรกแนวคิดลงไปในเรื่องนี้ นอกจากจะทำให้ผู้ชมละครได้รับความเพลิดเพลินแล้ว ยังเป็นการสั่งสอนโดยปริยายอีกด้วย

สมถวิล วิเศษสมบัติ (2525 : 123-124) ได้กล่าวเกี่ยวกับการสร้างสภาวะของเรื่อง ที่ใช้แสดงละครว่า เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มักมีสภาวะของเรื่องเป็นการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับมนุษย์ ใน ทำนองธรรมะกับอธรรมะ ตัวเอกเป็นมนุษย์ที่เก่งพิเศษด้วยฤทธาภาพด้วยอาวุธต่อสู้กับยักษ์ ได้ ลูกสาวยักษ์เป็นคู่ หม้ายยักษ์ตาย และมักต่อสู้ด้วยเรื่องหนึ่งหวงระหว่างมเหสี การพลัดพรากจากกันของ ตัวเอก และในที่สุดก็จบลงด้วยดี

ธนรัษฎ์ ศิริสวัสดิ์ (2538 : 518-519) กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดที่ว่า แนวคิดหรือแก่นของ เรื่อง หมายถึงใจความสำคัญของเรื่อง ซึ่งอาจจะปรากฏชัดเจนหรือไม่ชัดเจนก็ได้ การค้นหาแนวคิด ของเรื่องจะสามารถหาได้จากเนื้อหา เหตุการณ์ในเรื่อง โครงเรื่อง แล้วพยายามจำกัดสิ่งที่พบใน หัวข้อ ความคิดในเชิงเสนอแนะ บทเรียนชีวิต คำวินิจฉัย ฯลฯ การศึกษาหาแนวคิดอาจจะศึกษา พฤติกรรมของตัวละครเอกบางตัวในเรื่องที่ปรากฏประกอบด้วย แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีแบบฉบับ ของไทย แบ่งได้ 4 แนวกว้าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องความประพฤติ แนวคิดเรื่องนี้จะครอบคลุมความประพฤติทุกอย่าง เช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยมากตัวเอกของเรื่องมักจะต้องเผชิญเคราะห์กรรมนานาประการ ภายหลังจึงผ่านพ้นอุปสรรคเหล่านั้นได้เพราะการประพฤติตนเป็นคนดี และตัวร้ายของเรื่องจะต้อง เผชิญผลแห่งกรรมที่ตนก่อขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชื่อนี้ นิยม มากในวรรณคดีแบบฉบับ

2. แนวคิดเรื่องการเผยแพร่ศาสนา ก่อนที่จะเริ่มมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ ชาติ ประชาชนส่วนใหญ่จะนับถือผี และให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีการเผยแพร่พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู ไทยเราได้เลือกพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ใน ขณะเดียวกันเรายังนับถือผี และมีความเชื่อบางเรื่องตรงกับศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู ความ เชื่อของศาสนาทุกศาสนาที่กล่าวมาและความเชื่อเรื่องที่มีผลผสมผสานกันอยู่ในวรรณคดีไทย

3. แนวคิดเรื่องการยกย่องวีรกรรมของกษัตริย์และนักรบผู้กล้าหาญ แนวคิด เกี่ยวกับผู้ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง รวมถึงการแสดงความภาคภูมิใจในเหตุการณ์บางเหตุการณ์ จนกวัดต้องบันทึกเก็บไว้ และแสดงความชื่นชมนั้นปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด การยกย่องผู้นำ บาง เรื่องจะทำในลักษณะที่เน้นความสามารถอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งนี้ เพราะต้องการผูกใจประเทศราชมิให้ คิดตั้งตัวเป็นอิสระ และวรรณคดีบางเรื่องอาจช่วยเสริมการปกครองของประเทศให้มั่นคงได้

4. แนวคิดเรื่องความรัก แนวคิดเรื่องนี้ได้รับความนิยมมาก ความรักดังกล่าวมีทั้งความรักระหว่างหนุ่มสาว รักชาติ รักบิดามารดา ความรักระหว่างสามีกับภรรยา และความรักในลักษณะอื่น ๆ แนวคิดเกี่ยวกับความรักที่นิยมมาก ถือเป็นเครื่องชูรสของวรรณคดีทั่วโลก คือ ความรักระหว่างหนุ่มสาว

วิภา กงกะนันท (ม.ป.ป. : 98-100) กล่าวเกี่ยวกับแนวเรื่อง (Theme) ไว้ว่า โดยปกติผู้ประพันธ์จะกำหนดแนวเรื่องของตนไว้ก่อนที่จะลงมือสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น เพื่อช่วยเป็นเครื่องเตือนใจให้คุมบรรยากาศและเนื้อหาของเรื่องไว้ไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง การกำหนดแนวเรื่องนักเขียนแต่ละคนมีวิธีกำหนดหลายวิธี เช่น

1. ด้วยการใช้ความสะเทือนอารมณ์เป็นหลัก คือ กำหนดแนวเรื่องให้เป็นเรื่องรักประเภทต่าง ๆ (เช่น รักระหว่างเพศ รักเพื่อน รักสัตว์ รักชาติ) เรื่องโศก เรื่องเศร้า เรื่องตลก เรื่องลึกลับ เรื่องสยดสยอง เรื่องล้อ เรื่องเยาะเย้ยเสียดสี ฉากกลาง ฯลฯ
2. ด้วยการกำหนดลักษณะของเนื้อหา เช่น เป็นเรื่องในแนวการเมืองประเภทต่าง ๆ เช่น การเมืองระหว่างประเทศ การเมืองภายในประเทศ การเมืองระหว่างเพศ (sex politics) เรื่องศาสนา ปรัชญา ท่องเที่ยว ผจญภัย คำสอน ชีวิต สังคม ฯลฯ
3. ด้วยการใช้แนวเรื่องแบบฉบับ (Type) เช่น แนวเรื่องศรีธนญชัย เจ้าเงาะรองนา ซิลเดอเรลล่า พระยาทรงพระยาพาน Hansel and Gretel แม่หัวลูกสะใจ เมียน้อยเมียหลวง ลูกเขยพ้อตา ชี้เกียดได้ดี ฯลฯ
4. ด้วยการใช้นามธรรมเป็นแนวเรื่อง เช่น การเสียสละ เสรีภาพ ความกตัญญู กตเวทิต์ ความอดทน ความเพียร ความเป็นธรรม ฯลฯ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด

เตือนใจ สินทะเกิด (2520) ได้ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก “วัดเกาะ” โดยศึกษาเรื่อง ไกรทอง ปลาบู่ทอง โสนน้อยเรือนงาม พระรถเมรี พระสุธน-มโนห์รา และนางอุทัย ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดของเรื่องหรือแก่นเรื่องมีทั้งเรื่องความรัก การเดินทางผจญภัยของตัวเอง ความอิจฉาริษยาอาฆาตแค้น และมักมีแก่นเรื่องย่อยเกี่ยวกับความเชื่อในพุทธศาสนาแทรกอยู่ในทุกเรื่อง สำหรับการสร้างตัวละครนั้นมีทั้งที่สร้างจากลักษณะของคนจริง ๆ ตัวละครในอุดมคติและจินตนาการของผู้เขียนซึ่งมีลักษณะเหมือนจริงและตัวละครที่ได้แบบอย่างมาจากวรรณคดีรุ่นเก่า ส่วนการใช้ภาษานั้น ผู้เขียนใช้คำง่าย ๆ เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน มีการใช้สำนวนเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยบ้างก็เป็นการเปรียบเทียบพื้น ๆ ซึ่งง่ายแก่การเข้าใจ ส่วนทางด้านคุณค่าของวรรณคดีชาวบ้านจาก “วัดเกาะ” พบว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก “วัดเกาะ” มีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน อ่านเข้าใจง่าย จึงให้คุณค่า

ทางอารมณ์แก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกคำสอนตามปรัชญาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านศีลธรรมและคุณค่าประการสุดท้าย คือ วรรณคดีชาวบ้านจาก “วัดเกาะ” มีความสัมพันธ์กับสังคมไทยอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลจากสังคมโดยผู้เขียนได้รับเนื้อเรื่องมาจากเรื่องที่เล่ากันในสังคมและมีอิทธิพลต่อสังคมควบคู่กันไป ความรู้ต่าง ๆ ที่สอดแทรกลงไว้จึงเป็นสิ่งที่ให้คุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่าน

รพีพรรณ เทียมเดช (2531) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมบทละครของหลวงพัฒนาพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) ซึ่งมีลักษณะเป็นบทละครนอกและบทละครนอกแบบใหม่ โดยศึกษาองค์ประกอบของบทละคร ท่วงทำนองการเขียน คุณค่าของวรรณกรรมบทละครในด้านสุนทรียรสและด้านสังคม ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดพบว่าแนวคิดของเรื่องเป็นทัศนะของกวีที่ส่งมายังผู้อ่านที่ให้ทั้งความเพลิดเพลินและคติสอนใจ แนวคิดของเรื่องจึงเป็นจุดเริ่มต้นและโยงไปยังเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่เหตุการณ์เหล่านั้นจะสัมพันธ์กับแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่วางไว้ แนวคิดของเรื่องที่ปรากฏในบทละคร ได้แก่ อุปสรรคของความรัก การแย่งชิงความเป็นใหญ่ และการใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือกลอุบาย ส่วนแก่นเรื่องย่อได้แก่ ความหลงผิด ความซื่อสัตย์ การแย่งชิง ความหึงหวง การลักลอบและอุ้มสม การแก้แค้นและผลของกรรม ลักษณะของแก่นเรื่องย่อจะสอดคล้องกับแก่นเรื่องใหญ่ ซึ่งการเสนอแก่นเรื่องนั้นจะเสนอในรูปของเรื่องราว เหตุการณ์ บทสนทนา การกระทำหรือพฤติกรรมของตัวละคร นอกจากนี้แนวคิดของเรื่องจะเป็นไปในแนวซ้ำ ๆ เพราะเนื้อเรื่องของบทละครมีลักษณะเนื้อเรื่องคล้าย ๆ กัน

สุขกมล รัตนสุภา (2536) ได้ศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของศิวกานท์ ปทุมสูติ ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดพบว่า เป็นการนำเสนอแนวคิดแบบเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ รองลงมาเป็นการนำเสนอแบบตรงไปตรงมา และการนำเสนอแนวคิดแบบการสร้างสถานการณ์ โดยแสดงแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ธรรมชาติ การศึกษา และศาสนา การเสนอแนวคิดด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาความยากจนของเกษตรกรและกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ด้านการเมืองการปกครองได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความล้มเหลวในระบบการเมืองไทย อันเป็นผลมาจากผู้นำและนักการเมืองขาดคุณธรรม รวมทั้งความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ ด้านสังคมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ และแนวการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของสังคม ในด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอให้ตระหนักและเห็นคุณค่าธรรมชาติ มุ่งหวังให้มนุษย์ช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ ในด้านการศึกษาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาในระบบ แต่เห็นคุณค่าของการศึกษาที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และการปฏิบัติจริง ในส่วนของศาสนาได้สะท้อนภาพพจน์ของสถาบันทางศาสนาที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน

และเห็นว่า การปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาจะสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างให้ลุ่ลงไปด้วยดีและประสบความสำเร็จในที่สุด

สมศักดิ์ ทองช่วย (2537) ได้ศึกษาวิเคราะห์สุวรรณหงส์ฉบับจังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาในด้านแนวคิดพบว่า ผู้แต่งต้องการชี้ให้เห็นถึงสถานะของบุคคลที่ตกอยู่ในวังวนของกิเลสตัณหา หมกมุ่นอยู่กับความรัก โลก โภภะ หลง จะส่งผลให้ชีวิตตกอยู่ในภาวะแห่งทุกข์ และต้องแสวงหาธรรมะเป็นเครื่องดับทุกข์ในที่สุด

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2539) ได้ศึกษาวรรณกรรมไทพวน ผลการวิเคราะห์ทางด้านแนวคิดพบว่า วรณกรรมนิทานไทพวนมักเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบุรพกรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้ทุกคนทำดี ละเว้นความชั่ว และหมั่นสร้างกุศลบุญไว้เพื่อยังผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมี ส่วนแนวคิดทางด้านความรักนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความรักความผูกพันระหว่างกษัตริย์กับไพร่ฟ้าพ่อแม่กับลูก สามีกับภรรยา และความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อนที่สัมพันธ์กับประเพณีการผูกเสี่ยว นอกจากนี้แนวคิดของเรื่องยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางด้านชนชั้น และฐานะทางเศรษฐกิจ อันเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการคบหาสมาคมและการเลือกคู่ครอง อีกทั้งยังมุ่งเสนอแนวคิดด้านคุณธรรมที่เน้นให้เห็นเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักปกครอง และบุคคลทั่วไป

นิศา บูรณภวังค์ (2540) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิงรพีพัฒน์ ผลการศึกษาทางด้านแนวคิดพบว่า ผู้ประพันธ์ใช้แนวคิดไว้ 3 แนวคิด ดังนี้ แนวคิดในด้านความรัก ซึ่งเน้นเกี่ยวกับความรักที่มีความแตกต่างกันทางชนชาติ ทรงเสนอทัศนะว่าความรักเป็นสิ่งไม่แน่นอน อาจแปรเปลี่ยนไปตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร แนวคิดในด้านการดำเนินชีวิต ทรงกล่าวถึงการดำเนินชีวิตที่ต้องต่อสู้กับความยากลำบาก ความเป็นผู้นำครอบครัวของบุรุษ ซึ่งต้องสามารถปกครองครอบครัวได้อย่างราบรื่น ส่วนการดำเนินชีวิตของสตรีนั้น ทรงเห็นว่าควรมีความซื่อสัตย์ต่อความรัก มีกิจกรรมเรียบร้อย รู้จักประนีประนอมกับผู้อื่น และยังคงกล่าวถึงสตรีในสมัยนั้นว่ามีโอกาสได้รู้ได้เห็นได้ศึกษามากขึ้น

สุพจน์ ศรีจันทร์ (2546) ได้ศึกษาวิเคราะห์ร้อยกรองปัจจุบัน ในนิตยสารศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2542-2544 ผลการศึกษาด้านแนวคิดพบว่า ผู้ประพันธ์ต้องการสะท้อนแนวคิด 5 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม กล่าวถึงบุคคลในสังคม สภาพสังคม สถานภาพของบุคคลในสังคม และค่านิยมทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ กล่าวถึงความยากจนของชาวนาจากภัยแล้ง ปัญหาหนี้สิน ปัญหานายทุนและพ่อค้าคนกลาง และปัญหานายทุนต่างชาติ แนวคิดด้านการเมือง กล่าวถึงนักการเมืองและพนักงานของรัฐ นโยบายและการทำงานของรัฐบาล และสภาพ

ทั่วไปเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย แนวคิดด้านศาสนา กล่าวถึงภิกษุชาติหลักธรรมในการปฏิบัติตน ฆราวาสชาติหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และผู้ปฏิบัติธรรมย่อมพบความสุข แนวคิดด้านการศึกษา กล่าวถึงผู้เฝ้าการศึกษาคือคนเขลา และการศึกษามีได้สร้างปัญญาชนเพื่อรับใช้ชาติ

3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน

3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน

ปรีชา หิรัญประดิษฐ์ (2533 : 27-29) ได้กล่าวเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรกเป็นปทัสถานที่ทุกคนพึงปฏิบัติ วัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญในฐานะเป็นกลไกที่สร้างความกดดันและควบคุมชาวบ้านไม่ให้ประพฤติเบี่ยงเบนไปจากกฎเกณฑ์ของสังคม ช่วยรักษาแบบแผน พฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วในสังคมชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ยังมีส่วนยกย่องผู้ประพฤติถูกต้อง ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้ประพฤติชอบตามครรลองของสังคม ประการที่สอง ช่วยส่งเสริมให้วัฒนธรรมของชาวบ้านโดยส่วนรวมมั่นคงดำเนินไปอย่างถูกต้อง โดยวัฒนธรรมพื้นบ้านจะช่วยส่งเสริมความเชื่อของชาวบ้าน ทำให้ความเชื่อของชาวบ้านเป็นรูปธรรมมากขึ้น สร้างกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต สืบสานประเพณีต่าง ๆ อย่างมีแบบแผนและเห็นแนวทางในการปฏิบัติ ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนดำรงอยู่ด้วยความมั่นคง และประการสุดท้ายคือบทบาทในการให้การศึกษานี้ในสังคมที่การศึกษาและการอ่านยังไม่แพร่หลาย การอบรมสั่งสอนหรือให้ความรู้คนในสังคมก็มักสอดแทรกไว้ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน การละเล่นและการแสดงก็เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสอนให้เข้าใจปทัสถานของสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมพื้นบ้านยังมีบทบาทในด้านอื่น ได้แก่ ช่วยผ่อนคลายอารมณ์และความคับข้องใจ วัฒนธรรมพื้นบ้านจำพวกการแสดงมหรสพ นิทาน เพลง การละเล่น ก็มีบทบาทในแง่การให้ความบันเทิงแก่ชาวบ้านเป็นหลักอีกด้วย

สุกัญญา ภัทราชัย (2533 : 370-374) ได้กล่าวเกี่ยวกับบทบาทของเพลงพื้นบ้านต่อสังคมไทยว่า เพลงพื้นบ้านเป็นมรดกทางปัญญาที่ได้สืบสานกันมาหลายชั่วอายุคน และมีบทบาทต่อสังคมไทย 5 ประการ คือ บทบาทในการให้ความบันเทิง ซึ่งเกิดจากเนื้อหาของเพลงรวมทั้งการร้องรำและเล่นประกอบเพลง บทบาทในการให้การศึกษานี้ เพลงพื้นบ้านมีบทบาทในการสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือ การสั่งสอนให้รู้โดยตรงในเนื้อเพลง ทางอ้อม คือ การให้เพลงเป็นสื่อในการสั่งสอนโดยการสอดแทรกความรู้ลงในเนื้อเพลง ความรู้ในเพลงพื้นบ้านมีทั้งทางคดีโลกและศีลธรรม บทบาทในการควบคุมสังคม โดยการชี้แนะระเบียบแบบแผนตลอดจนกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคมนั้นแทรกลงในเพลงพื้นบ้าน โดยพ่อเพลงแม่เพลง จะใช้น้ำเสียงและโวหารที่ดีโน้มน้าวใจผู้ฟังให้

เห็นคล้ายตามไป บทบาทในการเป็นทางระบายความคับข้องใจ เพลงพื้นบ้านเป็นร้อยกรองที่มีอิสระในการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด จึงเป็นทางออกที่คนในสังคมใช้ระบายความคับข้องใจที่มีต่อสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และประเพณีค่านิยมของสังคม บทบาทในการเป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน ในอดีตเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารยังไม่ทันสมัยเพลงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชน การกระจายข่าวสารในสังคมก่อให้เกิดความพร้อมเพรียงในการทำงาน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งยังสร้างความสนุกสนานและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545 : 93-94) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน ว่า เพลงพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง สามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของ ชาวบ้าน ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวระพฤติปฏิบัติตนในสังคม นอกจากนี้ยังมีบทบาทต่อสังคมในด้านต่าง ๆ คือการให้ความบันเทิง เพลงพื้นบ้านเป็นมหรสพชิ้นเอกของชาวบ้านที่สร้างความเพลิดเพลินให้แก่คนในสังคมทั้งยามว่างยามเทศกาลและในเวลาประกอบกิจการงาน เพราะเนื้อหาของเพลงจะสนุก มีการแสดงปฏิภาณไหวพริบของผู้ร้อง มีจังหวะและลีลาที่เร้าใจ การสร้างสร้างความสามัคคี โดยการร่วมร้องเพลงจะช่วยให้เกิดความรักความปรองดอง และความเป็นพวกพ้องเดียวกัน การเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านมักจะชี้แนะระเบียบแบบแผน พฤติกรรมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ รวมทั้งโน้มน้าวจิตใจให้คนในสังคมได้คล้ายตามสิ่งดี ๆ ที่สังคมต้องการ การให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนาและกฎเกณฑ์ของสังคม และบทบาทประการสุดท้ายคือ เพลงพื้นบ้านช่วยระบายความคับข้องใจให้แก่ชาวบ้าน ผู้ร้องสามารถสอดแทรกความคิดความรู้สึกผ่านเพลงชาวบ้านได้อย่างอิสระ

อารี ถาวรเศรษฐี (2546 : 225) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่และคุณค่าของละครชาวบ้านไว้ 4 ประการ คือ ประการแรก ให้ความบันเทิงแก่กลุ่มชน โดยผู้ชมไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายยกเว้นการให้รางวัล ประการที่สองแสดงให้เห็นชนบแบบแผนปฏิบัติของผู้แสดงในการนับถือครู เพราะก่อนการแสดงทุกครั้งจะต้องมีการไหว้ครู ซึ่งจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น ประการที่สามสะท้อนให้เห็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในการแสดง และประการสุดท้ายเป็นช่องทางสำหรับการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของปุถุชนผ่านการขับหรือบทพากย์

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของการแสดงพื้นบ้าน

ผะอบ โปชะกฤษณะ และคณะ (2523) ได้ศึกษาวรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก โดยรวบรวมวรรณกรรมที่ใช้แสดงลิเกและขั้นตอนการแสดงลิเก ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์บทลิเกในด้านเนื้อเรื่องวรรณศิลป์ ความสัมพันธ์กับสังคม ผลการศึกษาด้านบทบาท

หน้าที่ของลิเกพบว่า นอกจากการให้ความบันเทิงแล้วลิเกยังเป็นสื่อมวลชนที่สำคัญ เพราะลิเกเป็น มหรสพแบบชาวบ้านที่สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนมากของประเทศ สามารถ ซอกซอนไปทั่วทุกหน ทุกแห่งของประเทศ วิธีการแสดงลิเกเป็นแบบเปิด จะวกออกไปนอกเรื่องเมื่อใดก็ได้ ดังนั้นจึง สามารถสอดแทรกสิ่งที่ต้องการกำหนดสังคมได้ สมัยหนึ่งถึงกับใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเรียกกันว่า ลิเกต่อต้านคอมมิวนิสต์ ปัจจุบันลิเกเป็นเครื่องมือสื่อสารโฆษณา เช่น เรื่องการวางแผนครอบครัว การเลือกตั้ง เป็นต้น

สุกัญญา สุขฉายา (2523) ได้ศึกษาเพลงปฏิพากย์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ โดย ศึกษาบทบาทของเพลงปฏิพากย์ในฐานะที่เป็นภาพสะท้อนของสังคมไทย โดยรวบรวมข้อมูลจากพ่อ เพลงแม่เพลงและวิทยากร ผลการศึกษาด้านบทบาทหน้าที่ของเพลงปฏิพากย์ต่อสังคม พบว่า เพลงปฏิพากย์มีบทบาทต่อสังคม 6 ประการ คือ บทบาทในการสร้างความบันเทิง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของ เพลงปฏิพากย์ ความบันเทิงได้จากเนื้อหาคำร้องในเชิงเกี่ยวพาราสิ การปะทะคารมระหว่างชายหญิง จังหวะที่สนุกสนานและลีลาท่าทางประกอบที่มีทั้งการร่าอย่างสวยงามและร่าอย่างยั่วเย้า บทบาทในการสร้างความสามัคคี เป็นการสร้างความรู้สึกที่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้สังคมเนื่องจากการรวมหมู่ใช้ แรงงานและการร้องเพลงร่วมกันในเทศกาลต่าง ๆ บทบาทในการให้การศึกษาแก่คนในสังคม เนื้อหา ของเพลงปฏิพากย์มีเนื้อหาในเชิงสั่งสอนสอดแทรกความรู้ทางโลก และทางธรรมช่วยกล่อมเกล่าให้ สมาชิกของสังคมมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บทบาทในการระบายความเจ็บกอดอันเนื่องมา จากประเพณี ค่านิยมบางประการโดยเฉพาะในเรื่องการแสดงออกทางเพศ บทบาทในการระบาย ความเจ็บกอดอันเนื่องมาจากสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม บทบาทประการสุดท้ายคือ บทบาทใน การบันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม ทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับหมู่บ้าน และสังคมเพราะ ภาพของสังคมจะสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในเพลงปฏิพากย์

วาสนา ต้นสารี (2532) ได้ศึกษาลำตัด : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เป็นการศึกษา ลักษณะของลำตัดในแง่ของรูปแบบศิลปะการใช้ภาษา เนื้อหา วิถีชีวิตของมนุษย์และค่านิยมทางสังคม ที่ปรากฏในลำตัดโดยใช้ข้อมูลจากคณะลำตัดหวังเต๊ะเป็นหลัก ผลการศึกษาในด้านบทบาทหน้าที่ของ ลำตัดต่อสังคมพบว่าลำตัดเป็นเพลงพื้นบ้านชนิดเดียวที่ยังคงได้รับความนิยมอย่างสูง ในขณะที่เพลง พื้นบ้านอื่น ๆ กำลังจะเสื่อมความนิยมไป ลำตัดมีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ บทบาทในการ สร้างความบันเทิง ซึ่งถือเป็นความสำคัญหลักของลำตัดที่สร้างความเพลิดเพลินสนุกสนานกับผู้ชม เนื้อหาซึ่งเป็นไปในเชิงเกี่ยวพาราสิปะทะคารมระหว่างชายหญิงซึ่งเป็นที่ ชื่นชอบ เรียกเสียงหัวเราะ เสียงฮาจากผู้ชมได้เป็นอย่างมาก บทบาทในการให้ความรู้ ลำตัดได้สอดแทรกความรู้หลายด้านไว้ทั้ง ที่เป็นวิถีชีวิตและค่านิยมในสังคม เช่น ความเชื่อต่าง ๆ คติสอนใจ ความรู้ในเรื่องความเป็นอยู่ใน ครอบครัว ค่านิยมต่าง ๆ บทบาทในการระบายความเจ็บกอดอันเนื่องมาจากประเพณี และค่านิยมบาง

ประการ โดยเฉพาะการแสดงออกทางเพศซึ่งถือเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแสดงออกได้เต็มที่ในหมู่คนไทย การกล่าวถึงเรื่องเพศในลำตัดจึงเป็นการแสดงออกทางเพศอย่างหนึ่งได้โดยไม่ถูกตำหนิจากสังคม และบทบาทในการระบายความแค้นเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นได้จากการกล่าวถึง การทำมาหากิน ความลำบากยากจน ความรู้สึกที่มีต่อสภาวะเศรษฐกิจ

วิบูลย์ ศรีคำจันทร์ (2537) ได้ศึกษาเพลงพวงมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เป็นการศึกษาเพลงพวงมาลัยด้านประวัติความเป็นมา ลักษณะของเพลงพวงมาลัย บทบาทของเพลงพวงมาลัยและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ปรากฏในเพลงพวงมาลัย โดยใช้ข้อมูลจากการเล่นเพลงพวงมาลัยในอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาด้านบทบาทหน้าที่ของเพลงพวงมาลัยต่อสังคมพบว่าเพลงพวงมาลัยมีบทบาทต่อสังคม 7 ประการ คือ บทบาทในด้านการให้ความบันเทิง ซึ่งได้จากเนื้อหา กระบวนการเล่น ท่วงทำนอง จังหวะ เสียงร้องและสำนวนโวหาร บทบาทในด้านการสร้างความสามัคคี เกิดจากการเล่นเพลงเป็นมหรสพในประเพณีและสอดแทรกค่านิยม ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มที่มีร่วมกันให้ประพฤติปฏิบัติตาม นอกจากนี้วิถีเล่นเพลงพวงมาลัยยังเอื้อให้กับคนทุกวัยเข้าไปมีส่วนร่วมทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มชนยิ่งขึ้น บทบาทด้านการให้ความรู้ ได้แก่ ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ความรู้ทางคดีโลกและศีลธรรม บทบาทด้านการควบคุมสังคมโดยการชี้แนะให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติประเพณี ค่านิยมและหลักคำสอนของศาสนา โดยใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต บทบาทด้านการแสดงความรู้สึกในใจ เพลงพวงมาลัยเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้หนุ่มสาวได้แสดงความรู้สึกในใจที่มีต่อกัน เป็นโอกาสได้ระบายความรู้สึกต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแสดงออกอย่างเปิดเผยเนื่องมาจากค่านิยม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาทด้านการบันทึกเหตุการณ์ ซึ่งเพลงพวงมาลัยได้บันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และบทบาทในการฝึกฝนสติปัญญาและปฏิภาณไหวพริบ โดยผู้เล่นทั้งสองฝ่ายต้องรอบรู้เรื่องราวที่ทันสมัยมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง และตอบฉับไวในการโต้ตอบสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันท่วงที

พันทิพา สิงห์ชูจิต (2539) ได้ศึกษาการแสดงพื้นบ้าน อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการศึกษาความเป็นมา รูปแบบและกระบวนการทำรำของการแสดงพื้นบ้าน รวมทั้งบทบาทและการจัดการแสดงพื้นบ้านของอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาด้านบทบาทของการแสดงพื้นบ้านพบว่า มี 6 ประการ คือ การแสดงพื้นบ้านเป็นเครื่องบันเทิงให้ความเพลิดเพลินแก่สมาชิกในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้าน เป็นสื่อในการปะทะสังสรรค์หรือการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในการทำงาน และการประกอบ พิธีกรรม เป็นเครื่องมือสื่อสารทำหน้าที่กระจายข่าวในชุมชน บทบาทในการให้การศึกษาคำสอนที่ในการสั่งสอนให้ความรู้และบทบาทในการเป็นอาชีพเมื่อการละเล่นได้พัฒนามาเป็นการแสดง ในปัจจุบันบทบาทของ

การแสดงพื้นบ้านลดลงมาก เนื่องจากอิทธิพลของความเจริญด้านเทคโนโลยีที่แพร่เข้าไปในชุมชน ประกอบกับมีสิ่งบันเทิงสมัยใหม่เข้ามาแทนที่บทบาทการแสดงพื้นบ้าน ดังนั้นการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งบันเทิงของผู้มีอายุเล่นกันตามโอกาสที่มีอยู่น้อย เพื่อรอเวลาจากไปพร้อมกับผู้มีอายุเหล่านั้น

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2539) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของวรรณกรรมนิทาน ไทพวนไว้ 5 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิง ได้แก่ ความบันเทิงจากเนื้อหาและ มุขตลกของนิทาน บทบาทหน้าที่ในการทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น โดยวรรณกรรมนิทานไทพวนจะทำหน้าที่ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งทัศนคติจากคนรุ่นก่อนมาจนถึงปัจจุบัน โดยทำหน้าที่ช่วยย้ำเตือนเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิม บทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือให้การศึกษา และการปลูกฝังค่านิยมต่าง ๆ บทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม โดยนิทานไทพวนจะสะท้อนให้เห็นความถูกต้องของการปฏิบัติตนตามแนวทางของขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาทของตัวละครถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทำให้ผู้ฟังสามารถตระหนักถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้องหรือความผิดพลาดจากวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงและสามารถเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม และบทบาทในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสังคม สืบทอดเอกลักษณ์ของชาวไทพวนไว้อย่างเหนียวแน่น นอกจากชาวไทพวนจะนับถือพุทธศาสนาแล้ว ยังนับถือผีตามอุดมคติของตน เมื่อได้ฟังนิทานเรื่องกาละเกิดหลาย ๆ ครั้ง ตลอดชั่วอายุขัยของตน จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อกาละเกิด ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันตั้งศาลเจ้าพ่อ กาละเกิดและศาลเจ้าแม่มะลิจันทร์ขึ้นเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทพวน ทำหน้าที่คอยย้ำเตือนจิตใจให้ประกอบกรรมดี ทำบุญ และถือศีลฟังธรรมอยู่ตลอดเวลา

กฤษณา แสงทอง (2540) ได้ศึกษา เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการรวบรวมเพลงปฏิพากย์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ และศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งบทบาทและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเพลงปฏิพากย์ในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาด้านบทบาทของเพลงปฏิพากย์พบว่าเดิมเพลงปฏิพากย์มีบทบาทในการให้ความสนุกสนานบันเทิงกับสังคม ลดความเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน สร้างปฏิภาณไหวพริบแก่พ่อเพลงแม่เพลงและรับใช้สังคมในงานรื่นเริงทั่วไป แต่ปัจจุบันบทบาทของเพลงปฏิพากย์เปลี่ยนจากสิ่งที่ศิลปินพื้นบ้านเจตนาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งบันเทิงแก่ชีวิตมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม จะนำมาแสดงให้ชมเพื่อการอนุรักษ์มากกว่าการเล่นเพื่อความสนุกสนาน บทบาทของเพลงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีปัจจัยมาจากความเจริญด้านต่าง ๆ มาจากตะวันตก รูปแบบความบันเทิงใหม่ ๆ ที่คนรุ่นใหม่ให้ความ

สนใจและปัจจัยเกี่ยวกับผู้สืบทอดบทเพลงมีน้อย ประกอบกับพ่อเพลงแม่เพลงมีอายุมากขึ้น เพลง
ปฏิพากย์จึงนับวันจะสูญหายไปมากที่สุด

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี แนวคิดในเรื่องที่ใช้แสดงละครและ
บทบาทของการแสดงพื้นบ้านดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์
ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองต่อไป

บทที่ 3

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

1. พื้นที่ศึกษา

วิเศษชัยชาญ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอ่างทอง คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542 : 22-111) กล่าวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอำเภอวิเศษชัยชาญไว้ว่า ชื่อเมืองวิเศษชัยชาญนี้สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นราว พ.ศ. 2122-2127 ซึ่งในพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงชื่อเมืองวิเศษชัยชาญเป็นครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2127 ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จยาตราทัพขึ้นไปประชุมพลที่ป่าโมก แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ เพื่อรับศึกพระยาพะสิมที่เมืองสุพรรณบุรี และกล่าวถึงอีกตอนในสงครามคราวเดียวกัน เมื่อทัพกรุงศรีอยุธยาตีกองทัพพระยาพะสิมแตกพ่ายไปแล้ว ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จยกกองทัพไปตั้งอยู่ที่บ้านชะไว แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ เพื่อสกัดทัพพระเจ้าเชียงใหม่ที่จะยกลงมาจากทางเหนือ

ที่ตั้งของเมืองวิเศษชัยชาญในสมัยนั้นอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน้อย มีโคกใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า **บ้านจวน** ซึ่งเข้าใจว่าคงเป็นที่ตั้งของจวนผู้ว่าราชการเมืองอยู่ใกล้วัดชุมทอง ตำบลไม้จำศีล ในปัจจุบัน ต่อมาราวปลายสมัยธนบุรีหรือต้นสมัยรัตนโกสินทร์ทางราชการได้ย้ายเมืองวิเศษชัยชาญไปตั้งที่ตำบลบ้ำแห่ ตรงวัดไชยสงครามทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น **เมืองอ่างทอง**

พ.ศ. 2439 ทางราชการแบ่งการปกครองและตั้งท้องที่เมืองวิเศษชัยชาญเป็นอำเภอ ตั้งชื่อว่า **อำเภอไม้จำศีล** ต่อมา พ.ศ. 2451 ทางราชการเปลี่ยนชื่ออำเภอไม้จำศีลเป็นอำเภอวิเศษชัยชาญ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดอ่างทองและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอโพธิ์ทองและอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองอ่างทองและอำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

อำเภอวิเศษชัยชาญ แบ่งการปกครองเป็น 15 ตำบล คือ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง ตำบลไม้จำศีล ตำบลม่วงเตี้ย ตำบลสาวร้องไห้ ตำบลไผ่ม่วง ตำบลไม้ด้าพัฒนา ตำบลห้วยคันแหลน ตำบลยี่ล้น ตำบลหลักแก้ว ตำบลคลองขนาк ตำบลบางจัก ตำบลสี่ร้อย ตำบลตลาดใหม่ ตำบลหัวตะพาน และตำบลท่าช้าง

อ่างทองเป็นจังหวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งซึ่งเคยเป็นแหล่งชุมชนยุคโบราณทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน 2 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก เดิมตั้งเมืองอยู่ที่อำเภอวิเศษชัยชาญริมฝั่งแม่น้ำน้อย ต่อมาได้ย้ายมาตั้งเมืองใหม่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาที่บ้านบางแก้ว ราวปลายสมัยธนบุรีเรียกชื่อเมืองว่า “เมืองอ่างทอง” เพราะที่ตั้งเมืองเป็นที่ลุ่มลักษณะคล้ายอ่าง ไม่มีภูเขา ป่าไม้และแร่ธาตุ เป็นอยู่ชั่วคราวที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของไทยมาเป็นเวลาช้านาน ผลิตผลด้านการเกษตรโดยเฉพาะข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถส่งไปขายยังต่างประเทศ ทำรายได้เลี้ยงประชากรและบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าตลอดมา สมัยโบราณถือกันว่าเป็นแดนดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาเป็นเสมือนชุมทรัพย์เมืองเงิน เมืองทองของเมืองสยาม ปัจจุบันจังหวัดอ่างทองแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอไชโย อำเภอป่าโมก อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอแสวงหา อำเภอสามโก้ และอำเภอวิเศษชัยชาญ

ความเชื่อของชาวอ่างทองมีพื้นฐานมาจากคนในสังคมเกษตรแต่ดั้งเดิม ที่ยอมรับนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีสงนางไม้ ไชยกลาง ไสยศาสตร์ โดยผสมผสานกับคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ แม้ว่าความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา จะได้แผ่ขยายเข้ามาครอบคลุมอาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเวลาช้านานมาแล้ว แต่ร่องรอยคติความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อก็ยังปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของชุมชนชาวอ่างทอง โดยเฉพาะในช่วงเวลาสำคัญที่เกี่ยวกับการเกิด การประกอบอาชีพ การก่อสร้างบ้านเรือนยามเจ็บไข้ได้ป่วยและการตาย อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอ่างทองก็ยังคงเห็นได้เด่นชัดมากที่สุด อันแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นแน่นหนามั่นคงอยู่ในชีวิตจิตใจ ของพุทธศาสนิกชนชาวอ่างทองมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะต้องเผชิญกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรุนแรงไม่หยุดยั้ง อีกทั้งลัทธิความเชื่อในศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และลัทธิขงจื้อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังมีปะปนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สามารถปรับตัวพึ่งพาอาศัยกัน สร้างความเข้าใจอันดีในชุมชนและร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนได้อย่างดียิ่ง แม้ว่าบางคนต้องจากเมืองอ่างทองไปประกอบอาชีพที่อื่นจนประสบความสำเร็จในชีวิต ก็มิได้ละทิ้งแผ่นดินถิ่นกำเนิด เมื่อมีโอกาสก็พร้อมให้ความร่วมมือ เพื่อช่วยสร้างสรรค์เมืองอ่างทองให้เจริญก้าวหน้าด้วยความเอาใจใส่อย่างจริงจัง จึงนับได้ว่าเมืองอ่างทองเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงชุมชนให้เข้มแข็งมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ประวัติและวิวัฒนาการของละครชาตรี

ละครชาตรีเป็นละครราชชนิดหนึ่งที่น่าจะเก่าแก่ที่สุดของไทย ละครชาตรีได้รับรูปแบบมาจากละครยาตราซึ่งเป็นละครเร่ของอินเดีย ตัวละครมีเพียง 3 ตัว คือ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวจำเວด ผู้แสดงเดิมเป็นผู้ชายล้วน เป็นละครที่แพร่หลายทางภาคใต้ของไทย นิยมเล่นเรื่องมโนรีวาเป็นพื้น คนตรีก็มีเพียงปีละหนึ่ง โทษและกลองอย่างละ 1 คู่ และฆ้องคู่เท่านั้น สำหรับประวัติความเป็นมาและความหมายของคำว่า “ชาตรี” มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2505 : 133) ทรงอธิบายเกี่ยวกับละครชาตรีไว้ว่า “ชื่อเรียกว่า “ละครชาตรี” นั้น ไม่ปรากฏทางเมืองพัทลุง นครศรีธรรมราช คงจะเป็นชื่อเรียกกันขึ้นในกรุงเทพฯ เพราะเหตุใดจึงเรียกเช่นนั้น ได้แต่สันนิษฐานประกอบศัพท์ “ชาตรี” ว่าเป็นชายชาตรีตามรูปศัพท์ ดูเหมือนจะแปลว่าผู้เกิดในตระกูลดี ซึ่งเข้าใจกันเป็นสามัญว่าเป็นพวกที่รู้เล่ห์กลต่าง ๆ ตามได้ยืมกล่าวกันมาว่า พวกละครชาตรีเป็นเช่นนั้น”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2506 : 237) ประทานความเห็นเกี่ยวกับละครชาตรีไว้ว่า “ชื่อที่เรียก “ละครชาตรี” เห็นจะตั้งต้นกันขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นแน่ พวกโนราห์นอกจากเล่นเรื่องแล้ว ก็มักเล่นแสดงวิชาด้วย มีการลุยไฟ เป็นต้น เราจึงตื่นตื่น เรียกชื่อละครนั้นว่า “ละครชาตรี” หมายความว่า ละครมีเวทมนตร์อย่างเดียวกับคำ “คงกระพันชาตรี” นั่นเอง”

ธนิต อญูโพธิ์ (2531 : 24) ได้กล่าวเกี่ยวกับละครชาตรีว่า “ละครแบบนี้ คงปรับปรุงมาจากการละเล่นพื้นเมืองที่เรียกกันว่า “โนรา” ซึ่งบางครั้งเรียกรวมกันว่า “โนราชาตรี” และคำว่า “ชาตรี” เอง ซึ่งเป็นชื่อละครแบบนี้ก็ยังไม่หาความหมายกันไม่ได้ ว่าเหมาะสมจะหมายความว่าอะไร แต่วิธีการบางอย่างของละครชาตรีที่มีผู้แสดงเป็นหลักอยู่ 3 คน คือ ผู้แสดงเป็นผู้ชาย หมายถึง นายโรงหรือยืนเครื่อง 1 ผู้แสดงบทเป็นผู้หญิงหรือนาง 1 และตัวตลกหรือตัวแสดงบทเบ็ดเตล็ด 1 ทั้งละครประเภทนี้เที่ยวเร่ร่อนไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างละครชาตรี เหมือนกับละครของอินเดียที่เรียกว่า “ยาตรา” ตามความหมายของคำว่า “ยาตรา” ก็หมายถึง เดินหรือเคลื่อนย้าย ถ้ากระนั้นละครโนราชาตรี อาจปรับปรุงมาตามแบบละครยาตราของอินเดียก็ได้”

มนตรี ตราโมท (2540 : 2-3) กล่าวเกี่ยวกับละครชาตรีไว้ว่า “มีเค้ามาจากจังหวัดภาคใต้ ได้ 3 คราว คราวแรกใน พ.ศ. 2312 เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกทัพไปปราบเจ้านครฯ และพาขึ้นมากองธนบุรีพร้อมด้วยพวกละคร คราวที่สองเมื่อ พ.ศ. 2323 ในงานฉลองพระแก้วมรกต โปรดให้ละครของเจ้านครฯ ขึ้นมา แสดงประชันกับละครผู้หญิงของหลวง และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2327 เมื่อเจ้าพระยาพระคลัง (สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์) กริธาทัพไประงับเหตุการณ์ที่หัวเมืองภาคใต้เรียบร้อยแล้ว เมื่อยกทัพกลับ ชาวเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ก็ขออพยพติดตามมาด้วย เพราะเกิดข้าวยากหมากแพง รัชกาลที่ 3 ได้โปรดให้พวกนี้ตั้งบ้านเรือนที่ตำบล

สนามกระบือ บริเวณหลานหลวง บรรดาชาวเมืองเหล่านี้มีผู้สามารถในการแสดงละครชาติเป็นอันมาก จึงได้รวบรวมตั้งเป็นคณะละคร รับเหมาแสดงงานต่าง ๆ ต่อมาจนเป็นที่เลื่องลือ”

นอกจากนี้ รัตน อัญโพธิ์ (2531 : 335-336) ยังได้เล่าถึงตำนานละครชาติไว้ดังนี้

ณ นครกรุงศรีอยุธยา มีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามว่า ท้าวทศวงศ์ อัครมเหสีทรงพระนามว่า สุวรรณดารา มีพระราชธิดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า นางนวลสำลี ครั้นพระราชธิดาเจริญวัยขึ้น เทพก็จุติลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางนวลสำลี เมื่อครรภ์เจริญใหญ่ขึ้น ทรงทราบถึงพระราชบิดา ก็ทรงสงสัยจึงโปรดให้หาโหรมาทำนาย โหรทำนายว่ามนุษย์ในชมพูทวีปนี้ ไม่มีใครจะมาต้องพระราชธิดาเลย แต่ชะตาบ้านเมืองจะเกิดเป็นนักร้องละคร

เมื่อพระเจ้าทศวงศ์ทรงทราบประพตเหตุดังนั้น ก็ทรงพระราชดำริว่า จะให้พระราชธิดาอยู่ในพระราชวังต่อไปก็อับอายแก่ชาวเมือง จึงคิดจะลอบพาไปเสียให้พ้นบ้านพ้นเมือง ดำริดังนั้นแล้วก็ตรัสสั่งให้เสนาข้าราชการพาพลอยนางนวลสำลีไป ครั้นถึงมหาสมุทร เทพดาก็บันดาลให้เกิดพายุพัดพาไปติดอยู่ที่เกาะกะชัง แล้วเทพดาก็นฤมิตรเป็นศาลาชั้นที่เกาะ ให้นางนวลสำลีได้อาศัย นางนวลสำลีอาศัยอยู่ที่เกาะกะชัง ต่อมาจนครรภ์นางครบถ้วนกำหนดทศมาส ร้อนถึงเทพดาลลงมาประทับ ประคองนาง ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดี เดือนห้าขึ้น 15 ค่ำ ปีชวด นางก็ประสูติกุมาร แล้วเทพดาก็นำเอาดอกมณฑาสวรรค์มาชุบให้เป็นนางนมชื่อว่า แม่สีมาลา แล้วชุบเป็นนางพี่เลี้ยงสองคนชื่อ แม่เพ็ญ แม่ภา บำรุงรักษากุมารนั้นอยู่มาวันหนึ่งนางสีมาลาและนางพี่เลี้ยงพาพระกุมารไปเที่ยวป่าพบสระน้ำชื่อ สระอนัตตนิ ที่สระนั้นมีนางกนิกร 500 มารำเล่นน้ำอยู่ทุกวัน ในวันที่พระกุมารไปนั้นก็ประจวบกับวันนี้นางกนิกรมารำอยู่ นางสีมาลากับพระกุมารก็จำทำที่นางกนิกรรำนั้นมาได้

ครั้นพระกุมารชันษาได้ 9 ปี เทพดาก็ลงมาให้ชื่อว่า พระเทพสิงหะ แล้วเทพดาก็เอาศิลา 1 ก้อน มาชุบให้เป็นพรานบุญ แล้วชุบหน้าพรานทองคำให้พรานบุญด้วย พรานบุญก็เล่นรำทำเพลงอยู่ด้วยพระเทพสิงหะได้ 1 ขวบปี มาวันหนึ่ง พรานบุญกับพระเทพสิงหะชวนกันไปเที่ยวในป่า แล้วทั้งสองคนก็นอนหลับไปที่ได้ตื่นรุ่ง เทพดาลมา นฤมิตรฝันบอกทำเพลงรำพระเทพสิงหะกับพรานบุญก็จำได้แม่นยำทั้ง 12 ท่า ทำรำทั้ง 12 ท่า ได้แก่ ท่าแม่ลาย ท่าเขาควายหรือราหูจับจันทร์ ท่ากนิกร ท่าจับกระบี่ ท่าลงฉาก ท่าฉากน้อย ท่าผาลา ท่าบัวตูม ท่าบัวบาน ท่าบัวคลี่ ท่าบัวแย้ม ท่าแมงมุมชักใย แล้วเทพดาก็นฤมิตรทับให้ 2 ใบ ชื่อว่าน้ำตาตกใบหนึ่ง ชื่อว่านกเขาขันใบหนึ่ง แล้วนฤมิตรกลอง 1 ใบ ชื่อว่าเอรีสุวรรณโลก แล้วเทพดาก็ลูบสัมผัสในองค์มาชุบเป็นขุนสัตว์ธา ครุมนเฮอร์ราไว้แทนองค์ พระเทพสิงหะกับพรานบุญตื่นขึ้น เห็นขุนสัตว์ธา ทับและกลองก็มีความชื่นชมยินดี ยกมือขึ้นไหว้ขุนสัตว์ธายกไว้

เป็นครู แล้วพากลับไปยังศาลาที่อาศัย เทพदानฤมิตเรือให้อีก 1 ลำ นางนวลล้าลี้ก็พา พระเทพสิงห์หกรับพี่เลี้ยงและนางนม พร้อมด้วยพวกชาตรีลงเรือ เทพดาก็บันดาลให้ลมพายุ พัดเรือขึ้นไปทันนครกรุงศรีอยุธยา พระเทพสิงห์ก็เที่ยวรำชาตรีไปตามบ้าน ชาวเมืองก็เลื่องลือว่ารำชาตรีดีนัก มีผู้คนแตกตื่นไปดูกันมาก ความทราบถึงท้าวทศวงศ์ รับสั่งให้หาชาตรีไป รำหน้าพระที่นั่ง ท้าวทศวงศ์ทอดพระเนตรเห็นนางนวลล้าลี้ทรงจำได้ ตรัสเรียกมาได้ถาม นางก็เล่าความถวายแต่หนหลัง ท้าวทศวงศ์ทรงโปรดปรานมาก พระราชทานเครื่องดนตรีให้ พระเทพสิงห์ทรงเล่นชาตรี ละครชาตรีจึงได้แต่งเครื่องทรงเทริดและสังวาลแต่นั้นมา แล้วยก พระเทพสิงห์พระราชทานให้เป็นศิษย์แก่ขุนสัทธาต่อไป ภายหลังพวกเสนาข้าราชการสมควร จะเล่นกับพระเทพสิงห์ ท้าวทศวงศ์ก็พระราชทานให้ จึงปรากฏนามมาภายหลังว่า ขุนพราน พระยาพราน แล้วโปรดส่งสัตย์พทยาให้แก่พวกชาตรีของพระเทพสิงห์ทุกคน

ละครชาตรีในปัจจุบันมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ผู้แสดงละครชาตรี เดิมเป็นผู้ชายล้วน ตัวแสดงมี 3 ตัว คือ ตัวพระหรือตัวยืนเครื่อง ตัวนาง และจำอวดหรือตัวเบ็ดเตล็ด ในสมัยโบราณผู้แสดงไม่สวมเสื้อ ต่อมาการแสดงได้มีการพัฒนาขึ้น ตัวละครมีมากขึ้น และผู้แสดงก็ เปลี่ยนเป็นผู้หญิงเป็นส่วนมาก การแต่งกายก็คล้ายมาทางละครนอก

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงมี ปี่ชวา ทับหรือโทน 2 ใบ กลองตุ้ม 2 ใบ ฆ้อง ฉิ่ง และกรับ ต่อมาเปลี่ยนเป็น ปี่พาทย์เครื่องห้า เช่นเดียวกับละครนอก คือ มี ปี่ ระนาด ตะโพน กลอง ฆ้องวง และกรับยังมีใช้อยู่

สถานที่ที่แสดงละครชาตรีอาจจะเป็นที่บ้าน ที่กลางแจ้ง ที่วัด หรือที่ศาลเจ้า ถ้าเป็นที่ กลางแจ้ง โรงละครชาตรีก็ปลูกสร้างแบบง่าย ๆ โดยปักเสา 4 ต้น ซึ่งผ้า 4 มุม ยึดผ้าเป็นที่บังแดดบัง ฝน ในสมัยโบราณ ตรงกลางมีเสาสำหรับค้ำให้ผ้าสูงขึ้นไม่อับลม แล้วนำของอาภรณ์ที่จะใช้ในการ แสดงไว้ที่เสากลาง ปัจจุบันการสร้างโรงละครชาตรีมักจะต่อจากตัวอาคาร โดยใช้ด้านหนึ่งของอาคาร เป็นหลักยึดแล้วซึ่งผ้าออกมา อาศัยส่วนหนึ่งของอาคารนั้นเป็นโรงแสดง บางครั้งอาจใช้โรงรถ ทาง เต็นท์ ศาลาวัด หรืออาศัยโรงลิเกเป็นที่แสดงก็ได้ สำหรับพิธีกรรมและการแสดง สุวรรณี อุดมผล (ม.ป.ป. : 114-115) กล่าวถึงไว้ว่า

การแสดงเริ่มด้วยการทำพิธีบูชาครู เบิกโรง ต่อจากนั้นปี่พาทย์ใหม่โรงชาตรี ร้อง ประกาศหน้าบท ต่อจากนั้นก็มียืนเครื่องออกมารำชัดหน้าบทตามเพลง ว่าอาคม และเดิน เวียนซ้าย เรียก “ซึกยันต์” หรือ “ซึกโยแมลงมุม” ต่อจากนั้นก็เริ่มเล่นเป็นเรื่อง ตัวละครจะ สวมเครื่องสวมศีรษะ นั่งเตียงและแสดง ในการดำเนินเรื่อง สมัยโบราณมีผู้บอกบทนำให้ผู้

แสดงร้องเอง 1 วรรค ต่อจากนั้นลูกคู่ซึ่งอาจจะเป็นตัวละครอื่นร้องรับ ผู้บอกบทจะทำหน้าที่บอกทั้งเนื้อเรื่องและเพลงที่ใช้ประกอบทำให้ปีพาทย์สามารถทำเพลงได้ถูกต้อง และตัวละครก็แสดงได้ถูกต้องด้วย ในปัจจุบันตัวละครจะร้องตามเนื้อเรื่องที่จำไว้โดยไม่มีคนบอกบท เมื่อผู้แสดงร้องและรำจบไปตอนหนึ่งก็จะหยุดเจรจา เริ่มด้วยการแนะนำตัว ต่อจากนั้นก็ไปพบตัวละครตัวอื่นและมีการโต้ตอบกัน เมื่อเลิกแสดงจะถอดเครื่องสวมศีรษะ นั่งข้างเตียงแสดงว่าหมดบทของตนแล้วให้ตัวอื่นแสดงต่อไป ขณะที่เล่นถึงตอนสำคัญผู้แสดงอาจจะหยุดและร้องขอรางวัลจากผู้ดู เมื่อได้แล้วจึงจะแสดงต่อไป ตอนเลิกจะรำชัดว่าอาคมถอยหลังเวียนขวา เรียกว่า “คลายยันต์” แต่ปัจจุบันไม่มีใครเคร่งครัดกับขั้นตอนเหล่านี้นัก มักจะมีการไหว้ครูรำชัดพอเป็นพิธี เมื่อแสดงเรื่องจะกลายเป็นแบบละครนอกปนลิเก และมีเพลงลูกทุ่งประกอบตามกาลสมัย

เรื่องที่เล่นละครชาตรีมักใช้เรื่องประเภทเดียวกับละครนอก ขณะแสดงบางตอนอาจมีการแทรกการแสดงอื่น ๆ ได้ เช่นเดียวกับละครนอก เช่น บางตอนอาจมีเพลงช้อยแทรกโดยให้ตัวละครว่าโต้ตอบกัน บางตอนอาจมีการขับเสภาแทรก บางตอนอาจมีการร้องเพลงลูกทุ่งเพื่อทำให้ผู้ชมครึกครื้นขึ้น ในสมัยก่อนละครชาตรีเป็นที่นิยมมาก แต่ปัจจุบันละครชาตรีเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้ชมก็ไม่ค่อยนิยมกันเท่าไรนัก คงเล่นกันเพื่อแก้บนเท่านั้น และไม่ได้รักษารูปแบบของละครชาตรีดั้งเดิมไว้ เมื่อแสดงเป็นเรื่องก็จะเล่นเรื่องแบบเดียวกับละครนอก

3. คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นอำเภอหนึ่งที่ยังคงมีคณะละครเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจพบว่า ปัจจุบันยังมีคณะละครจำนวน 15 คณะ ดังนี้

1. คณะจำลองเจริญศิลป์
2. คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์
3. คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร
4. คณะนันทยาวิยรุ่น
5. คณะวิชาญสำรวจศิลป์
6. คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์
7. คณะ ศ. รุ่งสุริยานำศิลป์
8. คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม
9. คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

10. คณะศรีนวลยอดรัก
11. คณะ ส. นิภา นำศิลป์
12. คณะ ส. พยงค์นำศิลป์
13. คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์
14. คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์
15. คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์

สำหรับประวัติความเป็นมาของคณะละคร จากการสัมภาษณ์วิทยากร ซึ่งได้แก่หัวหน้าคณะแต่ละคณะ พบว่าวิทยากรไม่ทราบประวัติความเป็นมาตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งคณะ ยกเว้นคณะที่แยกตัวมาก่อนตั้งคณะภายหลัง หัวหน้าคณะจะให้ข้อมูลประวัติได้ถึงรุ่นปู่ย่าตายายเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะไม่มีการบันทึกข้อมูลเหล่านี้ไว้ สำหรับประวัติคณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญ มีดังนี้

1. คณะจำลองเจริญศิลป์

คณะจำลองเจริญศิลป์ มีหัวหน้าคณะคือ นางสาวสมจิตร พรหมเดช อายุ 40 ปี ละครคณะนี้ได้ก่อตั้งโดยการแยกคณะมาจากคณะอื่นกล่าวคือ เดิมนางลอย พรหมเดช มารดาของนางสาวสมจิตร พรหมเดช ได้แสดงละครอยู่กับคณะพยงค์ศิลป์ เมื่อนางพยงค์เสียชีวิตลง นางลอย พรหมเดช จึงได้แยกตัวออกมาตั้งคณะละครขึ้นเอง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2507 โดยใช้ชื่อคณะว่า จำลองเจริญศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 186/1 หมู่ 3 ตำบลห้วยคันแหลน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

2. คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์

คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางทองอาบ ไตสวรรค์ อายุ 65 ปี ละครคณะนี้ก่อตั้งขึ้นจากการแยกคณะมาจากคณะอื่น กล่าวคือ แต่เดิมนั้นนางทองอาบ ไตสวรรค์ ได้แสดงละครอยู่กับคณะละครพ่อถนอม ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2517 นางทองอาบได้แยกตัวมาตั้งคณะละครขึ้นเป็นคณะของตนเองชื่อว่าคณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์ สถานที่ตั้งของคณะคือ บ้านเลขที่ 128/2 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

3. คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร

คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร มีหัวหน้าคณะคือ นางวันดี เม่นแสง ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มต้นจาก ปู่เม่น - ย่าแสง ไม่ทราบนามสกุล มีคณะละคร (ไม่ทราบชื่อคณะ) คณะละครได้สืบทอดมายัง ปู่โตด - ย่าพิน เม่นแสง ชาวบ้านมักเรียกคณะคณะนี้ว่า ละครยายพิน ต่อมาบุตรชายของปู่โตด - ย่าพิน คือ พ่อสมจิตร เม่นแสง ได้สมรสกับนางสาขันธ์ เม่นแสง และได้ตั้งคณะละครชื่อเทพวิจิตรศิษย์พ่อคำ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2529 นางสาขันธ์ ได้ยกคณะ

ละครให้บุตรสาวคือนางวันดี เม่นแสง เป็นหัวหน้าคณะ และปรับชื่อคณะเป็น เทพวิจิตรศิษย์โสธร สถานที่ตั้งของคณะคือ บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ 4 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

4. คณะนันทยาวิทยารุ่น

คณะนันทยาวิทยารุ่น มีหัวหน้าคณะคือ นายเสวก บุญชัย ละครคณะนี้ก่อตั้งขึ้นโดยหัวหน้าคณะเอง กล่าวคือเดิมนายเสวก บุญชัย ได้แสดงลิเกกับครูฟุ้งหรือนายหอมฟุ้ง ลูกศิษย์ของครูหอมหวล ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2529 ได้ตั้งคณะละครขึ้นเองชื่อว่า คณะเสวก พรสวรรค์ และเมื่อมีอายุมากขึ้นจึงยกคณะละครให้บุตรสาวคือ นางนันทยา ชมปากเกี้ยว เป็นผู้ดูแลและได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็นนันทยาวิทยารุ่น ตั้งแต่นั้นมา สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 34/3 หมู่ 4 ตำบลตลาดใหม่ อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

5. คณะวิชาญสำรวยศิลป์

คณะวิชาญสำรวยศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางสาววย พุ่มสววย อายุ 37 ปี ละครคณะนี้มีที่มาจาก การแยกคณะมาจากคณะอื่น กล่าวคือเดิมนางสาววย พุ่มสววย แสดงละครอยู่ในคณะละครตาถนอม ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็นอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2531 นายสาววย พุ่มสววย ได้สมรสกับนายวิชาญ พุ่มสววย ซึ่งมีอาชีพแสดงโขนสดและมีคณะโขนชื่อว่า คณะวิชาญน้อยวิเศษศิลป์ จึงเริ่มรับงานละครและได้เปลี่ยนชื่อคณะละครเป็น วิชาญสำรวยศิลป์ จนถึงปัจจุบัน สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 27/3 หมู่ 6 ตำบลม่วงเตี้ย อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

6. คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์

คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางชะองค์ รุกขชาติ อายุ 73 ปี ละครคณะนี้ ก่อตั้งจากการแยกคณะมาจากคณะอื่น กล่าวคือเดิมนางชะองค์ รุกขชาติ แสดงละครอยู่กับคณะเทพวิจิตรศิลป์ ตั้งแต่อายุประมาณ 15 ปี (ประมาณ พ.ศ.2490) ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 จึงได้แยกตัวออกมาตั้งคณะละครชื่อ ศ. ชะองค์ศิลป์ และแสดงละครเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 47 หมู่ 4 ตำบลห้วยคันแหลน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

7. คณะ ศ. รุ่งสิริยานำศิลป์

คณะ ศ. รุ่งสิริยานำศิลป์ มีหัวหน้าคณะคือ นางสุริยา คล้ายทอง อายุ 48 ปี ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มจากคุณยายพ้อม ไม่ทราบนามสกุล ได้สมรสกับปู่เปลี่ยน ปานทอง คุณยายพ้อมมีความสามารถคือเป็นแม่เพลงพื้นบ้านของอำเภอวิเศษชัยชาญ ส่วนคุณปู่เปลี่ยนเป็นครูละครและครูลิเก คุณยายพ้อมและคุณปู่เปลี่ยนได้ตั้งคณะลิเกและคณะละคร (ไม่ทราบชื่อคณะ) ต่อมาคณะละครได้สืบทอดมายังนางพุงค์ ญาณโกมุท โดยมีชื่อคณะว่า คณะ

ศ. พยุงค์ศิลป์ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2519 เมื่อนางพยุงค์ถึงแก่กรรม คณะละครได้สืบทอดมายัง นางสุรียา คล้ายทอง ซึ่งเป็นบุตรของนางพยุงค์ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะ ศ.รุ่งสิริยานำศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

8. คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม

คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม มีหัวหน้าคณะ คือ นางสุณี เรืองงาม อายุ 60 ปี ละครคณะนี้มีที่มากล่าวคือ นางพยุงค์ ญาณโกมุท มารดาของนางสุณี เรืองงาม ได้สืบทอดคณะละครมาจากปู่เปลี่ยนและยายพ้อม ปานทอง (ไม่ทราบชื่อคณะ) นางพยุงค์ ญาณโกมุท ได้ตั้งชื่อคณะละครของตนเองว่า คณะ ศ. พยุงค์ศิลป์ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2519 นางสุณี เรืองงาม ได้รับสืบทอดคณะละครจากมารดาของตน และเปลี่ยนชื่อคณะละครเป็น คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม มาจนถึงปัจจุบัน สถานที่ตั้งของคณะคือ บ้านเลขที่ 61/6 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

9. คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางพิกุล เกษมสุขสกุล อายุ 34 ปี ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาเป็นช่วง ๆ เริ่มต้นจากคณะจันทร์ฉายวิเศษศิลป์ ซึ่งเป็นคณะที่เก่าแก่ ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 55 ปีมาแล้ว โดยมีหัวหน้าคณะ คือ คุณยายฉาย ไม่ทราบนามสกุล เมื่อคุณยายฉายถึงแก่กรรม คณะละครได้สืบทอดต่อมาโดยลูกศิษย์ และได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็นคณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์ ผู้สืบทอดคณะละครต่อจากคุณยายฉาย คือ นางทองอยู่ แสนแก้ว นางศรีไพร เพิ่มพูน และ นางพิกุล เกษมสุขสกุล ตามลำดับ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 148/1 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

10. คณะศรีนวลยอดรัก

คณะศรีนวลยอดรัก มีหัวหน้าคณะ คือ นางสาวศรีนวล บัวสุวรรณ อายุ 27 ปี ละครคณะนี้ได้แยกคณะมาจากคณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ ซึ่งเป็นคณะของบิดาคือ นายอนันต์ บัวสุวรรณ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2539 สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 103 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

11. คณะ ส. นิภา นำศิลป์

คณะ ส. นิภา นำศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นายประหยัด กำมะรัตน์ ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มจากการก่อตั้งคณะละครของตาเปลี่ยน ปานทอง ได้ตั้งคณะละครขึ้น (ไม่ทราบชื่อคณะ) ต่อมาคณะละครได้สืบทอดมายังนางพยุงค์ กำมะรัตน์ ซึ่งเป็นบุตรสาวของคุณตาเปลี่ยน คณะของนางพยุงค์ชื่อว่า คณะพยุงค์ศิลป์ นายประหยัดมีหน้าที่ตีตะโพนอยู่กับคณะของนางพยุงค์ซึ่งเป็นมารดา จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2525 มารดาถึงแก่กรรมจึงได้ยุบคณะไป

ต่อมาในปี พ.ศ.2544 นายประหยัดได้ก่อตั้งคณะละครของตนเองขึ้นมาใหม่ ชื่อ คณะ ส. นิภา นำศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 81 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

12. คณะ ส. พยงค์นำศิลป์

คณะ ส. พยงค์นำศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางสมใจ ปิ่นเมฆ อายุ 35 ปี ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มจากการก่อตั้งคณะละครของตาเป็ลเลียน ปานทอง ได้ตั้งคณะละครขึ้น (ไม่ทราบชื่อคณะ) ต่อมาคณะละครได้สืบทอดมายังนางพยงค์ กำมะรัตน์ ซึ่งเป็นบุตรสาวของคุณตาเป็ลเลียน คณะของนางพยงค์ชื่อว่า คณะพยงค์ศิลป์ นางสมใจ ปิ่นเมฆ ซึ่งเป็นบุตรสาวของนางพยงค์ ได้แสดงละครในคณะของมารดาจนกระทั่งมารดาถึงแก่กรรมจึงได้ยุบคณะไป โดยนางสมใจ ปิ่นเมฆ ได้ไปรับจ้างแสดงละครกับคณะอื่น ๆ ในช่วง ปี พ.ศ. 2525 - 2545 ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 นางสมใจ ปิ่นเมฆ ได้ก่อตั้งคณะละครของตนเองขึ้นมาใหม่ชื่อคณะ ส. พยงค์นำศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 81/2 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

13. คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์

คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์ มีหัวหน้าคณะคือนายสง่าง และนางประยูร ชาวอ่อน ละครคณะนี้ได้ก่อตั้งขึ้นจากการแยกคณะมาจากคณะอื่น กล่าวคือแต่เดิมนั้นนางประยูร ชาวอ่อน ได้แสดงละครอยู่กับคณะละครตาถนอม ส่วนนายสง่าง ชาวอ่อน ตีตะโพนต่อมานางประยูร ชาวอ่อน ได้ย้ายมาแสดงละครอยู่กับคณะสุนีย์ เรืองงาม ซึ่งเป็นญาติกัน จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2536 นายสง่าง และนางประยูร ชาวอ่อน จึงได้แยกตัวมาตั้งคณะละครของตนเองขึ้นชื่อว่า คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 99/1 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

14. คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์

คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นางสุวรรณา โพธิ์สด อายุ 50 ปี ละครคณะนี้ก่อตั้งขึ้นจากการแยกคณะมาจากคณะอื่น กล่าวคือ เริ่มจากนางเมี้ยน ชาวอ่อน ซึ่งเป็นยายของนางสุวรรณา โพธิ์สด ได้ไปฝึกหัดและแสดงละครกับคณะ ศ. พยงค์ศิลป์ ของนางพยงค์ ญาณโกมุท นางเมี้ยนได้แสดงละครอยู่ระยะหนึ่งก็เปลี่ยนเส้นทางไปแสดงลิเก ต่อมาจึงกลับมาแสดงละครใหม่กับคณะละครพ่อถนอมซึ่งเป็นพี่ชายของนางพยงค์ นางเมี้ยนได้ชักนำนางสุวรรณา โพธิ์สด เข้าไปหัดละครกับคณะละครพ่อถนอม และได้แสดงในคณะมาจนกระทั่งคณะละครได้สืบทอดมาเป็นของนายอนันต์ บัวสุวรรณ ชื่อคณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ นางสุวรรณา โพธิ์สด ได้แสดงละครอยู่กับคณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ จนกระทั่ง พ.ศ. 2541 จึงได้แยกตัวมาตั้งคณะละครขึ้นใหม่เป็นคณะของตนเอง ชื่อว่า คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 115/1 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

15. คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์

คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ มีหัวหน้าคณะ คือ นายอนันต์ บัวสุวรรณ อายุ 62 ปี ละครคณะนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มต้นจากคุณปู่เปลี่ยน ปานทอง มีคณะละครและคณะลิเก (ไม่ทราบชื่อคณะ) คณะละครของคุณปู่เปลี่ยนได้สืบทอดมายังคุณพ่อถนอม โดยตั้งชื่อคณะละครว่า คณะจ่านงค์ศิลป์ คุณพ่อถนอมได้ยกคณะจ่านงค์ศิลป์ให้บุตรสาวคือ นางจ่านงค์ บัวสุวรรณเป็นหัวหน้าคณะ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2500 นางจ่านงค์ บัวสุวรรณ ถึงแก่กรรม คุณพ่อถนอม จึงรับหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะต่อมาอีกจนกระทั่งคุณพ่อถนอมถึงแก่กรรม คณะละครจึงสืบทอดมายังนายอนันต์ บัวสุวรรณ ซึ่งเป็นบุตรชาย นายอนันต์ได้เปลี่ยนชื่อคณะขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อว่า คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ สถานที่ตั้งของคณะ คือ บ้านเลขที่ 103 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ลักษณะการสืบทอดคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

จากการศึกษาพบว่า คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีลักษณะการสืบทอดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การสืบทอดคณะละครจากครอบครัวที่มีบรรพบุรุษเป็นหัวหน้าคณะละคร มีทั้งหมด 8 คณะ คือ
  - 1.1 คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร
  - 1.2 คณะนันทยาวิยรุ่น
  - 1.3 คณะ ศ. รุ่งสุรียานำศิลป์
  - 1.4 คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม
  - 1.5 คณะศรีนวลยอดรัก
  - 1.6 คณะ ส. นิภา นำศิลป์
  - 1.7 คณะ ส. พยงค์นำศิลป์
  - 1.8 คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์
2. การสืบทอดคณะละครในฐานะลูกศิษย์ หรือการแยกคณะออกจากคณะที่เคยแสดงอยู่มาตั้งคณะขึ้นใหม่ มีทั้งหมด 7 คณะ คือ
  - 2.1 คณะจำลองเจริญศิลป์
  - 2.2 คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์
  - 2.3 คณะวิชาญสำรวยศิลป์
  - 2.4 คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์

2.5 คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

2.6 คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานาศิลป์

2.7 คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์

วรรณกรรมประกอบการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

วรรณกรรมที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเรื่องที่ใช้แสดงละครนอก ผู้แสดงละครชาตรีมักจะเลือกตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องมาทำการแสดง โดยคำนึงถึงความสนุกสนานของผู้ชมเป็นหลัก ฝะอบ โปษะภฤชณะ (2523 : 29-30) ได้กล่าวถึงเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรีไว้ว่า

ละครชาตรีจะเลือกเรื่องหรือแต่งเรื่องที่มีทางที่จะให้มีบทขบขัน เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนานด้วย ฉะนั้น เรื่องที่เล่นจึงจับเป็นตอน ๆ อาจจะสั้นหรือยาวก็แล้วแต่จะเห็นเหมาะ เช่น เรื่องสังข์ทองก็ตอนเลือกคู่หรือตอนมณฑลางกระท่อมฯ หรือรถเสนก็เลือกตอนมอมเหล่านางเมรี หรือเรื่องวงศ์สุวรรณค์ จันทวาท ก็เลือกตอนตรีสุริยาพบจินดาสมุทร แล้วไปตามพ่อจันจินดาสมุทรถอดรูป เพราะแต่ละตอนมีทางออกให้เล่นขบขันแทรกได้แล้วยังมีรัก โศก รบ ครบตามกระบวนละครอีกด้วย หรือมีฉะนั้นก็เลือกตอนที่มิรสใครหนึ่งเข้มขัน นำตื่นตื่น ประทับจิตใจ เช่น สังข์ทองตอนถ่วงสังข์ ฯลฯ

จากการศึกษาละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่าวรรณกรรมประกอบการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญนั้น ส่วนใหญ่จะนำเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาทำการแสดง ตันฉบับจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเรื่องประโลมโลกที่พบเป็นของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ ซึ่งเป็นโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยรัชกาลที่ 4 โรงพิมพ์นี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเพราะมีกลอนติดปากผู้นิยมอ่านหนังสือในสมัยนั้นว่า

เล่มสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ

ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา

ราษฎร์เจริญโรงพิมพ์พิมพ์มรรคา

เชิญท่านมาซื้อดูคงรู้ดี

ได้ลงพิมพ์คราวแรกแปลกแปลกเรื่อง

อ่านแล้วเปลื้องความทุกข์เป็นสุขขี

ท่านซื้อไปอ่านฟังให้มันมี
เจริญศรีศิริสวัสดิ์พัฒนาเอย

นอกจากต้นฉบับหนังสือจักร ๆ วงศ์ ๆ ของโรงพิมพ์ราชฤทธิ์เจริญหรือหนังสือวัดเกาะที่กล่าวมาแล้ว ยังพบต้นฉบับเป็นสมุดคัดลอกของชาวบ้าน แต่ได้มีการประยุกต์โดยผสมผสานสาระเกี่ยวกับสภาพสังคมของชาวอำเภอวิเศษชัยชาญไว้ นอกจากนี้สงว บั้วสุวรรณ (สงว บั้วสุวรรณ. สัมภาษณ์. 2547) ยังได้กล่าวถึงเรื่องที่ยินยอมแสดงละครชาตรีของคณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญ ดังนี้

1. เรื่องแก้วหน้า ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่
  - 1.1 ตอน ถวายลูก
  - 1.2 ตอน ต่อผ้า
  - 1.3 ตอน สามหน้า
  - 1.4 ตอน ปีนสินชัยเกี่ยวพีสะไก่อ
2. เรื่องสังข์ทอง ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่
  - 2.1 ตอน ถ่วงพระสังข์
  - 2.2 ตอน พระสังข์หนีนางพันธุรัตน์
  - 2.3 ตอน รจนาเสียงพวงมาลัย
  - 2.4 ตอน รจนาค้าง
  - 2.5 ตอน พระสังข์เข้าเมืองแม่หม้าย
3. เรื่องพระอภัยมณี ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่ ตอนหนีนางผีเสื้อสมุทร
4. เรื่องพิกุลทอง ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่
  - 4.1 ตอน ทายไฟ
  - 4.2 ตอน ชะนี
5. เรื่องพระลักษณวงศ์ ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่
  - 5.1 ตอน ตามกวาง
  - 5.2 ตอน ฆ่าพราหมณ์
6. เรื่องพระสุวรรณคันทรรส ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่ ตอน ลาพระอาจารย์เข้าเมือง
7. เรื่องวงศ์สุวรรณค์ จันทวาท ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่ ตอนตรีสุริยาพบจินดาสมุทร
8. เรื่องขันทอง ตอนที่ยินยอมแสดง ได้แก่ ตอนเชือดเนื้อ
9. เรื่องกายวรวรรณ พระขันธุ์เพชร
10. เรื่องโม่งป่า

ขนบนิยมในการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

ละครชาตรีเป็นละครรำที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คาถาอาคมและพิธีแก้บน ผู้แสดงละครชาตรีหรือผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะก็ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านคาถาอาคมเวทมนตร์ เพื่อการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบน เพื่อให้การแก้บนในครั้งนั้น ๆ ขาดสินบน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ (อนันต์ บัวสุวรรณ. สัมภาษณ์. 2547) พบว่า การแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีขนบนิยมและมีขั้นตอนในการแสดง ดังนี้

1. **การโหมโรง** เป็นการบรรเลงดนตรีก่อนเริ่มการแสดงเพื่อบูชาครูดนตรี ในสมัยก่อน ปี่พาทย์ชาตรีจะประกอบด้วยเครื่องดนตรีไม่กี่ชนิด ได้แก่ ปี่เลา โทณ 2 ลูก กลองตุ๊ก 2 ลูก และกรับไม้ไผ่ ส่วนในปัจจุบันเครื่องดนตรีที่ใช้เปลี่ยนเป็นปี่พาทย์เครื่องห้า ซึ่งประกอบด้วย ระนาดเอก กลองทัด ปี่ใน ฉิ่ง ฉาบ ตะโพน กรับ กรับไม้ไผ่ ฆ้อง และระนาดทุ้ม ในขณะที่บูชาครูปี่พาทย์จะโหมโรงเพลงสาธุการ ส่วนพานก้านในการบูชาครูดนตรีก็ประกอบด้วย

1. ค่าก้านน 12 บาท (เดิม 6 สลึง, 6 บาท และ 12 บาท ตามลำดับ)
2. ดอกไม้ 1 กำ
3. ฐูป 1 แหนบ
4. เทียน 2 เล่ม
5. บุหรี่ 1 ซอง
6. เหล้าขาว 1 ขวด
7. หมากพลู 3 คำ

เมื่อจัดเตรียมพานก้านนเรียบร้อยแล้ว หัวหน้าคณะก็จะจุดธูป 9 ดอก บูชาครู โดยการตั้งนะโม 3 จบ แล้วตามด้วยคาถาชุมนุมเทวดา แล้วจึงต่อด้วยคาถาบูชาครู ดังนี้

คาถาชุมนุมเทวดา

สระรัชชัง สะเสนัง สะพันธุง นะรินทัง
 ประริตตานุกาโว สะทา รักชะตุติ
 ณะวิตวานะ เมตตัง สะเมตตา ภาทันตา
 อะวิกขิตตะจิตตา ประริตตัง ภาณันตุ
 สัคเค กาเม จะ ฐูเป
 คิริสิขระระตุญจันตะลิกเข วิมานะ,
 ที่เป รัฏฐเฐ จะ คาเม
 ตะรุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต,
 ภูมมา จายันตุ เทวา

ชะละละละวิสะเม ยักชะคันธัพพะนาคา,
 ติฏฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระวะจะนัง
 สาธะโว เม สุถันตุ.
 ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา,
 ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา,
 ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา,

คาถาบูชาครู

อิมังพุบิงวะรัง คันถัง ครูอาจารย์ยัง
 ปะติคันถัง ทิอะหังเทมิ พุทธบูชามหาเดชะวันโต
 ธรรมบูชามหาโกคะวะโห ติโรกะนาถัง
 อะภิปุชะยามิ

2. การบูชาครู ในขณะที่ตนตรีใหม่โรงและมีการไหว้ครูตนตรีอยู่นั้น ด้านในของโรงละคร ก็จะทำพิธีไหว้บูชาครูหรือไหว้พ่อแก่หรือพระภคตฤาษีเพื่อแสดงถึงความเคารพ และขอบุญบารมีครูให้ ปกป้องรักษาให้สามารถแสดงละครให้สำเร็จ หากมีภัยอันตรายใด ๆ มาแผ้วพานก็ขอให้คลาดแคล้ว และยังเป็นกรขอขมาครูหากชาวคณะทำในสิ่งที่ไม่สมควรในการแสดงอีกด้วย ในการบูชาครูจะต้องมี พานกำนณเหมือนการบูชาครูตนตรี จากนั้นหัวหน้าคณะจะไหว้พระโดยจตุรูป 3 ดอก แล้วตั้งนะโม 3 จบ แล้วจึงจตุรูป 9 ดอก กล่าวคาถาชุมนุมเทวดาและกล่าวคาถาเชิญครูและบูชาครู ดังนี้

คาถาเชิญครู

นะโมนะมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกรานไหว้เทพไททั้งสองพระองค์ พระวิศณุกรรม
 พระเพชรฉลูกัลป์ พระประแดง ท่านได้สร้างสรรค์เครื่องเล่นนา ๆ เชิญครูพรานประโลहित
 ครูพรานบุญ พ่อขุนสัทธา เชิญครูมะโนรา ครูฉิ่ง ครูฉาบ มงคลทับรำมะนา ครูขับเสภา ฟุ่
 ฆนละคร มอญรำ จักระบำ เทพทอง ครูหนังทั้งหลาย ที่ไนได้ห้ำ อิกทั้งเทวดา ปัญจะ
 สิงขร พระพี่ข้อม ท่านท้าวดีดพิน ดั่งบันลือเสนาะสนั่น พระประโคนทับ พระครูผู้เฒ่า
 คุณครูนั้นเล่าสืบ ๆ กันมา ข้าพเจ้าขอวันสุลีพระฤษีนารอด พระฤษีนาราย พระฤษีดาวัว
 พระฤษีตาควาย พระฤษีไฟ พระฤษีประลัยโกฏ พระฤษีประลัยกัณ พระฤษีรอบโลก พระ
 ฤษีอาสาสะดาบส จงมาช่วยอวยพร มงคลให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขออัญเชิญเทวดาทุกแห่ง
 สากลมาร่วมพิธีมงคล ณ สถานที่นี้ เพื่อป้องกันเสนียดจัญลั้ย สारพัดทุกข์ สारพัดโศก
 สारพัดภัย สारพัดอันตราย อย่าได้มีมาวินาศสันติ (กราบ 3 ครั้ง)

คาถาบูชาครู

อิมังทูปังวะรัง คันธัง ครูอาจารย์ยัง
 ปะติคันธัง ทิอะหังเทมิ พุทธบูชามหาเดชะวันโต
 ธรรมบูชามหาโกคะวะโห ทิโรกะนาถัง
 อะภิปุชะยามิ

3. การร้องบทไหว้ครู เป็นการร้องเพื่อบูชาครู เทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล การร้องบทไหว้ครูจะมีการร้องในคณะละครบางคณะเท่านั้น เพราะเป็นบทร้องที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีมาแต่ดั้งเดิม บางคณะจึงลดขั้นตอนนี้ไป สำหรับบทไหว้ครูละครชาตรี มีความว่าดังนี้

คุณเอ๋ยคุณครู
 คุณครูเหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
 รินรินจะแห้งแล้วยังไหลมา
 ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
 กลางคืนจะไหว้พระจันทร์เจ้า
 ตอนเช้าลูกจะไหว้พระอาทิตย์
 บทบาทพลาดพลั้งลูกยังร้องผิด
 ผิดแล้วจะขอขมา
 จะขอไปด้วยพระปัญญา
 สะสมไปด้วยพระปัญญา
 บทบาทพลาดพลั้งขอเสียบ้างนา
 ปัญญาลูกมาอย่างน้ำไหล
 ขอศัพท์ขอเสียงให้ลูกดังก้อง
 ดั่งซ้องชวาที่หล่อใหม่
 ขอศัพท์ขอเสียงให้ลูกเลี้ยงไป
 ไหลไปยังท้อธารา
 ตัวข้าเหมือนนกเขาชวาที่ท่านปล่อย
 ออกจากกรงทองบินล่องลอย
 สองตาขม้อยคอยแลหา
 ตัวของพี่ชายจะร้องทัก

กลัวจะไม่รู้จักว่าชื่อไร
จะร้องถามเจ้าเองก็เกรงใจ
คว่าไม่ไล่ตีก็บินหนี

4. การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในขั้นตอนนี้พระเอกละครจะออกมานั่งรำบนเตียง ผู้รำและผู้แสดงทุกคนจะช่วยกันร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามที่เจ้าภาพติดสินบนไว้ ซึ่งบทเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมี 2 บท คือ บทเชิญพระและบทเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ โดยบทเชิญพระจะใช้บทพระมณีพิชัย ส่วนบทเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ จะใช้บทไกรทอง ดังมีรายละเอียด คือ

บทเชิญพระ (บทพระมณีพิชัย)

เมื่อนั้นพระมณีพิชัยไฝฝืนหา
เห็นเจ้าพราหมณ์ดำเนินเดินมา
กิริยารูปร่างเหมือนนางเมีย
หรือจะเป็นยอพระกลืนซึ่งเมียพี่
ที่พระชนนีท่านขับเสีย
ร้อนรุ่มกลุ่มใจดังไฟเลีย
สำคัญว่าเมียก็ออกมา
ยื้อยุดดุดฉวยชายสไป
เจ้าหายไปไหนไม่เห็นหน้า
ให้มานั่งข้างนี้กับพี่ยา
แก้วตาจงเล่าให้เข้าใจ

บทเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (บทไกรทอง)

เมื่อนั้นโคมเจ้าไกรทองอันพงศา
สมสู่อยู่ด้วยวิมาลา
สุชาสำราญในพระทัย
ลืมนพระชนนีที่ค่านับ
ลืมสองเมียรักพิศมัย
ลืมสมบัติวัดตาทั้งข้าไท
พระอิมไปด้วยทิพโอชา
ร่วมภิรมย์ชมรสนางสาวศรี

กุมภีล่แ่งน้องเส่นหา
 เห็นจะอยู่ไม่ได้ในคงคา
 จำจะชวนวิมาลาเจ้าคลาไคล

บทไกรทองที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเป็นบทที่ใช้ในปัจจุบัน ส่วนบทที่ใช้ในละครชาตรีในสมัยก่อนนั้น จะมีเนื้อความแตกต่างกันในตอนท้าย ดังนี้

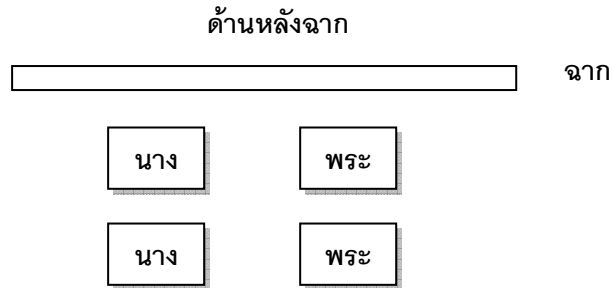
เมื่อนั้นโคมเจ้าไกรทองอันพงศา
 สมสู่อยู่ด้วยวิมาลา
 สุขาสำราญในพระทัย
 ลืมพระชนนีที่ค้ำนบ
 ลืมสองเมียรักพิศมัย
 ลืมสมบัติวัดธาทั้งข้าไท
 พระอิมไปด้วยทิพโอชา

วันเอยวันหนึ่ง

ไกรทองรำพึงเป็นถ้วนถึ
 ตั้งแต่ตัวกูมาอยู่ในถ้ำนี้
 ได้สักก็ราตรีไม่แจ้งใจ
 กลางคืนก็เห็นเช่นกลางวัน
 จะสำคัญสิ่งใดก็ไม่ได้
 แต่โดยประมาณแต่ในใจ
 นบได้ทั้งเจ็ดทั้งวันมา
 ป่านจะนี่ชนนี้จะเศร้าสร้อย
 สองนางจะละห้อยเฝ้าคอยหา
 เห็นจะอยู่ไม่ได้ในคงคา
 จำจะชวนวิมาลาเจ้าคลาไคล

5. การรำถวายเป็นมือ ตามขนบนิยมในการแสดงละครชาตรี การรำถวายเป็นมือถือเป็นขั้นตอนที่ทำให้ขาดสินบนแล้ว ดังนั้นในการกำบนเจ้าภาพอาจจะว่าจ้างคณะละครให้กำบน โดยการรำถวายเป็นมือเท่านั้น ซึ่งนอกจากจะสะดวกและประหยัดเวลาแล้ว ยังประหยัดค่าใช้จ่ายอีกด้วย ตัวอย่าง เช่น การกำบนละครที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา การกำบนก็จะเป็นเพียงการรำถวายเป็นมือดังกล่าวมาแล้ว สำหรับการรำถวายเป็นมือของคณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้นจะใช้ตัวละครชายและหญิง 2-3 คู่ รำถวายเป็นมือโดยตัวละครหญิงจะยื่นด้านซ้ายมือของคนคู่ ตัวละครชาย

จะยืนด้านขวามือของคนดู การรำถวายมืออาจจะรำหน้าโรงละคร หรืออาจจะรำหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพได้บนไว้ก็ได้

แผนผังตำแหน่งของตัวละครในการรำถวายมือ

6. การประกาศเรื่องที่จะแสดง เมื่อเริ่มการรำถวายมือคณะละครจะประกาศเรื่องที่จะแสดงโดยจะบอกชื่อเรื่องและตอนที่แสดง เมื่อประกาศเรื่องและตอนแล้ว คณะละครก็จะประกาศขอบคุณเจ้าภาพ แล้วจึงเริ่มลงมือแสดง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างการประกาศเรื่องของละครคณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

สวัสดิ์นะคะพ่อแม่พี่น้องแถววัดกลางนะคะ วันนี้เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉาย เปิดฉากมาทำการแสดงที่นี้นะคะ ที่บ้านของคุณพี่หอม โภคพูนนะคะ ซึ่งเป็นเจ้าภาพ ส่วนที่ติดต่อหาละครมา คุณพี่กมล โภคพูนนะคะ ติดต่อหาเราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายมานะคะ ตอนนี้เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉาย ก็จะไปรำถวายมือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ ขอให้เจ้าภาพไปจุดธูปจุดเทียนบอกกล่าวได้เลยนะคะ เพราะเราเสร็จแล้วนะคะ

ตอนนี้เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายก็ได้รำถวายมือกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเจ้าที่เจ้าทาง เป็นการคารวะต่อเจ้าที่เจ้าทางนะคะ ขอพระคุณท่านเจ้าภาพนะคะ คุณพี่หอม โภคพูนนะคะ ซึ่งเป็นเจ้าภาพติดต่อเราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายมาเปิดฉากทำการแสดงที่บ้านข้างกับวัดกลางนะคะ ก็ขอให้เจ้าภาพรำถวายให้ถูกหวยรางวัลที่หนึ่ง ให้มีเงินมีทอง คิดสิ่งใดขอให้สมความปรารถนานะคะ ผู้ติดต่อหาเราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายมาก็คือ คุณพี่กมล โภคพูนนะคะ ถ้าหากว่าสนใจก็ติดต่อได้ที่พี่กมลได้นะคะ ก็จะได้เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายมาเปิดทำการแสดงนะคะ ราคาเป็นกันเองนะคะ

สาธุ สาธุ สาธุ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ พระองค์ ลูกขอรำถวายมือเพื่อสักการะบูชาเทพดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกพระองค์ที่เจ้าภาพได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ ขอให้ชาติสิ้นสิ้นบนไป ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงดลบันดาลให้ท่านเจ้าภาพและครอบครัวของท่านจงสุขความ

เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้มีเงินมีทองให้ทำมาค้าขึ้น จะทำอะไรขอให้สมความปรารถนา ให้มีเงินมีทองเข้าบ้านนะคะ

ตอนนี้เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉาย ก็ได้รำถวายมือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เรียบร้อยแล้วนะคะ เพื่อสักการะต่อทุก ๆ พระองค์นะคะ ก็ขอให้ท่านเจ้าภาพขาดสิ้นสินบนไป ขอให้เป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี มั่งมีเงินทองนะคะ ทั้งในครอบครัว รวมทั้งญาติพี่น้อง **ต่อไปนี่เราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉาย ขอเปิดฉากทำการแสดงในท้องเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนลูกนะคะ เชิญรับชมคะ** เชิญรับชมได้จากเราชาวคณะศิษย์จันทร์ฉายนะคะ

ตัวอย่างการประกาศเรื่องของละครคณะ ส. รุ่งสุรียานำศิลป์

กราบสวัสดิ์พ่อแม่พี่น้องนะคะ วันนี้ละครรำคณะ ส. รุ่งสุรียานำศิลป์ มาจากอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนะคะ ขอฝาก ส. รุ่งสุรียานำศิลป์ไว้กับคุณพ่อคุณแม่ คุณพี่คุณน้องนะคะ โดยการติดต่อของท่าน อบต. นะคะ จึงได้มาแสดงกันที่นี่ สุรียาขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าภาพด้วยนะคะ และต้องขออภัยด้วยนะคะที่นักแสดงของเราเสียงอาจจะแห้งไปสักนิดหน่อย ก่อนที่จะทำการแสดงนะคะ เราจะออกไปรำถวายมือเสียก่อนนะคะ ท่านเจ้าภาพที่ได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้นะคะ ให้ขาดออกจากกันนะคะ พอรำถวายมือเสร็จแล้ว เราก็จะไปร่ายชัยทานให้กับท่านเจ้าภาพนะคะ ให้กับประธานเทศบาลคุณธงชัยนะคะ ในภาคกลางวันนะคะ จะแสดงให้ดีที่สุดเลยนะคะ เอาไว้ฝากชื่อเสียงกับคุณพ่อคุณแม่ คุณพี่คุณน้องนะคะ ถ้าสนใจละครรำคณะ ส. รุ่งสุรียานำศิลป์ ติดต่อกับคุณธงชัยก็ได้นะคะ ก็จะได้คณะรุ่งสุรียานำศิลป์มาทำการแสดงทันทีนะคะ รุ่งสุรียานำศิลป์ขอฝากไว้กับคุณพ่อคุณแม่ คุณพี่คุณน้องด้วยนะคะ หัวหน้าคณะของเรานะคะ รุ่งสุรียานำศิลป์นะคะ จบมาจากนาฏศิลป์ไทยของเรานะคะ เพราะฉะนั้น นักแสดงรุ่นใหม่ ๆ ของเราก็มีกันมากมายนะคะ เพราะต้องเรียนนาฏศิลป์ไปด้วยนะคะ ตอนนี้ได้เวลาที่เราจะรำถวายมือให้กับท่านเจ้าภาพแล้วนะคะ เชิญท่านเจ้าภาพจตุรูปได้เลยนะคะ

“สิบนิ้วลูกขอยอกรพนม

ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเกศา

เจ้าพ่อเรื่องอิฐมีฤทธา

ได้เป็นที่พึ่งพาเหล่ามนุษย์

ผู้ใดขัดสนมาบนบาน

ได้โปรดปรานปรานี่เป็นที่สุด

เจ้าพ่อมาช่วยอย่ามั่วยมุด

ได้ฟ้ามุขยี่ได้อาศัย
 ละครมารำอยู่ตรงหน้าศาล
 วันนี้มีงานเป็นการใหญ่
 เขามาแก้ศีลบนที่บนไว้
 โปรดจงช่วยอวยชัยบ้างเถิดหนา
 ถ้า मैं ลูกผีดจะขอโทษ
 ถ้า मैं ท่านโกรธลูกขอขมา
 เจ้าพ่อศาลนี้เป็นเจ้าของ
 โปรดมาช่วยรับรองเอาเถิดหนา
 ลูกจะขอกล่าวคำรำถวาย
 ทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา
 ขอให้ขาดกันวันนี้
 .....

ตอนนี้ นะคะ ละครรำคณะ ส. รุ่งสุริยานำศิลป์ กำลังรำถวายแขนให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ท่านประธานเทศบาลธงชัยของเรานะคะ ได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ให้ขาดออกจากกัน ให้ท่านมีความสุข ความเจริญ ความร่ำรวย ความร่มเย็น ความสว่าง ความสงบ คิดอะไรให้สมหวังทุกประการนะคะ ให้เงินทองไหลมาเทมา ให้เต็มบ้านท่านเป็นร้อยล้านพันล้านนะคะ รุ่งสุริยานำศิลป์ขอฝากตัวเป็นบุตรคนสุดท้ายของน้องคนสุดท้าย กับคุณพ่อคุณแม่คุณพี่คุณน้องนะคะ เมตตาสงสารรุ่งสุริยานำศิลป์ ช่วยหาละครมาแสดงด้วยนะคะ หัวหน้าคณะของเรา รุ่งสุริยานำศิลป์ นะคะ จบมาจากนาฏศิลป์ไทย นะคะ เพราะฉะนั้นอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยของเราไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังจะได้ดูว่ายังมีละครชาติอยู่ในจังหวัดอ่างทอง อำเภอวิเศษชัยชาญของเรานะคะ เพราะฉะนั้นขอฝากรุ่งสุริยานำศิลป์ไว้ด้วยนะคะ วันที่ 19 กับวันที่ 20 นะคะ รุ่งสุริยานำศิลป์แสดงที่วัดถนนนะคะ

ตอนนี้ นะคะ จบจากรำถวายมือแล้ว เราจะออกไปโปรยชัยทาน นะคะ ให้กับท่านเจ้าภาพ ท่านประธานเทศบาลธงชัยของเรานะคะ ในภาคกลางวัน เราเสนอเรื่อง พระอภัยมณี นะคะ ตอนหนึ่งนางผีเสื้อ นะคะ ตอนนี้ได้เวลาทำการแสดงของเราแล้ว นะคะ ตอนนี้ นะคะ เราออกไปรำให้พรท่านเจ้าภาพเสียก่อน นะคะ คือ ออกไปโปรยชัยทานเสียก่อน นะคะ พอเสร็จจากโปรยชัยทาน เราทำการแสดงทันที นะคะ ในท้องเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนึ่งนางผีเสื้อ นะคะ

7. การแสดงในช่วงเช้า เมื่อคณะละครประกาศเรื่องที่จะแสดงแล้วก็เริ่มทำการแสดงในช่วงเช้า ช่วงเวลาประมาณ 10.00 - 12.00 น. การแสดงเริ่มจากพระเอกของเรื่องเป็นตัวละครที่ออกแสดงเป็นตัวแรก จากนั้นก็จะดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเวลาเที่ยงก็จะหยุดทำการแสดง

8. การลาเครื่องสังเวย เมื่อจบการแสดงช่วงเช้าจะเป็นพิธีลาเครื่องสังเวย ซึ่งถือว่าเป็นการลาเพื่อให้ขาดสินบน ตัวละครชายและหญิง 4 ตัว หรือมากกว่านั้น (ในกรณีที่เครื่องสังเวยมีจำนวนมาก) จะไปทำพิธีลาเครื่องสังเวยแล้วแบกถาดเครื่องสังเวยขึ้นป่า เดินเวียนรอบศาลเพียงตา 3 รอบ หากเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เช่น พระพุทธรูปจะเดินทักษิณาวรรต 3 รอบ แล้ววางถาดเครื่องสังเวย หัวหน้าคณะละครจะนำมิดมาหันเครื่องสังเวยอย่างละนิดละหน่อยใส่ใบตองรวมกัน วางไว้ตรงตีนศาลเพียงตา เพื่อแบ่งให้ผีตีนโรงตีนศาล แล้วนำเครื่องสังเวยทั้งหมดมาแบ่งครึ่งกับเจ้าภาพ ไม่ว่าจะเป็หัวหมู เป็ดไก่ ขนม ผลไม้ต่าง ๆ เมื่อตัดแบ่งครึ่งแล้วถือว่าเป็นการตัดให้ขาดสินบน

9. การแสดงในช่วงบ่าย การแสดงในช่วงเวลาบ่ายจะเริ่มประมาณเวลา 13.00-15.00 น. จะเป็นการแสดงเนื้อเรื่องต่อจากช่วงเวลาเช้า เมื่อแสดงถึงเวลาประมาณ 15.00 น. ก็จะเลิกทำการแสดง การแสดงส่วนใหญ่จะแสดงจนจบตอน ไม่นิยมแสดงจนจบเรื่อง

10. การขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ เมื่อการแสดงสิ้นสุดลงคณะละครจะร้องขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ คณะละครส่วนใหญ่จะร้องขอบคุณเจ้าภาพแบบลิเก เนื้อหาที่ร้องเป็นการขอบคุณเจ้าภาพที่ติดต่อคณะละครมาแก้บนและอวยพรให้เจ้าภาพและบุตรหลานมีความสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บและร่ำรวย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการขอบคุณเจ้าภาพก่อนจบการแสดงละครของคณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

เมื่อก่อนจะจบลาจาก

ศิษย์จันทร์ฉายขอกราบจากใจ

ถ้าผิดไปบ้างพลั้งไป

ก็ขออภัยอีกสักหน

ขอขอบพระคุณท่านเจ้าภาพ

ที่ท่านยอมรับเรีงว่า

ที่ติดต่อละครมา

มาเล่นในงานแก้บน

ให้คนสรรเสริญเจริญศรี

เจริญบารมีปฏิบัติ

ด้วยคุณพระรัตนตรัย

โรคภัยก็หายตกหล่น

ถ้าหากท่านมีลูกหญิง
ก็ขอให้เป็นคุณนาย
หากแม้ท่านมีลูกชาย
ก็ขอให้เป็นนายพล
ขอให้เจ้าภาพรวยเงินล้าน
ขอให้ลูกหวยรวยเป็นล้าน
หลังจากเสร็จงานกลับบ้าน

ขอขอบคุณท่านเจ้าภาพนะคะ ขอให้เจ้าภาพสวัสดิ์มีชัย คิดอะไรขอให้สม
ความปรารถนา ขอให้เจ้าภาพร่ำรวย ขอให้เป็นมหาเศรษฐีมั่งมีเงินทอง ให้กลับเมืองนอก
ให้รวยยิ่ง ๆ ขึ้นไปนะคะ ขอกราบลาพ่อแม่พี่น้องไปก่อนนะคะ ขอให้ทุกคนมีลาภ ขอให้เจ้าภาพ
จงเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปนะคะ ขออย่าให้เจ็บให้ไข้ ให้มีเงินมีทองเต็มบ้านนะคะ สวัสดิ์ค่ะ

ตัวอย่างการขอบคุณเจ้าภาพก่อนจบการแสดงละครของคณะ ส. รุ่งสุรียานำศิลป์

สุรียาขอกราบลงแทบตัก
ต่อมิตรที่รักพ่อแม่
ช่วยดูแลเมตตา
หรือช่วยไปหาอีกสักที
จะขอรำพันให้พร
พิงชัยถาวรวัฒนา
ให้ร่ำรวยล้นฟ้า
หรือเป็นมหาเศรษฐี
ให้มีลูกหญิงเป็นคุณนาย
ให้มีลูกชายเป็นนายพล
จะคิดค้นสิ่งใด
ให้สมตั้งใจของคุณพี่
ขอฝากสุรียาเป็นบุตรคนสุดท้อง
หรือฝากเป็นน้องคนสุดท้าย
ในอ้อมใจแม่พ่อ
ว่าอย่าตัดพ้อช่วยปรานี
ถ้ามีงานกลับบ้าน
ช่วยคิดค้นพาไปหา
ว่าตัวหนูรุ่งสุรียา

จะมาแสดงทันที
 ว่าหรือติดต่อคุณพี่ธงชัย
 ว่าก็จะได้สุรียา
 ว่าช่วยกันเมตตา
 หรือว่าช่วยปรานี
 ว่าก่อนจะจบลาจาก
 สุรียาขอฝากความหวัง
 พวกพี่น้องโปรดจงฟัง
 ว่าช่วยกันวันนี้
 ออยากแสดงกันไปอีกหน่อย
 เวลาก็น้อยเหลือนิด
 ขอกราบที่เป็นมิตร
 ว่าขอลากันที่
 พอเรื่องจะดีออกกรส
 พอเรื่องจะดีออกกรส
 เวลาทั้งหมดพอดี”

**ขอให้เจ้าภาพจงเจริญ คิดเงินให้ได้เงิน คิดทองให้ได้ทอง ขอให้เจ้าภาพ
 จงเจริญ**

**ขอให้เจ้าภาพจงเจริญ คิดเงินให้ได้เงิน คิดทองให้ได้ทอง ขอให้เจ้าภาพ
 จงเจริญ**

ขอกราบขอพระคุณคุณพี่ธงชัยนะคะ ที่ได้หารุ่งสุรียานำศิลปินมาทำการแสดง
 วันนี้แสดงน้อยไปหน่อยนะคะ ต้องกราบขอโทษนะคะเพราะท่านเจ้าภาพนะคะ ท่านจะบวช
 นาคนะคะ คือ คุณน้องยุธยาของเราะคะ **ขอให้คนดูมีลาภ ท่านเจ้าภาพจงเจริญนะคะ**
โชคดีทุก ๆ คนนะคะ แล้วอย่าลืมสุรียานะคะ สงสารเมตตาสุรียา หากับคุณพี่ธงชัยก็ได้
 นะคะ สวัสดิ์นะคะ

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและขนบนิยมในการแสดงละครชาตรี ในอำเภอวิเศษชัย
 ชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า ละครชาตรีเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ผูกพันกับพิธีกรรมและความเชื่อเรื่อง
 การบนบานศาลกล่าว แต่เนื่องจากการแสดงของชาวบ้านจึงไม่มีหลักฐานการบันทึกข้อมูลไว้อย่าง
 ชัดเจน ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาจึงทราบแต่เพียงว่าถ่ายทอดกันมาสองชั่วอายุคน ปัจจุบัน
 คณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีจำนวน 15 คณะ การสืบทอดคณะละครมี 2

ลักษณะ คือ การสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน และการสืบทอดในฐานะศิษย์หรือการแยกคณะจากคณะเดิมที่เคยแสดงไปตั้งคณะใหม่ ในส่วนของขนบนิยมในการแสดงพบว่า ขั้นตอนของพิธีกรรมและการแสดง เริ่มจากการไหว้ขอขมา การบูชาครู การร้องบทไหว้ครู การร้องเชิญพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ การรำถวายมือ การประกาศเรื่องที่จะแสดง การแสดงภาคเช้า การลาเครื่องสังเวท การแสดงภาคบ่าย และจบลงด้วยการร้องขอบุญและอวยพรเจ้าภาพ สำหรับเรื่องนำมาแสดงละครชาตรีส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ได้จากหนังสือจักร ๆ วงศ์ ๆ ของสำนักพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือหนังสือวัดเกาะ โดยผู้แสดงอาศัยเค้าเรื่องเดิมในส่วนของบทร้อง สำหรับบทเจรจาบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมในปัจจุบัน

บทที่ 4

วิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจมาแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

ละครชาตรีเป็นมหรสพพื้นบ้านที่มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม นอกจากความบันเทิงแล้วยังให้แนวคิดต่าง ๆ แก่ผู้ชมอีกด้วย แนวคิดของเรื่องจะแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องของละคร เป็นทัศนคติที่ผู้แสดงต้องการสื่อไปยังผู้ชม จากการวิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจมาแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า มีแนวคิดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ นิยมแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเรื่องประโลมโลก ซึ่งส่วนมากเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักเป็นสำคัญ เพราะปัญหาความขัดแย้งในระดับครอบครัวและในระดับสังคมมักเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรัก จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความรักพบว่า แบ่งเป็นความรักระหว่างสามีและภรรยา ความรักของบิดามารดาต่อบุตร และความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ดังนี้

1.1 **ความรักระหว่างสามีและภรรยา** เป็นความรักที่เกิดจากความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย ความรักระหว่างสามีและภรรยา จะมีทั้งความสุขและทุกข์ปะปนกันไป เข้าทำนอง “ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์” แนวคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างสามีและภรรยา มีดังนี้

1.1.1 **อุปสรรคของความรัก** อุปสรรคของความรักในบทละครมีมากมาย ทำให้ตัวละครต้องพลัดพรากจากกัน มีการติดตามหากัน กระทั่งจบลงด้วยการพบกันอย่างมีความสุข อุปสรรคของความรักที่พบในบทละครชาตรี อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีการแย่งชิง การกีดกันกั่นแก้ง การใส่ร้ายป้ายสี และความแตกต่างทางสถานภาพ ดังนี้

1.1.1.1 **การแย่งชิง** เป็นแนวคิดที่เกิดจากความอยากได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นของตน โดยส่วนใหญ่มักเกิดจากตัวละครฝ่ายร้ายเกิดความพึงพอใจในตัวละครเอก ซึ่งอาจจะเป็นสามีหรือภรรยาผู้อื่น จึงใช้เล่ห์กลหรือเวทมนตร์ในการแย่งชิงหรือลักพาตัวไป ในลักษณะ**ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ก็เอาด้วยคาถา** ทำให้ตัวละครเอกเกิดพลัดพรากจากกันและติดตามหากันต่อไป ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร พระกายวรรณพานางพวง นพมาศเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างเดินทางกลางป่านางยักษ์สร้อยเสี้ยมออกหาอาหารพบพระกายวรรณจึงเกิดความรักใคร่ อยากได้พระกายวรรณมาเป็นสามีของตน ดังความว่า

สร้อยเสงี่ยม : อู๋ย ! ตอนนี้นะเจ้าคะ ฉันเองก็คือ สร้อยเสงี่ยม นั่นเอง ฉันออกจากถ้ำมา เพื่อมาหาสิงสาราสัตว์กิน ตอนนี้นะฉันจะกินจันอิมหน้าสำราญแล้วนะเจ้าคะ แต่แหม ! อยากรจะพักผ่อน ได้เคยมาพักที่ร่มโพธิ์ใหญ่ที่นี้เป็นประจำ เดี่ยว จะเข้าไปดูจะดีกว่า นอนพักที่นี้สักคืนหนึ่ง เมื่อตะวันบ่าย ๆ นะเจ้าคะ แดดร้อนลมตกลแล้ว ฉันค่อยเดินทางกลับถ้ำจะดีกว่านะเจ้าคะ ว้าย ! อู๋ย ! ตายจริง ผู้ชาย ฮี ๆ ๆ ๆ นึกแล้วเขี้ยว เมื่อคืนนอนหลับอยู่ในถ้ำฝันว่า เทวดานะเสด็จจากฟ้าฟ้ามาไขในครกกระเดื่องของฉันตั้งแปดใบ ฮี ๆ นึกแล้วเขี้ยววันนี้มาป่าฉันต้องโชคดี อู๋ย ! คนอะไรไม่รู้ ทรวดทรงองค์เอย เอยเล็ก เอยบาง หน้าตาน่ารัก ปากนิคจุมุกน้อย คุณชา ว้าย ! ตายแล้ว ฮีทุเรศ แหม ! มึงนะมึง มาอนออิงแอบอยู่กับผู้ชายคนนี้ได้ อู๋ย ! มันหลับ อยู่แล้ว เราไปตามันจะรู้เรื่องได้ยังไงกัน ดีไม่ดีเสียงดังผู้ชายคนนั้นตื่นขึ้นมาเสร็จกันเรา อู๋ย ! มึงนะมึง **ถือว่ามีผิวห่อนะอิเวร แหม ! นอนหลับตายืมตาพริ้มเขี้ยว เดี่ยวเถอะมึง ผิวมึงจะต้องมาเป็นผิวของกู**

สร้อยเสงี่ยม

“มาประสบพบองค์พระทรงศักดิ์

หน่อพระลักษณังงามดั่งเทพเลขา

(หน่อพระลักษณังงามดั่งเทพเลขา)

(เมื่อเคยละเมื่อนั้นหน่อพระลักษณังงามดั่งเทพเลขา)

(พระเลขาหน่อพระลักษณังงามดั่งเทพเลขา)

ล้วนแต่เครื่องทรงอลงกา

ว่างามดั่งเทवासุราลัย

(สุราลัยว่างามดั่งเทवासุราลัย)

นางยักษ์มีจิตพิศวาท

อยากรจะได้หน่อนาทดั่งใจหมาย

(ดั่งใจหมายอยากรจะได้หน่อนาทดั่งใจหมาย)

นางแลเห็นสตรีไม่มีอาย

นางยักษ์ร่ำว่ากล่าวให้ร้าวราน

(ให้ร้าวรานนางยักษ์ร่ำว่ากล่าวให้ร้าวราน)

(นางยักษ์ร่ำว่ากล่าวให้ร้าวราน)

สร้อยเสงี่ยม : แหม ! อีดอกกระเทือ นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่ตื่น หนอยแน่ ! ไม่รู้เลยหรือมึง หา ! ว่าบัดนี้ภัยมาถึงตัว เดี่ยวเถอะมึง ถ้าพูดดีกันรู้เรื่องก็ดีไป เดี่ยวถ้ำ

พูดกันไม่รู้เรื่องเป็นไงเป็นกัน มึงกับกูวันนี้ก็ใกล้แล้ว อู๊ย! คุณเจ้าชายนอนรอสร้อยเสี้ยวมเดียวนะเจ้าคะ เดี่ยวจะจัดการกับอีกคนซีเห่รคนนี่ก่อนแล้วเดี๋ยวเราค่อยมาพูดมาคุยกันนะคะคุณเจ้าชายน่าทำยังไงดี อ้อ! ฉันทิ้งออกแล้วเดี๋ยวเป่ามนต์ให้ผู้ชายคนนี่หลับไหลไปเลยดีกว่านะเจ้าคะ แล้วก็ปลุกอินางคนนี่ให้ตื่นขึ้นมา ถ้ามไถ่มันดูสิว่า ผู้ชายคนนี้นะเป็นอะไรกับมัน ถ้าเป็นพี่ชายมันก็ดีจะได้เป็นพี่สะใภ้มัน ฮี ๆ ๆ ว้าย! แล้วถ้าเกิดเป็นผัวมันล่ะ อู๊ยตายจริง อู๊ย! ไม่เป็นไร ถ้าเกิดเป็นผัวมันนะ เราก็ขอมันสิ มันเคยได้เสียกันมาแล้วเป็นผัวเมียกัน แต่เรานี้ยังไม่เคย ขอผัวมันเสียเลยหมดเรื่องหมดราวไป

จากบทละครข้างต้น นางยักษ์สร้อยเสี้ยวมออกหาอาหารกลางป่าพบพระกายวรรณและนางพวงนพมาศนอนหลับอยู่กลางป่า นางสร้อยเสี้ยวมเกิดความรักใคร่พระกายวรรณและต้องการได้มาเป็นสามีของตน จึงใช้เวทมนตร์สะกดพระกายวรรณให้หลับไหล และปลุกนางพวงนพมาศขึ้นมาสอบถามเรื่องราวของพระกายวรรณ นางยักษ์สร้อยเสี้ยวมเจรจาขอพระกายวรรณจากนางพวงนพมาศ แต่นางไม่ยินยอมยกให้ นางยักษ์จึงใช้กำลังทำร้ายนางพวงนพมาศและแย่งชิงพระกายวรรณไป

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนสามหน้า พระปิ่นแก้วพานางดารามเหสีของตนเดินทางกลับเมืองมโหฬาร ระหว่างเดินทางกลางป่าทั้งสองหยุดพักผ่อน พระปิ่นแก้วไปหาน้ำบังเอิญนางผีโขมดเดินทางผ่านมา พบนางดารานั่งอยู่ในเรือวิเศษจึงสอบถามได้ความว่า นางดารานั่งรอสวามีนามว่าพระปิ่นแก้ว นางผีโขมดขอพระปิ่นแก้วเป็นสวามีตน ดังความว่า

- ผีโขมด : นี่! มึงนี้จะบ้าหรือไง เรือเนี่ยธรรมดา มันวิ่งในน้ำ มึงเลือกเอาเรือขึ้นมาวิ่งบนบก
- ดาราม : อันเนี่ยมันเรือวิเศษของผัวฉันจ๊ะ
- ผีโขมด : เรือวิเศษ
- ดาราม : ใช่จ๊ะ เป็นเรือของผัวฉัน
- ผีโขมด : เดี่ยว ๆ ๆ ๆ มีผัวแล้วเหรอ
- ดาราม : ก็มีแล้วนะสิ
- ผีโขมด : รูปร่างหล่อใหม่

- ดาราร : ผัวฉันหล่อมากเลยจ๊ะ
- ผีโสมด : หล่อมากเลย ฮี ๆ ๆ ๆ ผัวมึงชื่ออะไร
- ดาราร : ให้นามว่า ปิ่นแก้ว จ๊ะ
- ผีโสมด : ชื่อว่า ปิ่นแก้ว ฮี ๆ ๆ ๆ นี่แล้วมึงนะชื่ออะไร แหม ! คุณกันตั้งนานยังไม่ได้
ถามชื่อเลย
- ดาราร : ฉันให้นามว่า ดาราร
- ผีโสมด : อ้อ ! ชื่ออี้อ่า
- ดาราร : จะบ้าเหรอก ฉันชื่อดาราร
- ผีโสมด : อ้อ ชื่อดาราร ไหน ๆ มึงกับกูนะมาเจอกันแล้ว คิดว่าเป็นเนื้อคู่คู่สกุลกัน กูบอก
มึงตรง ๆ เลย กูนะเป็นเงาะอยู่ในป่านี้หาลูกหาผัวไม่ได้ กูขอฮีมผัวมึง
สักแป็บหนึ่งได้ไหม
- ดาราร : คนอะไรทำไมหน้าด้านอย่างนี้ อยู่ดี ๆ จะมาขอผัวฉันได้ยังไง
- ผีโสมด : ก็ขอฮีมแป็บหนึ่งไม่ได้เหรอก ผัวมึงนะ
- ดาราร : ฉันให้เธอไม่ได้เหรอกแม่ผีโสมด เดี่ยวผัวฉันก็มาแล้ว ผัวฉันไปหาน้ำ
- ผีโสมด : เหรอก นี่ชื่อดาราร กูขอฮีมมึงไม่ให้กูก็ไม่ว่า กูขอเช่าเลยก็แล้วกัน มึงจะ
เอาเท่าไรบอกมาเลย
- ดาราร : ฉันมีผัวไม่ได้เอาไว้ให้ใครเขาเช่า ฉันให้เธอไม่ได้เหรอกแม่ผีโสมด
- ผีโสมด : อะไร กูขอฮีมมึงก็ไม่ได้ กูขอเช่ามึงก็ไม่ให้ ถ้าเช่นนั้นมึงฟังให้ดีเลย
ผัวมึงกูจะเอาฟรี ๆ เลย ส่วนมึงกูจะจับกินเป็นอาหารเสียให้หมด

จากบทละครข้างต้น พระปิ่นแก้วพานางดารารหนีของตนกลับเมือง
ระหว่างหยุดพักผ่อนกลางป่าพระปิ่นแก้วไปหาน้ำ นางดารารนั่งรอในเรือยนต์ซึ่งเป็นเรือวิเศษสามารถ
เหาะได้ บังเอิญนางผีโสมดเดินทางผ่านมาพบสอบถามนางดารารได้ความว่านั่งรอพระสวามี นางผี
โสมดอยากได้พระปิ่นแก้วเป็นสามีของตน จึงเอ่ยปากขอพระปิ่นแก้วจากนางดาราร แต่นางดารารไม่ยอม
ยกให้ นางผีโสมดจะจับนางดารารกินเป็นอาหารนางดารารจึงหนีไป ส่วนนางผีโสมดใช้เวทมนตร์แปลง
ร่างเป็นนางดารารเดินทางไปกับพระปิ่นแก้ว

บทละครเรื่อง รามวงศ์ พระรามวงศ์พานางเกสรอุบลเดินทางกลับ
บ้านเมืองของตน ยักษ์สุวรรณนาคินทร์เดินทางผ่านมาพบเกิดความรักใคร่ นางเกสรอุบลจึงขอนางเป็น
ค่าผ่านทาง ตั้งความว่า

- สุวรรณนาคินทร์ : แล้วท่านสองคนรู้ใหม่ว่า ถิ่นแถวแนวป่าที่ท่านกำลังเดินทางผ่านไปนี่ เป็นเขตป่าของเรา และถ้าหากใครจะเดินทางผ่านจะต้องมีข้าวของ ค่าผ่านทางให้กับเรา
- รามวงศ์ : อย่างนั้นหรือท่านพญายักษ์ หากท่านต้องการข้าวของเงินทองสิ่งใดก็ บอกมา เราจะให้ท่าน แต่เราขอเดินทางผ่านป่าของท่านกลับไปยัง บ้านเมืองของเราเสียก่อน แล้วเราจะให้ทหารจัดข้าวของเงินทองมา ให้กับท่านเพราะตอนนี้เราเองก็ไม่มีข้าวของเงินทองใด ๆ ติดตัวมา
- สุวรรณนาคินทร์ : ฮ่า ๆ ๆ ข้าวของเงินทองใด ๆ เราไม่ต้องการหรอก เพราะบ้านเมืองของ เราก็มียข้าวของเงินทองมากมายอยู่แล้ว
- รามวงศ์ : ถ้าเช่นนั้นท่านต้องการสิ่งใด หากเราให้ท่านได้เราจะให้ท่าน
- สุวรรณนาคินทร์ : **เราต้องการเกสรอุบลมาเป็นเมียของเรา**
- รามวงศ์ : **หยุดนะ ท่านพญายักษ์ ท่านพูดเช่นนี้ดูถูกเรากับเกสรอุบลเมีย เรามากไปแล้วนะ**
- สุวรรณนาคินทร์ : **ทำไมเราจะพูดเช่นนี้ไม่ได้ ก็เราเห็นเกสรอุบลครั้งแรกเราก็รัก รัก อยากจะได้มาเป็นเมีย ถ้าท่านให้เราดี ๆ เราจะไว้ชีวิตท่าน**
- รามวงศ์ : ท่านพญายักษ์ ที่ท่านขอเราให้ท่านไม่ได้ ท่านนั่นแหละที่เป็นฝ่ายที่ ควรจะหลีกทางไป มิฉะนั้นแล้วชีวิตท่านจะหาไม่
- สุวรรณนาคินทร์ : “กระที่บบาทตวาดไป ตวาดไป ไล่ชาติชั่ว ประเดี้ยวหนึ่ง ประเดี้ยวหนึ่งเงาหัวเงาหัวจะตักษัย”
- รามวงศ์ : “ถ้ารักจะเล่นเต็นเข้ามา เต็นเข้ามา อย่าซ้ำเียว ประเดี้ยวหนึ่ง ประเดี้ยวหนึ่งมึงจะตาย กลายเป็นผี”
- (สุวรรณนาคินทร์ต่อสู้กับรามวงศ์ หวังจะฆ่ารามวงศ์ให้ตาย แล้วนำ เกสรอุบลไปเป็นเมีย)
- สุวรรณนาคินทร์ : ตายแล้ว ไฉ่มนุชย์คนนี้มีนวิชาดี เราต่อสู้กับมันพักใหญ่ ดูท่าทางเรา จะสู้มันไม่ได้ ไม่ได้การแล้ว ก่อนที่เราจะเสียท่าพ่ายแพ้มัน เราจะหนี ไปหาอิมารันเพื่อนของเราจะดีกว่า นำความไปบอกกับอิมารันและขอ ความช่วยเหลือจากอิมารันเพื่อนของเราจะดีกว่า

เมื่อยักษ์สุวรรณนาคินทร์สู้พระรามวงศ์ไม่ได้ จึงเดินทางไปหานาง
ยักษ์มารันซึ่งเป็นเพื่อนของตน และพานางยักษ์มารันมาช่วยตนแย่งชิงนางเกสรอุบลจนสำเร็จ ดัง
ความว่า

- มารัน : ว้าย! ตายแล้ว ไ้สุวรรณนาคินทร์
- สุวรรณนาคินทร์ : อะไรอีมารัน มึงเจออะไรวะ ร้องซะเสียงดังลั่นสนั่นป่าเขียว
- มารัน : ไ้สุวรรณนาคินทร์ นี่ ๆ มึงมานี่เลย มึงมาดูอะไรนี่ มาเร็ว ๆ
มึงมาดูสิ มีมนุษย์นอนหลับอยู่ใต้ต้นไม้ี่สองคน คนหนึ่งเป็น
ผู้หญิง อีกคนหนึ่งเป็นผู้ชาย รูปร่างหน้าตาก็หล่อ
- สุวรรณนาคินทร์ : ไหน ๆ อีมารัน เฮ้ย! นั่นมันน้องเกสรอุบล ผู้หญิงที่กูอยากได้
เป็นเมียนี้หว่า
- มารัน : ผู้หญิงคนนี้นะหรือที่มึงอยากได้มาเป็นเมีย
- สุวรรณนาคินทร์ : เออ ใช่
- มารัน : ส่วนผู้ชายคนนั้นหล่อ กูอยากได้มาเป็นผัว
- สุวรรณนาคินทร์ : แล้วเราจะทำยังไงกันดีล่ะ
- มารัน : จะทำยังไงกันดีมึงก็ช่วยกูคิดสิวะ เอ...เฮ้ย! กูคิดออกแล้ว
ไ้สุวรรณนาคินทร์
- สุวรรณนาคินทร์ : เหรอ ๆ แล้วมึงจะทำยังไงวะ
- มารัน : เอาอย่างนี้ เดี่ยวกูจะร้ายเวทมนตร์สะกดให้มนุษย์สองคนนี้
หลับไหลไม่ได้สติ แล้วมึงอยากได้ผู้หญิงไปเป็นเมีย มึงก็อุ้ม
เอาผู้หญิงคนนี้ไป ส่วนกูเองอยากได้ผู้ชายคนนั้นเป็นผัว
กูก็จะร้ายมนต์แปลงร่างเป็นผู้หญิงคนนั้นอนเรียงเคียงคู่อยู่กับ
พ่อรูปหล่อคนนั้น
- สุวรรณนาคินทร์ : เออ ๆ ดี ๆ แหม ! มึงนี่ฉลาดจริง ๆ มิเสียแรงที่กูเป็นเพื่อนกับมึง
- มารัน : มึงอย่าเสียเวลาพูดอยู่เลย เดี่ยวพอกูร้ายเวทมนตร์สะกด มึงก็อุ้ม
ผู้หญิงคนนั้นไปเลยนะไ้สุวรรณนาคินทร์
- สุวรรณนาคินทร์ : ตกลงเพื่อน ตกลง

จากบทละครข้างต้น พระรามวงศ์พานางเกสรอุบลเดินทางกลับบ้าน
เมืองของตน ระหว่างเดินทางกลางป่าพบยักษ์สุวรรณนาคินทร์ ยักษ์ต้องการนางเกสรอุบลมาเป็นเมีย
จึงขอนางเป็นค่าผ่านทาง แต่พระรามวงศ์ไม่ยินยอมยกให้จึงเกิดการต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงนางเกสรอุบล

ยักษ์สุวรรณาคินทร์ผู้ฝีมือการรบของพระรามวงศ์ไม่ได้ จึงเดินทางไปขอความช่วยเหลือจากนางยักษ์มารันเพื่อนรักของตน นางยักษ์มารันใช้เวทมนตร์สะกดให้พระรามวงศ์หลับใหล ยักษ์สุวรรณาคินทร์อุ้มนางเกสรอุบลไป ส่วนตนแปลงร่างเป็นนางเกสรอุบลเดินทางไปกับพระรามวงศ์

บทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรรส พระสุวรรณคันทรรสร่ำเรียนวิชาจบแล้วก็เดินทางกลับเมืองบรพต ขณะเดินทางกลับได้พบกับนางมณฑาทิพย์ ทั้งคู่เกิดความรักกัน นางยักษ์พาวิกผ่านมาพบพระสุวรรณคันทรรสและอยากได้เป็นสามี ดังความว่า

พาวิก : อู๋ตาย ดูสิคะในกลางป่านี่สิ่งสาหัสสัตว์มากมาย อู๋ยดูสิคะ ฉันมองไปข้างหน้าเห็นผู้หญิงกับผู้ชายสองคนนะเดินเกี่ยวแขนกันมาคะ อู๋ย!
ไม่ได้การฉันเป็นนางยักษ์ อยากจะได้ผู้ชายคนนั้นนะมาเป็นผัวฉันจะแปลงเนื้อแปลงตัวแกล้งร้องห่มร้องไห้ไปดักหน้าผู้ชายคนนี้
ตัวผู้ชายคนนี้เป็นลูกเป็นผัวจะดีกว่านะคะ

พาวิก “มาประสพพบองค์พระทองเดช
เดินทาง...อยู่กลางป่า
(มาประสพพบองค์พระทองเดช)
เดินทาง...อยู่กลางป่า)
มีสตรีหนึ่งองค์เดินตรงมา
ชะรอยว่าคงจะเป็นผัวเมียกัน
(มีสตรีหนึ่งองค์เดินตรงมา
ชะรอยว่าคงจะเป็นผัวเมียกัน)
อยากจะได้พระองค์พระทองฤทธิ
ไปภิรมย์ชมชิดในคูหา
(อยากจะได้พระองค์พระทองฤทธิ
ไปภิรมย์ชมชิดในคูหา)
คิดแล้วเท่านั้นไม่ทันช้า
แล้วเข้ามาขวางหน้าด้วยทันใด
(นางยักษ์พาวิกกระโดดขวางหน้าพระสุวรรณคันทรรสเกาะขาร้องไห้)

พาวิก : หม่อมจ๋า นึกว่าหายไปไหน แหม ! มาอยู่นี่เอง

- พระสุวรรณ : “พระสุวรรณตกใจอะไรกันนี่
นางยักษ์สะกดหน้ามาอาลัย
ช่างหน้าด้านเหลือจริงเป็นหญิงด้วย
ช่างหน้าด้านเหลือจริงเป็นหญิงซะด้วย”
- พระสุวรรณ : นี้อะไรกันเนี่ยแม่นางยักษ์ มาร้องห่มร้องไห้ขวางหน้าฉันเอาไว้แบบนี้
ฉันงไปหมดแล้ว ฉันไปรู้จักกับเธอตั้งแต่เมื่อไหร่
- พาวิก : ห่มอมชา อู๊ย ! เป็นผิวเมียกันไม่รู้เหรหะคะ เมียอุตส่าห์มาตามผัวยังงี้ละคะ
- พระสุวรรณ : หยุคนะ เธอชื่ออะไรฉันยังไม่รู้จักเลย
- พาวิก : อู๊ย ! ตายแล้ว เมียตัวเองไม่รู้จัก น่องให้นามว่า พาวิก ค่ะ
- พระสุวรรณ : เธอชื่อว่า พาวิก เธออาจจะไม่รู้จักฉันก็ได้ เธอถึงได้มาร้องห่มร้องไห้ เธอรู้
หรือเปล่านั้นฉันนะชื่อพระสุวรรณคันทรส ผู้หญิงคนนี้นะชื่อว่ามณฑาทิพย์
เราทั้งสองคนนะเป็นเพื่อนร่วมทางจะเดินทางไปในเส้นทางนี้ แมพาวิกเธอ
เป็นนางยักษ์นางมารมาร้องห่มร้องไห้ เธอต้องการอะไรจากฉัน
- พาวิก : อู๊ยตายแล้วคุณขา คุณน่าจะรู้ใจตนเองว่าพาวิกต้องการอะไร **พาวิกก็
อยากจะได้ผิวสีคะ**
.....
- มณฑาทิพย์ : ไหนพระเชษฐาบอกไม่เคยมีเมียมาก่อน ทำไมยักษ์ตนนี้มาด่าว่ามณฑาทิพย์
มณฑาทิพย์อับอายเสียเหลือเกิน ไร่ ! พระเชษฐา พระเชษฐานะหลอกหลวง
มณฑาทิพย์ทำไมละเพคะ
- มณฑาทิพย์ : “พอได้ฟังวาจาจาปราคาสร้อย
เจ้าทราวม้วยเสียใจเสียยิ่งนัก”
- พระสุวรรณ : “พระปลอบขวัญมณฑาเจ้า
แม่มงเยาว์อย่าไปเชื่อฟังถ้อยคำมาร”
- มณฑาทิพย์ : **แม่นางยักษ์ ถ้าผู้ชายคนนี้เป็นผิวของเธอจริง ๆ ก็เอากลับคืนไป
เถอะจ๊ะ**
- พาวิก : **ถึงเธอไม่บอก ฉันก็ต้องเอาผิวของฉันกลับคืนไปแน่นอนเลยทีเดียวนะ**
- มณฑาทิพย์ : **มณฑาทิพย์นะอับอายเหลือทีเดียวนะ อยู่ ๆ นางยักษ์ตนนี้ก็มาด่าว่า
มณฑาทิพย์ หว่าแย่งผิวเขามา จริง ๆ แล้ว เรากับผู้ชายคนนี้ได้
เป็นอะไรกัน ทางที่ดีแล้วละก็ มณฑาทิพย์นะจะหลบหนีไปเสียจะ
ดีกว่า มณฑาทิพย์นะจะเอาแก้วนะแก้วให้ที่นี้มีตมัวไปให้หมด
ส่วนมณฑาทิพย์นะจะไปให้พ้นจากเขาสองคนนะเพคะ**

จากบทละครข้างต้น พระสุวรรณคันธรสเดินทางกลับเมืองบรรพต ระหว่างทางได้พบกับนางมณฑาทิพย์ ทั้งสองคนเกิดความรักกัน พระสุวรรณคันธรสจึงพานางมณฑาทิพย์เดินทางกลับเมืองของตน ระหว่างเดินทางนางยักษ์พาวิกได้พบพระสุวรรณคันธรสและอยากได้มาเป็นสามี จึงแย่งชิงมาจากนางมณฑาทิพย์ด้วยการแสดงตนว่าเป็นเมียของพระสุวรรณคันธรส และตำหนอนางมณฑาทิพย์ว่าแย่งสามีคนอื่น จนนางมณฑาทิพย์รู้สึกอับอายจึงแค้นแค้นให้ท้าวฟ้ามีดลงแล้วหนีไป

1.1.1.2 การกีดกันกั้นแกล้ง เป็นแนวคิดของเรื่องที่ถูกสรรคของความรัก เกิดจากการถูกกีดกันจากผู้ใหญ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของตัวละคร สาเหตุของการกีดกันอาจจะเป็นเพราะความไม่พึงพอใจของผู้ใหญ่ หรืออาจจะเกิดจากความไม่เหมาะสมของคู่รัก จึงเกิดการกีดกันกั้นแกล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนพระปิ่นแก้วเกี่ยวน้องสะใภ้ พระปิ่นสินชัยแต่งงานกับนางทิพวัล ผู้ที่กีดกันความรักของตัวละครทั้งสองคือนางเกสินี พระมารดาของพระนางทิพวัลนั่นเอง นางเกสินีไม่พอใจพระปิ่นสินชัยเพราะคิดว่าไม่เหมาะสมกับราชธิดาของตน ดังความว่า

เกสินี : ฉันนะชื่อเกสินีนั่นเอง ฉันมีลูกสาวให้ নামว่า ทิพวัล พระสวามีของฉันก็สวรรคตไปนานแล้ว ฉันก็อยู่กับลูกมา รู้สึกว่ามีความสุขมาก ชาวประชาราษฎรทุกคนก็บอกมีความสุข อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข แต่ทุกวันนี้ลูกสาวของฉันนะทิพวัล มีวันหนึ่งพาฉันไปบวงสรวงที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง พอกลับมาถึงทางพระนครเสาหลักเมืองก็ได้ล้มไป ฉันก็ให้พวกทหารตีฆ้องร้องป่าว ถ้าหากใครสามารถยกเสาหลักเมืองขึ้นได้แล้ว ฉันจะยกพระราชธิดาให้ แต่มีชายชราคนหนึ่งยกเสาหลักเมืองขึ้นตั้งได้ ใ้อ้ฉันนะตรัสไปแล้วว่า ถ้าใครยกเสาหลักเมืองขึ้นตั้งได้แล้วจะยกพระราชธิดาให้ ฉันเลยจำเป็นต้องยกทิพวัลให้กับชายชราคนนั้น อยู่ด้วยกันมาทุกวัน ฉันนะกลัวใจเหลือเกินทีเดียว ฉันก็นับวันแกล้งไปทุกวัน ๆ หวังที่จะฝากผีฝากไข้กับลูกสาวลูกเขย แต่ตอนนี้เรามีลูกเขยแก่ยิ่งกว่าฉัน เข้าไปอีก ฉันนะนะกลัวใจจริง ๆ เลย ไม่รู้จะทำยังไง ที่จะหาหนทางกำจัดใ้อ้แก่คนนี้ได้

ข้าหลวง : หม่อมแม่ เป็นอะไรเจ้าคะ
 เกสินี : ข้าหลวง ทุกวัน ๆ นะ แม่เครียดรู้ไหม
 ข้าหลวง : แม่เครียดเรื่องอะไรล่ะเจ้าคะ
 เกสินี : โห้! เ็งก็รู้อยู่แล้วลูก แม่เ็นะคิดเรื่องของลูกเขยของแม่ ถ้าเป็นหนุ่มจะ
 รำรวยหรือจนแม่ก็ไม่เ็นว่า แต่คูสิ! อีหนูเอ๋ย ก็ลูกเขยแม่แก่ยิ่งกว่า
 แม่เข้าไปอีก แม่หวังจะฝากผีฝากไข้ แล้วตอนนั้นจะทำอย่างไรดีล่ะลูก

จากบทละครข้างต้นความรักของพระปิ่นสินชัยกับนางทิพวัลถูกกีดกัน
 จากนางเกสินีพระมารดาของนางทิพวัล สาเหตุของการกีดกันมาจากนางเกสินีมองว่าวัยของพระปิ่น
 สินชัยแก่ชราไม่เหมาะสมกับนางทิพวัลซึ่งอยู่ในวัยสาว ด้วยเหตุนี้นางเกสินีจึงหาหนทางกำจัดพระปิ่น
 สินชัยทุกวิถีทาง

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนถวายนก ท้าวมงคลราชซึ่งรังเกียจ
 นางแก้วหน้าม้า เพราะหน้าตาอัปลักษณ์ จึงกลั่นแกล้งนางแก้วหน้า โดยสั่งให้นางแก้วหน้าม้ามีโอรส
 ไว้ให้พระปิ่นทอง ดังความว่า

นางแก้วหน้าม้า : พระบิดาชา
 ท้าวมงคลราช : มิ่งหยุดเลย มิ่งหยุดตรงนั้นเลย
 พระปิ่นทอง : ลูกอีม้านั้นไม่ใช่ลูกผมนะครึบพระมารดา
 นางแก้วหน้าม้า : นี่ไงลูก พระเจ้าปู่ม ลูกพระเจ้าปู่ม พระเจ้าปู่ม
 ท้าวมงคลราช : เฮ้ย! หยุด มิ่งเรียกกว่าอะไร
 นางแก้วหน้าม้า : พระเจ้าปู่ม
 ท้าวมงคลราช : มิ่งจะบ้าหรือไง พระเจ้าปู่มมีที่ไหน
 นางแก้วหน้าม้า : อ้อ! สงสัยพระเจ้าปู่ แล้วไหนลูกทักพระเจ้าย่าหรือยัง
 นางนันทา : อู๊! หนูพ่อแดง
 นางแก้วหน้าม้า : อู๊! หนูพ่อ หนูพ่อ พ่อ
 พระปิ่นทอง : นี่ ๆ มิ่งหยุดนะอีแก้ว หนูลูกกูที่ไหน ไม่ใช่ลูกกู มิ่งไปท้อกับรดสิบส้อ
 หรือเปล่าก็ไม่รู้
 นางแก้วหน้าม้า : อู๊! พระบิดา เพิ่งจะนึกขึ้นได้คะ สั่งอีแก้วไว้ว่าอย่างไรคะ
 ท้าวมงคลราช : อะไร สั่งอะไรไม่รู้สิ

- นางแก้วหน้าม้า : แต่อีแก้วจำได้ค่ะ พระบิดาสั่งอีแก้วไว้ว่ายังไง
 ท้าวมงคลราช : สั่งยังไง
 นางแก้วหน้าม้า : อีแก้ว ลูกกูจะไปแต่งงานเมืองโรมวิถิ
 ท้าวมงคลราช : อ้อ ! ไซ้
 นางแก้วหน้าม้า : มึงอยู่ทางนี้ทำลูกไว้ให้คนหนึ่ง
 ท้าวมงคลราช : เออ...ไซ้
 นางแก้วหน้าม้า : ให้เป็นผู้ชายด้วย แล้วก็ให้เหมือนพระปิ่นทองด้วย ถ้ามึงทำได้
 ท้าวมงคลราช : แล้วนี่ผู้ชายหรือว่าผู้หญิงวะเนี่ย
 นางแก้วหน้าม้า : ผู้ชาย
 ท้าวมงคลราช : ผู้ชายบ้านมึงสินุงกระโปรงเนี่ย
 นางแก้วหน้าม้า : อ้า ! เขาไว้เป็นกระเทย
 ท้าวมงคลราช : อ้อ ! อีตุ๊ด
 นางแก้วหน้าม้า : ตุ๊ด ก็หลานพระบิดา
 นางนันทา : สวยดีชุดพ่อแดงเนี่ย
 ท้าวมงคลราช : มึงไม่ต้องมาพูด
 นางแก้วหน้าม้า : ถ้าทำได้
 ท้าวมงคลราช : แล้วไป
 นางแก้วหน้าม้า : ถ้าทำไม่ได้
 ท้าวมงคลราช : กูจะฆ่า
 นางแก้วหน้าม้า : ถ้าทำได้
 ท้าวมงคลราช : แล้วไป
 นางแก้วหน้าม้า : ถ้าทำไม่ได้
 ท้าวมงคลราช : กูจะฆ่า แล้วจะเอาอย่างไรอีแก้ว ลูกมึงร้องแล้ว อีะ ! จีะเอ้ จีะ !
 จีะเอ้ อย่าร้องนะ ๆ
 พระปิ่นทอง : พระบิดา พระบิดาทำอะไรนะ เด็กคนนั้นไม่ใช่ลูกผม
 ท้าวมงคลราช : ก็เด็กมันร้องนะ
 นางนันทา : สมน้ำหน้า ปากเนี่ยไม่เอาไม่เอา

จากบทละครข้างต้น ท้าวมงคลราชพระบิดาของพระปิ่นทองรังเกียจหน้าตาของนางแก้วหน้าม้าจึงพยายามกีดกันไม่ให้นางแก้วหน้าม้าได้อภิเษกเป็นมเหสีของพระปิ่นทอง ท้าวมงคลราชส่งพระปิ่นทองไปอภิเษกกับนางทศมาลี และกลั่นแกล้งนางแก้วหน้าม้าให้มีโอรสไว้คอยพระปิ่นทอง เมื่อนางแก้วหน้าม้ามีโอรสมาถวาย ทั้งท้าวมงคลราชและพระปิ่นทองต่างก็ไม่ยอมรับโอรสของนางแก้วหน้าม้า

1.1.1.3 การใส่ร้ายป้ายสี เป็นแนวคิดที่เป็นอุปสรรคของความรัก อันเกิดจากความโกรธแค้น ความหึงหวงหรือความอิจฉาริษยา โดยตัวละครฝ่ายร้ายมักใส่ร้ายป้ายสีตัวละครฝ่ายดีต่าง ๆ นานา เพื่อให้เกิดความเข้าใจผิด หรือสร้างสถานการณ์เพื่อกำจัดศัตรู

จากบทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ นางยี่สุ่นจึงคิดแผนการให้ทหารไปเชิญพราหมณ์ทิพเกษรมาที่ตำหนักของตน แล้วใส่ร้ายป้ายสีว่าพราหมณ์ทิพเกษรปลุกปล้ำตน ดังความว่า

- ยี่สุ่น : น้องจะเล่าตั้งแต่ตอนแรกเลย น้องชวนพ่อพราหมณ์มาในตำหนักน้อง น้องจะไม่โกหกเลย น้องชวนพ่อพราหมณ์มาเล่นไฟเพคะ ผิดไหมเพคะหม่อม
- พระลักษณะวงศ์ : เออ... ก็ไม่ผิดนี่จ๊ะ
- ยี่สุ่น : ไม่ผิดใช่ไหมเพคะ พ่อชวนพ่อพราหมณ์มาเล่นไฟเท่านั้นแหละ
- พระลักษณะวงศ์ : ทำไมละ
- ยี่สุ่น : อะไรมันกัดน้องก็ไม่รู้ มันมียุงหรือมดหรือมดตะนอยอะไรก็ไม่รู้ มันกัดหลังน้อง
- พระลักษณะวงศ์ : แล้วน้องทำยังไง
- ยี่สุ่น : น้องก็บอกพ่อพราหมณ์ นี่! พ่อพราหมณ์จ๋า พ่อพราหมณ์ช่วยดูหลังให้พี่ที่ว่าตัวอะไรมันกัดจะเป็นผึ้งหรือจะเป็นมด พ่อพราหมณ์ก็ดู พ่อเขาดูเท่านั้นแหละ เนี่ย น้องใส่เสื้อตัวนี้แหละเพคะหม่อม
- พระลักษณะวงศ์ : เหรอ...ตายแล้ว พ่อพราหมณ์นี่เขาถือบวชนะ เขาจะถูกเนื้อต้องตัวน้องได้หรือจ๊ะ น้องยี่สุ่น
- ยี่สุ่น : ไม่รู้แหละเพคะ พ่อน้องให้พ่อพราหมณ์ดู พ่อพราหมณ์ก็ดูให้เพคะหม่อม พ่อพราหมณ์บอกไหน ๆ ๆ พระพี่นางไหน ขอดูหลังพระพี่นางหน่อยสิ

- พระลักษณวงศ์ : อย่างนั้นเลยหรือ
- ยี่สุ่น : เพคะ พอดูหลังน้อง ไอ้ไฮ้! หลังพระพี่นางนี้ทำไมขาวอย่างนี้ หลังพระพี่นางเนียน่าเหลือเกิน น้องก็บอกว่าพ่อพราหมณ์ทำไม พุดอย่างนี้ละ หลังพระพี่นางเนียน่ากัด มันเป็นอย่างนี้เพคะ น้องไม่อยากจะพูดต่อเลยเพคะ
- พระลักษณวงศ์ : แล้วมันเกิดอะไรขึ้นมา
- ยี่สุ่น : ฮือ ๆ ๆ อีต่อนี้ละน้องไม่อยากจะพูด
- พระลักษณวงศ์ : มันเป็นอย่างนี้ เป็นยังไง
- ยี่สุ่น : พอมันเห็นว่าหลังน้องอวบอ้วน สวยขาวโปิ๊ะ พ่อพราหมณ์นะมัน โอบน้องอย่างนี้เลยเพคะ มันจะปล้ำน้องเพคะ
- พระลักษณวงศ์ : ไอ้พราหมณ์นะหรือ
- ยี่สุ่น : เพคะ หม่อมไม่เชื่อหม่อมลองถามนางพวกนี้ดูสิเพคะ ไอ้พราหมณ์ มันปล้ำน้องมันปล้ำน้อง
- พระลักษณวงศ์ : จริงหรือเปล่าวะ
- นางข้าหลวง : เป็นความจริงเพคะ
- พระลักษณวงศ์ : เป็นความจริงหรือเนี่ย จริงหรือเนี่ย หนอย! ไอ้พราหมณ์ หนอย ๆ ๆ หนอย! ไอ้พราหมณ์ มันทำอย่างนี้ได้ยังไง

จากบทละครข้างต้น นางยี่สุ่นใส่ร้ายป้ายสีพราหมณ์ทิพเกษตรว่า พราหมณ์ทิพเกษตรปลุกปล้ำและทำร้ายตนเอง แผนการนี้เกิดขึ้นจากนางยี่สุ่นชิงหวงพราหมณ์ทิพเกษตร พระลักษณวงศ์หลงเชื่อนางยี่สุ่น เพราะนางวางแผนการได้แนบเนียนและมีหลักฐานการปลุกปล้ำชัดเจน อีกทั้งยังมีพยานเป็นนางข้าหลวงอีกด้วย

บทละครเรื่องลักษณวงศ์ ตอนตามกวาง ท้าวพรหมทัตและนางสุวรรณอำพาพาพระโอรสลักษณวงศ์ประพาสาป่า นางยักษ์สร้อยเสี้ยมออกหาอาหารกลางป่าได้มา พบ และหลงรักท้าวพรหมทัตจึงคิดอุบายแปลงเป็นกวางมาล่อท้าวพรหมทัตไป จากนั้นก็แปลงร่างเป็น นางยักษ์ใส่ร้ายป้ายสีนางสุวรรณอำพาว่าใช้ให้ตนมาฆ่าท้าวพรหมทัตเพราะต้องการมีสวามีใหม่ ดังความว่า

- กวางทอง : ดูลิ ! ฉันน่าจะมองไปข้างหน้าเห็นพรหมทัตนี้ควมม้ามามาด้วย เกรงว่าคงจะ
มาตามกวางทองเป็นแน่ทีเดียว เดี่ยวจะต้องแก้งลองถามดีกว่านะจะ
ขอโทษเถอะจะพะระองค์ ฉันอยากจะรู้ว่าพะระองค์นั้นชื่ออะไร พรหมทัต
ใช่ไหมเพคะ
- ท้าวพรหมทัต : ใช่แล้วแม่ยักษ์ เอ๊ะ ! แม่ยักษ์รู้ได้ยังไงว่าฉันชื่อพรหมทัต
- สร้อยเสงี่ยม : อ้าว ! จะไม่รู้ได้ยังไง หม่อมฉันจะบอกอะไรให้ก็ได้ว่า แท้ที่จริง
แล้ว หม่อมฉันมีนามว่าสร้อยเสงี่ยม เป็นพี่สาวของสุวรรณอำพา
และจะบอกอะไรให้ว่า กวางทองที่พะระองค์กำลังตามหานี้ หม่อมฉัน
ได้เสแสร้งแปลงเนื้อแปลงตัวมากันทางขวางหน้าเอาไว้เอง เป็น
กวางทองล่อหลอกพะระองค์ แต่แล้วล่อลวงออกมาถึงเชิงเขาแห่ง
นี้ จึงได้แปลงเนื้อแปลงตัวกลับมาเป็นนางยักษ์ดั้งเดิม กันทาง
ขวางหน้าเอาไว้เพราะหมายจะกินพะระองค์
- ท้าวพรหมทัต : นี่ ! หยุดเดี๋ยวนี้นะแม่ยักษ์ เธอเอาอะไรมาพูดกันสุวรรณอำพาเมียฉัน
สุวรรณอำพาเคยบอกว่าไม่มีพี่มีน้องที่ไหน เธอจะเป็นสาวชาวป่าอยู่
คนเดียวเท่านั้น แล้วเธออยู่ ๆ จะมาบอกว่าเป็นพี่สาวของสุวรรณอำพา
ได้ยังไง ฉันไม่เชื่อเธอหรอกจะ นี่เธอหลีกทางฉันไปนะ ฉันจะไปจับ
กวางทอง
- สร้อยเสงี่ยม : นี่หม่อมจำ
- ท้าวพรหมทัต : ทำไม
- สร้อยเสงี่ยม : ฉันจะหลีกทางพะระองค์ได้ยังไง ในเมื่อสุวรรณอำพานะให้หม่อม
ฉันมาฆ่าพะระองค์ สุวรรณอำพานะอยากจะมีลูกมีผิวใหม่พะคะ
- ท้าวพรหมทัต : นี่สุวรรณอำพาเมียของฉันให้เธอนะมากินฉันเสียให้ตาย แล้วเธอ
ก็จะคิดมีผิวใหม่อย่างนั้นเธอจะ
- สร้อยเสงี่ยม : ใช่แล้วเพคะ
- ท้าวพรหมทัต : โห ! เมียของพี่
- สร้อยเสงี่ยม : แหม ! ดูลิเพคะ แค่นี้แก้งลองบอกว่า ฉันเป็นพี่สาวของสุวรรณอำพา
สุวรรณอำพาใช้ให้มาฆ่า แค่นี้ฟังถึงกับร้องหม่อมร้องให้เลย

จากบทละครข้างต้น ท้าวพรหมทัตหลงเชื่อนางยักษ์สร้อยเสงี่ยมที่
ใส่ร้ายป้ายสีนางสุวรรณอำพามาเหสีของตน แสดงให้เห็นว่าท้าวพรหมทัตเป็นคนหูเบาและเชื่อคนง่าย
ทำให้การใส่ร้ายป้ายสีของนางยักษ์สร้อยเสงี่ยมประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย

1.1.1.4 ความแตกต่างทางสถานภาพ เป็นแนวคิดที่เกิดจากการทราบความจริงของตัวละครฝ่ายดี ว่าตนถูกลักพาหรือตกเป็นสวามีหรือมเหสีของตัวละครฝ่ายร้ายที่อาจเป็นยักษ์ ผีหรือปีศาจ และคิดว่าอาจจะเกิดอันตรายต่อตนเอง ความแตกต่างทางสถานภาพทำให้ตัวละครต้องการทางหลบหนีให้พ้นจากความชั่วร้ายหรืออันตรายที่อาจเกิดกับชีวิตของตน

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ นางผีเสื้อลักพาตัว พระอภัยมณีมาอยู่ในถ้ำ พระอภัยมณีทราบว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์จึงหาทางหลบหนี ดังความว่า

พระอภัยมณี : สิ้นสมุทร พ่อปิดเรื่องนี้มาเป็นเวลาแปดปีที่ผ่านมา พ่อไม่เคยเล่าให้เจ้าฟังเลย เรื่องก็มีอยู่ว่า เมื่อแปดปีที่ผ่านมา พ่อมีน้องชายคนหนึ่งให้นามว่า ศรีสุวรรณ พระบิดาพระมารดาให้มาเรียนวิชา พ่อเรียนวิชาเป่าปี น้องชายของพ่อเรียนวิชาการระเบิดกระบอง พระบิดาพระมารดาู้ความจริงเข้าก็ไม่พอใจ ขับไล่เราทั้งสองออกจากทางพระนคร มาจนกระทั่งพ่อได้มาเจอพราหมณ์สามคน คือ โมรา ซานนท์ และวิเชียร เราเดินทางมานั่งพักใต้ร่มไม้ ชายหาด พราหมณ์สามคนกับอาของเจ้าอยากจะฟังเสียงปี พ่อจึงเป่าปีให้ทั้งหมดฟัง พอพวกเขาได้ยินเสียงปีก็หลับไหลกันหมด เหลือแต่พ่อเพียงคนเดียวเท่านั้น อยู่ ๆ แม่ของเจ้าก็โผล่ขึ้นมาจากทะเล พ่อเห็นแม่ของเจ้าก็ตกใจถึงกับสลบไป พ่อฟื้นตื่นมาอีกทีก็มาเจอแม่ของเจ้าในถ้ำ อยู่กินกันมาจนมีลูกสิ้นสมุทร อยู่มาวันหนึ่งแม่ของเจ้าฝันว่าออกไปจับสังสารสัตว์กิน ร่างกายก็กลับกลายเป็นยักษ์ กระโดดคว่ำคอ พ่อหมายจะหักกิน พ่อตกใจตื่นจึงได้รู้ความจริงว่าแท้ที่จริงแล้วแม่ของเจ้าเป็นยักษ์ไม่ได้เป็นมนุษย์เหมือนอย่างพ่อ

สิ้นสมุทร : พ่อจำ แม่ของหนูนะเป็นนางยักษ์ หนูเกิดมานะหน้าตาถึงได้น่าเกลียดเหมือนแม่ แล้วทำไมพ่อต้องปิดบังหนูด้วยล่ะจ๊ะพ่อจำ

พระอภัยมณี : สิ้นสมุทร อย่าเสียใจนะลูก ถึงหน้าตาของลูกจะไม่เหมือนพ่อ แต่สิ้นสมุทรก็คือแก้วตาดวงใจของพ่อ ทุกวันนี้พ่อทนลำบากก็เพื่อลูกเพียงคนเดียว แต่ถ้าตอนนี้แม่ของลูกรู้ว่าสิ้นสมุทรเปิดปากถ้ำได้ เขาจะต้องฆ่าเราสองคนแน่ ๆ เลยลูก

สิ้นสมุทร : พ่อจำ ทำไมแม่เขาจะต้องฆ่าเราทั้งสองคนล่ะจ๊ะพ่อจำ แม่เนาะเขารักเราสองคน แม่เนาะเขาไม่ทำอะไรเราหรือจ๊ะพ่อจำ

- พระอภัยมณี : สินสมุทร พ่อสัญญาจะลูก ว่าถ้าพ่อมีโอกาสรอดไปจากที่นี่ พ่อจะกลับมาพาสินสมุทรไปหาปู่กับย่าจะลูก
- สินสมุทร : หนูจะต้องขอโทษนะจ๊ะ ที่หนูทำให้พ่อจะต้องเดือดร้อน หนูจะไม่รู้จริง ๆ นะว่า แม่ของหนูจะเป็นนางยักษ์ ถ้าเกิดหนูรู้หนูจะไม่ทำหรอกจ้ะพ่อจ๋า

จากบทละครข้างต้น นางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวพระอภัยมณีมาอยู่ในถ้ำ แปลงร่างเป็นหญิงสาวอยู่กับพระอภัยมณีจนมีโอรสนามว่าสินสมุทร วันหนึ่งสินสมุทรเปิดปากถ้ำไปเล่นน้ำทะเลและจับตาเงือกมาได้ พระอภัยมณีจึงเล่าความจริงให้สินสมุทรฟังว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์ พระอภัยมณีรู้สึกเศร้าใจเกรงว่านางผีเสื้อสมุทรอาจจะฆ่าตนและสินสมุทร เพราะความแตกต่างทางสถานภาพพระอภัยมณีเป็นมนุษย์ ส่วนนางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์ ในที่สุดพระอภัยมณีก็คิดหลบหนีนางผีเสื้อสมุทรไป

1.1.2 ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อคนรัก เป็นแนวคิดที่แสดงถึงความมั่นคงในความรัก ความจงรักภักดีต่อคนรัก โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นตัวละครฝ่ายหญิงที่ซื่อสัตย์ต่อสามีแม้จะมีตัวละครอื่นมาหลงรักก็มักปฏิเสธและหาทางบายเบี่ยง เพราะความซื่อสัตย์และรักเดียวใจเดียว บางครั้งตัวละครต้องออกติดตามหาคนรักหลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกัน ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนตามกวาง ขณะที่นางสุวรรณอำพาและพระลักษณะวงศ์นอนหลับอยู่กลางป่า พญายักษ์วิรุฬหามาศเดินทางมาพบและต้องการได้นางเป็นมเหสี แต่นางเกสรอุบลปฏิเสธโดยทันที ดังความว่า

- สุวรรณอำพา : ใครปลุกให้ฉันตื่นก็ไม่รู้ พระลักษณะวงศ์ตื่นขึ้นสิลูก นี่พญายักษ์
- วิรุฬหามาศ : ทำไม
- สุวรรณอำพา : นี่ท่านมาปลุกฉันไซ้ไหมเนี่ย
- วิรุฬหามาศ : ไซ้แล้ว น้องชื่อเรียงเสียงไรนะ
- สุวรรณอำพา : สุวรรณอำพา
- วิรุฬหามาศ : ชื่ออะไรนะ
- สุวรรณอำพา : สุวรรณอำพา
- วิรุฬหามาศ : สุวรรณอำพา แหม ได้ยินรู้จักชื่อรู้จักนามก็เพราะแล้ว นี่น้อง ! นี่ใครหนอ

- สุวรรณอำพา : ท่านพญายักษ์ เด็กชายคนนี้นะคือลูกของเราเอง ให้นำมาว่าพระลักษณวงศ์
จะ
- วิรุฬหมาส : นี่มีลูกมีเต้าแล้ว
- สุวรรณอำพา : ใช่จ้ะ ฉันมีลูกแล้ว
- วิรุฬหมาส : **นี่มีลูกมีเต้าแล้วก็ยังน่ารักน่าชมนะเชย สุวรรณอำพา อย่าหาว่าพญายักษ์
ตนนี้จู้จี้เลย อยากจะขอความรักจากเธอ**
- สุวรรณอำพา : นี่! จะบ้าหรือไงจะท่านพญายักษ์
- วิรุฬหมาส : บ้า ก็เรียกว่าบ้ารักนะ
- สุวรรณอำพา : เธอจะบ้ารักหรือไม่บ้ารักฉันก็แล้วแต่
- วิรุฬหมาส : รักไม่รักวันนี้ต้องรัก
- สุวรรณอำพา : **แต่ฉันเองมีลูกมีเต้าแล้ว ฉันไม่สามารถที่จะมีเต้าได้อีกหรอกจ้ะ**
- วิรุฬหมาส : **โธ้ย! แม่ยอดชมองอึม ไม่ต้องกลัว วันนี้พญายักษ์ลงมาในป่านี้
ละก็ จะหนีไปไหนก็หนีไม่รอดเหมือนลูกไก่อยู่ในกำมือ**
- สุวรรณอำพา : **นี่! ฉันจะบอกให้ท่านรู้ ยังไงฉันก็ไม่ยอม ให้เป็นตายร้ายดียังไง
ฉันก็ไม่ยอมเป็นเมียของท่าน เพราะฉันเองนะมีลูก ฉันนะต้องดูแล
ลูกของฉัน อีกอย่างฉันเองนะ ตอนนี้นะถูกขับไล่ออกจากทาง
พระนครนครมา**

จากบทละครข้างต้น ยักษ์วิรุฬหมาสเดินทางมาพบนางสุวรรณอำพาและพระลักษณวงศ์นอนหลับอยู่กลางป่า ยักษ์วิรุฬหมาสต้องการได้นางสุวรรณอำพาเป็นเมีย แต่นางไม่ยินยอม โดยให้เหตุผลว่าตนมีพระสวามีและโอรสแล้ว นางมีความซื่อสัตย์มั่นคงในความรักและจงรักภักดีต่อท้าวพรหมทัตพระสวามีเพียงองค์เดียว

บทละครเรื่อง รามวงศ์ นางเกสรอุบลถูกยักษ์สุวรรณนาคินทร์จับตัวมาขณะกำลังตั้งครุฑ นางเกสรอุบลจึงพยายามบ่ายเบี่ยงไม่ยอมเป็นมเหสีของยักษ์สุวรรณนาคินทร์ เพราะมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระรามวงศ์ ดังความว่า

- เกสรอุบล “เมื่อเคยเมื่อนั้น
จะกล่าวถึงเกสรอุบลอยู่ยงที่ให้มีความสุข
ทุกวันมาหวนใจมิได้ซ้ำ
ว่าวันนี้คิดจะใคร่แล้วไคลคลาหาข้าไม”

เกสรอุบล : เราเองให้นามว่า เกสรอุบล นั่นเอง เกสรอุบลจำได้ว่าเกสรอุบลกำลังเดินทางอยู่ในระหว่างกลางป่ากับหม่อมมรามวงศ์ เพื่อจะเดินทางเข้าไปคลอดลูกในทางพระนครของหม่อมมรามวงศ์ แต่ในระหว่างเดินทางเราสองคนก็ได้นอนหลับพักผ่อนอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ แต่พอเกสรอุบลตื่นขึ้นมา เกสรอุบลก็มาอยู่ในเมืองยักซ์ ซึ่งเป็นเมืองของสุวรรณนาคินทร์ ยักซ์สุวรรณนาคินทร์หลงรักเกสรอุบลและขอให้เกสรอุบลมาเป็นเมีย เราได้อยู่ในเมืองยักซ์เพียงคนเดียว เราจะทำอย่างไร เราจึงขอผัดผ่อนสุวรรณนาคินทร์ว่าขอให้เราคลอดลูกเสียก่อน สุวรรณนาคินทร์ก็ยอมผัดผ่อนให้ วันนี้เราตั้งใจไว้ว่าจะขึ้นเฝ้าองค์พระบิดาพระมารดาของสุวรรณนาคินทร์จะดีกว่า

เกสรอุบล “แล้วจัดแจงแต่งกายมิได้ช้า
(แล้วจัดแจงแต่งกายมิได้ช้า)
ขึ้นเฝ้าองค์ราชาหาข้าไม่
แล้วลุกออกจากที่รับลีลา
ขึ้นเฝ้าองค์ราชาหาข้าไม่”

จากบทละครข้างต้น นางเกสรอุบลถูกยักซ์สุวรรณนาคินทร์จับตัวมาขณะตั้งครรภ์ ยักซ์สุวรรณนาคินทร์ต้องการได้นางเกสรอุบลเป็นเมีย แต่ด้วยความรักเดียวใจเดียวและซื่อสัตย์ต่อสามี นางเกสรอุบลจึงพยายามหาเหตุผลบายเบี่ยงและผัดผ่อนกับยักซ์สุวรรณนาคินทร์ว่าขอให้ตนคลอดบุตรเสียก่อนจึงจะยินยอมเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับพญา ยักซ์

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ นางทิพเกสรออกเดินทางติดตามหาพระลักษณะวงศ์อยู่กลางป่า จนกระทั่งเป็นลมหมดสติไป เทวดาซึ่งรักษาป่าอยู่จึงเกิดความสงสารเกรงว่าถ้าไม่ช่วยเหลือนางทิพเกสรจะต้องตายอยู่กลางป่า ดังความว่า

ทิพเกสร “โหมเจ้าทิพเกสรต้องถอนใจ
จะทำไฉนกันคราวนี้หรือมีกรรม
หน้าก็มีติดตามจวนตัวตาย
ฉันทเห็นทีไปไม่ไหวแทบวายปราน”

ทิพเกสร : พี่ลักษณะวงศ์ พี่อยู่ที่ไหนจะพี่ลักษณะวงศ์ ทิพเกสรคนนี้จะไปไม่ไหว
แล้วเพคะ ไฉ... พี่ลักษณะวงศ์ ว้าย...

(ทิพเกสรเดินทางตามหาพระลักษณะวงศ์ด้วยความเหนื่อยอ่อน กระทั่งเป็นลมหมดสติไป)

- เทวา : เราว่าแล้ว ถ้าเราไม่ช่วยเจ้าทิพเกสรก็ต้องตาย ดุซึเนี่ยเป็นลมเป็นแล้งไปแล้ว เอ๊ย... ทิพเกสรเอ๊ยทิพเกสร น่ากลัวตายจริง ๆ ้วย ไม่ได้การ เดี่ยวเราจะต้องจัดการแก้ไขให้นางทิพเกสรเนี่ยฟื้นขึ้นมา
- เทวา “ว่าแล้วเท่านั้นไม่ทันช้า
เทวาก็บันดาลให้นางนั้นฟื้นขึ้นมา
บัดนั้นรว...โอมเพียง”
- ทิพเกสร “รู้สึกตัวว่าไม่ตายว่าไม่ตายกลายเป็นผี
นางพลิกฟื้นชีวีนี้ไม่ตาย
หลวงตามาช่วยมาช่วยไม่ม้วยมรณ์
ทิพเกสรหลังน้ำตาโศกาอาลัย”
- ทิพเกสร : โอ้ ! นี่ทิพเกสรไม่ตายหรือจะหลวงตา นี่หลวงตามาช่วยทิพเกสรไว้หรือจะหลวงตา ถ้าหลวงตาไม่มาช่วยทิพเกสรเห็นที่จะต้องตายอยู่ในกลางป่านี้แน่ ๆ จะตา
- เทวา : เอ้อ.. น่าสงสาร น่าสมเพช เจ้าทิพเกสร เกิดมาก็ไม่มีพ่อแม่ มีผัวก็หวังจะพึ่งผัว แต่ก็มาถูกใจพวกใจชั่วลักพาตัวไป ต้องพลัดพรากจากกัน
- ทิพเกสร : นี่ตาช่วยหรือจะตา แล้วตามาช่วยทิพเกสรไว้ทำไมจะตา
- เทวา : เอ้อ...ตัวเรานะนะเราจะบอกให้เจ้ารู้ เรานะเป็นพวกเทวารักษาป่าอยู่ มองเห็นเหตุการณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง จึงได้ลงมาช่วยเหลือเจ้าไว้
- ทิพเกสร : แต่ถึงอย่างไรทิพเกสรก็คงออกจากป่านี้ไม่ได้จะตา ทิพเกสรนะเดินป่ามาหลายวันแล้ว ข้าวปลาอาหารก็ไม่ได้กิน
- เทวา : โอ้ น่าสงสาร ก็กินนี่กินชะสี นี่ตาเสกอาหารมาให้ นี่เจ้ากินเสียสิเนี่ย
- ทิพเกสร : ตาจำ ตาจะให้ทิพเกสรกินลงได้อย่างไร ในเมื่อทิพเกสรต้องเดินหลงป่าอยู่อย่างนี้ และถ้าทิพเกสรต้องเดินทางป่าไป ทิพเกสรก็คงไม่รอดตายหรือจะตา
- เทวา : ฮือ ๆ ๆ
- ทิพเกสร : ตาเป็นอะไรจะ
- เทวา : เศร้า พังเจ้าแล้วเศร้าใจ สงสารชีวิตของเจ้า ต้องมาพลัดพรากจากผัวไปเดินทางลำบากตรากตรำอยู่กลางป่าคนเดียวอย่างนี้

- ทิพเกสร : จั้ตา ทิพเกสรนะตามหาพี่ลักษณวงศ์ แล้วตอนนี้นั่นก็ท้องได้ห้าเดือนแล้ว ตาช่วยเหลือฉันได้หรือเปล่าจ๊ะ
- เทวา : ได้สิอิหนู ตาจะช่วยเจ้านะลูก ทิพเกสรเจ้านะเป็นผู้หญิงจะเดินทางในกลางป่านะ มันอันตราย ตาจะช่วยเหลือเจ้าคือ จะให้เจ้านะจำแลงแปลงตัวแต่งตัวเป็นพราหมณ์ รักษาเพศพรหมจรรย์ ให้ออกเดินทางตามหาผัวเจ้าลักษณวงศ์ ใครพบใครเห็นจะได้ไม่ต้องร่างกายเจ้า เพราะเจ้าถือเพศพรหมจรรย์ต่อไป เจ้าจะได้พบผัวของเจ้างัดที่ตั้งใจไว้
- ทิพเกสร : จริง ๆ หรือจ๊ะตาจ๋า
- เทวา : ก็จริงนะสิ
- ทิพเกสร : แค่ว่าจะได้พบผัว ทิพเกสรก็ตั้งใจแล้วจ๊ะตา
- เทวา : เออ ๆ ไป ไปจัดแจงแต่งเนื้อแต่งตัวเป็นพราหมณ์เดี๋ยวตาจะคอยดู

จากบทละครข้างต้น นางทิพเกสรซึ่งกำลังตั้งครรภ์ห้าเดือน ออกเดินทางติดตามหาพระลักษณวงศ์สวามีของตนด้วยความมั่นคงในความรัก จนนางเป็นลมหมดสติอยู่กลางป่า เทวาอารักษ์ในป่าสงสารนางจึงช่วยเหลือไว้และให้แหวนวิเศษแก่นาง เมื่อนางสวมแหวนจะแปลงร่างเป็นพราหมณ์ทิพเกสร นางเดินทางออกติดตามหาสวามีตามคำบอกทางของเทวาด้วยความจงรักภักดี และหวังว่าวันหนึ่งนางคงจะได้พบกับพระลักษณวงศ์ดังความตั้งใจ

1.1.3 ความหึงหวง เป็นแนวคิดที่มักเกิดจากตัวละครฝ่ายหญิงเป็นส่วนใหญ่ สาเหตุหนึ่งของความหึงหวงอาจเนื่องมาจากการมีภรรยาหลายคนทำให้ต้องแบ่งความรักให้กับบุคคลอื่น ความหึงหวงมักเป็นสาเหตุให้ตัวละครฝ่ายหนึ่งวางแผนการกลั่นแกล้งหรือกำจัดฝ่ายตรงข้าม

บทละครเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนถวายลูก นางสร้อยสุวรรณและจันทร์มาเข้าเฝ้าพระปิ่นทองและพบนางทัตมาลีอยู่กับพระปิ่นทองจึงเกิดความหึงหวง ส่วนนางทัตมาลีก็เกิดความรู้สึกไม่พอใจ ดังความว่า

สร้อยสุวรรณ + “มาปราสาทภัสดาพระสวามี
จันทร์ เห็นนารีนั่งเรียงอยู่เคียงองค์
(มาปราสาทภัสดาพระสวามี
เห็นนารีนั่งเรียงอยู่เคียงองค์)
ไม่รู้เรื่องเคืองจิตขนิษฐา

นางกัมหน่านั่งคิดพิศวง
 (ไม่รู้เรื่องเคื่องจิตขนิษฐา
 นางกัมหน่านั่งคิดพิศวง)
 ซ้ำเรื่องเนตรค้อนควับพัวักพะวง
 สองอนงค์คิดแค้นให้แน่นทรวง
 (ซ้ำเรื่องเนตรค้อนควับพัวักพะวง
 สองอนงค์คิดแค้นให้แน่นทรวง)
 ซ้ำเรื่องเนตรค้อนควับพัวักพะวง
 สองอนงค์คิดแค้นให้แน่นทรวง”

- พระปิ่นทอง : น้องทศมาลี พี่นั่นต้องขอโทษจริง ๆ นะน้อง ที่พี่เนี่ยนะไม่ได้ไปรับทศมาลี ด้วยตนเองนะจ๊ะ
- ทศมาลี : ไม่เป็นไรหรอกพี่วขา แต่ที่มาครั้งนี้ก็มาเพราะความคิดถึงแล้วก็ความรักพี่ว แต่มาเจอหน้าพี่วนะเพคะ ทศมาลิก็หายโกรธหมดแล้วละเพคะพี่วขา
- พระปิ่นทอง : จริงหรือเปล่าน้องทศมาลี ต่อไปนี้น้องทศมาลีไม่ต้องกลับบ้านเมืองแล้วนะ น้องอยู่กับพี่นี่เลย เราจะได้ไม่ต้องห่างกันไงนะน้อง
- สร้อยสุวรรณ : หม่อมจ๋า ถวายบังคมเพคะหม่อมจ๋า หม่อม! แหม! ออเฮาะกัน เหลือเกินนะเพคะ ไหว้ตั้งสามสี่เที่ยวไม่ได้ยินเลยหรือไง
- ทศมาลี : ตายแล้ว พี่วขา
- พระปิ่นทอง : ทำไมน้อง
- ทศมาลี : ไม่นึกเลยว่าพี่วจะรู้ใจเมียถึงขนาดนี้ รู้ว่าเมียนะมาแค่เพียงตัวคนเดียว นี่พาสาวใช้มาให้้องตั้งสองคนเลยเหอเพคะ
- สร้อยสุวรรณ : อู๊ย! ขอประทานโทษเจ้าค่ะ ดิฉันไม่รู้หรอกนะคะว่าดิฉันจะเป็นสาวใช้ หรือไม่สาวใช้ แต่ที่รู้แน่ ตอนเนี่ยดิฉันนะเป็นเมียพระปิ่นทองเพคะ
- ทศมาลี : ตายแล้วหม่อมขา
- พระปิ่นทอง : มีอะไรหรือน้อง
- ทศมาลี : อยากจะรู้ว่าแม่สองนางเนี่ยเป็นใครเพคะ
- จันทร : ก็เป็นเมียไงล่ะยะ
- พระปิ่นทอง : สองนางเนี่ยหรือน้อง สองนางเนี่ยเป็นเมียของพี่จ๊ะน้อง
- ทศมาลี : ว้าย! หม่อมขา หม่อมฉันไม่ยอมเพคะ
- พระปิ่นทอง : ใจเย็น ๆ น้อง โถ ! ทศมาลี ถึงเมียนะน้องก็เป็นเมียที่เขาจะยกให้พี่มานะน้อง
- ทศมาลี : เป็นเมียเซลดยเหอเพคะ

- พระปิ่นทอง : ไซ้จะน้องเป็นเมียเซลด
- ทศมาลี : อู๋ตาย ! เป็นเมียเซลดก็เป็นเมียที่เขาขัดเยียดให้มา เขาไม่ได้เต็มใจรับนะสิ
- สร้อยสุวรรณ : อู๋ ! ตายแล้ว หม่อมจำ มันบอกว่าน้องเป็นเมียขัดเยียด นี้ ! ถึงชั้นจะเป็น
เมียขัดเยียดสองพี่น้องก็ดี ชั้นก็ไม่เคยที่จะร่านมาหาผัวยันเมืองหรือยกะ
- ทศมาลี : ว้าย ! ตายแล้ว ไม่ยอม... ไม่ยอมเพคะ
- สร้อยสุวรรณ : นี่แม่ทศมาลีประทานโทษนะจ๊ะ อะไรมันกัดตรงไหนหรือจ๊ะ
- ทศมาลี : ว้าย ! หม่อม
- พระปิ่นทอง : ตายแล้ว น้องสร้อยสุวรรณ ทำไมพูดอย่างนั้นละน้อง
- ทศมาลี : นี่หม่อมขา ในเมื่ออีสองนางเนี่ยมันเป็นเมียเซลด เป็นเมียที่เขาขัดเยียด
ให้มา แต่น้องเนี่ยเป็นเมียตกเมียแต่ง อย่งไรเสียนะเพคะ หม่อมก็ต้องให้
แม่สองนางเนี่ยมายกมือไหว้ทศมาลีเพคะ
- พระปิ่นทอง : น้องทศมาลี สองนางเนี่ยเขาไม่รู้ว่าทศมาลีนะเป็นใครมาจากไหน เดี่ยวพี่
จะแนะนำตัวให้รู้จักนะจ๊ะ
- ทศมาลี : ไม่เป็นไรหรือเพคะ ถ้าหากว่าสองนางนะไม่รู้ว่าทศมาลีเป็นใคร เดี่ยว
ทศมาลีนะจะแนะนำตัวให้รู้จักเองเพคะ
- ทศมาลี “โหมเจ้าทศมาลีศรีสวัสดิ์
นางกษัตริย์แค้นใจเป็นใหญ่หลวง
(โหมเจ้าทศมาลีศรีสวัสดิ์
นางกษัตริย์แค้นใจเป็นใหญ่หลวง)
จึงทูลถามราชาสุดาตวง
เจ้ากระทรวงแห่งใดที่ไหนมา
(จึงทูลถามราชาสุดาตวง
เจ้ากระทรวงแห่งใดที่ไหนมา)
พอมมาถึงบั้นปึงทำหึงโส
ทำอวดโตเกินชาติวาสนา
(พอมมาถึงบั้นปึงทำหึงโส
ทำอวดโตเกินชาติวาสนา)
น้องไม่รู้เียงอย่างนางพญา
จะวันทาสักนิตก็ผิดไป

จากบทละครข้างต้น นางสร้อยสุวรรณและนางจันทมาเข้าเฝ้าพระปิ่นทอง และพบนางทัศนาลีนั่งเคียงคู่กับพระปิ่นทอง จึงทำให้สองนางไม่พอใจและหึงหวงนางทัศนาลี ความไม่พอใจทวีคูณขึ้นเมื่อพระปิ่นทองแนะนำสองนางให้นางทัศนาลีทราบว่าเป็นเมียเซลดย ฝ่ายนางทัศนาลีเห็นท่าที่หึงหวงและหยิ่งยโสของสองนางที่มีต่อตนเอง นางก็รู้สึกไม่พอใจสองนางเช่นกัน

จากบทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ นางยี่สุ่นมเหสีของพระลักษณะวงศ์รู้สึกหึงหวงพราหมณ์ทิพเกษร เพราะลักษณะวงศ์ให้ความรักและเอาใจใส่พราหมณ์ทิพเกษรมากกว่าตนเองซึ่งเป็นมเหสี ดังความว่า

ยี่สุ่น : ว้าย! ไม่ยอม คุณสิ! พระลักษณะวงศ์นะคะ เมื่อก่อนนั้นยี่สุ่นต้องการอะไร อู๊...หามาให้ทุกอย่าง อยู่ด้วยกันใหม่ ๆ นะแม่ น้ำต้มผักที่ว่าขมยังบอกว่าหวาน แหม! เดินไปไหนนะแม่นะ พอลมาหา ยี่สุ่นขึ้นมาเท่านั้น อู๊! ไล่หมาบ้ามาเห่าเมียกูทำไม พอลตอนนี้สิเดินไปไหนมาหา ยี่สุ่น มันว่ายี่สุ่นอีกเดินยังไงให้หมาเห่า ฮือ ๆ ๆ น่าเจ็บใจ ทำยังไงดีถึงจะกำจัดไอ้พราหมณ์ออกไปได้ นึกอย่างไรก็นึกไม่ออก เกลียดขึ้นน้ำมันเหลือเกิน เดี่ยวต้องเรียกสาวศรีสาวใช้มาปรึกษาดีกว่านะเจ้าคะ อีเล็ก ๆ เอ๊ยอีเล็ก ๆ

สาวใช้ : อะไรเพคะหม่อมแม่

ยี่สุ่น : ออกมาหาแม่สิลูก

สาวใช้ : มีอะไรหรือเพคะหม่อมแม่

ยี่สุ่น : แม่กำลังคิดนะลูกนะว่าจะกำจัดไอ้พราหมณ์ออกไปให้ได้

สาวใช้ : ใช้นะสิเพคะหม่อมแม่

ยี่สุ่น : แม่จะเกลียดขึ้นน้ำมันเหลือเกินนะลูกนะ ทำยังไงดี ช่วยบอกแม่ทีสิ

นางข้าหลวง : อู๊! ถวายบังคมเพคะ

ยี่สุ่น : แหม! อีนางเบาหวิว ฉันทนะเรียกแกมาตั้งนานแล้ว เพิ่งมา

นางข้าหลวง : มีอะไรหรือเพคะ

ยี่สุ่น : แม่อยู่ไม่ได้จะทำยังไงดีลูก แม่ไม่ถูกชะตากับไอ้พราหมณ์มันเลยนะลูกนะ อยากกำจัดมันออกไปจากเมือง รู้ไหมว่ามันแย่งความรักจากแม่ไปหมดเลยนะลูก

นางข้าหลวง : หม่อมฉันเห็นหม่อมแม่จะกินไม่ได้นอนไม่หลับ เห็นหม่อมแม่จะร้องไห้ ร้องให้ทั้งคืน เห็นแล้วอดสงสารไม่ได้

ยี่สุ่น : **มันเจ็บใจลูก มันน้อยใจนะลูกนะ**

นางข้าหลวง : ก็อย่างเงี้ยแหละธรรมดา ตัวไม่รักก็ต้องร้องไห้ร้องไห้อย่างนี้แหละ

จากบทละครข้างต้น นางยี่สุ่นรู้สึกหึงหวงพราหมณ์ทิพเกษรทั้ง ๆ ที่พราหมณ์เป็นผู้ชาย สาเหตุเพราะพระลักษณวงศ์ให้ความรักและเอาใจใส่ดูแลพราหมณ์ทิพเกษรมากกว่าตนเอง นางยี่สุ่นเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในความห่างเหินของพระลักษณวงศ์ และคิดว่าพฤติกรรมของพระลักษณวงศ์เปลี่ยนแปลงไปเพราะพราหมณ์ทิพเกษร นางยี่สุ่นจึงคิดแผนการกำจัดพราหมณ์ให้พ้นจากชีวิตของตนเพื่อหวังผลให้พระลักษณวงศ์กลับมารักตนดังเดิม

1.2 ความรักของบิดามารดาต่อบุตร ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรเป็นความรักที่บริสุทธิ์และมั่นคง บิดามารดาทุกคนย่อมรักและหวังดีต่อบุตร บิดามารดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตตามควรแก่ฐานะ ให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนเพื่อให้บุตรเติบโตขึ้นเป็นคนดีของสังคม ปกป้องบุตรให้ห่างไกลหรือหลุดพ้นจากความชั่ว บิดามารดามักจะทำทุกอย่างเพื่อให้บุตรมีความสุข มีชีวิตที่ปลอดภัยและมั่นคงดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2547 : 6) กล่าวถึงหลักปฏิบัติของบิดามารดาในทศ 6 ว่า

บิดามารดาควรอนุเคราะห์บุตร ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
2. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
4. เป็นธุระเมื่อคราวจะมีคู่ครองที่สมควร
5. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนพระปิ่นแก้วเกี่ยวน้องสะใภ้ นางเกสินีพระมารดาของนางทิพวัลรังเกียจพระปิ่นสินชัยในร่างชายชรา จึงทำทุกวิถีทางเพื่อกำจัดพระปิ่นสินชัยออกจากชีวิตของนางทิพวัล ดังความว่า

ปิ่นสินชัย : เดินห่างกับเมีย 5 นาที 10 นาที คิดถึง ทิพวัลจะมาหอมหน่อย

เกสินี : นี ๆ ๆ ๆ ไอ้อโฮ ! นี นีมันกลางวันแสด ๆ นะ

ปิ่นสินชัย : เป็นยังไงไม่รู้ รักเมียจังเลย

- เกสินี : **แฮม ! หมั่นไส้จริง ๆ เลยเนี่ย วันนี้ฉันต้องกำจัดให้ได้ นี่ ! ตา เอี้ย !**
พ่อลูกเขย
- ปิ่นสินชัย : แน่ ๆ อย่าเรียกตา เดียวแก่
- เกสินี : เรียกพ่อลูกเขยก็ได้ พ่อลูกเขยจ๋า
- ปิ่นสินชัย : นั่นแน่ ๆ แสดงว่านี่รักฉันแล้วสิเนี่ย
- เกสินี : **โธ่ ! เนี่ยฉันรักลูกสาวยังงี้ ฉันก็รักตายังงั้นแหละ ที่ฉันทำไปนะ**
ฉันลองใจว่ารักลูกสาวฉันจริงหรือเปล่า
- ปิ่นสินชัย : ลองใจไม่เป็นไร ไม่ถือหรอกไม่ถือ เห็นแม่แก่แล้ว
- เกสินี : อ้อ ฉันแก่แล้ว นี่อิหนูเอี้ย
- ทิพวัล : เพคะพระมารดา
- เกสินี : วันนี้นะแม่มีเรื่อง เลยสั่งผิวเอ็งนะขึ้นฝ้า แม่กระดากปากจ้งเลย ไม่อยากจะเรียกผิวเผอนะ
- ทิพวัล : **พระมารดามีอะไรหรือเปล่าเพคะ**
- เกสินี : **อ้าว ! ก็แม่ไม่เห็นมีใครเลยที่จะมาจับข้างเผือกงาเนียมได้ แม่ก็เห็น**
มีแต่ผิวเอ็งนี่แหละ
- ทิพวัล : **ผิวของลูกเธอพระมารดา !**
- เกสินี : **จ๊ะ... ไช้**
- (พระปิ่นสินชัยและนางทิพวัลร้องไห้เสียใจที่พระมารดาสั่งให้พระปิ่นสินชัยไปคล้องข้างเผือกในป่า)
- ปิ่นสินชัย **“พอสิ้นคำที่รับสั่งก็รู้แจ้ง**
ว่าเขานั้นแกล้งไข่ออกไปคล้องข้าง”
- ทิพวัล **“เจ้าอ่อนวอนมารดาด้วยทันใด”**
- ปิ่นสินชัย **“ว่าคราวนี้ผิวต้องไกลไกลเมียรัก”**
- ปิ่นสินชัย : **ได้ยินแล้วไช้หม่น้อง ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนะ พระมารดาคิดจะ**
แกล้งพี่ให้ออกไปนอกเมือง สั่งให้พี่นะไปคล้องข้าง แต่ถ้าพระมารดา
ออกคำสั่งพี่ก็จะไป น้องทิพวัลอยู่ทางนี้รักษาเนื้อรักษาตัวให้ทีนะน้อง
- เกสินี : **นี่ตาแก่ แล้วก็จำใส่กะลาหัวแก้วด้วย ว่าฉันนะให้แกไปคล้องข้าง**
กลางป่าถ้าหากแกคล้องข้างไม่ได้ แกไม่ต้องกลับมาให้ฉันเห็นหน้าอีก
จ๋าไว้

จากบทละครข้างต้นนางเกสินีพระมารดาของนางทิพวัลจึงเกี่ยวพระปิ่นสินชัย ในร่างชายชราด้วยความรักนางทิพวัลราชธิดาของตนที่ต้องมีคู่ครองที่ไม่เหมาะสมด้วยวัย และในฐานะ มารดาที่มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรกระทั่งมีครอบครัวเป็นฝั่งเป็นฝา นางจึงคิดแผนการกำจัดพระปิ่นสินชัย สวามีของนางทิพวัลด้วยการสั่งให้พระปิ่นสินชัยไปคล้องช้าง ถึงแม้จะต้องทำผิดศีลธรรมก็ตาม นับเป็น ความรักของมารดาที่ฟังมีต่อบุตร อยากจะให้บุตรมีความสุข มีครอบครัวสมฐานะของตน

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ยักษ์วิรุฬหมาสพบนางสุวรรณอำพา และพระ ลักษณะวงศ์นอนหลับอยู่กลางป่า ท้าววิรุฬหมาสหลงรักนางสุวรรณอำพาและขอให้นางสุวรรณอำพา เป็นมเหสี แต่นางสุวรรณอำพาไม่ยินยอม ท้าววิรุฬหมาสจึงขู่ว่าหากไม่ยินยอมไปกับตนก็จะฆ่าพระ ลักษณะวงศ์เสียด้วยความรักโอรสนางสุวรรณอำพาจึงจำใจไปกับพญายักษ์วิรุฬหมาส ดังความว่า

- วิรุฬหมาส : นี่! ไม่รักแน่นอนะสุวรรณอำพา
- สุวรรณอำพา : ก็บอกว่าฉันไม่รักไง
- วิรุฬหมาส : เอ้า! ไม่รักลูกเธอตาย
- สุวรรณอำพา : นี่พญายักษ์ อย่า! ฉันยอมแล้ว ໄ໓! พระลักษณะวงศ์ตื่นเสียที่เถอะลูก วิรุฬหมาส ทำไมท่านจะต้องทำอย่างนี้ด้วยละจ๊ะ
- วิรุฬหมาส : สุวรรณอำพา ก็ไม่มีวิธีใดแล้ว ที่จะทำให้สุวรรณอำพาอ่อนน้อมกับวิรุฬหมาส ก็ต้องใช้วิธีนี้ ถ้าสุวรรณอำพาไม่รักพี่ละก็จะฆ่าลูกเธอเสีย สุวรรณอำพา เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน เมื่อน้องยินยอมเป็นเมียของพี่แล้วละก็ ขอรับรองลูกชาย คนนี้เอาทั้งไว้ตรงนี้ ไม่ต้องเอาติดตามไป
- สุวรรณอำพา : นี่! ท่านวิรุฬหมาส ฉันบอกท่านตรง ๆ เลยนะ ฉันนะขอแลกชีวิตฉันกับลูก ท่านฆ่าฉันเสียให้ตายเลยดีกว่า ที่จะให้ฉันนะยอมเป็นเมียของท่าน แต่ส่วนลูกของฉันนะปล่อยไปเถอะจ๊ะ
- วิรุฬหมาส : ไม่ได้สุวรรณอำพา พี่ได้น้องแล้ว แต่ลูกของเธอเอาไปไม่ได้ เอาละ สุวรรณอำพา ถ้าอย่างนั้นละก็ เข้าไปพักกับพี่ ส่วนลูกชายของเธอ ปล่อยเอาไว้ตรงนี้ ไป!
- สุวรรณอำพา : พระลักษณะวงศ์ แม่นะไม่มีทางเลือกนะลูกนะ ระหว่างชีวิตเจ้ากับชีวิตแม่ แม่ก็ต้องเลือกชีวิตลูกเป็นธรรมดา แต่ไอ้หนูนะอย่าคิดนะว่าแม่ไปนะ แม่จะไปสบาย แม่ไปนะแต่จิตใจแม่นะอยู่ใกล้หนู แม่นะจะฝากผ้าเช็ดหน้าไว้ แม่ขอให้หนูนะระลึกถึงเสมอจนลูกนะว่าแม่นะยังรักไอ้หนูตลอดเวลา ໄ໓! ลูกจำลูก

จากบทละครข้างต้น นางสุวรรณอำพายินยอมเดินทางไปกับยักษ์วิรุฬหามาศ เพราะเกรงว่าถ้าไม่ทำตามที่ยักษ์วิรุฬหามาศต้องการ พญายักษ์จะฆ่าโอรสของตน แสดงให้เห็นความรักของมารดาที่มีต่อบุตรตามหลักทศ 6 คือ การป้องกันบุตรให้พ้นจากความชั่ว เป็นการปกป้องโอรสให้รอดพ้นจากความตาย

บทละครเรื่อง พิภพทอง ตอนทนายไผ่ นางยักษ์มาลัยกาฬออกติดตามหา สวามีนามว่าพระยมนา จนกระทั่งมาพบพระยมนามีเมียใหม่นามว่านางสุวรรณจินดา นางยักษ์มาลัยกาฬโกรธแค้นนางสุวรรณจินดา จึงทำร้ายนางแล้วแปลงร่างเป็นนางสุวรรณจินดาแทน ต่อมา พระลักษณาพานางสุจินดาเข้าเมืองไปเล่าความจริงให้ท้าวอาทิตย์และนางแจ่มจรรย์สได้ฟัง ด้วยความรักราชธิดานางแจ่มจรรย์สจึงหาทางพิสูจน์ว่าคนใดคือราชธิดาของตน ดังความว่า

ท้าวอาทิตย์ : **แต่ตอนนี้ลูกเรามีสองคนแล้ว ฉันคิดไม่ออกว่าจะทำยังไงท่านยายก็
ต้องแกคิดอีกนั่นแหละ**

แจ่มจรรย์ส : อู๊ย! แกคิดไม่ออกเหวอเจ้าคะ เป็นเรื่องแค่นี้เอง

ท้าวอาทิตย์ : แม่แจ่มจรรย์สคนดี ผิวสวย สะอิดสะอင့်

แจ่มจรรย์ส : ว้าย! ท่านตา แหม! ตั้งแต่อยู่กับแกมา ข้าพ้เห็นแกขมข้าวันนี้แหละ
ว่ารูปร่าง

ท้าวอาทิตย์ : เนี่ยตั้งแต่เกิดมาฉันนะไม่เคยขมใครเลย

แจ่มจรรย์ส : จริงหรือท่านตา จริงหรือเพคะ ว่าแกไม่เคยขมใครเลย

ท้าวอาทิตย์ : ฉันไม่เคยขมใคร

แจ่มจรรย์ส : งั้นแกขมฉันคนเดียวหรือเจ้าคะ

ท้าวอาทิตย์ : ฉันขมแกคนเดียวจะท่านยาย

แจ่มจรรย์ส : อู๊ย! งั้นฉันคิดเองเจ้าคะ

ท้าวอาทิตย์ : **คิดเลยท่านยายจะได้รู้ว่าลูกเราคนไหน ถ้าคนไหนไม่ใช่ลูกเราจะได้
ไล่แห่ออกไปเลย**

แจ่มจรรย์ส : เจ้าคะ

.....

แจ่มจรรย์ส : เนี่ยอีสองคนนั้นนะมันได้ยินที่เราคุยกันหรือเปล่านั้นไม่รู้ อีหนูเอ๊ย

มาลัยกาฬ : เจ้าขา

- ท้าวอาทิตย์ : **ไอ้ครั้นว่า แม่จะรับคนนี้มาเป็นลูกแม่คนนั้นก็เสียใจ จะรับคนนั้นมาเป็นลูกคนนี้ก็เสียใจอีก ทางที่ตินะตอนนี้แม่มีปัญหาจะถาม**
- มาลัยกาฬ : เอ๊ย ! คุณแม่ขา วยแม่จะไม่น่ามีตันทาแล้วนะคะ
- แจ่มจรัส : ้วย ! ท่านตา
- มาลัยกาฬ : อู๊ย ! คุณแม่ขาพอใช้งานไม่ได้แล้วหรือคะ ถึงได้มีตันทาให้ลูกสาวช่วยนะเจ้าคะ
- แจ่มจรัส : ไม่ใช่ ! อีเวร ไม่ใช่ตันทา
- มาลัยกาฬ : แล้วอะไรคะ
- แจ่มจรัส : ปัญหา ๆ
- มาลัยกาฬ : อ้อ ! ปัญหา
- แจ่มจรัส : **แม่มีปัญหาจะตายพวกเอ็งสองคน ถ้าเกิดคนไหนตายถูก คนนั้นก็ต้องเป็นลูกแม่ที่แท้จริง**
- มาลัยกาฬ : คุณแม่ขา คุณแม่จะเอาปัญหาอะไรมาตายคะแม่ ตอนเด็กนี่จริงอยู่หนูกินนมคุณแม่ใช่ไหมคะ
- แจ่มจรัส : เออ ! ใช่
- ท้าวอาทิตย์ : แน่ะ มันรู้เลยดีมัย
- แจ่มจรัส : เห็นมัย ๆ มันรู้ล่วงหน้าเลย สงสัยเราปรึกษากันเสียงดังไปหน่อยนะท่านตา ลูกเอ๊ย **ถ้าใครคนไหนกินนมแม่มาแต่เล็กแต่น้อย ก็เป็นลูกแม่ที่แท้จริงต้องรู้ว่าไผ่ฝี่ชี้แมงวันแม่อยู่ตรงไหน**

จากบทละครข้างต้น ท้าวอาทิตย์และนางแจ่มจรัสในฐานะบิดามารดาที่รักบุตร เมื่อปรากฏเหตุการณ์มีนางสุวรรณจินดาสองคน ก็ช่วยกันหาวิธีการพิสูจน์ความจริงด้วยการทนายไผ่เพื่อจะได้ทราบว่าใครคือราชธิดาตัวจริง ใครคือราชธิดาตัวปลอม เพื่อช่วยเหลือให้ราชธิดาของตนพ้นจากความทุกข์ และขับไล่นางยักษ์ออกจากเมืองไป

บทละครเรื่อง ชันทอง เนตรอัคคีบุตรของนางยักษ์กระตูกหัก ซึ่งเทวดานำมาเลี้ยงไว้เป็นบุตร ต้องการทราบความจริงว่า บิดามารดาของตนเป็นใคร เมื่อเทวดาเล่าความจริงให้ฟังก็โกรธแค้นพระสุจินดาบิดาที่แท้จริงของตน เทวดาซึ่งเลี้ยงดูเนตรอัคคีมาตั้งแต่เล็กจึงสั่งสอนเนตรอัคคีมิให้โกรธแค้น ดังความว่า

- เทวดา : เนตรอัคคี ลูกพ่อ พ่อปิดความลับมานานแล้วนะลูก ความจริงเรื่องนี้พ่อไม่
อยากจะบอกกับลูก ว่าแม่ของเจ้าที่แท้จริงแล้วนะเป็นผู้หญิง เขาเป็นนาง
ยักษ์ชื่อวาระตุกทีก พ่อสาปเขาลงไปอยู่เมืองมนุษย์ บอกแม่เจ้าว่าอย่า
มีผิวเป็นอันตราย ถ้าหากว่าแม่เจ้ามีลูกมีผิววันใดแล้ว ถ้าออกลูกมา แม่เจ้า
จะตาย สุดท้ายเขาไม่จำคำที่พ่อบอก ไปมีผิวให้นามว่า สุจินดา แต่แม่เจ้าก็
แแย้งผิวเขาจริง ๆ นะลูก
- เนตรอัคคี : พ่อจำ นี่แม่ของหนูนะเป็นยักษ์ไปแแย้งผิวเขาจริง ๆ แล้วพ่อคลอดหนูออกมา
เขาก็ตาย แล้วพ่อของหนูมีนามว่า สุจินดา หรือจะพ่อจำ
- เทวดา : ตอนนั้นพ่อเจ้าเขาก็ไม่รับเลี้ยง พ่อเจ้ามีเมียให้นามว่า ชันทอง ลูกเอ๋ย
ชันทองเขาเป็นคนดีนะลูก ถึงยัง ๆ เขาก็ยังเป็นพ่อเป็นแม่ของเอ็งอยู่
เมื่อยามใดหากว่าขาดพ่อไปแล้ว อย่าไปทำอะไรเขานะลูกนะ
- เนตรอัคคี : ทำไมละจะพ่อจำ ในเมื่อเขาคลอดหนูออกมา ทำไมพ่อของหนูเขาไม่รับว่า
หนูเป็นลูก ทำไมเขาต้องทอดทิ้งหนูด้วยละจะพ่อจำ
- เทวดา : เขาบอกว่า แม่เจ้าเป็นยักษ์ เขาปรับเลี้ยงเจ้าไม่ได้นะลูกนะ
- เนตรอัคคี : พ่อจำ ตอนนั้นสุจินดามันพูดอย่างนี้หรือจะพ่อจำ ในเมื่อมันทำหนูมาให้
เป็นคนแล้วทำไมมันไม่ยอมรับหนู มันยังเป็นคนอยู่หรือเปล่า
- เทวดา : ลูกเอ๋ย นี่เขาครองเมืองอยู่นะลูกนะ ครองเมืองอยู่กับแม่ชันทอง แม่
ชันทองเขาเป็นคนดีนะลูกนะ อย่าไปทำอะไรเขานะลูกทั้งพ่อทั้งแม่
ถึงอย่างไรเขาก็เป็นพ่อเป็นแม่ของเจ้านะลูก
- เนตรอัคคี : ใ้สุจินดานะนะ มันไม่ยอมรับว่าหนูเป็นลูกของมัน ถึงยังงั้นนะหนูก็เป็นลูก
ของมัน แต่ดูมันทำกับหนูสิจะพ่อจำ พ่อเทวดานะไม่ใช่พ่อของหนูเสียเปล่า
แต่ยังรักหนูเหมือนลูกที่แท้จริง แต่มันนะไม่ยอมรับแม่หนูไม่ว่า แต่ยังไม่
ยอมรับหนูอีก เป็นเพราะอิชันทองแน่ ๆ เลย ที่ทำให้ใ้สุจินดานะรังเกียจหนู
แบบนี้ พ่อจำ หนูนะจะไปตามหา ใ้สุจินดากับอิชันทองจะพ่อ
- เทวดา : ไปไม่ได้นะลูก นึกว่าเห็นแก่พ่อ ถ้ารักพ่ออย่าไปทำความเดือดร้อน
อยู่กับพ่อ ยังไง ๆ เขาก็ยังเป็นพ่อเป็นแม่ของเอ็งอยู่
- เนตรอัคคี : พ่อจำ หนูนะจะรักพ่อเทวดา แต่คราวนี้นะหนูจะไม่ยอมเด็ดขาด หนูนะจะ
จะไปหาใ้สุจินดา ทำไมนะนะ หนูอยากจะรู้ว่าทำไมมันไม่ยอมรับหนูเป็น
ลูก เป็นตายยังไงก็แล้วแต่ วันนี้หนูต้องไปหาใ้สุจินดาให้ได้
- เทวดา : ถ้าทราบใดพ่ออยู่ พ่อจะไม่ให้เจ้าทำความเดือดร้อนเด็ดขาด

เนตรอัคคี	“ให้เจ็บใจเป็นหนักหนา ดูหรือสุจินดาทำได้”
เทวดา	“แล้วปลอบขวัญหลานรักอย่าไปเสียใจ คับแค้นก็เหมือนไฟจะไหม้ตัว”
เนตรอัคคี :	พ่อจำ หนูไปก่อนนะ หนูจะไปหาไอ้สุจินดากับอีขันทอง
เทวดา :	เนตรอัคคีอย่าไปลูก กลับมาหาพ่อก่อน ไปไม่ได้ ยังไง ๆ พ่อก็ไม่ให้เจ้าไป

จากบทละครเรื่อง ชันทอง เมื่อเนตรอัคคีทราบความจริงจากเทวดาว่าบิดาที่แท้จริงของตนคือ พระสุจินดา เนตรอัคคีโกรธแค้นที่ตนถูกทอดทิ้ง เทวดาซึ่งเลี้ยงเนตรอัคคีมาแต่เล็ก ทำหน้าที่บิดาด้วยการอบรมสั่งสอนเนตรอัคคีด้วยความรัก ไม่ต้องการให้เนตรอัคคีเป็นลูกอกตัญญู การอบรมบุตรให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีเป็นหลักปฏิบัติของบิดามารดาที่มีความรักต่อบุตรประการหนึ่ง

1.3 ความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมของชีวิต เพื่อนที่ดีจะต้องมีความจริงใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในยามทุกข์และสุข พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2547 : 8) กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อมิตรสหายไว้ในทศ 6 ว่า

ทศที่ 4 ในฐานะที่เป็นมิตรสหายพึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ผู้เปรียบเสมือนทศเบื้องต้น ดังนี้

1. เผื่อแผ่แบ่งปัน
2. พุดจามีน้ำใจ
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
5. ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
2. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
3. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
4. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
5. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

บทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท บัลไลยกาลซึ่งเป็นแขกชวาแยกกองทัพ มาตีเมืองของพระเจ้าจันทวาทเพื่อต้องการแก้แค้นให้กะแวนสหายรักของตน ดังความว่า

- จันทวาท : “ได้ยกทัพมาประสบกัพบหน้า
องค์ราชามีวาทวาตไป”
- บัลไลยกาล : **“บัลไลยกาลมองเห็นองค์ราชา
อยากจะเข่นอยากจะทำเสียให้ได้”**
- จันทวาท : ไปเจรจาทัพลิทหาร ว่าใครเป็นแม่ทัพมา
- ทหาร : ครับคุณพ่อ
- บัลไลยกาล : เฮ้ ทหารไปเจรจาจากกองทัพ
- ทหารแขก : เฮ้ ได้จ้
- ทหาร : นี่เธอ เธอเป็นทัพพวกไหนจ๊ะ
- ทหารแขก : ถามว่าเป็นทัพพวกไหน ฉันพวกชาวชวา
- ทหาร : อ้อ ! เป็นพวกชาวชวา
- ทหารแขก : นายของฉันชื่อว่า บัลไลยกาล
- ทหาร : นายชื่อว่า บัลไลยกาล ส่วนนายของฉันชื่อว่า จันทวาท จ๊ะ
- ทหารแขก : จัน บอกให้นายแค้นกับนายฉันมาคุยกันหน่อยเร็ว
- ทหาร : ก็ได้ คุณพ่อครับเขาให้คุณพ่อไปคุยกับเขาครับ
- จันทวาท : จันฉันจะไปถามเขาเอง
- ทหารแขก : นายครับนาย นี่ใครรับจันทวาท จะมาคุยกับนายครับ
- บัลไลยกาล : ฉันเองนามว่า บัลไลยกาล
- จันทวาท : ฉันเองให้นามว่า จันทวาท
- บัลไลยกาล : **ฉันยกกองทัพมาวันนี้ก็เพื่อจะมาแก้แค้นให้สหายรักกะแวนที่สิ้นชีวิต
วางวาย ถ้าเจ้าคือจันทวาท เราจะเอาชีวิตเจ้า**
- จันทวาท : **ท่านบัลไลยกาล เพื่อนของท่านไหน ๆ ก็ตายไปแล้ว ท่านจะยก
กองทัพมาก่อเรื่องทำไมอีก ในเมื่อกะแวนเพื่อนของท่านนะทำผิด
ฝ่ายหญิงเขาไม่ยินยอม พร้อมใจที่จะเป็นเมียด้วยก็ยกกองทัพมา
รังแกเขา เขาเป็นผู้หญิงไม่อายเขาบ้างหรือใจ**
- บัลไลยกาล : **เฮ้ จันทวาท ถ้าไม่มีจันทวาท ทัศมาลีก็ต้องแต่งงานกับสหายรัก
กะแวน วันนี้ถ้าจันทวาทไม่ถึงแก้ความตายแขกไม่กลับ**

จากบทละครข้างต้น บัลโลยกาลยกกองทัพไปสู้รบกับพระจันทวาท เพื่อ
แก้แค้นให้กะแวนเพื่อนรักของตนซึ่งถูกพระจันทวาทฆ่าตาย ด้วยความรักที่มีต่อเพื่อน บัลโลยกาลจึง
มิได้ไตร่ตรองว่ากะแวนถูกฆ่าตายเพราะเหตุใด เป็นฝ่ายถูกหรือผิด และการแก้แค้นเป็นวิธีที่มักจะทำ
ให้เกิดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินซึ่งเป็นผลเสียมากกว่าผลดี

บทละครเรื่อง รามวงศ์ ยักษ์สุวรรณนาคินทร์เดินทางมาหานางยักษ์มารัน
เพื่อขอความช่วยเหลือจากนางมารันให้ไปช่วยแย่งชิงตัวนางเกสรอุบล ดังความว่า

มารัน : อู๊ย! ฉันเองมีนามอยู่แล้ว ให้นามว่า มารัน นะเจ้าคะ **ฉันมีเพื่อนอยู่**
คนหนึ่ง ให้นามว่า สุวรรณนาคินทร์ อู๊ย! ใ้สุวรรณนาคินทร์
เพื่อนของฉันเนี่ยมันนิสัยไม่ค่อยดีค่ะ มันเป็นยักษ์เจ้าชู้ แม่
กระทั่งฉันมันก็ไม่ละเว้น แต่ฉันนะเจ้าคะ ไม่ชอบมันหรอกค่ะ มัน
หน้าตาไม่หล่อ ฉันน่าจะอยากได้ผัวหน้าตาหล่อ ๆ ไม่ใช่ชี้เห่อย่างมัน
อู๊ย! พูดถึงมันนะคะ เนี่ยก็ไม่ได้เจอกับมันมาเป็นเวลานานแล้ว **ไม่รู้ว่**
ปานฉะนี้มันจะเป็นอย่างไรบ้าง

(สุวรรณนาคินทร์เดินทางมาถึงปากถ้ำของนางมารัน)

สุวรรณนาคินทร์ : มาถึงถ้ำของอีมารันแล้ว **ไม่รู้ว่มันจะอยู่หรือเปล่า** เดี่ยวต้องร้องเรียก
มันก่อน อีมารัน อีมารันไว้ย อยู่หรือเปล่า อีมารัน

มารัน : แหม! พอบ่นถึงก็มาพอดี **ไ้ฉันนี่จะทำตายยาก**

สุวรรณนาคินทร์ : อีมารัน **กูสุวรรณนาคินทร์มาเยี่ยม** มึงอยู่หรือเปล่า

มารัน : อยู่ ๆ อยู่ไว้ย **กูได้ยินแล้ว** มึงเข้ามาได้เลย **กูไม่ได้ปิดปากถ้ำไว้**

สุวรรณนาคินทร์ : อ้าว! **แล้วมึงก็ไม่บอกกูแต่แรก** **แล้วนี่มึงเป็นผู้หญิงยิงเรือ** **มึงเปิดปาก**
ถ้ำทิ้งไว้แบบนี้ได้อย่างไร

มารัน : อ้าว แหม! **กูก็เปิดปากถ้ำทิ้งไว้** **เผื่อมีใครเดินทางผ่านหลงทางเข้ามา**
ถ้าเป็นผู้ชาย **กูก็ได้จับเอามาเป็นผัวกูเสียเลย** **ว่าแต่ว่ามึงมากูเนี่ย**
ดูท่าทางรีบร้อน **มึงมีธุระอะไรกับกูหรือเปล่า**

สุวรรณนาคินทร์ : **มีสิเพื่อนรัก** **กูน่าจะอยากจะมาขอความช่วยเหลือจากมึง**

มารัน : **มาขอความช่วยเหลือจากกู** **มึงมีเรื่องอะไรมาขอความช่วยเหลือ**
จากกู **ไหนลองเล่ามาสิ**

- สุวรรณนาคินทร์ : เรื่องก็มีอยู่ว่า วันนี้กูออกป่าหาอาหาร กำลังเดินเที่ยวอยู่เพลิน ๆ ก็ได้พบกับมนุษย์สองคนกำลังเดินทางอยู่ในป่า
- มารัน : มนุษย์เหรอก แล้วมึงก็เลยจับมันกิน แล้วมึงจะให้กูช่วยเหลืออะไรอีกวะ
- สุวรรณนาคินทร์ : มันไม่ใช่เช่นนั้น มึงฟังกูก่อน ใ้มนุษย์คนหนึ่งเป็นผู้ชาย รูปร่างงดงาม อีกคนหนึ่งเป็นผู้หญิงสะสวย กูนี้รักอีกคนผู้หญิง อยากจะได้มันมาเป็นเมียกูก็เลยขวางทางมันไว้ แล้วบอกว่าป่านี้เป็นของกู ใครจะเดินทางผ่านจะต้องให้ข้าวของเงินทองเพื่อเป็นค่าผ่านทาง
- มารัน : อ้อ! มึงบอกมันว่าป่านี้เป็นของมึง แล้วมึงขอเมียมันเป็นค่าผ่านทาง แล้วมันก็ยอมยกเมียให้มึง แล้วมึงจะให้กูช่วยเหลืออะไรอีกล่ะ
- สุวรรณนาคินทร์ : ถ้าเป็นอย่างที่มึงพูดก็ดีนะสิ อีมารัน
- มารัน : อ้าว! ไม่ใช่อะไรที่พูด แล้วมันเป็นยังไงล่ะ
- สุวรรณนาคินทร์ : ก็มันไม่ยอมยกเมียมันให้กู แล้วกูกับมันก็เลยต่อสู้กัน แต่กูนะสู้มันไม่ได้ มันมีวิชาดี กูก็เลยหนีมาขอความช่วยเหลือจากมึงนี่แหละ
- มารัน : อย่างนั้นเหรอก แล้วเพื่อนจะให้ช่วยยังไงล่ะ
- สุวรรณนาคินทร์ : ก็ไปช่วยแย่งอีผู้หญิงคนนั้นมาให้กู ส่วนใ้ผู้ชายมึงเอาไป
- มารัน : เหรอก ว่าแต่ว่าผู้ชายคนนั้นนะหล่อแน่นอนะ
- สุวรรณนาคินทร์ : แน่สิวะ มึงอย่ามัวช้า เรารีบเดินทางกันดีกว่า ก่อนที่มนุษย์สองคนนั้นจะเดินทางออกจากป่านี้ไปเสียก่อน
- มารัน : เออ! ก็ดีเหมือนกัน กูไปช่วยมึง มึงก็จะได้มีเมีย กูก็จะได้มีผ้า ถ้าวอย่างนั้นอย่าเสียเวลา เรารีบไปกันดีกว่า
- สุวรรณนาคินทร์ : เออ! ก็ดีเหมือนกัน เดี่ยวจะตามมันไม่ทัน

จากบทละครข้างต้น ยักษ์สุวรรณนาคินทร์เดินทางไปหาสหยาวยรัก คือ นางยักษ์มารัน เพื่อขอความช่วยเหลือให้นางมารันไปช่วยแย่งชิงตัวนางเกสรอุบลจากพระรามวงศ์ นางมารันนับเป็นมิตรที่สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อเพื่อนมีปัญหา แต่ทั้งนี้การเป็นเพื่อนที่ดีจริง ๆ นั้นควรจะตักเตือนหรือทักท้วงเมื่อเพื่อนคิดจะทำผิดมิใช่ให้ความร่วมมือกัน นางมารันให้ความร่วมมือกับยักษ์สุวรรณนาคินทร์เพราะนอกจากความเป็นเพื่อนแล้ว นางได้ประโยชน์คือการได้พระรามวงศ์เป็นสามี

แนวคิดเกี่ยวกับความรักเป็นแนวคิดที่พบมากที่สุด ในเรื่องที่น่ามาแสดงละครชาติตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อาจจะเป็นเพราะเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ เป็นเรื่องของปุถุชนและมี

อิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด แนวคิดเกี่ยวกับความรักที่พบในเรื่องที่นำมาแสดงละครชาติรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้แก่ ความรักระหว่างสามีภรรยา ความรักของบิดามารดาต่อบุตร และความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน แนวคิดเรื่องความรักระหว่างสามีภรรยา ได้แก่ เรื่องอุปสรรคของความรัก ความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี และความหึงหวง

2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 253) ได้ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง “สภาพคุณงามความดี” ส่วนคำว่า จริยธรรม (2546 : 291) หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม”

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดจากบทละครที่แสดงโดยคณะละครในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ดังนี้

2.1 ค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำ

สังคมไทยมีค่านิยมมองคนที่รูปลักษณ์ภายนอกมากกว่าการกระทำ รูปลักษณ์ที่อัปลักษณ์บางครั้งอาจทำให้ผู้อื่นมองว่าชั่วร้าย ไม่น่าไว้วางใจ ไม่น่าคบหาสมาคม บางครั้งรูปลักษณ์ภายนอกอาจทำให้ผู้อื่นรังเกียจและอาจรุนแรงถึงขั้นหาหนทางกำจัดให้พ้นจากวิถีชีวิตของตนได้ ดังนั้น การมองคนหรือการตัดสินว่าใครเป็นคนดีควรตัดสินจากคุณค่าของความดีที่อยู่ในจิตใจและการกระทำ โดยพิจารณาจากความคิดที่ดีซึ่งผ่านออกมาทางวาจาและการประพฤติปฏิบัติมิใช่พิจารณาจากรูปลักษณ์ภายนอก

จากบทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท พระจันทวาทรงเกียจพระจินดาสมุทร เพราะหน้าตาเหมือนยักษ์ แต่นางทศมาลีมีได้รังเกียจแต่กลับรับพระจินดาสมุทรเป็นโอรสของตน ดังความว่า

ทศมาลี	“มาเถอะนะพ่อมาพ่อจินดาสมุทร มาเป็นบุตรของแม่นะลูกหนา แม่รูปชั่วตัวดำธรรมดา ลูกกำพร้าวัดาน่าเศร้าใจ”
จินดาสมุทร	“จินดาสมุทรแสนเสียใจให้ทุกขโศก ตัวคนเดียวแสนวิโยคให้โศกศัลย์”

- ทศมาลี : พ่อคุณจินดาสมุทร เจียบเถอะนะลูกนะ ต่ไปนี่ในเมืองนี้ แม่จะรับเจ้าเป็น
ลูกบุญธรรม และอีกอย่างหนึ่ง ใครจะมาเสียนดีลูกของแม่ไม่ได้
- จันทวาท : ยายทศมาลี
- ทศมาลี : อะไรเจ้าคะ
- จันทวาท : ข้าไม่รับมันเป็นลูก แกจะรับไม่ได้นะ มันไม่ใช่ลูกเต้าอะไรของแกนี่
- ทศมาลี : **นี่ท่านตา ตอนนี้นะแกไม่รับจินดาสมุทรเป็นลูก แต่ฉันรับ**
- จันทวาท : หน้าตามันดูชิน่าเกลียด
- ทศมาลี : **เอ๊ะ ! ฉันไม่ได้รักเฉพาะรูปร่างหน้าตา ฉันนะสงสารเจ้าจินดาสมุทร
มีพ่อพ่อก็ไม่รัก ในเมื่อพ่อมันไม่ยอมรับ ฉันนะเป็นคนอื่นฉันยังยอม
รับได้**
- จันทวาท : ยายทศมาลี นี่ถ้าแกรับมันเป็นลูกนะนะ แกอย่าให้มันมาอยู่กับข้านะ
- ทศมาลี : อ้อ ! ลูกฉันคนเดียวฉันเลี้ยงได้ แต่แตกต่างหากห้ามมาอยู่เรื่องของฉันนะ
ไอ้หนูเจียบนะลูกนะ ไม่ต้องร้องให้ เดียวแม่ดูแลเองนะลูกนะ ตาจันทวาท
แกจะมาตีลูกฉันไม่ได้นะ ถ้าตีมีเรื่อง
- ทหาร : ได้โปรด ได้โปรดเจ้าข้า
- แม่ทศมาลี : ตา แกได้ยินไอ้พวกทหารไหม
- ทหาร : ได้โปรด ตอนนี้นุ่นพยนต์ที่ผูกไว้ถูกพวกแขกตีแตกทำลายไปแล้วพระเจ้าค่ะ
- ตรีสุริยา : อาจำ ตาจำ อากับตาไม่ต้องไปเลย เดียวหนูจะออกไปสู้กับแขกเอง
- พ่อทศมาลี : นั่นแน่ เอ็งจะรับอาสา
- ตรีสุริยา : หนูรับอาสาเอง
- จันทวาท : ไม่ได้ ๆ ตรีสุริยาไปไม่ได้เลยลูก
- ตรีสุริยา : ทำไมละอา
- จันทวาท : หนูเป็นเด็กไปสู้กับไอ้แขกมันไม่ได้ลูก ดีไม่ดีไปสู้กับมันตายนะลูก
- พ่อทศมาลี : แล้วพ่อก็ไม่ไปไม่ได้ ทศมาลีก็ไม่ไปไม่ได้ ตรีสุริยาก็อไปไม่ได้ แล้วจะให้ใครไปละ
ลูก
- จันทวาท : ตรีสุริยาไปไม่ได้ เมืองเรามีดีอยู่คนหนึ่งที่จะสู้กับไอ้แขกได้
- พ่อทศมาลี : ใครลูก ใคร
- จันทวาท : นี่ไง ไอ้จินดาสมุทรนี่
- ทศมาลี : ว้าย ! ตาเถร
- พ่อทศมาลี : จินดาสมุทร

ทัศมาลี : ไม่ได้ ๆ ลูกฉันไม่ได้เจ้าค่ะ
 จินดาสมุทร : เฮ้ ดีใจจังเลย คอยดูนะตา หนูจะไปสู้กับแขกเอง
 ทัศมาลี : ให้อูหนูไปไม่ได้นะจะลูก ลูกยังเป็นเด็กอยู่นะลูกนะ
 จินดาสมุทร “เมื่อเคยเมื่อนั้น

พระจินดาดีใจอาสาพ่อ

อิทธิฤทธิ์ลูกไฉ่ยักษ์จะหักคอก
 ตัวหนูต่อให้มันมาสักห้าเมือง
 จะจับจับบีบเล่นเช่นลูกไก่
 กลัวจะไม่ได้รู้กระทุ้เรื่อง
 จะจับเป็นแผ่นถลามาน้ำเมือง
 ถวายเบื่องบาทบงส์ลงอาญา

จากบทละครข้างต้น นางทัศมาลีรับพระจินดาสมุทรเป็นโอรสของตนโดยไม่รังเกียจหน้าตาของพระจินดาสมุทรที่เป็นยักษ์ คุณค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำ พระจินดาสมุทรแม้จะมีหน้าตาเหมือนยักษ์แต่ก็มีจิตใจและพฤติกรรมที่ดีงาม ถึงแม้พระจินดาสมุทรจะถูกพระจันทวาทซึ่งเป็นพระบิดารังเกียจ แต่เมื่อมีกองทัพยกมาประชิดเมือง พระจินดาสมุทรรก็อาสาออกไปรบอย่างกล้าหาญ

จากบทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนถวายลูก พระปิ่นทองสั่งให้นางสร้อยสุวรรณและนางจันทรดำทอนางแก้วหน้าม้า แต่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทรดำกลับชมนางแก้วหน้าม้า ดังความว่า

พระปิ่นทอง : หยุคนะอีแก้ว อีทุเรศ มึงพูดอะไรใครเป็นเมียน้อย เมียหลวง เดี่ยว
 เกอะมึง เดี่ยวเกอะปากตีนัก
 แก้วหน้าม้า : ก็นุ่นงเมียน้อย แล้วนี่เมียหลวง
 พระปิ่นทอง : นี่มึงหลงตัวเองเกินไปแล้ว เป็นเมียหลวงตั้งแต่เมื่อไหร่ เดี่ยวเกอะมึง
 อีแก้ว เดี่ยวระวังตัว สร้อยสุวรรณจันทรดำอีแก้วสิน้อง ดำมันเลย
 สร้อยสุวรรณ : น้องดำไม่เป็นหรอกเพคะ
 ท้าวมงคลราช : อ้อ ! ดำไม่เป็นเพราะเมียลูกเป็นสกุลผู้ดี ส่วนอีแก้วมันสกุลชู้ข้า

- พระปิ่นทอง : ไม่เป็นไรสร้อยสุวรรณจันทร์ ด่าไม่เป็นไม่เป็นไร เดี่ยวพี่สอนเองน้อง
ด่ามันเลย อีแก้วอีชาติข้า ด่ามันเลยน้อง
- ท้าวมงคลราช : สะใจ
- สร้อยสุวรรณ : หม่อมแม่แก้วเทวดา ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ
- + จันท
- พระปิ่นทอง : สร้อยสุวรรณจันทร์ อีแก้วอีชาติข้า แหม ! หยุดเลย
- แก้วหน้าม้า : อี้ ๆ ๆ ๆ ๆ อีแก้วเจ็บ ๆ แสบ ๆ เหมือนโดนแหนบมาถอนหนวด
- พระปิ่นทอง : แหม ! มันชอบใจ มึงเป็นอะไรอีแก้ว
- แก้วหน้าม้า : โดนด่า
- พระปิ่นทอง : นี่ ! กูจะบอกให้นะไว้ย เมียกุนะไว้ย ด่าไม่เป็นไว้ย ไม่เหมือนมึงนี่ทุเรศ
เมียกุนี่เขามีเชื้อกษัตริย์ เขาก็เลยด่าไม่เป็น จันด่าใหม่น้องสร้อยสุวรรณ
จันทร์ ด่ามันเลยอีแก้วอีระยำ ด่ามันเลยน้อง
- สร้อยสุวรรณ : หม่อมแม่แก้วทองคำ ๆ ๆ ๆ ๆ
- + จันท
- พระปิ่นทอง : อีแก้วอีระยำ ๆ ดู ! ดูสิ นี่ ! หยุดเลย ไม่ได้เรื่องเลยสักคนเดียว
- แก้วหน้าม้า : อี้ ๆ ๆ มันดีนะเพคะ
- พระปิ่นทอง : ด่าใหม่สร้อยสุวรรณจันทร์ อีแก้วอีอัปรีย์ ด่ามันเลย
- ท้าวมงคลราช : เออ ! เอาให้เจ็บ
- สร้อยสุวรรณ : หม่อมแม่แก้วทองคำ ๆ ๆ ๆ ๆ
- + จันท
- พระปิ่นทอง : สร้อยสุวรรณจันทร์ ให้ด่าอีแก้วอีอัปรีย์ สร้อยสุวรรณจันทร์หยุดเลย
- แก้วหน้าม้า : อี้ ! ห่า ๆ ๆ ๆ อู๊ย ! เมื่อกี้เป็นแก้วทองคำ อีตอนนี่ทองคำ ร้อยเปอร์เซ็นต์
จะเลิกด่าหรือยัง

จากบทละครข้างต้น พระปิ่นทองโกรธนางแก้วหน้าม้าที่นำโอรสมาถวายและบอก
กับท้าวมงคลราชว่าเป็นโอรสที่กำเนิดกับพระปิ่นทอง พระปิ่นทองให้นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์
ด่าทอนางแก้วหน้าม้า แต่สองนางไม่ทำตามคำสั่งของพระปิ่นทอง แต่กลับกล่าวชมนางแก้วหน้าม้า
แทนการด่าเพราะสองนางทราบดีว่านางแก้วหน้าม้ามีจิตใจดีและเป็นคนดี

2.2 ความกตัญญู แนวคิดเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูมักจะสอดแทรกในบทละครของไทยในเชิงสังสอน คนไทยมักมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณหรือผู้ที่ช่วยเหลืออุปถัมภ์ และเมื่อมีโอกาสเหมาะสมก็มักจะตอบแทนบุญคุณเสมอ ดังที่ สำลี รักสุทธี (ม.ป.ป. : 115) ได้กล่าวเกี่ยวกับความกตัญญู (มังคลชีวิตข้อที่ 25) ไว้ว่า

“กตัญญูตา” แปลว่า มีความกตัญญู คำว่า “กตัญญู” คือ การรู้บุญคุณรู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำไว้ให้แก่ตน ตรงกันข้ามกับอกตัญญูที่ไม่รู้จักบุญคุณของใคร เราชาวพุทธรู้จักความกตัญญู รู้จักบุญคุณของผู้อื่นที่ได้ทำดีให้แก่ตนก่อนแล้วต้องหาทางตอบแทน เพราะกตัญญูนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นิมิตต์สาธูรูปาณั กตญญุกตเวทิตา” ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี

บทละครที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูอย่างเด่นชัด ได้แก่ บทละครเรื่อง กายวรรณ พระขันธุ์เพชร พระกายวรรณสู้รบกับกองทัพของยักษ์ประกายมาศจนได้รับชัยชนะ นางพวงทองยกกราชธิดาพวงนพมาศให้เป็นมเหสีของพระกายวรรณ เมื่อศึกสงบพระกายวรรณจึงต้องการพานางพวงนพมาศกลับไปยังบ้านเมืองของตน แต่นางพวงนพมาศก็ยังห่วงใยนางพวงทองผู้เป็นพระมารดา แสดงให้เห็นความกตัญญูของบุตรอันควรมีต่อมารดา ดังความว่า

- พระกายวรรณ : พวงนพมาศจ๊ะ
- พวงนพมาศ : เพคะหม่อมจ๋า
- พระกายวรรณ : ตอนนี่ศึกกับพวกยักษ์ก็สำเร็จเรียบร้อยแล้ว พระมารดาของน้องก็ยกพวงนพมาศให้เป็นเมียของพี่ พี่ตั้งใจว่าจะพาพวงนพมาศนะกลับทางพระนครของพี่เสียทีหนึ่ง เพราะพวงนพมาศก็รู้ว่าพี่นะเหลือพระบิดาเพียงคนเดียวเท่านั้น
- พวงนพมาศ : จริงสิเพคะหม่อมจ๋า แต่น้องเองนะก็เป็นห่วงพระมารดา ถ้าหากตัวน้องไปกับพระเชษฐาแล้ว ส่วนพระมารดาอยู่ทางนี้จะอยู่กับใครละเพคะ
- พระกายวรรณ : พี่สัญญาจะพาน้องพวงนพมาศกลับมาที่นี้อีก ไม่ต้องเป็นห่วงหรือกนะน้อง
- พวงนพมาศ : ก็ได้เพคะหม่อมจ๋า แต่ว่าน้องว่าเราขึ้นไปลาพระมารดาก่อนดีกว่านะเพคะ

จากบทละครข้างต้น พระกายวรรณต้องการพานางพวงนพมาศกลับไปยังบ้านเมืองของตนเองเพราะเป็นห่วงพระบิดาของตน เพราะตนได้จากบ้านเมืองมานาน ฝ่ายนางพวงนพมาศยังห่วงใยพระมารดาของตนว่าจะไม่มีผู้ดูแล นับได้ว่าพระกายวรรณและนางพวงนพมาศเป็นบุคคลที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ดังที่ สำลี รักสุทธี (ม.ป.ป. : 116) กล่าวไว้ในมงคลชีวิต 38 เรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดาว่า “พ่อแม่ได้ชื่อว่าเป็นบุพการีของลูก เพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้เป็นผู้เสียสละ ทำงานทุกอย่างเพื่อลูกมาก่อน ลูก ๆ ทุกคนควรแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี ทำตามคำสั่งของพ่อแม่ ไม่เป็นลูกเนรคุณ ออกตัญญูหรือลูกทรพี คอยล้างผลาญพ่อแม่ พ่อแม่ท่านไม่หวังอะไรจากลูกมากมาย นอกจากการให้ลูกเป็นคนดี อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว ไม่มีพ่อแม่คนใดอยากเห็น “ลูกเป็นคนชั่ว”

บทละครเรื่อง รามวงศ์ พระรามวงศ์ได้นางเกสรอุบลเป็นมเหสีขณะเรียนวิชาอยู่กับหลวงตา พระรามวงศ์จึงคิดจะพานางเกสรอุบลกลับไปยังบ้านเมืองของตน แต่นางเกสรอุบลยังห่วงใยว่าจะไม่มีคนดูแลหลวงตา ดังความว่า

- เกสรอุบล : ฉันเองให้ নামว่า เกสรอุบล นั้นเอง มีสามีให้ नामว่า รามวงศ์ เมื่อครั้งก่อนนี้ เกสรอุบลอยู่ในดอกบัว หลวงตาเอาเกสรอุบลมาชุบเลี้ยง จนกระทั่งพบกับพี่รามวงศ์ ซึ่งมาจำเรียนวิชากับพระอาจารย์ เราสองคนเป็นเพื่อนเล่นกันมา จนกระทั่งเกสรอุบลโตขึ้น เราสองคนก็รักกัน ตอนนี่เกสรอุบลก็ตั้งท้องได้แปดเดือนแล้ว
- รามวงศ์ : “ครั้นจะมาถึงด้วยทันใด แล้วเดินตรงเข้ามาด้วยทันใด”
- เกสรอุบล : “มองเขม้นและเห็นองค์สามี น้องนี้ดีใจเป็นยิ่งนัก”
- เกสรอุบล : พี่รามวงศ์ น้องสวัสดิ์เพคะ
- รามวงศ์ : ไหว้พระเถระจะน้องเกสรอุบล กำลังนั่งบ่นอะไรอยู่หรือจะ
- เกสรอุบล : น้องกำลังบ่นเรื่องลูกของเราที่กำลังจะเกิดมานี้แหละเพคะ ตอนนี้น้องก็ตั้งครรรภ์ได้แปดเดือนแล้ว ถ้าเราคลอดลูกในวัดของหลวงตานี้แล้ว ชาวบ้านอาจติฉินนินทาหลวงตาได้
- รามวงศ์ : พี่เองก็คิดเช่นเดียวกับเกสรอุบลเหมือนกัน วันที่พี่มาหาเกสรอุบลก็ตั้งใจไว้ว่าจะพาน้องเกสรอุบลไปคลอดลูกของเราในทางพระนครของพี่

- เกสรอุบล : เช่นนั้นหรือเพคะ แล้วถ้าเราสองคนลาหลวงตาเข้าไปในทางพระนคร แล้วใครจะดูแลหลวงตาล่ะเพคะ
- รามวงศ์ : น้องเกสรอุบลจะ พี่ตั้งใจไว้ว่า เมื่อพาน้องไปคลอดลูกในทางพระนคร แล้ว เมื่อลูกเราเติบโต พี่จะย້อนรอยถอยหลังพาลานมาหาหลวงตาน้องว่าดีไหมจะ
- เกสรอุบล : ก็ดีเหมือนกันเพคะ
- รามวงศ์ : ถ้าเช่นนั้นเราพากันไปลาหลวงตา แล้วเดินทางกลับไปทางพระนครดีกว่านะจ๊ะ
- เกสรอุบล : เพคะ

จากบทละครข้างต้น พระรามวงศ์ได้นำนางเกสรอุบลเป็นมเหสีขณะเรียนวิชาอยู่กับหลวงตา นางเกสรอุบลตั้งครมภ์ ทั้งสองเกรงว่าหลวงตาจะถูกติฉินนินทาจึงตั้งใจว่าจะกลับบ้านเมือง แต่ทั้งสองคนก็ยังเป็นห่วงว่าจะไม่มีใครดูแลหลวงตา นับว่าพระรามวงศ์และนางเกสรอุบลมีคุณธรรมด้านความกตัญญูเพราะมีความห่วงใยหลวงตาซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ และไม่ต้องการให้ใครมาติฉินนินทาหลวงตาเพราะการกระทำของตน สาลี รัชสุทธิ (ม.ป.ป. : 116) กล่าวไว้ในมงคลชีวิต 38 เรื่อง ความกตัญญูต่อบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ว่า “ครูบาอาจารย์ก็ถือว่าเป็นผู้ให้เช่นกัน ท่านให้วิชาความรู้ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต ให้คำแนะนำที่ถูกต้องดั่งแม่ศิษย์ ครูบาอาจารย์จึงได้ชื่อว่าเป็นปูชนียบุคคล พวกเราท่านทั้งหลายจึงควรแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของท่าน นำชื่อเสียงมาให้ท่าน”

เรื่อง que แสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มักแทรกแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ให้กับผู้ชมนอกเหนือจากความบันเทิง แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมที่พบ ได้แก่ ค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำ และแนวคิดเรื่องความกตัญญู สังคมไทยในปัจจุบันมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น แต่ความเจริญทางจิตใจกลับลดน้อยลง หากคนไทยได้รับการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง สังคมไทยจะสงบสุขและดำรงอยู่ต่อไปอย่างมั่นคง

3. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน กิ่งแก้ว อุตถากร (2527 : 661-662) กล่าวเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า

ความเชื่อ หมายถึง ความตกลงใจเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ความตกลงใจในความมีหรือความเป็นสิ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่านรกสวรรค์ ภูตผี

หรือเทวดามีจริง เป็นต้น และความตกลงใจในความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น มีความเชื่อว่า ถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใครสิ่งนั้นย่อมตามสนองเรา เป็นต้น ดังนั้น ความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความคิด และการแสดงออกของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ถ้าเชื่อเรื่องนรกสวรรค์หรือบุญบาป ก็มักจะยำเกรงที่จะกระทำสิ่งที่จะส่งผลให้ตนไปสู่ภพภูมิที่ลำบากในอนาคต

จากการศึกษาวิเคราะห์บทละครชาติของคณะละคร ในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อดังนี้

3.1 ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมที่คนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ เมื่อตกทุกข์ได้ยากคนไทยมักมีความเชื่อว่าหมอดูบุญวาสนาหรือเป็นเวรกรรมที่ตนเคยทำไว้ในชาติก่อน อันส่งผลให้พบความทุกข์ยากในชาติปัจจุบัน นอกจากนี้คนไทยยังเชื่อเรื่องผลของกรรม โดยเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ใครทำกรรมอย่างไรไว้ย่อมได้รับผลกรรมตอบแทน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1086) ได้ให้ความหมายของคำว่าเวรกรรมว่า เวรกรรม หมายถึง “การกระทำที่สนองผลร้ายซึ่งทำไว้แต่ปางก่อน ; คำแสดงความรู้สึกเดือดร้อนเพราะกรรมหรือชะตากรรมของตนในอดีต เช่น ไม่รู้ว่าเวรกรรมอะไรต้องมาตกระกำลำบากเมื่อแก่ กรรมเวรหรือเวร ก็ว่า”

จากบทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนตามกวาง นางสุวรรณอำพาถูกสั่งประหารชีวิต เพราะหมอดูบุญวาสนาและเพราะเวรกรรมที่เคยทำไว้ ดังความว่า

- ท้าวพรหมทัต : อย่างนั้นหรือน้อง ว่ายังงี้สุวรรณอำพา คำหนึ่งมึงก็ไม่รับสองคำมึงก็ไม่รับ นี่ทหาร! ไปไหนกันหมดวะ พวกมึงอย่าอยู่ช้า เอาสุวรรณอำพาไปประหารชีวิตเดี๋ยวนี้
- สุวรรณอำพา : โธ่! หม่อมจ๋า
- ทหาร : หม่อมพ่อเจ้าขา
- ท้าวพรหมทัต : ทำไม
- พระลักษณะวงศ์ : หม่อมแม่ทำผิดอะไร
- พระลักษณะวงศ์ : “แสนเฮยแสนอนาจนาวาสนาอนิจจาเอ๋ย”
- พระลักษณะวงศ์ : คูสิ พ่อของหนูนะไม่เข้าใจแม่ แม่ไม่เคยคบชู้ผู้ชาย เหตุไฉนเลยมีใครมาบอกว่าแม่ของหนูจะมีผิวใหม่ หนูไม่เคยรู้มาก่อนว่าแม่ของหนูนะจะมี

- ผิวใหม่อย่างที่เขาว่านะจ๊ะ
- พระลักษณวงศ์ “พ่อไม่อาลัยแม่เสียแล้วพ่อแก้วตา”
- พระลักษณวงศ์ : หนูเนี่ยจะต้องไปหาแม่ หนูจะไม่ยอมอยู่กับพ่อจะดีกว่า พ่อนะเอาแต่ใจตนเองไปเชื่อใครก็ไม่รู้ หนูจะต้องไปตายกับแม่จะดีกว่า
- พระลักษณวงศ์ “**หนูมีกรรมสุดจะฝืนกลืนกล้า**
รักเราต้องซ้ำทรวงใน”
- พระลักษณวงศ์ : แม่จ๋า รอลักษณวงศ์ก่อนนะจ๊ะแม่
- พระลักษณวงศ์ “**เรามีกรรมที่ทามา**
คงหมดบุญวาสนานิजाเอ๋ย
คิดสำเร็จเสร็จทันใด
จะออกไปหาทราวม้วยตายด้วยคน”
.....
- สุวรรณอำพา “มองไม่เห็นลูกรักน้ำตาไหล
มานั่งสะอื้นร้องไห้
มานั่งสะอื้นร้องไห้อยู่ยังที่”
- ทหาร : ออย่าโกรธพวกหม่อมฉันเลยนะเพคะหม่อมแม่
- สุวรรณอำพา : ฉันนะไม่ว่าอะไรพวกเธอหรอกจ๊ะ เพราะพวกเธอนะคงจะรู้ดีนะว่าฉันนะไม่ใช่คนแบบนั้น ถ้าเกิดว่าฉันคิดจะฆ่าตัวขอฉันนะ ฉันคงฆ่าไปนานแล้วล่ะจ๊ะ
- ทหาร : จริงเพคะหม่อมแม่ พวกหม่อมฉันนะเห็นใจหม่อมแม่นะเพคะ
- สุวรรณอำพา “**นี่มันเวรหรือกรรม ว่านี่มันเวรหรือกรรมที่ทามา ที่ทามา**”
- สุวรรณอำพา : เกิดชาติหน้าฉันใดขอให้ฉันกับลูก พระลักษณวงศ์อยู่ด้วยกันนะเพคะไว้!

จากบทละครข้างต้น นางสุวรรณอำพาถูกนางยักษ์สร้อยแสงเยี่ยมใส่ร้ายป้ายสีว่านางมีชู้และต้องการฆ่าท้าวพรหมทัตผู้เป็นสวามี แต่นางสุวรรณอำพาไม่ยอมรับผิดจึงถูกท้าวพรหมทัตสั่งประหารชีวิต นางสุวรรณอำพาและพระโอรสลักษณวงศ์เชื่อว่าเป็นเพราะหมดบุญวาสนาและเวรกรรมที่เคยทำไว้แต่ชาติปางก่อน จึงทำให้นางสุวรรณอำพาต้องถูกประหารชีวิตในครั้งนี้ ความเชื่อเรื่องกรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อนแล้วกรรมนั้นมาสนองในชาตินี้เป็นความเชื่อของคนไทยที่มีมาจนถึงปัจจุบัน

จากบทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ พราหมณ์ทิพเกษตรถูกนางยี่สุนใส่ร้ายป้ายสีเพราะความหึงหวง เป็นสาเหตุให้พระลักษณะวงศ์สังหารพราหมณ์ทิพเกษตร ดังความว่า

พระลักษณะวงศ์ : มันว่าอย่างนี้เชียว มันด่าใครเนี่ย
 ทหาร : ผมก็ไม่รู้ว่ามันด่าใคร
 พระลักษณะวงศ์ : อ้าว ! แล้วมึงยื่นหน้ามาเนี่ย กูอยากรู้ว่ามันด่าใคร
 ทหาร : ผมก็ว่าตามที่ไอ้พราหมณ์มันว่ามา
 พระลักษณะวงศ์ : ไอ้พราหมณ์เนี่ยนะ มันให้การว่าอย่างนี้ ไอ้พราหมณ์มันดูถูกกูนี่หว่า แล้วมึงก็เสือกอ่านมาได้ตรง ๆ นะ ทำไมไม่เลี้ยงไปเล่า
 ทหาร : มันเลี้ยงไม่ได้ครับผม กระผมเป็นคนพูดตรงครับ
 “ผมเป็นคนพูดขวานผ่าซาก”
 พระลักษณะวงศ์ : **หิม ! ไฉ่วร หนอย ! ทหารเอาพ่อพราหมณ์ไปฆ่าเดี๋ยวนี้**
 ทิพเกษตร : **“แสนอนาจวาสนานิจจาเอ๋ย
 เป็นเวรกรรมที่ทำมาแต่ปางก่อน
 แต่ที่เราสุดจะฝันกลืนกล้า
 .....ใครจะเหมือน
 คราวนี้เราคงตายวายชีวิ
 ชีวิตนี้คงวางวายตายเป็นผี
 รักก็รักเป็นหนักหนาตัวขำนี้
 ชีวิตต้องจำจากจำพรากไป”**

จากบทละครข้างต้น พราหมณ์ทิพเกษตรถูกพระลักษณะวงศ์สังหารชีวิต สาเหตุมาจากแผนการของนางยี่สุนที่เกิดความหึงหวงที่พระลักษณะวงศ์ให้ความรักและดูแลเอาใจใส่พราหมณ์ทิพเกษตรมากกว่าตน จึงใส่ร้ายว่าพราหมณ์ทิพเกษตรปลุกปล้ำตนเองจนเป็นเหตุให้พราหมณ์ทิพเกษตรถูกประหารชีวิต แต่พราหมณ์ทิพเกษตรก็ปลงว่าตนถูกประหารชีวิตเพราะหมดบุญวาสนาและเวรกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนซึ่งมาส่งผลในชาตินี้

บทละครเรื่อง รามวงศ์ นางยักษ์มารันแปลงร่างเป็นนางเกสรอุบล แต่ลืมไปว่านางเกสรอุบลตั้งครรภ์อยู่ พระรามวงศ์ถามถึงบุตรในครรภ์ นางยักษ์มารันอธิบายว่าเกิดลมพายุใหญ่หอบครรภ์และบุตรในครรภ์ไป พระรามวงศ์เศร้าโศกเสียใจ เชื่อว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่เคยทำมา และบุญวาสนาของตนมีน้อยจึงต้องสูญเสียบุตรไป ดังความว่า

- รามวงศ์ : ว่ายังไงจะน้องเกสรอุบล นี่ท้องของน้องหายไปไหนละเนี่ย
- มารัน : หม่อมมา แหม ! น้องเนี่ยจะบอกให้ผิวฟุ้งนะคะหม่อมมา ว่าเมื่อกี้เนี่ยเกิดลมพายุใหญ่คะ อู๊ย ! ฝนมันมาเม็ดครึ้มเลยคะ มองไม่เห็นอะไรเลยละคะ
- รามวงศ์ : ทั้งฝนทั้งลม ทำไมพี่ไม่รู้รู้สึกตัวเลยละน้อง
- มารัน : แหม ! หม่อมมา กำลังง่วงนอน น้องจะปลุกหม่อมได้ยังไงละคะ หม่อมมาฝนมันมาไม่มาเปล่า ฟ้าร้องด้วยคะ
- รามวงศ์ : มีฟ้าร้องอีก แล้วเกิดอะไรขึ้นกับน้อง
- มารัน : แหม ! พอฝนมันมา ฟ้ามันร้องท้องก็เลยหายไปเลยคะ
- รามวงศ์ : นี่แสดงว่าท้องน้องหายไป ไร้ ! น้องเกสรอุบล
- มารัน : แหม ! คุณผู้ชายคนนี้นะเชื่อเรา ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็ต้องเอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ ก็ต้องเอาด้วยคาถา ผู้ชายคนนี่เชื่อเราสนิทเลยนะเพคะ
- รามวงศ์ : **“แสนเอ๋ยแสนอนาจ
วาสนานิजाเอ๋ย”**
- มารัน : แหม ! หม่อมมา หายแล้วก็หายกันไปคะ เราสองคนเนี่ยยังหนุ่มยังสาว ทำกันใหม่ได้หม่อมมา แค่ลูกคนเดียว
- รามวงศ์ : น้องเกสรอุบล ทำไมน้องพูดอย่างนี้ละจ๊ะ รู้หรือเปล่าว่่าลูกที่หายไปเป็นลูกของเราสองคน ลูกที่เกิดมาจากความรักของเราะน้องนะ
- มารัน : **“แล้วบอกกับองค์ทรงชัยมิได้ซ้ำ
เรามีกรรมสุดจะฝืนกลืนกล้ำ
รักเราต้องซ้ำทรวงใน
เรามีกรรมที่ทำมา
คงหมดบุญวาสนานิजाเอ๋ย”**
- มารัน : หม่อมมา หายแล้วก็แล้วกันไปนะเพคะ ไร้ ! หม่อมมา
- รามวงศ์ : เกสรอุบล พี่ไม่นึกเลยว่าพี่จะพาน้องเกสรอุบลไปคลอดลูกของเราในทางพระนคร แต่ยังไม่ถึงทางพระนครของพี่เลย ลูกของเราก็หายไปน้องนะ
- มารัน : แหม ! หม่อมมา ลูกเพียงคนเดียว เราสองคนก็ยังไม่แก่ไม่เฒ่า เราทำกันใหม่ได้คะหม่อมมา
- รามวงศ์ : น้องเกสรอุบล ทำไมน้องของพี่พูดอย่างนี้ ลูกในท้องของน้องก็เปรียบเสมือนความรักของเราสองคนผิวเมีย นี่ลูกของเราหายไปทั้งคน น้องเกสรอุบลไม่เสียใจหรือน้อง

- มารัน : แหม! หม่อมจำ หม่อมฟังเมียนะเพคะ ต่อให้เราร้องให้ออกมาจนเป็น
สายเลือดลูกของเราสองคนก็คงจะไม่กลับคืนมาหรือเพคะหม่อมจำ
- รามวงศ์ : **จริงจะน้องเกสรอุบล ถึงพี่มาโศกเศร้าเสียใจอยู่อย่างนี้ ลูกเราก็คงไม่
กลับคืนมา ถ้าหากเราสองคนผิวเมียมีบุญวาสนาแล้ว ต่อไปในภาย
ภาคหน้าเราก็ต้องเจอลูกของเราะน้องนะ**

จากบทละครข้างต้น นางยักษ์มารันแปลงร่างเป็นนางเกสรอุบล แต่ไม่ได้สังเกตว่า
นางเกสรอุบลตั้งครมจึงต้องโกหกว่ามีลมพายุใหญ่หอบครมของนางไป พระรามวงศ์เศร้าโศกเสียใจ
ที่ต้องสูญเสียบุตรในครมของนางเกสรอุบล และคิดว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่นำมาแต่ปางก่อน และไม่
มีบุญวาสนาพอจึงทำให้ต้องสูญเสียบุตรของตนไป

บทละครเรื่อง ชันทอง ตอนเชือดเนื้อ เนตรอัคคีนำหอกศักดิ์สิทธิ์ของพ่อเทวดาไป
สู้รบกับพระสุจินดา สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาราษฎรไปทั่วบ้านเมือง ฤาษีจึงมาบอกกับเทวดา
ให้นำตัวเนตรอัคคีไปให้พระสุจินดาลงโทษ เทวดาจำใจนำตัวเนตรอัคคีไปรับโทษจากพระสุจินดา นับ
เป็นผลกรรมที่เกิดจากการกระทำของเนตรอัคคี ดังความว่า

- เทวดา : พ่อเคยสอนเจ้าแล้วไซ้ใหม่
- เนตรอัคคี : ทำไมจะพ่อ
- เทวดา : ว่าเป็นคนดี ไม่ให้ทำความเดือดร้อน ต่อไปในเนตรอัคคีคงจะไม่ได้อยู่
กับพ่อแล้วนะลูกนะ
- เนตรอัคคี : ทำไมจะไม่ได้อยู่กับพ่อละ หนูเอาหอกมาคืนพ่อแล้วนะ ตอนนี้นะหนูแก้แค้น
สำเร็จแล้ว หนูจะอยู่กับพ่อเทวดาไม่ไปไหนแล้วละจะพ่อจำ
- เทวดา : อย่างนั้นหรือลูก
- เนตรอัคคี : จ๊ะพ่อจำ
- เทวดา : แต่ตอนเนี่ยเจ้าอยู่กับพ่อไม่ได้แล้ว เรื่องนั้นมันไม่จบผ่านไป เจ้ารู้
หรือเปล่า เจ้าไปทำความเดือดร้อน ท่านฤาษีเขามาหาพ่อ เขามา
บอกว่าเจ้านั้นจะไปทำ ความเดือดร้อนกับเขามาก อดวาเท่าไรก็เผา
หมด ชาวประชาราษฎรนะเขาเดือดร้อนมาก เพราะพอนั้นให้หอก
ไป พ่อบอกเจ้าแล้วว่า หอกอันนั้นไม่ใช่ของพ่อ เป็นหอกของพระ
อิศวร เขาให้พ่อนำตัวเจ้าไปให้กับสุจินดา ภายใน 3 วัน หรือ 7 วัน
ถ้าพ่อไม่นำตัวเจ้าไปให้เขาเชือดเนื้อแล้ว เขาจะไปเฝ้าพระอิศวรนะ

ลูกนะ

- เนตรอัครคี : พ่อจ๋า จริงหรือจ๊ะพ่อจ๋า พ่อจ๋า พ่อพูดจริงหรือเปล่า
- เนตรอัครคี : “ได้ฟังวาจาพ่อพาที
เพียงชีวิตรักจะดับลงต่อหน้า”
- เทวดา : พ่อสอนแล้วทำไมไม่จำนะลูก พ่อสอนแล้วว่าอย่าไปทำความเดือดร้อนให้ใคร
เขา
- เนตรอัครคี : พ่อจ๋า นี่ไอ้ถ้ำเข็มนมาฟ้องกับพ่อเหรอก พ่อจะส่งลูกไปจริงเหรอก
- เทวดา : เป็นความจริงนะลูก ถ้าพ่อรักลูกพ่อก็ต้องทำ ไม่งั้นจะเดือดร้อนกันหมดนะ
ลูกนะ
- เทวดา : “ให้สงสารลูกรักเป็นหนักหนา
ต้องมาสิ้นชีวาจากไป”
- เนตรอัครคี : พ่อจ๋า พ่อเทวดา ไม่รักหนูแล้วเหรอก พ่อเทวดาจะยอมยกหนูให้เขาหรือพ่อ
จ๋า
- เทวดา : พ่อต้องทำนะลูกนะ พ่อมีความจำเป็น ถ้าพ่อไม่ทำแล้วจะเดือดร้อนกันไป
หมด

คนไทยมีความเชื่อเรื่องกรรม ไม่ใช่เฉพาะกรรมที่สร้างไว้ในชาติปางก่อนเท่านั้น แต่
ยังมีความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมในชาติปัจจุบัน โดยเชื่อว่าหากทำกรรมใดไว้ กรรมจะส่งผล
ทันทีโดยไม่ต้องรอชาติหน้า จากบทละครข้างต้นเนตรอัครคีได้ก่อกรรม โดยนำหอกศักดิ์สิทธิ์ของพ่อ
เทวดาไปสู้รบกับพระสุจินดาจนบ้านเมืองถูกไฟไหม้เดือดร้อนไปทั่ว ในที่สุดเนตรอัครคีก็ถูกจับมาลงโทษ
นับเป็นผลกรรมที่เกิดจากการกระทำในชาติปัจจุบัน และยังช่วยส่งเสริมหลักกรรมทางพุทธศาสนาที่ว่า
ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วอีกด้วย

3.2 ความเชื่อเรื่องความฝันและลางสังหรณ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1005) ได้ให้ความหมาย
ของคำว่าลางไว้ว่า ลาง หมายถึง “สิ่งหรือปรากฏการณ์ที่เชื่อกันว่าจะบอกเหตุดีหรือเหตุร้าย เช่น ฝัน
ทำร้ายทางทิศตะวันออกของอาคารเชื่อกันว่าเป็นลางดี แมงมุมตอกเชื่อกันว่าเป็นลางร้าย” ส่วนคำว่า
ลางสังหรณ์ (2546 : 1005) หมายถึง “ลางที่ دلใจทำให้เชื่อว่าอาจมีเหตุดีหรือเหตุร้ายเกิดขึ้น เช่น
จิ้งจกตกมาตายต่อหน้าเชื่อกันว่าเป็นลางสังหรณ์จะทำให้เกิดเหตุร้าย”

ถึงแม้ว่าคนไทยส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อยู่อย่างเหนียวแน่น คนไทยมีความเชื่อเรื่องความฝันและดวงสังหรณ์ว่าสามารถบอกเหตุการณ์ล่วงหน้า หรือเตือนเหตุร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้สามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันเวลาที่

เรื่องของความฝันถือเป็นความเชื่อในเรื่องโชคลางอย่างหนึ่ง คนไทยมีความเชื่อ เกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน มงคลธรรม ฉางหลวง (2541 : 9-13) ได้กล่าวถึงสาเหตุ 4 ประการ คือ

1. ฝันที่เกิดจากบุรพนิมิต หรือกรรมบันดาล หมายถึง ฝันที่เกิดขึ้นจากอำนาจจิต หรือกุศลจิต เพื่อบอกเหตุดีหรือร้ายให้ทราบล่วงหน้า เชื่อกันว่าการทำนายฝันที่เนื่องจาก บุรพนิมิตจะทำนายได้แม่นยำที่สุด
2. ฝันที่เกิดจากจิตนิวรรณ์ ได้แก่ ฝันที่เกิดจากจิตใจ ห่วง กังวล เมื่อหลับจิตก็ไม่สงบเก็บเรื่องนั้นมาฝันต่อ
3. ฝันที่เกิดจากเทพสังหรณ์ เป็นฝันที่เกิดจากเทวดาประจำตัวมาดลบันดาลให้ฝัน
4. ฝันที่เกิดจากธาตุโขมกหรือธาตุกำเริบ เป็นการฝันที่ไร้สาระ ทำนองกินมาก นอนมาก ฝันมาก บางครั้งอาจเป็นเพราะท้องอืด อาหารไม่ย่อย

ช่วงเวลาของการฝัน เชื่อกันว่ามีผลต่อการทำนายฝัน แบ่งเป็น 4 ช่วง คือ

1. ฝันกลางวัน เป็นฝันที่ไม่เป็นความจริง เพราะอาจจะคิดไปเอง เชื่อกันว่าฝันที่เป็นไปได้ต้องฝันช่วงที่ไม่มีแสงอาทิตย์
2. ฝันตอนหัวค่ำ (เวลา 19.00 - 22.00 น.) ส่วนมากเป็นฝันที่เกิดจากจิตนิวรรณ์ หรือธาตุโขมก
3. ฝันตอนดึก (เวลา 22.00 - 02.00 น.) เชื่อกันว่าเป็นฝันที่จะเป็นจริง และมีโอกาสเกิดขึ้นภายใน 3 เดือน
4. ฝันตอนใกล้รุ่ง (เวลา 02.00 - 06.00 น.) เชื่อกันว่า เป็นความฝันที่มีโอกาสเป็นจริงมาก และมีโอกาสเกิดขึ้นภายใน 15 วัน

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อสมุทร ก่อนที่พระอภัยมณีและสินสมุทรจะหนีนางผีเสื้อสมุทรไปนั้น นางผีเสื้อสมุทรก็ฝันร้าย พระอภัยมณีจึงทำนายฝันให้นางผีเสื้อสมุทร ดังความว่า

- นางผีเสื้อสมุทร “เจ้าผีเสื้อเมื่อจะจากกับลูกผัว
นางพลิกตัวกลิ้งกลับไปให้หลับไหล
ให้หมกมุ่นชุ่มแค้นในน้ำใจ
จนเสียงไก่แก้วขันสนั่นนาน
นางค่อยหลับกลับจิตนิมิตฝัน
ว่าเทวีอยู่อยู่บนเกาะได้เหาะเหิน
มาสังหารผลาญถ้าเสียยับเยิน
.....ทูลนางเพียงวางวาย
อารักษ์ควักล้วงเอาดวงเนตร
สำแดงเดชเหาะกลับแล้วลับหาย
ด้วยอารามความกลัวว่าตัวจะตาย
นางหวีดว้ายเรียกหาประสาเมีย”
- นางผีเสื้อสมุทร : ว้าย ! ช่วยเมียด้วยหม่อมจ๋า
- พระอภัยมณี : เป็นอะไรน้องผีเสื้อ ตายแล้วร้องอะอะไว้วายเขียว เกิดอะไรขึ้น
- นางผีเสื้อสมุทร : หม่อม ช่วยผีเสื้อด้วย สิ้นสมุทร ช่วยแม่ด้วยลูก
- สิ้นสมุทร : เกิดอะไรขึ้นกับแม่พะพ้อ
- พระอภัยมณี : นั่นนะสิ เกิดอะไรขึ้นน้องผีเสื้อ
- นางผีเสื้อสมุทร : ผีเสื้อต้องฝันไปแน่ ๆ เลยเพคะ เสด็จพี่เจ้าขา
- พระอภัยมณี : โถ ! แค่ความฝันเอง น้องผีเสื้อร้องให้ชะตงใจเขียว
- นางผีเสื้อสมุทร : **แต่เสด็จพี่ ความฝันของน้องในครั้งนี้นะมันเหมือนความจริงทุก
สิ่งไปนะเพคะ เสด็จพี่เจ้าขา**
- พระอภัยมณี : แต่ความฝันที่จะเหมือนความจริงได้ยังไงละจ๊ะน้องผีเสื้อ ผีเสื้อคิดมาก
ไปหรือเปล่า
- นางผีเสื้อสมุทร : ผีเสื้อไม่เคยคิดอะไรเพคะ ตั้งแต่ผีเสื้ออยู่กับเสด็จพี่มา **น้องไม่เคย
ฝันแบบนี้เลย ฝันแบบเนี่ยมันเป็นเช่นไรกันคะ มันเหมือนกลางร้าย
จะบอกอะไรสักอย่างกับผีเสื้อหรือจะเกิดเรื่องร้ายกับผีเสื้อ**
- พระอภัยมณี : **ไหนลองเล่าความฝันให้พี่ฟังซิ ตัวพี่นะเป็นหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์
พอที่จะทำนายฝันได้**
- นางผีเสื้อสมุทร : องค์เทวีอยู่บนเกาะท่านเหาะเหิน มาสังหารผลาญถ้าเสียยับเยิน
ทูลนางแทบวางวาย แล้วอารักษ์ควักล้วงเอาดวงเนตร แต่ก่อนไป
ตัดแขนซ้าย แขนขวาของผีเสื้อไป แล้วเมียไม่กลัวได้ยังไงเพคะ
เสด็จพี่

- พระอภัยมณี : จริงเหวอเนี่ย
- นางผีเสื้อสมุทร : จริงเพคะ
- พระอภัยมณี : น้องผีเสื้อผืนอย่างนี้จริง ๆ หรือน้อง
- นางผีเสื้อสมุทร : **จริงสิเพคะเสด็จพี่ ผีเสื้อไม่เคยผืนร้ายอย่างนี้เลย ผีเสื้อกลัวจ้ง
เลยเพคะ**
- พระอภัยมณี : **ทำใจดี ๆ ไว้ก่อนน้องผีเสื้อ พี่นะเป็นหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ เดี่ยว
พี่จะลองทำนายผืนดูสิว่าความผืนของน้องผีเสื้อจะดีหรือร้าย**
- นางผีเสื้อสมุทร : เพคะเสด็จพี่
- .....
- พระอภัยมณี : น้องผีเสื้อ น้องผีเสื้อนะผืนร้ายจะถึงแก่ชีวิต มีทางเดียวเท่านั้น ผีเสื้อ
นะจะต้องไปถือศีลที่ตีนเขาผิงคะโน้น 7 วัน อาหารก็กินไม่ได้ แม้แต่น้ำ
ลายของตัวเองก็กินไม่ได้ เมื่อครบกำหนดแล้ว พี่ สิ้นสมุทร และ
น้องผีเสื้อจะไม่ถึงที่ตายนะน้อง

จากบทละครข้างต้น การผืนของนางผีเสื้อสมุทรเป็นผืนที่เกิดจากบุรุษพนมิตหรือผืน
ที่เกิดจากกรรมบันดาล เพื่อบอกเหตุร้ายให้ทราบล่วงหน้า เชื่อกันว่าการทำนายผืนที่เกิดจากบุรุษพนมิต
จะทำนายได้แม่นยำที่สุด ส่วนช่วงเวลาผืนของนางผีเสื้อสมุทรนั้นเป็นช่วงใกล้รุ่ง ซึ่งเป็นความผืนที่มี
โอกาสเป็นจริงมาก พระอภัยมณีทำนายผืนของนางผีเสื้อสมุทรก็ทราบว่าเป็นผืนเพื่อบอกเหตุร้ายที่
นางจะต้องสูญเสียคนรักไป แต่ก็เป็นโอกาสที่พระอภัยมณีจะหिनางผีเสื้อสมุทร พระอภัยมณีจึง
ทำนายว่านางผีเสื้อสมุทรจะมีเคราะห์กรรม แต่แก้ไขได้โดยการไปจำศีลภาวนาเป็นเวลาเจ็ดวัน

นอกจากนี้บทละครเรื่องพระอภัยมณี ตอนหिनางผีเสื้อสมุทร ยังกล่าวถึงเหตุการณ์
ที่เป็นฉากบอกเหตุร้าย กล่าวคือ ขณะที่นางผีเสื้อสมุทรจำศีลภาวนาอยู่ มีอีกาบินโฉบลงมาบนพาน
ดอกไม้รูปเทียนที่นางผีเสื้อสมุทรถืออยู่ ทำให้นางผีเสื้อสมุทรคิดว่าจะมีเหตุร้ายกับตน จึงรีบกลับไป
ยังถ้ำ ดังตัวอย่าง

- ผีเสื้อสมุทร : ฉันทผีเสื้อสมุทร ตอนที่ฉันทผืนร้าย พระอภัยมณีผิวของฉันทก็ได้ทำนายว่า
ให้ผีเสื้อนี้มาจำศีลภาวนาอยู่ในป่า 7 วัน ถ้าจำศีลเป็นเวลา 7 วัน ครบ
เมื่อใดลูกผิวของผีเสื้อก็จะพันขีดอันตรราย เราสามคนก็จะกลับไปอยู่ด้วยกัน
เพื่อลูกกับผิว ผีเสื้อคนนี้จะยอมทำ ตอนนี้เป็นเวลา 3 วันแล้ว น้ำสั๊ก

หยดก็ยังไม่ได้กิน อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ อู๊ย! ตายจริง ช่างเดิน มาตัวเบ้อเร่อเลย น่าจับกินเหลือเกิน แต่ฉันก็ทำไม่ได้ เพราะถ้าจับกิน เมื่อไหร่ฉันก็ต้องนั่งจำศีลภาวนาใหม่ ไม่! เพื่อผัว ไม่ทำ สิ้นสมุทรลูกแม่ รอแม่ด้วยนะลูกนะ รออีก 4 วัน แม่ก็จะจำศีลครบแล้วลูก ผัวชา ไม่มีแรง แม่แต่จะตั้งนะโม นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต

(อีกมาร้องทักขณะที่ผีเสื้อสมุทรจำศีลภาวนา แล้วบินวนลงมาโฉบ พานดอกไม้รูปเทียนในมือของผีเสื้อสมุทร)

ผีเสื้อสมุทร : ว้าย! ผัวชา ผัวของเมีย นี่เกิดอะไรขึ้นเนี่ย

“นางผีเสื้อให้แปลกใจเสียยิ่งนัก
การร้องทักทำฉันได้อย่างไรกัน
ให้คิดถึงผัวรักที่ไกลกัน
แม่จอมขวัญใจแทบขาดอนาจนัก”

ผีเสื้อสมุทร : ทูลกระหม่อมของเมีย นี่ฉันมาจำศีลภาวนาฟังได้แค่เพียง 3 วันเท่านั้น อยู่ดี ๆ ก็มีอีกมาโฉบเอาพานของฉันนะลงไป ผัวกับลูกจะเป็นอย่างไร บ้าง ทูลกระหม่อมของเมียเพคะ ตายแล้ว เรี่ยวแรงของผีเสื้อก็จะมี นี่ฉันจะทำอย่างไร ฉันจำศีลไม่ได้แล้ว ฉันคิดถึงผัวกับลูก ปานจะนี่ จะเป็นอย่างไร ทูลกระหม่อมเพคะถึงตัวเมียนี่จะตาย ผีเสื้อจะไม่เจอ ผัว ผีเสื้อก็ต้องทำ หม่อมจ้ารอผีเสื้อด้วยเพคะ ผีเสื้อจะกลับไปหาผัว ไม่จำแล้วศีลภาวนา

ผีเสื้อสมุทร “ทราวม้วยรันทตสลดจิต
เพียงชีวิตแทบจะดับไม่กลับหลัง
ค่อยค่อยเย็นผืนกายตามลำพัง
นางเซซังชานชมให้ทรงตัว
เห็นลูกไม้ในปากว่าเข้าปาก
กำลังอยากยื่นชยอกแล้วกลอกหัว
ที่หน้ามีดตาลายก็หายมัว
แล้วออกตามหาผัวด้วยทันใด”

จากบทละครข้างต้น ขณะที่นางผีเสื้อสมุทรไปจำศีลภาวนาอยู่นั้น ปรากฏว่ามีอีกา โฉบลงมาบนพานดอกไม้รูปเทียนที่นางผีเสื้อสมุทรถืออยู่ นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่เป็นกลางร้ายที่เกิดจากการปรากฏตัวของสัตว์ พลุหลวง (2548 : 91-92) กล่าวเกี่ยวกับนิमितสกุณฤกษ์ว่า “คือ การดูฤกษ์ยาม

นิมิตจากนก สกุนชาติหรือสัตว์ปีกที่บินบนอากาศให้เห็นเบื้องหน้า ปราศัญท์ท่านแยกออกเป็นสองชนิด คือ สัตว์ฝ่ายขวากับสัตว์ฝ่ายซ้าย สัตว์ฝ่ายขวาคือพวกที่หากินกลางวัน ปราศัญท์กลางวัน ส่วนสัตว์ฝ่ายซ้ายคือพวกที่หากินกลางคืนหรือเป็นสัตว์อัมปลงคณ นกที่เป็นอัมปลงคณก็คือนกแก้วมังกินซากศพ หรืออีกาสีดำชอบกินซากศพกับของเน่า...” จากการปรากฏตัวของอีกานับว่าเป็นลางร้ายของนางผีเสื้อสมุทร

3.3 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1314) ได้ให้ความหมายของคำว่าโหราศาสตร์ไว้ว่า โหราศาสตร์ หมายถึง “วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก”

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อของสังคมไทยในเรื่องโหราและการทำนายทายทัก การดูฤกษ์ยาม คนไทยเชื่อว่าเมื่อจะทำพิธีกรรมหรือทำกิจกรรมใด จะต้องให้โหรดูฤกษ์ให้เป็นฤกษ์งามยามดี แล้วพิธีกรรมหรือกิจกรรมนั้น ๆ จะประสบความสำเร็จหรือผ่านพ้นไปด้วยดี นำความสุขความเจริญมาให้กับชีวิตต่อไป

บทละครเรื่อง พระกายวรรณ พระจันทร์เพชร พระจันทร์เพชรพานางผีตะเคียน กลับไปถึงบ้านเมืองของตนเพราะเข้าใจว่านางคือเทพกินรี พระจันทร์เพชรต้องการจะอภิเษกกับเทพกินรี ทำวาทิตย์พระบิดาของพระจันทร์เพชรจึงให้โหรดูฤกษ์เพื่อจัดพิธีอภิเษกให้กับโอรส ดังความว่า

- นางโหร : พระองค์เจ้าชาติฉันนะไม่ว่าหอรอกเจ้าคะ ลูกสาวของฉันอยู่กับแม่มาแต่ไหนแต่ไรอยู่มานานแล้ว ทำไมจะอยู่กับแม่ตลอดไปไม่ได้ มีผิวไม่ได้ก็อยู่กับแม่นะลูกนะ แต่ดิฉันเสียใจค่ะ
- ทำวาทิตย์ : เสียใจอย่างไรจะ
- นางโหร : ได้ลูกสะใภ้ น่าจะได้ดี ๆ หน่อยนะคะ
- ทำวาทิตย์ : อ้าว ! ก็นี่ก็ดีแล้ว นี่แม่โหร นี่ก็ดีแล้ว รูปร่างก็สวย ฉันจะให้แม่โหรเนี่ย ดูตำราดูฤกษ์งามยามดี ว่าผู้หญิงคนนี้นะดีไหม วันดีมีไหม ถ้าจะแต่งงาน
- นางโหร : ดูฤกษ์หอรอกเจ้าคะ ได้เลยเจ้าคะ อีหนู
- ศรีดอกไม้ : อะไรจะแม่
- นางโหร : เดี่ยวแม่ดูก่อนนะลูกนะ แม่จำตำราของพ่อเองได้
- ศรีดอกไม้ : ดูเลยแม่ ดูดี ๆ นะ

- นางโหร : รับรองลูก แม่จะไม่ให้ผิดให้เพี้ยนเลยนะลูกนะ
- ผีตะเคียน : พระบิดาขา
- ท้าวอาทิตย์ : ทำไมลูก
- ผีตะเคียน : ลู๊ย! เนียนะ นี่โหรหรือเพคะเนี่ย
- ท้าวอาทิตย์ : **นี่โหรประจำบ้านประจำเมือง**
- ผีตะเคียน : ลูกหนูนะไม่อยากจะเชื่อเลยเพคะ โหรที่ไหนคะพวกมือแบตีนแบ อย่างนี้
เขาไม่เรียกโหร เขาเรียกพวกต่อแหลเพคะ
- นางโหร : ว้าย! หม่อมพ่อเพคะ มันว่าหม่อมฉันเพคะ
- ท้าวอาทิตย์ : ใช้อย่างนั้นที่ไหนแม่โหร เขาว่าอยู่ในเมืองมานานพอออกแดดเนื้อเหลือง
เหมือนปลากะแห
- นางโหร : ใ๊ย! ตาถึงคะ หม่อมฉันดูฤกษ์ต่อณะเพคะ
- ท้าวอาทิตย์ : จ๊ะ
- นางโหร : **“โหรเฒ่าเจ้าตำราเจ้าตำราหาช้าไม่
จะดูฤกษ์ให้ลูกสะใภ้มิได้ช้า”**

จากบทละครข้างต้น ท้าวอาทิตย์สั่งให้โหรดูฤกษ์ยามเพื่อจัดพิธีอภิเษกสมรสให้กับพระขันธุ์เพชรโอรสของตน โหรจึงดูฤกษ์ตามตำราการโคจรของดวงดาว ปัจจุบันพบว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ยังคงอยู่ในสังคมไทย เตือนใจ สินทะเกิด (2520 : 146) ได้กล่าวเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ในสังคมไทยว่า “จะเห็นว่าเมื่อถึงคราวจะทำพิธีต่าง ๆ มักจะต้องมีการหาฤกษ์ก่อนเสมอ การกำหนดฤกษ์นี้โหรเป็นผู้กำหนด โดยคำนวณจากการโคจรของดวงจันทร์ เรื่องของฤกษ์ยามนี้ยังปรากฏอยู่ในความเชื่อ และได้ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน”

3.4 ความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ

เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์และเวทมนตร์คาถา บทละครชาติรามก็มีเทวดาหรือฤาษีเข้ามามีบทบาทในเรื่อง เทวดาหรือฤาษี ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกเมื่อตกอยู่ในภาวะคับขัน โดยจะใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ให้รอดพ้นจากภยันตราย สุวรรณา เกรียงไกรเพชร (2514 : 305-306) กล่าวถึงบทบาทของเทวดาและผู้วิเศษว่า

ตัวละครประเภทอมมนุษย์ฝ่ายดี มักมีอำนาจพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างอันจะมาช่วยเสริมอำนาจ หรือความเก่งกล้าสามารถของตัวเองให้เด่นขึ้นเพื่อช่วยแก้ไขอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่ตัวเองต้องเผชิญในท้องเรื่อง ตัวละครเหล่านี้อาจปรากฏขึ้นเป็น

ครั้งคราวเฉพาะเมื่อเกิดกรณีคับขันขึ้น ครั้นแก้ไขขัดข้องสำเร็จแล้วก็หมดบทบาทไปหรืออาจปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหรือผู้ใกล้ชิดของตัวเอกในการผจญภัยต่าง ๆ ตัวละครที่ปรากฏในลักษณะแรกนั้น วรรณคดีไทยมักกำหนดให้เป็นอมมนุษย์ประเภทเทวดา หรือฤาษีเพื่อให้ช่วยแก้สถานการณ์คับขันของตัวเอก ตัวละครที่ปรากฏบ่อยที่สุดในวรรณคดีไทยคือพระอินทร์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของตัวเอกในวรรณคดีหลายเรื่องโดยเฉพาะวรรณคดีที่มาจากชาดกหรือเรื่องอื่น ๆ บางทีก็ปรากฏในรูปของเทวดาหรือรุกขเทวดา

นอกจากนี้ เตือนใจ สินทะเกิด (2520 : 121) ยังได้กล่าวถึงสาเหตุของการสร้างตัวละครอมมนุษย์ ประเภทเทวดา หรือพระอินทร์ไว้เป็น 2 ประการ คือ

1. สร้างตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ในข้อที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพราะเทวดาจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือคนที่ทำความดี อาจเป็นความดีซึ่งสร้างขึ้นในชาตินี้หรือเป็นความดีที่ทำไว้ในชาติปางก่อน สนับสนุนในข้อที่ว่า คนที่ทำบุญหรือมีคุณงามความดีถึงแม้มนุษย์ด้วยกันจะช่วยเหลือไม่ได้ แต่ก็มีเทวดาผู้มีอิทธิฤทธิ์คอยช่วย
2. บทบาทของเทวดาหรือพระอินทร์ช่วยในการดำเนินเรื่อง เข้ามาทำให้เรื่องมีความสมเหตุสมผล และกำจัดข้อที่ว่าเรื่องราวต่าง ๆ นี้ สุกวิสัยที่จะเป็นได้

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนสามหน้า พระปิ่นสินชัยถูกนางพรายกระสืนธุ์จับมาไว้ในถ้ำ นางพรายกระสืนธุ์แปลงร่างเป็นหญิงงามและได้พระปิ่นสินชัยเป็นสามี เทวดาซึ่งเป็นผู้มองเห็นเหตุการณ์จึงมาบอกความจริงแก่พระปิ่นสินชัยและช่วยให้พระปิ่นสินชัยหนีไป ดังความว่า

- พระปิ่นสินชัย : นี่ท่านเป็นใครกันเนี่ย เข้ามาในถ้ำนี้ได้ยังไง
- เทวดา : เรานะเป็นเทวดารักษ์ เราชักป่าแถวนี้มานาน วันนี้นะเราจะมาบอกความจริงกับเจ้า จะมาช่วยเหลือเจ้า
- พระปิ่นสินชัย : จะมาบอกความจริงกับผม จะช่วยเหลือผมเรื่องอะไรหรือครับ ท่านเทวดา
- เทวดา : ก็ข้า่นะก็จะมาบอกความจริงกับเจ้าว่า เมียของเจ้าที่อยู่ด้วยทุกวันเนี่ยนะเป็นยักษ์ มันไม่ใช่มนุษย์ แล้วข้าก็จะพาเจ้าหนีออกจากถ้ำไปด้วย
- พระปิ่นสินชัย : นี่เป็นความจริงหรือครับท่านเทวดา
- เทวดา : จริงสิ

- พระปิ่นสินชัย “เมื่อฟังคำท่านเทวามาพาที่
พระภูมีหลังน้ำตาด้วยอาดูร
คราวนี้เราจะทำเราจะทำไฉนกัน
แม่จอมขวัญเป็นยักษ์พรายกระสุนธ”
- พระปิ่นสินชัย : ไร้! แล้วนี่เราจะทำยังไงดีละเนี่ย
- เทวดา : ไม่เป็นไรหรอกลูก เจ้านะอย่าร้องไห้ร้องห่มไปเลยนะลูกนะ เจ้านะอยู่ใน
ในถ้ำนี้ เจ้าเคยได้กลิ่นสาปบางบ้างหรือเปล่าละลูก
- พระปิ่นสินชัย : อย่างนั้นหรือครับ ผมได้กลิ่นบ้างเหมือนกัน แต่ผมก็สงสัย แต่เหตุไฉน
เวลาเมียผมนะไปกลางป่า ทำไมต้องเอาก้อนหินนะปิดปากถ้ำไว้ด้วยทุก
ครั้ง แต่พรายกระสุนธี่ไม่ยอมบอกหรือครับ
- เทวดา : อย่างนั้นหรือลูก เขาจะบอกได้อย่างไรละลูก เขาก็กลัวเจ้านะจะ
หลบหนีออกจากถ้ำนี้ไป จึงได้ปิดปากถ้ำไว้
- พระปิ่นสินชัย : แล้วจะให้ทำยังไงละ พ่อเทวดา
- เทวดา : ที่พ่อมาหาเจ้าก็เพราะพ่อจะมาช่วยให้เจ้านะหนีออกไปจากถ้ำนี้
นะลูก นะจะไปพ้นจากเงื้อมมือของนางพรายกระสุนธี่ในลูก
- พระปิ่นสินชัย : อย่างนั้นหรือครับ แต่ถ้าพรายกระสุนธี่นี้เป็นยักษ์ เกล้ากระผม
นะ คงไม่สามารถหนีพรายกระสุนธี่ไปได้หรือครับ
- เทวดา : ไม่ต้องห่วงนะลูกนะ ถ้าหากว่าเจ้าไปกับพ่อแล้วละก็ เจ้าจะต้อง
ปลอดภัย
- พระปิ่นสินชัย “ชวนกันด้วยทันใด
ออกจากถ้ำเร็วไวมิได้ช้า”

จากบทละครข้างต้น เทวดาที่มาช่วยเหลือพระปิ่นสินชัยคือ เทวอารักษ์หรือรุกข
เทวดา ซึ่งเป็นเทวดาที่มีหน้าที่ดูแลรักษาต้นไม้ โดยเทวดาได้มาบอกความจริงกับพระปิ่นสินชัยว่า
นางพรายกระสุนธี่เป็นยักษ์และช่วยพาพระปิ่นสินชัยหนีออกจากถ้ำ

บทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท พระตรีสุริยาและพระจินดาสมุทรต่อสู้กันเพราะ
ไม่ทราบว่าเป็นพี่น้องกัน เทวดาเห็นเหตุการณ์จึงลงมาห้ามปรามทั้งคู่และบอกทางให้พระตรีสุริยาและ
พระจินดาสมุทรออกติดตามหาบิดาต่อไป ดังความว่า

- จินดาสมุทร : ตา หมายความว่ายังไงที่บอกว่าเราไม่ใช่คนอื่นคนไกล หมายความว่า
 ยังไง
- เทวดา : อ้าว ! ก็พ่อของเจ้าน่ะชื่อว่า จันทวาท พ่อไฉ่เจ้านี้ชื่อว่า วงษ์สวรรค์
 วงษ์สวรรค์กับจันทวาทเนี่ยเขาก็เป็นพี่น้องกันก็หมายความว่าเอ็งนะ
 เป็นน้องชายของเจ้าตรีสุริยา
- จินดาสมุทร : หนูนะเป็นน้องไฉ่
- เทวดา : ไฉ่ แล้วไฉ่เป็นลูกพี่ ก็ต้องเป็นพี่ของเจ้า
- จินดาสมุทร : แสดงว่า หนูเป็นลูกน้อง เราสองคนเป็นลูกพี่ลูกน้อง เป็นลูกเรียง
 พี่เรียงน้องกันไฉ่ไหม นี่แสดงว่า หนูสองคนเนี่ยเข้าใจผิดกันไฉ่ไหม
- เทวดา : เออ เอ็งเข้าใจผิดกัน จะมารบราฆ่าฟันกันทำไมล่ะลูก นี่มาตามหา
 พ่อกันไฉ่มั้ยละ
- ตรีสุริยา : ไฉ่จ๊ะตา
- จินดาสมุทร : หนูมาตามพ่อหนู เป็นห่วงพ่อจันทวาท จะพาพ่อจันทวาทนะกลับไปหา
 แม่ผีเสื้อสมุทร
- ตรีสุริยา : หนูก็จะพาพ่อวงษ์สวรรค์นะกลับไปหาแม่รสสุคนธ์ของหนู
- เทวดา : ต่างคนต่างจะมาตามหาพ่อให้กลับไป เออ ! แล้วตาจะบอกหนทาง
 ให้พวกเจ้าจงเดินทางไปทางทิศโหระพา ไกลกับทิศกะเพรา นั้น
- จินดาสมุทร : อะไร ? ไม่ใช่
- เทวดา : อ้าว ! โหระพาไม่ไกลกับกะเพราเหร
- จินดาสมุทร : ไม่ใช่ คนละพากันแล้ว
- เทวดา : เอ็งรีบไปนะอย่าช้า เดี่ยวเจ้าภาพเอาก๋วยเตี้ยวมาเลี้ยง เดี่ยวพวกปีศาจ
 กับพวกในโรงกินหมด
- จินดาสมุทร : รู้แล้วหละ
- ตรีสุริยา : ตา เมื่อกี้ตามายังไง
- เทวดา : ตาก็เหาะมาสิวะ
- ตรีสุริยา : แล้วตาจะกลับยังไง
- เทวดา : อ้าว ! ก็ต้องเหาะกลับสิ เทวดานี้
- ตรีสุริยา : เออ หนูเกิดมาหนูยังไม่เคยเห็นเทวดาเหาะขึ้นบนฟ้าเลย ตาลองเหาะให้
 หนูดูหน่อยสิ
- จินดาสมุทร : ตาจะเหาะไปแล้ว หนูถามหนอยว่า พวกฉันจะไปเจอพ่อใครก่อนล่ะตา

- เทวดา : จะไปเจอพ่อเจ้าก่อน ตอนนี้ตาจะบอกให้ว่าพ่อเจ้านะกำลัง
เดือดร้อน พ่อเจ้านะมีข้าศึกมาประชิดติดเมือง ให้เจ้านะรีบ
เดินทางไปทางทิศบูรพาเพื่อไปช่วยพ่อเจ้า
- จินดาสมุทร : จันทน์ต้องเดินทางไปช่วยพ่อหนุ้ไ้หม้ย ตาเสรีจตุระแล้วรีบไปเถอะตา
- เทวดา : อย่างนั้นตาลาก่อนนะ

จากบทละครข้างต้น เทวดาซึ่งสถิตอยู่บนสวรรค์มองเห็นพระตรีสุริยาและพระ
จินดาสมุทรกำลังสู้รบกันเพราะไม่ทราบว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน เทวดาจึงเหาะลงมาห้ามปราม แล้ว
บอกความจริงให้สองกุมารทราบ จากนั้นก็บอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าว่าพระจันทน์ทวาทซึ่ง
เป็นพระบิดาของพระจินดาสมุทรกำลังมีเรื่องเดือดร้อนเพราะมีข้าศึกยกทัพมาตีเมือง และยังชี้ทางให้
กับสองกุมารเพื่อเดินทางไปติดตามหาพระบิดาได้รวดเร็วขึ้น

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อสมุทร นางเงือกพาพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทรมาถึงเกาะแก้วพิสดาร พระฤาษีจึงช่วยให้พระอภัยมณีรอดพ้นจากนางผีเสื้อสมุทร ดัง
ความว่า

- ฤาษี : แม่ผีเสื้อกลับไปชะก่อนเถอะ พระอภัยนะเขากลับไปอยู่กับแม่
ผีเสื้อไม่ได้แล้ว
- ผีเสื้อสมุทร : ท่านตาเจ้าขา ปล่อยผีเสื้อขึ้นไปเถอะนะเจ้าคะ ผีเสื้อนะจะขึ้นไป
หาผัวเจ้าคะ
- ฤาษี : ก็เขาไม่รัก ไม่ต้องการเราแล้วนะ แม่ผีเสื้อจะมาตามจะมาตี้อยู่
ทำไมละเหอะ
- ผีเสื้อสมุทร : แหม ! ไ้เลว ไ้ห้ำห้อย กูชักจะโมโหแล้วนะ กูจะขึ้นไปหาผัวกู
นี่มึงจะขัดขวางไม่ให้กูขึ้นไปหรือยังงัย
- ฤาษี : แม่ผีเสื้อนี่ฉันเป็นพระนะ
- ผีเสื้อสมุทร : กูไม่สนใจหรอก จะเป็นพระ เป็นเณร เป็นเถร เป็นชี มายุ่งเรื่องของกู
วันนี้มึง เดี่ยวเจอดีกัน
- ฤาษี : แม่ผีเสื้อ
- ผีเสื้อสมุทร : ทำไม

- ฤาษี : อาตมาไมโกรธหรอก เพราะแม่ผีเสื้อกำลังหน้ามืดตามัวจะเอาตัวกลับไปได้ เลยลืมนึกถึงบาปบุญคุณโทษ คนเราน่ะเขาวายศลากหาบไปไม่ได้แน่ เว้นเสียแต่ต้นบุญบุญกุศล ถึงสมบัติทั้งหลายให้ปวงชน ร่างของตนเขายังเอาไปเผาไฟ
- ผีเสื้อสมุทร : มึงไม่ต้องมาเลือกเทศน์ให้กูฟัง มึงไม่ต้องมาสอนกูเลย คนอย่างมึงน่ะคำพูดของมึงไม่มีความหมายสำหรับกู กูไม่ต้องการ ตอนนี้อยากการลูกของกูกับตัวของกูกลับถ้า มึงหนีไปเถอะ
- ฤาษี : เอ๊ะ ! แม่ผีเสื้อมันซึกจะมากไปแล้วนะ นี่ฉันอุตส่าห์พูดดี ๆ แล้วนะ
.....
- ผีเสื้อสมุทร : ว้าย!!! ตายแล้ว อ้าย!! ไอ้ซี ไอ้แก่ มึงจะปล่อยให้ฉันไปหาตัวกูมั๊ย
- ฤาษี : เอ๊ย ! ห้ามเรียกว่าแก่ มันไม่สุภาพ เรียกผู้สูงอายุ
- ผีเสื้อสมุทร : ก็แก่แกนี่ ทำไมไอ้แก่ มึงจะให้ฉันไปหาตัวกูหรือไม่
- ฤาษี : อีผีเสื้อ พูดไม่รู้เรื่องซะইหม
- ผีเสื้อสมุทร : ทำไม มึงจะทำไมกู
- ฤาษี : กูไม่ให้มึงขึ้นมา ถ้ามึงอยากลงดี เข้า เอาเลย
(ฤาษีใช้ไม้เท้าศักดิ์สิทธิ์ชี้ใส่นางผีเสื้อสมุทร ทำให้นางผีเสื้อสมุธร่อนดิ่งไฟเผา)
- ฤาษี : ไป ไปให้พ้นเดี๋ยวนี้
- ผีเสื้อสมุทร : กูไม่ไปหรอก ว้าย...ทูลกระหม่อมช่วยเมียด้วย

จากบทละครข้างต้น ฤาษีซึ่งเป็นผู้วิเศษมีคาถาอาคม มีบทบาทในการช่วยเหลือพระอภัยมณี ซึ่งหนีนางผีเสื้อสมุทรมาถึงเกาะแก้วพิสดาร ฤาษีเป็นผู้ทรงศีลพยายามพูดโน้มน้าวใจให้นางผีเสื้อสมุทรกลับไปทีถ้ำของตน แต่เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงใช้คาถาอาคมช่วยเหลือพระอภัยมณีให้รอดพ้นจากนางผีเสื้อสมุทร

บทละครเรื่อง พิภพทอง ตอนทนายไผ่ นางยักษ์มาลย์กาฬทำร้ายนางสุวรรณจินดา เพราะไม่ยินยอมคืนสวามีให้ตน นางยักษ์มาลย์กาฬขว้างนางสุวรรณจินดาลงในแม่น้ำ ฤาษีซึ่งบำเพ็ญพรตอยู่บริเวณนั้นจึงมาช่วยชีวิตนางสุวรรณจินดาไว้ ดังความว่า

- ฤๅษี : ฉันทะเป็นพระฤๅษี บวชมานานแล้วตั้งแต่รุ่นหนุ่ม ตอนนี้อายุก็ปาเข้าไป เจ็ดสิบกว่าแล้ว กำลังถือศีลภาวนาอยู่ที่ศาลาใหญ่แห่งนี้ ทุกวันฉันจะนั่ง ถือศีลภาวนา แต่วันนี้ไม่รู้เป็นยังไงมันร้อนรุ่มกลุ่มใจเหลือเกินทีเดียว อากาศมันก็ร้อน วันนี้ตั้งใจว่าจะไปที่แม่น้ำสักหน่อย ไปสรงน้ำสักหน่อย ให้พอชื่นอกชื่นใจ พอสบายใจแล้วเดี๋ยวเราก็จะได้กลับมาถือศีลที่ศาลา จะดีกว่า
- ฤๅษี “ให้ร้อนใจเสียยิ่งนักเสียยิ่งนักเป็นหนักหนา
จะไปสรงคงคาหาช้าไม่
ให้ร้อนใจเสียยิ่งนักเป็นหนักหนา
จะไปสรงคงคาหาช้าไม่
แล้วตัดเข้าแถวแนวไพรด้วยทันใด
จะได้พบพรหมวิชัยได้ช้า”
- ฤๅษี : แหม! กว่าจะมาถึงที่ท่าแพ อายุก็เยอะ ร่างกายก็จะไม่ไหวแล้ว แดดก็ ร้อน เหนื่อยเหลือเกิน ตอนนี้อยู่มาถึงท่าแพเนี่ยเดี๋ยวจะสรงน้ำให้สบายใจ สักหน่อย เอ๊ะ! อะไรว๊วย ลอยตะคุ่ม ๆ มา จะเป็นกบสวะหรือเปล่า ก็ไม่รู้ แต่มันแปลกนะ มันเหมือนมีคนนะ แปะมาบนกบสวะ ตายจริง! หรือว่ามีใครนะจมน้ำตายลอยมาหรือเปล่าก็ไม่รู้ หรือ จะเป็นพวกสัตว์ แต่ก็ไม่ใช่ ไกล ๆ เข้ามาทุกที ๆ แล้ว อู๊ย! ไซ้ จริง ๆ ด้วย เป็นร่างของคนจะผู้หญิงหรือผู้ชายก็ไม่รู้แปะมากับสวะ ทางที่ดีแล้วเดี๋ยวเราจะช่วยเหลือก่อนจะดีกว่า
- ฤๅษี “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น
พระมุนีจดวงแล้วป้อนหน้า
(เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น
พระมุนีจดวงแล้วป้อนหน้า)
เห็นศพสวาน้อยนั้นลอยมา
พระสิทธาสมเพชสังเวชใจ
(เห็นศพสวาน้อยลอยน้ำมา
พระสิทธาสมเพชสังเวชใจ)
รูปน้อยน่ารักดูสาวสวย
โยมาม้วยวิบัติลงตักษัย
(รูปน้อยน่ารักดูสาวสวย
โยมาม้วยวิบัติลงตักษัย)

ฤาษี : ต้องรีบช่วยเหลือ เป็นผู้หญิงรูปร่างหน้าตาก็ดีชะด้วยสิ แต่ดูตาม
เนื้อตามตัวอย่างกับรอยถูกเขี่ยนตีมา หรือว่าจะโดนใครทุบตีแล้ว
โยนทิ้งน้ำ ทางที่ดีแล้วจะต้องช่วยเหลือก่อนจะดีกว่า

ฤาษี “แล้วเป่ามนต์ด้วยพละด้วยพละด้วยทันใด
จะช่วยเหลือทราวม้วยมิได้ช้า
ว่าให้สงสารยิ่งนักเป็นนักรักษา
จะช่วยเหลือกัลยาหาช้าไม่
แล้วร่ายมนต์ด้วยพละด้วยทันใด
เป่าเจ้าทราวม้วยมิได้ช้า”

ฤาษี : โอม...เพียง

จากบทละครข้างต้น ฤาษีซึ่งบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า ได้ไปสงวนน้ำพวงของนาง
สุวรรณจินดาลอยตามน้ำ จึงช่วยเหลือด้วยการใช้เวทมนตร์เป่าให้นางฟื้นขึ้นมา นับเป็นบทบาทของ
ฤาษีในการช่วยเหลือตัวละครเอกขณะที่ตัวละครเอกกำลังตกอยู่ในอันตรายและอาจถึงแก่ความตายได้

ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน คนไทยมีความเชื่อทั้งเรื่องที่เป็นธรรมชาติและ
และอยู่เหนือธรรมชาติ โดยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ แนวคิดเกี่ยวกับความ
เชื่อที่พบในเรื่องที่นำมาแสดงละครชาตรี ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม ความเชื่อเรื่อง
ความฝันและกลางสังหรณ์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ

จากการวิเคราะห์แนวคิดของเรื่องที่นำมาแสดงละครชาตรี ในอำเภอวิเศษชัยชาญ
จังหวัดอ่างทอง พบว่า ละครชาตรีมีแนวคิดเกี่ยวกับความรัก ได้แก่ ความรักระหว่างสามีและภรรยา
ความรักของบิดามารดาต่อบุตร และความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ความรักระหว่างสามีและภรรยา
เป็นแนวคิดที่พบมากในบทละครจากการศึกษา พบว่า มีแนวคิดเรื่องอุปสรรคของความรัก ความ
ซื่อสัตย์ และความจงรักภักดี ความเหงา ความรักมักมีอุปสรรคต่าง ๆ นานา มีการพบและการ
พลัดพรากจากกันของตัวละคร การพลัดพรากทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจเข้าทำนอง “ที่ใดมีรัก ที่
นั่นมีทุกข์” นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้แก่ แนวคิดเรื่องค่าของชีวิต
อยู่ที่จิตใจและการกระทำ แนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทีย์ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ได้แก่
ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม เป็นความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคน
ไทยมาแต่โบราณกาล และยังพบว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องความฝันและกลางสังหรณ์ ความ
เชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ใน
วิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

บทที่ 5

วิเคราะห์บทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ

ละครชาตรีเป็นการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งจัดเป็นคติชนวิทยาสาขาหนึ่ง ศิริพร ณ ถลาง (2548 : 317-318) กล่าวถึงบทบาทของคติชนตามหลักทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ไว้ว่า

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมมองว่า วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคมและความมั่นคงทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ ช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่ละสังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมนั้นดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

ละครชาตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านจิตใจ สร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมและช่วยธำรงสังคมนั้นด้วยเช่นกัน จากการศึกษาละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่าละครชาตรีมีบทบาทในสังคมนั้นหลายประการ ดังนี้

1. บทบาทในพิธีกรรม

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธที่มีความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ฝังรากลึก คนไทยบางส่วนจึงมีค่านิยมเรื่องการบนบานศาลกล่าว โดยเชื่อว่าเมื่อจะทำการสิ่งใดหากได้บนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจจะเป็นพระ เทวดา เทพเจ้า ร่างทรง หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพ นับถือแล้ว จะทำให้การทำงานใด ๆ คล่องตัว ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง และทำให้บรรลุผลการทำงานใด ๆ ได้ตั้งใจหมาย และเมื่อบรรลุเป้าหมายตามที่บนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้แล้ว ก็จะต้องแก้บนตามที่ตั้งจิตอธิษฐานไว้ ละครชาตรีเป็นมหรสพชนิดหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำพิธีแก้บน วุฒิพงษ์ ทองก้อน (2543 : 92) กล่าวถึงความนิยมในการแก้บนโดยละครชาตรีว่า “ละครชาตรีเป็นละครที่นิยมใช้แสดงแก้บนมาแต่โบราณ ด้วยความเชื่อที่ว่าผู้แสดงละครชาตรีมีคาถาอาคมและสามารถติดต่อกับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้” และจะทำให้พิธีการแก้บนสำเร็จได้ตามความประสงค์ เรียกว่า **ขาดสินบน**ตามที่ได้บนบานศาลกล่าวไว้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง (2542 : 3083-3084) ได้กล่าวถึงการบนบานศาลกล่าวไว้ว่า

บน หมายถึง การอ่อนน้อมร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลให้เกิดอะไรก็ได้ตามที่ร้องขอ ความเชื่อเช่นนี้มีมานานนับตั้งแต่ครั้งโบราณกาลและฝังรากลึกอยู่ในความคิดของคนไทยจนยากจะไถ่ถอน คนไทยทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นวรรณะโดยเฉพาะตามชนบท เมื่อต้องการสิ่งใดที่คิดว่าเหนือความสามารถของตนหรือยากที่จะเป็นไปได้ ก็จะไปบนหรือบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือ “เจ้า” ที่ตนเชื่อว่าจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้สมปรารถนา และเมื่อสำเร็จแล้วก็จะถวายสิ่งของตอบแทนที่เรียกว่า “ของแก้บน” ซึ่งมักจะเป็นของที่ตนคิดว่าเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นชอบ เจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนนิยมไปบนนั้นก็มากมายนับตั้งแต่พระพุทธรูป เทวรูป ศาลหลักเมือง ศาลเจ้า ศาลพระภูมิ พระบรมราชานุสาวรีย์พระมหากษัตริย์ รูปปั้น ต้นไม้ หรือแม้กระทั่งจอมปลวก และยังเชื่อด้วยว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละที่แต่ละองค์จะบันดาลความสำเร็จต่าง ๆ กันไป และรับของแก้บนต่าง ๆ กันด้วย เช่น ถ้าจะขอลูกให้บนกับพระโลกนาถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อสำเร็จแล้วก็แก้บนด้วยการถวายตุ๊กตาเด็ก ต้องการความสำเร็จในกิจการที่ทำหรือการศึกษาให้บนกับพระแก้วมรกต แก้บนด้วยไข่ต้ม แก้บนหลวงพ่อโสธรด้วยการปิดทองคำเปลว แก้บนท่านท้าวมหาพรหมหน้าโรงแรมเอราวัณด้วยพวงมาลัยเจ็ดสีเจ็ดศอก เป็นต้น ปัจจุบันนิยมแก้บนด้วยละครำ

จากการศึกษาการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า ก่อนการแสดงละครชาตรี คณะละครจะต้องให้เจ้าภาพนำเครื่องสังเวยมาถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนบานไว้ เครื่องสังเวยที่นิยมนำมาถวายจะประกอบไปด้วย สำหรับควานตามที่เจ้าภาพกล่าวบนบานไว้ โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นหัวหมู ไก่ต้ม บายศรีปากชาม กับข้าวต่าง ๆ เหล้า น้ำ ขนม และผลไม้ต่าง ๆ ถ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บนบานไว้เป็นพระก็จะถวายโดยตั้งโต๊ะ และจัดเครื่องสังเวยไว้บนโต๊ะ แต่ถ้าเป็นเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าพ่อเจ้าแม่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ นิยมตั้งศาลเพียงตาไว้กลางแจ้ง จัดเครื่องสังเวยไว้ที่ศาลเพียงตาและมีหมอนอิงหนึ่งใบพร้อมทั้งกางร่มไว้ที่ศาลเพียงตานั่นด้วย ก่อนเริ่มทำการแสดงคณะละครจะประกาศให้เจ้าภาพจุดธูปบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้มาดูแลครอบครัวแก้บนตามที่เจ้าภาพได้บนบานศาลกล่าวไว้ ขั้นตอนสำคัญของการแก้บนด้วยละครชาตรีคือ การรำถวายมือ เมื่อการรำถวายมือจบลง ก็นับได้ว่าเจ้าภาพได้แก้บนตามที่ได้บนบานศาลกล่าวไว้แล้ว หรือเรียกว่าขาดสินบนแล้ว

ตัวอย่างพิธีกรรมแก้บนของละครชาตรีคณะศรีนวลยอดรัก หลังจากที่ได้เจ้าภาพถวายเครื่องสังเวยแล้ว ก่อนเริ่มทำการแสดงละครในช่วงเช้า คณะละครจะทำพิธีแก้บนโดยการรำถวายมือ และให้เจ้าภาพจุดธูปเทียนบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนบานไว้เพื่อให้ขาดสินบน ดังนี้

สวัสดีค่ะพ่อแม่พี่น้อง วันนี้ละครคณะศรีนวลยอดรักได้มาเปิดฉากทำการแสดงที่บ้านแม่บุญมานะคะ วันนี้เรามาแสดงในงานแก๊สสินบนนะคะ ได้เวลาที่ทางคณะจะเปิดฉากทำการแสดงแล้ว พี่น้องบ้านใกล้เรือนเคียงได้ยินเสียงก็มาเป็นกำลังใจให้กับเราชาวคณะศรีนวลยอดรักนะคะ บ้านพักอยู่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนะคะ ท่านเจ้าภาพชื่อบุญมา แจ่มสว่าง นะคะ ได้ติดต่อละครศรีนวลยอดรักมาเปิดฉากทำการแสดงในงานแก๊สสินบนนะคะ ท่านได้บ่นไว้ตอนหลานท่านเจ็บนะคะ ตอนนี้อยู่หลานท่านหายดีแล้วสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ขอให้อายุมันขวัญยืน อยู่กับพ่อแม่จนแก่จนเฒ่านะคะ ความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่ามี ให้อายุมันขวัญยืนนะคะ ให้โชคดีตลอดปีนะคะ ตอนนี้อย่างคณะ ก็จะเปิดฉากทำการแสดงแล้วนะคะ แต่ตอนนี้ทางคณะจะรำถวายมือแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์พระภูมิเจ้าที่เจ้าทางตามที่ท่านเจ้าภาพได้บ่นเอาไว้จะนะคะ บ้านใกล้เรือนเคียงได้ยินเสียงก็มาเป็นกำลังใจให้กับละครคณะศรีนวลยอดรักนะคะ ท่านเจ้าภาพได้ติดต่อมานะคะ ตอนนี้อย่างจะรำถวายมือจะนะคะ

ท่านเจ้าภาพ ท่านจตุรบุบบอกเล่าว่านะคะ ที่ท่านบนละครไว้บอกเจ้าที่เจ้าทางเสียก่อนนะคะ ว่าตอนนี้จะหาละครมาแก๊สสินบนให้แล้ว ท่านบ่นไว้เรื่องอะไรก็บอกเล่าท่านไปนะคะว่าลูกหลานเราได้หายเจ็บแล้ว ได้หาละครมาแก๊สสินบนแล้วจะได้ขาดสินบนไปเลยนะคะ ตอนนี้นี้คณะละครจะได้รำถวายมือให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระภูมิเจ้าที่เจ้าทางแล้วนะคะ

“สืบนี้วลูกขอยกกรพนม

ยกตั้งบังคมเหนือเศาศา

เจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์เรื่องฤทธา

ได้เป็นที่พึ่งพาเหล่ามนุษย์

แม่ผู้ใดขัดสนมาบนบาน

ได้โปรดปรานปรานี่เป็นที่สุด

เจ้าพ่อจงมาช่วยมิให้ม้วยมุด

ได้พำมนุษย์ได้อาศัย

ละครเรามารำอยู่หน้าศาล

วันนี้มีงานเป็นการใหญ่

เขามาแก้บนที่บนไว้

โปรดมาช่วยอวยชัยเขาบ้างหนา

ถ้าแม่นลูกผิดลูกขอโทษ

ถ้าแม่นท่านโกรธลูกขอขมา

เจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของ
โปรดมาช่วยรับรองเขาเถิดหนา
ลูกจะขอกล่าวนำรำถวาย
ทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา
ขอให้ขาดศีลบนวันนี้
อย่าได้มีสินบน....

ตอนนี้รำถวายมือก็เสร็จสิ้นลงแล้วนะคะ ชาวคณะก็จะเปิดฉากทำการแสดงเพื่อไม่ให้ช้า วันนี้เราจะแสดงเป็นละครแท้ ๆ เลยนะคะ ทางคณะอาจจะแสดงละครซ้ำบ้างเพราะเป็นการแสดงละครแท้ ๆ เลย เพื่อจะอนุรักษ์ของเก่าเอาไว้วันนะคะ วันนี้เราจะเปิดฉากทำการแสดงให้พี่น้องชมกันเลยนะคะเพื่อไม่ให้เป็นการล่าช้าเกินไปนะคะ วันนี้เราจะเปิดฉากทำการแสดงในห้อง เรื่อง “วงษ์สวรรค์ จันทวาท”

พิธีกรรมแบบนี้จะเริ่มอีกครั้งหนึ่งหลังจากการแสดงละครช่วงเช้าจบลง ก่อนจบการแสดงในช่วงเช้า ตัวละครที่แสดงฉากสุดท้ายจะกล่าวถึงการยุติการแสดงในช่วงเช้าเพื่อลาเครื่องสังเวทย์ให้ขาดสินบน แล้วจึงจะแสดงละครต่อไปในช่วงบ่าย ดังนี้

บทละครเรื่อง พระลักษณวงศ์ ตอนตามกวาง นางสุวรรณอำพาและพระลักษณวงศ์จะไปเข้าเฝ้าท้าวพรหมทัต แต่พอดีจะหมดเวลาการแสดงในช่วงเช้าและได้เวลาลาเครื่องสังเวทย์เพื่อให้ขาดสินบน นางสุวรรณอำพาจึงชักชวนพระลักษณวงศ์ให้ลาเครื่องสังเวทย์ให้ขาดสินบนก่อน แล้วจะแสดงในตอนบ่ายต่อไป ดังความว่า

- สุวรรณอำพา : ลูกลักษณวงศ์ ตอนนี้อยู่มาถึงหน้าห้องของพ่อของเจ้าแล้ว แม่ไม่รู้
ว่าพ่อของเจ้านะจะให้เราขึ้นเฝ้าหรือเปล่านะลูกนะ
- พระลักษณวงศ์ : แม่จะแม่เจ้า แต่ก่อนนี้นะพ่อมาที่ไร พ่อก็ต้องมาหาหนูทุกทีเลย แต่
คราวนี้จะได้ข่าวมาว่าพ่อเนี่ยได้กลับทางพระมหานครมา ไม่รู้พ่อโกรธ
อะไรมาหรือเปล่า ทำไมไม่ลงมาหาแม่กับหนูเลยละจ๊ะ
- สุวรรณอำพา : จริงเหมือนกันลูกไอ้หนู เอออย่างนี้ก็แล้วกันนะจ๊ะ เดี่ยวแม่
เนี่ยจะพาเจ้าขึ้นเฝ้าพ่อ แต่ตอนเนี่ยเราอย่าเพิ่งขึ้นเฝ้าเลยนะ
ลูกนะ เสิญเครื่องหลวงพ่อให้ขาดสินบนเสียก่อน แล้วตอน
บ่ายเราค่อยขึ้นเฝ้าพระบิดานะลูกนะ
- พระลักษณวงศ์ : ก็ดีเหมือนกันจ๊ะแม่เจ้า

จากบทละครเรื่องรามวงศ์ พระรามวงศ์พานางยักษ์มารัน ซึ่งแปลงร่างเป็นนางเกสร อุบลมเหสีของตนเดินทางกลับบ้านเมือง ฉากการเดินทางกลับเป็นฉากที่แสดงขณะจะหมดเวลาการแสดงในช่วงเช้า ผู้แสดงเป็นพระรามวงศ์จะพานางยักษ์มารันกลับทางพระนคร นางยักษ์มารันจึงกล่าวชักชวนพระรามวงศ์ให้ลาเครื่องเช่นสังเวียให้ขาดสินบนเสีย แล้วตอนบ่ายจึงค่อยเดินทางหรือทำการแสดงต่อไป ดังความว่า

- มารัน : จะถึงเมืองหรือยังเพคะหม่อมมา
 รามวงศ์ : เมืองของพีนะอยู่ด้านหน้านั้น ใกล้จะถึงเมืองของพี่แล้ว พี่จะพาน้องเกสรอุบลไปกราบบาทสมเด็จพระบิดาพระมารดาของพีนะน้องนะ
 มารัน : หม่อมจำ น้องนะคิดเหมือนกันว่า เราเดินทางมาระหว่างกลางป่านี้ รู้สึกว่าแดดเนี่ยร้อนเหลือเกิน แต่มองไปข้างหน้าอีกคงไม่ไกลคงจะถึงเมืองของหม่อมแล้ว ถ้าอย่างนั้นละก็เราสองคนรีบเดินทางไปก็แล้วกันเพคะ
 รามวงศ์ : **น้องเกสรอุบล น้องเตรียมตัวนะน้องนะ พี่จะพาน้องกลับทางพระนครนะน้องนะ**
 มารัน : **แต่ว่าตอนเนี่ยอย่าเพิ่งไปเลยเพคะหม่อมจำ เชิญเครื่องหลวงพ้อให้ขาดสินบนเสียก่อน ตอนบ่ายค่อยไปก็แล้วกันนะเพคะ**

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่า พิธีกรรมแก้บนเพื่อให้ขาดสินบนมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก การแก้บนละครที่บนไว้จะขาดสินบนในขั้นตอนการรำถวายมือ และขั้นตอนที่สองคือ การขาดสินบน โดยการลาเครื่องสังเวียจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคณะละครจะลาเครื่องสังเวียให้ขาดสินบนในตอนเที่ยง โดยก่อนจบการแสดงในช่วงเช้า ตัวละครที่กำลังแสดงจะพูดต่อบทที่แสดงว่า “**ตอนนี้ (อย่าเพิ่งไปเลย, อย่าเพิ่งขึ้นเฝ้าเลย ฯลฯ) เชิญเครื่องหลวงพ้อให้ขาดสินบนเสียก่อน ตอนบ่าย (ค่อยไป, คอยขึ้นเฝ้า ฯลฯ) ก็แล้วกัน**” ซึ่งคณะละครจะใช้คำว่า “เชิญเครื่องหลวงพ้อ” ไม่ว่าจะบนไว้กับพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น คำว่า “เชิญเครื่อง” หมายถึง ลาเครื่องสังเวียเพื่อให้ขาดสินบน

บทบาทในพิธีกรรมเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง ของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ปัจจุบันการแสดงละครชาตรีมีบทบาทหลักในการทำพิธีแก้บน ชาวจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดใกล้เคียง ยังมีความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าวอยู่ในวิถีชีวิต โดยเชื่อว่าหากทำการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว จะทำให้การทำงานต่าง ๆ บรรลุผลตามที่ประสงค์ไว้ ชาวอ่างทองโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในอำเภอวิเศษชัยชาญชาวนิยมบนและแก้บนด้วยละครชาตรี

2. บทบาทในการให้ความบันเทิง

ละครชาตรีเป็นมหรสพพื้นบ้านที่มีบทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมได้ไม่แพ้มหรสพชนิดอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนที่สภาพสังคมยังไม่เจริญมากนัก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสื่อที่ให้ความบันเทิงยังไม่แพร่หลายเหมือนปัจจุบัน ในการชมละครชาตรีผู้ชมจะได้รับความสนุก สนุกสนานเพลิดเพลินและยังเกิดจินตนาการต่าง ๆ ไปตามเรื่องที่ชมด้วย จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทในการให้ความบันเทิงของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญพบว่า ผู้ชมจะได้รับความบันเทิงจากเนื้อเรื่องและการแสดง ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ และความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม ดังนี้

2.1 ความบันเทิงจากเนื้อเรื่องและการแสดง

การแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง นิยมใช้เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาเป็นเนื้อเรื่องในการแสดง เช่น แก้วหน้าม้า พระอภัยมณี รามวงศ์ วงษ์สวรรค์ จันทวาท ภายวรรณ พระจันทร์เพชร ชันทอง เป็นต้น โดยคณะละครจะคัดเลือกตอนที่สนุกสนานมาทำการแสดง ซึ่งวรรณกรรมประกอบการแสดงละครชาตรีที่กล่าวมานี้ ส่วนมากเสนอปมขัดแย้งเกี่ยวกับความรัก ซึ่งจะก่อให้เกิดความหึงหวง แย่งชิง โลก โกรธ หลง ตามมา ซึ่งบางครั้งความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครในวรรณกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ตรงกับความรู้สึกหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงในการดำเนินชีวิตของผู้ชมละคร จึงทำให้ผู้ชมละครเกิดความรู้สึกประทับใจและความพอใจในเนื้อเรื่อง ความบันเทิงของผู้ชมเกิดจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้น การผจญภัยและการสู้รบเรื่องราวของความรัก ความหึงหวง การแย่งชิง และการปิดเรื่องแบบสุขนานุกรม ความบันเทิงจากการใช้ภาษาและความบันเทิงจากบทบาทของตัวละคร

2.1.1 ความบันเทิงจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนาน เนื้อเรื่องละครชาตรี

มักเกี่ยวกับเรื่องรบและเรื่องรัก การเปิดเรื่องของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นเรื่องแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ มักเริ่มต้นจากตัวละครเอกฝ่ายชายออกเดินทางศึกษาหาความรู้ เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการปกครองบ้านเมือง เมื่อศึกษาหาความรู้จบแล้ว ก็เดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างเดินทางกลับบ้านเมืองก็ต้องพบเรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้น อาจพบตัวละครเอกฝ่ายหญิง อาจต้องร่วมกันผจญภัยและสู้รบกับศัตรู อาจต้องพลัดพรากจากคนรัก ต้องติดตามหากันจนในที่สุดก็จบลงด้วยดี ทำให้ผู้ชมเกิดความบันเทิงใจไปกับเนื้อเรื่องของละคร

บทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท แยกบัลโลยกาลโกรธแค้นที่พระจันทวาทฆ่าเพื่อนรักชื่อว่ากะแวนตายไป บัลโลยกาลจึงยกกองทัพมาแก้แค้นให้เพื่อนและได้ต่อสู้กับพระจันทวาทอย่างตื่นเต้น ดังความว่า

จันทวาท : ฉันก็ไม่กลัวหรอกที่ยกกองทัพมานี้ก็ไม่ได้กลัวตาย แต่ท่านนะสั่งลูกสั่งเมียไว้
แล้วหรือยัง ท่านอาจจะไม่มีโอกาสได้กลับไปบ้านเมืองท่านอีก

บัลไลยกาล “แน่จริง ฮ่าโฮ้วเข้ามา
เราจะเช่นเราจะฆ่าให้วางวาย
แม้ว่า ฮ่าโฮ้ว เป็นฝ่ายแพ้
เราก็ไม่แคร์ถึงจะตาย”

(จันทวาทสู้รบกับบัลไลยกาล จันทวาทฆ่าบัลไลยกาลถึงกับความตาย
แต่บัลไลยกาลกลับฟื้นขึ้นมาได้)

.....

ทหาร : คุณพ่อคุณไต่บัลไลยกาลซิครับ

จันทวาท : มันฟื้นขึ้นมาได้ แก่เก่งมากเลยไต่บัลไลยกาล

บัลไลยกาล : เฮ้ ไต่จันทวาท

จันทวาท : ฉันฆ่าแกตายแล้ว แก่สามารถฟื้นขึ้นมาได้

บัลไลยกาล : เฮ้ จันทวาท บัลไลยกาลคนนี้นะฆ่ายังไงก็ไม่ตาย

จันทวาท : ฉันตัดคอแกแล้ว แก่ก็ติดต่อดี

บัลไลยกาล : ต่อดี

จันทวาท : ตัดแขน

บัลไลยกาล : ต่อดี

จันทวาท : ตัดขา

บัลไลยกาล : ต่อดี

จันทวาท : แก่เก่งมากเลย

บัลไลยกาล : อะไร ๆ แก่ก็ไม่ขาด

จันทวาท : แก่ไม่ขาดเลยใช้มัย แต่วันนี้แกต้องหัวขาด ถึงยังไงแกจะเก่งสักแค่ไหน
ฉันก็ต้องเอาชนะแกให้ได้ แก่มีดีอะไรก็แสดงมาเลย

บัลไลยกาล : อีนี่ฉันนะสู้กับจันทวาทนะมันเก่งมากนะ ฉันนะจะต้องใช้เล่ห์กล
ฉันนะจะเสกขนสกุณาเป็นปีก เป็นหาง บินขึ้นไปบนอากาศ หลอกล่อ
ให้ไอ้จันจันทวาทนะมันเหาะตามขึ้นไปบนอากาศ เรานะก็จะหนุนไฟ
ธาตุนะ ให้เป็นไฟออกมาทางปากฟันใส่จันทวาทให้ถึงแก่ความตาย

จันทวาท “ให้เจ็บใจเสียยิ่งนักเสียยิ่งนักเป็นหนักหนา

หมายจะร่างชีวาให้อาตฺถุ

ให้เจ็บใจเสียยิ่งนักเป็นหน้าหงาย
 หมายจะร่างชีวาให้อาตม
 เฮ้ย! รักจะเล่นแผ่นเข้ามาอย่าซ้ำพลัน
 ประเดี๋ยวหนึ่งชีวันจะบรรลัย”

(บัลไลยกกาลเสกขณสกุณาเป็นปีกเป็นหาง แล้วบินขึ้นไปบนท้องฟ้า)

จันทวาท : แกเก่งมากเลยบัลไลยกกาล แกใส่ปีกใส่หางบินขึ้นไปบนฟ้า แกนี่
 หรือว่าฉันจะขึ้นไปหาแกไม่ได้

บัลไลยกกาล : เฮ้ แน่จริงก็ขึ้นมาสิจันทวาท

จันทวาท : แกไม่ต้องมาทำฉัน

บัลไลยกกาล : ถ้าเจ้าไม่ขึ้นมาแกไม่ใช่ลูกผู้ชาย

จันทวาท : เดี่ยวฉันจะตามแกขึ้นไปข้างบนนั่น แกระวังตัวไว้ให้ดีก็แล้วกัน

จันทวาท “องค์กษัตริย์หัตถุ
 ทะลิ่งโลดลอลมดั่ง...”

จันทวาท : บัลไลยกกาลแกระอฉันอยู่ข้างบนนะ เดี่ยวฉันจะตามแกขึ้นไปเดี่ยวนั้นระวัง
 ตัวแกให้ดี

(พระจันทวาทเหาะตามบัลไลยกกาลขึ้นไปบนท้องฟ้า บัลไลยกกาลพ่น
 ไฟใส่ พระจันทวาทหนีเข้าไปในเมืองของตน)

จากบทละครข้างต้น เป็นเรื่องราวของการรบระหว่างพระจันทวาทและแขก
 บัลไลยกกาล ซึ่งมีวิชาอาคมเก่งกล้า พระจันทวาทหว่าบัลไลยกกาลได้ แต่บัลไลยกกาลสามารถฟื้นคืนชีพ
 ได้ และยังใช้เล่ห์กลสู้รบกับพระจันทวาทจนได้รับชัยชนะ นับเป็นเรื่องราวที่สร้างความสนุกสนาน
 ตื่นเต้นให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

บทละครเรื่อง พระลักษณวงศ์ ตอนตามกวาง นางยักษ์สร้อยเสงี่ยมออก
 เดินทางกลางป่าเพื่อหาอาหาร ได้เดินทางผ่านมาพบท้าวพรหมทัต เห็นท้าวพรหมทัตรูปงามถูกใจจึง
 หลงรักและใช้เล่ห์เหลี่ยม เวทมนตร์เพื่อหาทางนำท้าวพรหมทัตมาเป็นสามีของตน ดังความว่า

สร้อยเสงี่ยม “นางแลเห็นหน่อนาถไศยาสน์หลับ
 นางยักษ์ขยับแอบองคี่ให้สงสัย
 (นางแลเห็นหน่อนาถไศยาสน์หลับ

นางยักษ์ขยับแอบองค์ให้สงสัย)
 ถือกระบองย่องหยอดดอดเข้าไป
 นางหมายใจว่าหม่อมฤคิน
 (ถือกระบองย่องหยอดดอดเข้าไป
 นางหมายใจว่าหม่อมฤคิน)
 นี้นุชบุตรีใครที่ไหนหนอ
 เอี่ยมละออสำอางทุกอย่างสิ้น
 (นี้นุชบุตรีใครที่ไหนหนอ
 เอี่ยมละออสำอางทุกอย่างสิ้น)
 งามปรากฏดังโอรสท้าวองค์อินทร์
 แม้จะกินเสียเท่านี้ก็มีพอ
 (งามปรากฏดังโอรสท้าวองค์อินทร์
 แม้จะกินเสียเท่านี้ก็มีพอ)
 งามโอรสผู้ดังโอรสท้าวองค์อินทร์
 แม้จะกินเสียเท่านี้ก็มีพอ เจ้าเอ๋ย เจ้าเอ๋ย

สร้อยเสงี่ยม : แหม ! ตูสิคะ เอ๊ย ตายแล้ว ! เห็นผู้ชายคนเนี้ยครั้งแรกก็นิกรัก
 อยากรจะได้ทำลูกทำผ้า ไม่ได้ ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็ต้องเอาด้วยกลไม่ได้ด้วยมนต์ก็ต้องเอาด้วยคาถา ฉันจะต้องแปลงเนื้อแปลงตัวเป็น
 กวางทองจะดีกว่า แล้วมาแระเริ่มหญ้าที่หน้าพลับพลาที่พระองค์
 พระองค์ได้นั่งพักอยู่ ให้พระองค์เนี้ยหลงไหลกวางทอง ได้ติดตาม
 เราไปในระหว่างกลางป่า แต่ถ้าเกิดไปถึงชายเขาแล้วล่ะก็ ฉันก็
 จะแปลงเนื้อแปลงตัวเป็นนางยักษ์อย่างเดิม แล้วก็ไปกั้นกลาง
 ขวางหน้าเอาไว้ บอกกับองค์พรหมทัตว่า ฉันนะเป็นพี่สาวของ
 สุวรรณอำพา สุวรรณอำพานะคิดอยากจะมีลูกมีผ้าไหม เลยใช้
 ให้ฉันเนี้ยแปลงเนื้อแปลงตัวแล้วกั้นกางขวางหน้า แล้วจะฉีกเนื้อ
 พระองค์นั้นกินเป็นอาหารจะดีกว่านะเจ้าคะ

สร้อยเสงี่ยม “ร้ายเวทมนตร์ขลังด้วยทันใด
 เจ้ากัลยาดีใจมิได้ซ้ำ
 ดีใจเสียนักเป็นหนักหนา
 จะปลอมแปลงกายหาห่าไม่”

จากบทละครข้างต้น นางยักษ์สร้อยเสงี่ยมเดินทางหาอาหารอยู่กลางป่าผ่านมาพบท้าวพรหมทัตจึงหลงรัก จึงใช้เวทมนตร์แปลงร่างเป็นกวางทองหลอกล่อท้าวพรหมทัตให้ติดตามไป แล้วนางก็แปลงร่างเป็นยักษ์ใส่ร้ายป้ายสีนางสุวรรณอำพามเหสีของท้าวพรหมทัตเพื่อแย่งชิงท้าวพรหมทัตมาเป็นสามีของตน เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเล่ห์กลของตัวละครฝ่ายร้ายสามารถสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ พราหมณ์นำพราหมณ์ทิพเกษตรมาถวายพระลักษณะวงศ์ ทำให้นางยี่สุนมเหสีของพระลักษณะวงศ์เกิดความหึงหวง ดังความว่า

- ยี่สุน : นี่หม่อมตัดสินความอย่างไรกันเพคะ หม่อมลี้มไปหรือเปล่าตามกฎมณเฑียรบาลมีวैया้งง ถ้าหากอ้ายอื่นใดมาถูกตัวพระยามหากษัตริย์จะต้องถูกประหารชีวิต แล้วไอ้พราหมณ์นี่เป็นผู้ชายด้วย ไม่ใช่ผู้หญิง ถ้าเป็นผู้หญิงน้องจะไม่ว่าอะไรเลย นี่เป็นผู้ชายมาโดนมือน้องนะ น้องเสียหยาหรือเปล่าเพคะ
- พระลักษณะวงศ์ : ยี่สุน เขาไม่ได้เจตนาจะน้อง ถ้าไม่ได้เจตนา คนเหนือเขาบอกว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น
- ยี่สุน : อ้อ ! ไม่เจตนาคือไม่มีอะไรเกิดขึ้น
- พระลักษณะวงศ์ : แต่เดี๋ยว ๆ ๆ นี่ยี่สุนนะสงหมากให้พ่อพราหมณ์ เขาทำมืออย่างนี้ มันก็ต้องถูกเป็นกรรมดานะยี่สุน ไม่ได้จับ ๆ
- ยี่สุน : อย่าพูดมากเลยหม่อม ทุกวันนี้ยี่สุนนะไม่มีความหมายแล้ว อะไร ๆ ก็มีแต่เจ้าพราหมณ์คนนี้ ทั้งที่เจ้าพราหมณ์ผิด จับมือยี่สุนแบบนี้ หม่อมยังตัดสินไม่ได้ คูสิ ! นางสนมนางกำนัลนั่งกันตั้งมากมาย พวกมันคงเอาไปลือกันให้แซดว่าผัวน้องนะเข้าข้าพราหมณ์ ไม่เข้าข้างเมีย ไม่ได้เพคะ หม่อมเจ้าขาในเมื่อหม่อมจัดการให้ยี่สุนไม่ได้ อียี่สุนทูลลาละเจ้าคะ
- พระลักษณะวงศ์ : เดี๋ยว ๆ ๆ ๆ ยี่สุนเดี๋ยว ๆ
- นางข้าหลวง : ถ้าอย่างนั้นหม่อมฉันก็ทูลลาเหมือนกันเพคะ
- พระลักษณะวงศ์ : จ๊ะ ๆ แน่ะ ! นายกับบ่าวมันเหมือนกันเลย พ่อพราหมณ์เจ้า พี่ขอโทษ ไม่ต้องเสียใจหรอกจ๊ะ พี่ไม่มีเจตนาจะน้องพ่อพราหมณ์
- ทิพเกษตร : ครับพี่ลักษณะวงศ์ ผมเองนะรู้ดีว่าพี่ยี่สุนเขาคงไม่พอใจผมในครั้งนี้นี้ เขานะคงจะหวงพี่ลักษณะวงศ์มาก เขาคงจะไม่พอใจที่ผมมา

ใกล้ชิดพีลักษณะวงศ์มากเกินไป ผมเข้าใจดีว่าพีเย่สุนนะเขารักพีลักษณะวงศ์ อีกอย่างเขาก็เป็นเมียของพีลักษณะวงศ์ด้วย เหตุการณ์ครั้งนี้ผมรู้ดีครับว่าผมนะไม่ควรจะอยู่ในเมืองนี้

พระลักษณะวงศ์ : ไม่ได้พ่อพราหมณ์ พีรักพ่อพราหมณ์เหมือนน้องร่วมท้องเดียวกัน ยี่สุนนะเป็นแค่เมีย แต่พีรู้่นะน้องว่าพ่อพราหมณ์นะไม่มีที่พึ่งพาอาศัยที่ไหน พ่อพราหมณ์พีรักแล้วก็ส่งสารเธอ ถ้าพ่อพราหมณ์จะไปจากพี พีจะไปกับพ่อพราหมณ์ด้วย

ทิพเกสร : ไม่ได้หรอกครับพีลักษณะวงศ์ เพราะพีลักษณะวงศ์ต้องปกครองเมืองนี้ เคียงข้างกับพีเย่สุน ผมจะไม่ไปไหนก็ได้ ผมจะอยู่ที่เมืองนี้ แล้วผมจะไม่ทำความเดือดร้อนหรือทำความลำบากใจให้กับพีลักษณะวงศ์แล้วละครับ

จากบทละครข้างต้น นางเย่สุนมเหสีของพระลักษณะวงศ์เกิดความหึงหวงพราหมณ์ทิพเกสร เพราะพระลักษณะวงศ์ให้ความรักและเอาใจใส่พราหมณ์มากกว่าตน ความหึงหวงจะทำให้เรื่องสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เพราะจะมีบทอื่น ๆ ตามมา เช่น การทะเลาะวิวาท การวางแผนการกำจัดฝ่ายตรงข้าม การพลัดพราก เป็นต้น

นอกจากความบันเทิงที่ผู้ชมจะได้จากเนื้อเรื่องตลอดทั้งเรื่องแล้ว ในตอนจบของเรื่องผู้ชมยังได้ความบันเทิงใจจากการปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ ส่วนใหญ่จะมีการปิดเรื่องแบบมีความสุข หลังจากตัวละครเอกฝ่าฟันอุปสรรคในการถูกแย่งความรัก การหลงในเวทมนต์และกลอุบาย การพลัดพรากแต่ในที่สุดก็มักปิดเรื่องด้วยความสุข ความสมหวังในความรัก การพบหลังจากการพลัดพราก การได้ครองเมืองสืบราชสมบัติ อยู่ด้วยกันตลอดไป โดยอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดกับตัวละครเอกในเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรี ส่วนใหญ่ถือเป็นเรื่องของบุญวาสนา และเรื่องของเวรกรรม แต่ในที่สุด การแสดงละครก็จบลงแบบต้นร้ายปลายดี ตัวละครเอกสามารถฝ่าฟันและชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ แสดงให้เห็นหลักธรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และในที่สุดธรรมะย่อมชนะอธรรม การจบแบบสุขนาฏกรรมนี้สามารถสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมละครได้เป็นอย่างดี บทละครที่จบเรื่องแบบสุขนาฏกรรม มีดังนี้

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนต่อผ้า เนื้อเรื่องกล่าวถึงนางดาราราชิดาของท้าวสุทนต์และนางศรีประไพ ได้ออกไปแจกจ่ายชยันตทานแก่คนจน กระทั่งพระปิ่นแก้ว โอรสของนางแก้วหน้าม้าซึ่งสวมรูปหน้าม้าไปขอรับแจกทาน แต่เผชิญไปเข้ามาใกล้ของสำหรับแจกจ่ายหมดลงก่อนแล้ว นางรัชนีราชิดาของมเหสีฝ่ายชาย ซึ่งอิจฉาริษยาจึงยุยงให้นางดาราราชิดาอดอำมรงค์ประจำตระกูล

ให้พระปิ่นแก้ว จึงเป็นเหตุให้นางดาราทูกยกให้เป็นมเหสีของพระปิ่นแก้วและถูกเนรเทศออกจากเมือง พระปิ่นแก้วส่งสารนางดาราทูจึงได้แก้แค้นโดยการลักลอบเข้าหานางรัชนี้ เป็นสาเหตุให้นางรัชนี้เพื่อหา พระปิ่นแก้ว ทำวสุทตให้ทหารมาประกาศหาพระปิ่นแก้ว พระปิ่นแก้วถอดรูปม้าพานางดาราทูเข้าเฝ้า ทำวสุทต นางรัชนี้จำพระปิ่นแก้วได้บอกทำวสุทตว่าพระปิ่นแก้วเป็นสามีของตน แต่พระปิ่นแก้วไม่ยอมรับนางรัชนี้เป็นมเหสี

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนสามหน้า เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระปิ่นแก้ว โอรสของนางแก้วหน้าม้าพานางดารามเหสีเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างหยุดพักเดินทางอยู่กลางป่าก็ได้พบนางผีโขมด นางผีโขมดไล่นางดารานี้ไปแล้วแปลงร่างเป็นนางดาราทูเดินทางกลับบ้านเมืองไปกับพระปิ่นแก้ว ส่วนพระปิ่นสินชัยได้นางพรายกระสสินธุ์เป็นมเหสี เทวดาได้มาช่วยเอาไว้และให้พระธำมรงค์ เมื่อสวมพระธำมรงค์จะกลายเป็นคนแก่ พระปิ่นสินชัยเดินทางต่อไปจนถึงเมืองของนางทิพวัล ทราบข่าวว่าเสาเมืองนั้นล้มหักลง หากใครสามารถยกเสาหลักเมืองได้จะได้ราชาภิเษกเป็นคู่ครอง พระปิ่นสินชัยจึงตัดสินใจเดินทางเข้าเมืองไปเพื่อยกเสาหลักเมือง

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนพระปิ่นแก้วเกี่ยวน้องสะใภ้ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระปิ่นสินชัยโอรสของนางทศมาลีหลบหนีนางพรายกระสสินธุ์ไปถึงเมืองของนางทิพวัล และไปยกเสาหลักเมืองที่ล้มลงขึ้นได้ จึงได้อภิเษกกับนางทิพวัลตามที่นางเกศินีพระมารดาของนางทิพวัลประกาศไว้ แต่พระปิ่นสินชัยสวมพระธำมรงค์วิเศษทำให้รูปร่างเป็นชายชรา ทำให้นางเกศินีรังเกียจและคิดกำจัด พระปิ่นสินชัยเพราะความรักนางทิพวัลราชาของตน นางเกศินีส่งนางทิพวัลไปอภิเษกกับพระสุจินดา ระหว่างทางพระปิ่นแก้วซึ่งออกตามหานางดารามเหสีของตน พร้อมด้วยนางพรายกระสสินธุ์และนางผีโขมด ได้เดินทางมาพบขบวนขันหมากของนางทิพวัล นางผีโขมดเข้าใจว่านางทิพวัลกำลังจะเดินทางไปแต่งงานกับพระปิ่นแก้วสามีของตน นางผีโขมดดูนางทิพวัลลงมาจากวอช่อฟ้าแล้วแปลงร่างเป็นทิพวัลไปแต่งงานแทน ส่วนพระปิ่นแก้วเห็นรูปร่างหน้าตาของนางทิพวัลดังงามจึงหลงรักและจะปลุกปล้ำ นางทิพวัลร้องให้พระเชษฐาปิ่นแก้วช่วย พระปิ่นแก้วจึงทราบว่านางทิพวัลเป็นน้องสะใภ้ของตน ส่วนฝ่ายพระสุจินดาทราบความจริงว่านางผีโขมดไม่ใช่ทิพวัลตัวจริงเกิดความโกรธแค้นและยกกองทัพมาถึงเมืองของนางเกศินี

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนถวายลูก เนื้อเรื่องกล่าวถึง นางแก้วหน้าม้า นำโอรสมาทถวายพระปิ่นทองและทำวมงคตราขพระบิดาของพระปิ่นทอง ตามคำสั่งของทำวมงคตราขที่สั่งไว้ก่อนที่พระปิ่นทองจะเดินทางไปอภิเษกกับนางทศมาลี ต่อมานางทศมาลีได้เดินทางมาหาพระปิ่นทองที่เมืองมิลิลา เกิดการหึงหวงระหว่างนางทศมาลากับนางแก้วหน้าม้าและนางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์ ทำให้นางทศมาลีโกรธแค้นและเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ฝ่ายทำวประกายกลดยกกองทัพมาตี

เมืองมิติลาเพราะโกรธแค้นที่พระปิ่นทองฆ่าท้าวพาลราชตาย ท้าวมงคลราชกับพระปิ่นทองไม่กล้าไปสู้รบกับยักษ์ จึงเดินทางไปขอร้องให้นางแก้วหน้าม้ามาช่วยสู้รบ นางแก้วแปลงร่างเป็นมานพน้อยสู้รบกับท้าวประกายกลดจนได้รับชัยชนะ ขณะที่มานพน้อยลากลับพระปิ่นทองรู้สึกคล้ายคล้ายคลบลว่ามานพน้อยคือมณีรัตนา มเหสีของตนจึงออกติดตามหา

บทละครเรื่องขันทอง ตอนเชือดเนื้อ เนื้อเรื่องกล่าวถึงเทพอัคคีบุตรของพระสุจินดา กับนางยักษ์กระตูกหึก พ่อเทวานำมาเลี้ยงไว้เป็นลูก มีนิสัยเกเร วันหนึ่งไปเล่นกับลูกเทวดาและนางฟ้า ถูกล้อว่าเป็นลูกนางยักษ์กระตูกหึก จึงถามความจริงจากพ่อเทวา จากนั้นจึงไปติดตามหาพระสุจินดาพระบิดาของตน ต่อว่าพระบิดาจนกระทั่งสู้รบกัน เดือดร้อนถึงพ่อเทวาต้องนำตัวเทพอัคคีไปให้พระสุจินดาลงโทษ แต่เทพอัคคีโกรธแค้นพระสุจินดา มากจึงเชือดเนื้อตัวเองถึงแก่ความตาย วิญญาณของเทพอัคคีไปเกิดในท้องของนางยักษ์วาสุรี นางยักษ์วาสุรีแพ้ท้องอยากกินเลือดกษัตริย์วงศ์วานว่านเครือของนางขันทองจึงส่งสาสน์มาขอ แต่พระสุจินดาไม่ยินยอม ยักษ์กระโจมทองสวามีของนางวาสุรีจึงยกกองทัพมาตีเมืองของพระสุจินดา นางขันทองท้องแก่คลอดบุตรกลางสนามรบ แต่โชคดีพระแม่ธรณีมาช่วยรับบุตรของขันทองไป

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอภัยมณี ลูกนางผีเสื้อสมุทรจับไว้ในถ้ำจำนมีโอรสชื่อสินสมุทร ต่อมาพระอภัยมณีและสินสมุทรทราบความจริงว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์จึงคิดหาทางหลบหนี โดยมีครอบครัวของนางเงือกเป็นผู้ช่วยพาหนีพระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อมาจนถึงเกาะแก้วพิสดารและฤาษี ได้ช่วยชีวิตไว้

บทละครเรื่อง พิкулทอง ตอนทนายไผ่ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระยมนา ลูกนางยักษ์มาลัยกาฬลักพาตัวมาไว้ในถ้ำและได้เสียเป็นสามีภรรยา กัน ต่อมาพระยมนาทราบความจริงว่านางมาลัยกาฬเป็นยักษ์จึงหนีมาถึงเมืองของนางสุวรรณจินดาได้นางสุวรรณจินดาเป็นมเหสี นางยักษ์มาลัยกาฬติดตามหาสวามี พบพระยมนานอนเคียงคู่อยู่กับนางสุวรรณจินดาจึงข่มนางสุวรรณจินดาไปเขียนตีจนสลบและขว้างนางทิ้งไปในแม่น้ำ นางยักษ์แปลงร่างเป็นนางสุวรรณจินดาไปอยู่กับพระยมนา ฝ่ายพระฤาษีช่วยชีวิตนางสุวรรณจินดาไว้ พระลักษณะเดินทางตามหาพระยมนาน้องชายจนมาพบนางสุวรรณจินดา เมื่อทราบว่าสุวรรณจินดาเป็นน้องสะใภ้จึงพากันเข้าเมืองเพื่อบอกความจริง นางแจ่มจรัสพระมารดาของนางสุวรรณจินดาออกอุบายให้นางสุวรรณจินดาและนางมาลัยกาฬ ทนายไผ่ จึงทราบว่ามาลัยกาฬแปลงร่างเป็นนางสุวรรณจินดา พระลักษณะจะฆ่านาง สุวรรณจินดาแปลงนางมาลัยกาฬจึงแปลงร่างเป็นยักษ์สู้รบกับพระลักษณะ

บทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระตรีสุริยาและพระจินดาสมุทรเดินทางติดตามหาพระบิดา พระจินดาสมุทรสวมหน้ายักษ์ของพระมารดามาด้วย ทำให้

พระจันทวาทบิดาของพระจินดาสมุทรไม่ยอมรับเป็นลูก บังเอิญแขกบัลไดยกาลยกกองทัพมาตีเมือง พระจันทวาทสู้ไม่ได้ประกอบกับต้องการกำจัดพระจินดาสมุทรโอรสของตน จึงส่งพระจินดาสมุทรไปสู้รบโดยคาดหวังว่าพระจินดาสมุทรจะตายในสนามรบแต่พระจินดาสมุทรกลับได้รับชัยชนะ ภายหลังจากที่ศมาลิ้มเหสีของพระจันทวาทจึงพาพระจินดาสมุทรเข้าเฝ้า และเล่าความจริงเรื่องหน้ายักษ์ให้ฟัง พระจันทวาทยินดีและยอมรับพระจินดาสมุทรเป็นโอรสของตน

บทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรรส เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระสุวรรณคันทรรสเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างเดินทางพบนางมณฑาทิพย์และเกิดหลงรัก จึงพานางมณฑาทิพย์เดินทางกลับบ้านเมืองของตนระหว่างทางพบนางยักษ์พาวิก นางยักษ์ต้องการได้พระสุวรรณคันทรรส เป็นสามีจึงบอกกับนางมณฑาทิพย์ว่าตนเป็นเมียของพระสุวรรณคันทรรส นางมณฑาทิพย์อับอายจึงหนีไป ส่วนพระสุวรรณคันทรรสมานางยักษ์พาวิกตายแล้วเดินทางกลับบ้านเมือง กล่าวฝายนางยักษ์ กายสิทธิ์ต้องการหาคู่จึงให้ยักษ์เพชรกล้าส่งสาส์นมาสู่ขอพระสุวรรณคันทรรส แต่พระสุวรรณคันทรรสไม่ยินยอมจึงยกกองทัพมาต่อสู้อัน แต่ไม่มีใครแพ้ใครชนะ พระสุวรรณคันทรรสจึงขอพักทัพเจ็ดวัน

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพราหมณ์ทิพเกษรออกติดตามหาพระลักษณะวงศ์จนถึงเมืองของนางยี่สุ่นมเหสีองค์ใหม่ พระลักษณะวงศ์ให้ความรักใคร่พราหมณ์ทิพเกษร จนนางยี่สุ่นเกิดความหึงหวงและหาทางกำจัด โดยกล่าวหาว่าพราหมณ์ทิพเกษรลวนลามตน พระลักษณะวงศ์จำใจสั่งประหารชีวิตพราหมณ์ทิพเกษร แต่เทวาที่อยู่ดูแลทิพเกษรอยู่มานำศพทิพเกษรไปชุบชีวิตใหม่

จากการศึกษาละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า การแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญนิยมตัดตอนเนื้อเรื่องของละครเพียงบางตอนมาแสดง ซึ่งเป็นตอนที่สามารถสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับผู้ชม และสามารถดำเนินเรื่องได้อย่างรวดเร็ว ความบันเทิงที่ได้จากการชมละครส่วนหนึ่งมาจากการปิดเรื่อง ธรรมชาติของคนไทยนิยมการแสดงที่ปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม สาเหตุเพราะคนไทยมีความเชื่อในหลักพุทธศาสนาเรื่องกรรมอย่างเหนียวแน่น ฉะนั้น บทบาทในการแสดงละครเมื่อตัวละครใดทำกรรมอย่างไรไว้ก็ควรจะได้ผลกรรมตอบสนองตามที่กระทำไว้ ดังคำกล่าวที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตัวละครเอกของละครไทยมักจะประสบความสำเร็จในทุกขยาก็ในตอนต้นของเรื่อง และในที่สุดเรื่องก็จะคลี่คลายเป็นแบบตันร้ายปลายดีเสมอ

2.1.2 ความบันเทิงจากการใช้ภาษา

ละครชาตรีเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ผู้ชมส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ดังนั้น การใช้ภาษาในการแสดงละครชาตรีจึงมีลักษณะการใช้ภาษาปากมากกว่าภาษาแบบแผน อีกทั้งยังใช้ภาษา

ชาวบ้านและมีการผสมผสานคำบริภาษหรือคำหยาบเพื่อความสนุกสนานของผู้ชม จากการศึกษาบทละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่า มีลักษณะการใช้ภาษาดังนี้

2.1.2.1 การใช้ภาษาปาก ภาษาปากเป็นภาษาที่ใช้สนทนากับผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยกันมาก ๆ แบบภาษาชาวบ้าน ใช้คำง่ายฟังแล้วเข้าใจได้ทันที

- ตรีสุริยา : หนูเหาะได้แล้วนะจ๊ะแม่จ๋า หนูจะไปตามพ่อนะจ๊ะ
- นางพระยา : ตรีสุริยาเอ๊ย ลงมาก่อนเถอะลูก
- รสสุคนธ์ : ลงมาหาแม่เถอะลูก
- ตรีสุริยา : ไม่ลงหรอกจ๊ะแม่จ๋า แม่กับยายบอกว่า ถ้าหนูเหาะได้จะให้หนูไป
ยังไงละจ๊ะ
- นางพระยา : ตรีสุริยาลงมาเถอะลูก
- รสสุคนธ์ : ไอ้หนูเอ๊ย ลงมาเถอะลูก ไม่รักแม่แล้วหรือลูก
- ตรีสุริยา : ทำไมหนูจะไม่รักแม่ละจ๊ะ หนูนะนะสงสารแม่ แม่นะไม่เจอพ่อมา
หลายปีแล้ว แล้วพ่อหนูนะหน้าตาเป็นยังงไรหนูก็ไม่เคยเห็นด้วย
นะแม่จ๋า
- รสสุคนธ์ : ไอ้หนู ถ้าหนูนะรักแม่ หนูลงมาหาแม่เถอะนะลูกนะ
- ตรีสุริยา : ไม่ได้จ๊ะแม่จ๋า
- นางพระยา : ตรีสุริยา มาหายายเถอะลูก
- รสสุคนธ์ : ลงมาหาแม่เถอะนะลูกนะ
- ตรีสุริยา : แม่จ๋า หนูจะไปตามหาพ่อวงศ์สุวรรณนะจ๊ะแม่จ๋า
- รสสุคนธ์ : อย่าไปเลยนะลูกนะ หนทางในกลางป่านะอันตรายมาก
- ตรีสุริยา : แม่จ๋า แม่กับยายไม่ต้องเป็นห่วงหนูหรอก หนูเกิดมามีธงวิเศษ
ประจำตัว จะไปไหนก็ไม่มีอันตรายหรอกจ๊ะแม่จ๋า ยายจ๋า

(วงษ์สุวรรณค์ จันทวาท)

จากตัวอย่าง เป็นบทสนทนาระหว่างยาย แม่และหลาน ภาษาที่ใช้ในการสนทนาเป็นภาษาที่เรียบง่าย ไม่มีคำศัพท์ยากที่ต้องตีความ ทำให้เข้าใจง่าย การแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญจะใช้ภาษาปากเป็นพื้น เพราะสามารถสื่อสารกับผู้ชมซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านได้ดี

2.1.2.2 การใช้คำหยาบหรือคำบริภาษ การใช้ภาษาในละครชาติที่ีสามารถสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมได้มาก คือ การใช้คำหยาบหรือคำมรสุวาท ในบทบริภาษหรือด่าทอ ตัวอย่างจากบทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนถวายนาง นางทัศนาลีได้ตามหาพระปิ่นทองถึงเมืองมิติลา และเมื่อพบกับนางแก้วหน้าม้าและนางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์ก็เกิดความหึงหวงกัน และด่าว่ากันด้วยบทบริภาษ และคำที่เป็นสัญลักษณ์ทางเพศ ดังความว่า

แก้วหน้าม้า	<p>“อีหน้าด้านอีคันคะเยอ มาพูดจาเพื่อเจ้ามันบัดสีบัดสี อีหน้าด้านอีคันคะเยอ มาพูดจาเพื่อเจ้ามันบัดสีบัดสี ผู้หญิงอย่างมึงส่งขึ้นโรงแรม ให้เด็ก ๆ มันแถมคนละทีสองที ผัวคนเดียวมึงยังไม่พอ กูจะแถมมะละกอให้มึงอีกสองใบ ผัวคนเดียวมึงยังไม่พอ กูจะแถมมะละกอให้มึงอีกสองใบ มึงเอาให้หมดมึงกดเข้าไป เหลือแต่ลูกต้นต้องแต่งสองใบ</p>
สร้อยสุวรรณ	<p>“พຽงนี้กูจะไปกรุงเทพ จะไปซื้อรถเซฟมาสักสองสามคัน พຽงนี้กูจะไปกรุงเทพ จะไปซื้อรถเซฟมาสักสองสามคัน เอามาวิ่งเข้าวิ่งออก ให้อีตรงปากตรอกของมึงเป็นมัน”</p>
จันทร์	<p>“พຽงนี้กูจะไปบางกรวย กูจะไปซื้อกล้วยมาสักสองสามใบ พຽงนี้กูจะไปบางกรวย กูจะไปซื้อกล้วยมาสักสองสามใบ กรอกเข้าไปมันทั้งเปลือก ให้มึงนอนตาเหลือกไม่มีลมหายใจ”</p>
แก้วหน้าม้า	<p>“พຽงนี้กูจะไปเมืองเพชร ไปซื้อคันเบ็ดมาสักสองบั้งก็</p>

พຽ່ງນີ້ຖູ່ຈະໄປເມືອງເພຊຣ
 ໄປຊື້ອຸ້ຄັນເບັດມາສັກສອງນຸ້ງກີ້
 ເຄື່ອງກັບປລາຈນເລືອເພື່ອ
ໄອ້ສ່ວນທີ່ເລືອເຄື່ອງບ້ານເລືອທີ່
 ພຽ່ງນີ້ຖູ່ຈະໄປບາງສ່ວນ
 ຈະໄປຕັດບອນທີ່ບາງຢີ້ຊັ້ນ
 ພຽ່ງນີ້ຖູ່ຈະໄປບາງສ່ວນ
 ຈະໄປຕັດບອນທີ່ບາງຢີ້ຊັ້ນ
ຕັດມາຍາວສັກເກ້ວາ
ແທງແລ້ວໃຫ້ຄາໄປເກ້ວັນ

ທັດສະມາລີ : ວ້າຍ... ພ່ອມຈ້າ
 ແກ້ວນ້ຳມ້າ “ທ່ນໄດ້ໂດດພຽວດພຽວາດ
 ຊີ້ນ້ຳດ້າກຽວາດວ່າອີ້ຈິກກີ້
 ທ່ນໄດ້ໂດດພຽວດພຽວາດ
 ຊີ້ນ້ຳດ້າກຽວາດວ່າອີ້ຈິກກີ້
 ຫາຜົວໄດ້ຫຼືອ່ືໄກ
 ຄື່ງມາຕອແທລອຢູ່ທີ່ນີ້”

จากบทละครข้างต้น เป็นบทร้องด่าทอกันระหว่างฝ่ายนางแก้วหน้า
 ม้า นางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์ กับนางทัศนาลี ภาษาที่ใช้เป็นคำหยาบคาย นอกจากนี้ยังเป็นคำด่า
 เกี่ยวกับเรื่องเพศและมีคำที่เป็นสัญลักษณ์ทางเพศ เช่น มะละกอ รถเซฟ กลัวย เป็นต้น บทด่าทอ
 สามารถสร้างความสนุกสนานครึกครื้นให้กับผู้ชมเป็นอันมาก เพราะการกล่าวถึงเรื่องเพศแบบตรงไป
 ตรงมาหรือแบบสองแง่สองง่ามเป็นเรื่องตลกขบขันที่อยู่ในวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน

บทละครเรื่อง พิภพทอง ตอนทนายไผ่ ท้าวอาทิตย์และนางแจ่มจรรย์
 วางแผนพิชิตใจว่า นางสุวรรณจินดาคนใดเป็นราชธิดาของพระองค์และคนใดเป็นนางยักษ์แปลงร่างมา
 ด้วยการให้ทนายไผ่ เมื่อท้าวอาทิตย์และนางแจ่มจรรย์ทราบแน่ชัดว่า นางสุวรรณจินดาตัวจริงเป็นคนใด
 จึงรุมบริภาษนางยักษ์มาลัยกาฬี ดังความว่า

- แจ่มจรรย์ : ทำไมจะดำดงไม่ได้ แหม ! เอ็งนะเอ็ง ไปนั่งเลยไอ้แกไอ้ฉิบหาย
ว่ายังงี้ละ อีนางยักษ์นางมาร ทำไมเล่าที่อื่นไม่มีหรือยังงี้ลูกผัวนะ
แล้วมาแย่งลูกผัวเขาเนีย ลูกกูเนียเห็นมัยลำบากลำบากอยู่ในกลาง
ดงกลางป่าอีตอแหล เพราะมึงคนเดียวที่มาแย่งลูกเขยกู เห็นมัยลูก
สาวกูต้องมาลำบากขนาดเนีย เป็นเพราะมึง มึงเลยสบายไป มึงไป
มึงพาผัวมึงออกจากเมืองกูไปเลยอีนางยักษ์
- มาลัยกาฬ : อีเหี้ย ! ต่ำกูจ้งเลย ต่ำกูเอา ๆ
.....
- มาลัยกาฬ : พ่อจ๋า พ่อไปกับหนูเหรอปเล่า
- ท้าวอาทิตย์ : มันจะดีเหรออ
- มาลัยกาฬ : ดีสิ แม่เขาไม่รู้ แม่เขาไม่รู้เรื่องหรือกว่าแกไปกับข้า
- แจ่มจรรย์ : อีตอแหล แหม ! เห็นกูเปลอน้อยตอแหลชวนผัวกูไปด้วย อีเวร
อีห้ำร้อย อีสกายแล็บ อีแกลบ ต่ำไม่ให้หมาแตกเลยมึงนะ
- มาลัยกาฬ : อีซ้าง
- แจ่มจรรย์ : ว้าย ! ตายแล้วท่านตา
- ท้าวอาทิตย์ : เออ ! ต่ำซ้างดินะท่านนาย ซ้างใหญ่ดี
- แจ่มจรรย์ : อีตอแหล อีเหี้ย อีนางยักษ์ ไปออกจากเมืองกูไป
- ท้าวอาทิตย์ : เขาไล่แล้ว ไปเข้าป่าเข้าดงไป
- แจ่มจรรย์ : อีนางยักษ์มึงไม่ใช่ลูกกู จะมาลอยหน้าอยู่ในเมืองกูไม่ได้

จากบทละครเรื่องข้างต้น เป็นบทปริภาษและคำดำทอระหว่างนาง
แจ่มจรรย์กับนางยักษ์มาลัยกาฬ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาหยาบคายซึ่งเป็นคำดำแบบชาวบ้าน เช่น อี
ตอแหล อีเหี้ย อีตอกทอง อีเวร อีห้ำร้อย เป็นต้น คำดำแบบชาวบ้านนี้ให้ความถึงใจและสนุกสนาน
กับผู้ชมได้ดี

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อสมุทร นางเงือกพา
พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรมาถึงเกาะแก้วพิสดาร ฤาษีขอร้องให้นางผีเสื้อสมุทรกลับไปถ้า แต่
นางผีเสื้อสมุทรมั่นยืนจะนำพระอภัยมณีกลับไป ด้วยจึงเกิดการดำทอกันระหว่างพระฤาษีกับนางผีเสื้อ
สมุทร ดังความว่า

- ฤาษี : อาตมาไม่โกรธหรอก เพราะแม่ผีเสื้อกำลังหน้ามืดตามัวจะเอาตัวกลับไปให้ได้ เลยลืมนึกถึงบาปบุญคุณโทษ คนเรานะเขาว่ายศลาภหายไปไม่ได้แน่ เว้นเสียแต่ต้นทุนบุญกุศล ถึงสมบัติทั้งหลายให้ปวงชน ร่างของตนาเขายังเอาไปเผาไฟ
- ผีเสื้อสมุทร : มึงไม่ต้องมาเสือกเทศน์ให้กูฟัง มึงไม่ต้องมาสอนกูเลย คนอย่างมึงนะคำพูดของมึงไม่มีความหมายสำหรับกู กูไม่ต้องการ ตอนนี่กูต้องการลูกของกูกับผิวของกูกลับถ้า มึงหนีไปเถอะ
- ฤาษี : เอ๊ะ ! แม่ผีเสื้อมันซัดจะมากไปแล้วนะ นี่ฉันอุตส่าห์พูดดี ๆ แล้วนะ **อิเหี้ย**
- ผีเสื้อสมุทร : **ว้าย ! ไฉ้ โถ ! ไฉ้หน้าถนน**
- ฤาษี : **อีคนสอง.....**
- ผีเสื้อสมุทร : **ไฉ้หน้ากานจอบ**
- ฤาษี : .....
- ผีเสื้อสมุทร : **ไฉ้หน้าเรือจ้าง**
- ฤาษี : **อีหางเรือแจว**
- ผีเสื้อสมุทร : **ไฉ้หน้าปลาแจว**
- ฤาษี : **อีเม็ดก้วยจี**
- ผีเสื้อสมุทร : **ว้าย ! หยาบคาย มาด่าหนูอีเม็ดก้วยจี**
- ฤาษี : ก็กูพูดดี ๆ ไม่ฟัง
- ผีเสื้อสมุทร : **ไฉ้ ไฉ้หน้าไม้ เฮ้ย ! ธรรมดาไป ไฉ้ ไฉ้หน้าหมา**
- ฤาษี : **อีขาหอม**
- ผีเสื้อสมุทร : **ว้าย ! ฮี ๆ ๆ ตายแล้ว ด่ามันไฉ้หน้าหมา มันว่าฉันขาหอม**
ไฉ้หน้าหมู
- ฤาษี : **อีหูหอม**
- ผีเสื้อสมุทร : **อู๊ย ! ไฉ้หน้าหมู หูหอม มันรู้ได้ยังไงว่าฉันใช้น้ำหอมตรามิสติน**
นี่ไฉ้ ๆ ไฉ้หน้าหมู
- ฤาษี : **อีหูหอม**
- ผีเสื้อสมุทร : **ไฉ้ ไฉ้หน้าหมี**
- ฤาษี : กูนี้ซัดจะจ้งไรแล้ว
- ผีเสื้อสมุทร : ทำไม ๆ กูด่ามึงไฉ้หน้าหมา
- ฤาษี : **อีขาหอม**

- ผีเสื้อสมุทร : ไฉ่น้ำหมี
 ฤาษี : อีหูกอม
 ผีเสื้อสมุทร : ไฉ่น้ำหมี ไฉ้ไฉ่น้ำหมี ไฉ่น้ำหมี ไฉ่น้ำหมี คำซิ คำกู่มา
 เลยไฉ่น้ำหมี
 ฤาษี : อี อี อีฮีเหม็น
 ผีเสื้อสมุทร : ว้าย!!! ตายแล้ว อ้าย!! ไฉ้ ไฉ้ ไฉ้แก มึงจะปล่อยกูให้ขึ้นไปหา
 ผัวกูมัย

จากบทละครข้างต้นเป็นบทสนทนาที่เป็นบทดำทอระหว่างนางผีเสื้อสมุทรกับพระฤาษี การใช้ภาษามีทั้งคำหยาบคาย ได้แก่ อีเหยี้ย ไฉ้ห้าร้อย และยังมีคำดำที่ไม่หยาบคาย เช่น ไฉ่น้ำกานจอง ไฉ่น้ำเรือจ้าง อีหางเรือแจว ไฉ่น้ำปลาแจว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำดำที่เป็นคำฉวน คำโต้ตอบกัน เช่น ไฉ่น้ำหมา - อีชาหอม , ไฉ่น้ำหมี - อีหูกอม เป็นต้น บทดำทอของนางผีเสื้อสมุทรและพระฤาษีสร้างความสนุกสนานให้ผู้ชมเป็นอันมาก

2.1.2.3 การใช้คำราชาศัพท์ เนื้อเรื่องของละครชาตรีเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ภาษาที่ใช้ในการแสดงจึงมีคำราชาศัพท์เข้ามาปะปน ลักษณะของคำราชาศัพท์ที่ใช้มักใช้แบบชาวบ้าน และไม่มีหลักเกณฑ์การใช้ ดังตัวอย่าง

- ปิ่นแก้ว : “เมื่อเอ๋ย เมื่อนั้น
 พระปิ่นแก้ว ทรงประทับอยู่ยังที่
 ทูกราตรีเฝ้าคะเนถึงน้องรัก
 พระทรงศักดิ์ คิดจะไปหวังไคลคลา”
 ปิ่นแก้ว : ฉันเองก็มีนามอยู่แล้วให้นามว่า ปิ่นแก้ว ส่วนองค์พระบิดาให้นามว่า ปิ่นทองพระมารดาให้นามว่า แก้วหน้าม้า ตัวฉันเองมีแม่เลี้ยงอีกคนหนึ่งให้นามว่า ทศมาลี มีน้องชายต่างมารดาให้นามว่า ปิ่นสินชัย ฉันยังมีเมียอีกคนหนึ่งให้นามว่าน้องดารา เมื่อครั้งก่อนฉันเดินทางมากับน้องชายของฉัน ปิ่นสินชัยได้มาพักหลบนอนกันในกลางป่า พอตื่นขึ้นมาอีกทีน้องชายก็หายไป.....

(แก้วหน้าม้า)

จากตัวอย่างจะพบว่า มีการใช้คำราชาศัพท์ที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจความหมายได้ง่าย เช่น ประทับ พระทรงศักดิ์ พระบิดา พระมารดา บางครั้งก็ใช้คำราชาศัพท์ที่ไม่ถูกต้อง เช่น ทรงประทับ บางคำก็ไม่ใช้คำราชาศัพท์ เช่น แม่เลี้ยง น้องชาย เมีย นอน ความไม่เคร่งครัดในการใช้คำราชาศัพท์เป็นลักษณะการใช้ภาษาที่ปรากฏในละครชาตรี

2.1.3 ความบันเทิงจากบทบาทของตัวละคร ในการแสดงละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ตัวละครนอกจากมีบทบาทในการดำเนินเรื่องแล้ว ยังมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงและความประทับใจให้กับผู้ชม ไม่ว่าจะเป็น ตัวพระ ตัวนาง หรือตัวเบ็ดเตล็ด

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ นางผีเสื้อสมุทรเป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง นางผีเสื้อมีบุคลิกภาพเป็นเอกลักษณ์ของตนเองคือ อปลักษณ์ดุขัน โหดร้าย แต่นางก็มีความรักต่อพระอภัยมณีและสินสมุทรเป็นอย่างมาก นางผีเสื้อสมุทรเป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมละครชาตรีได้เป็นอย่างมาก ดังตัวอย่าง

นางผีเสื้อสมุทร “มาจะกล่าวบทไป
ผีเสื้อพักกายในถ้ำทอง
ถิ่นแถวแนวป่าพนาลี
อสุรีแผ่ร่มเมื่อลมโชย”
“นี่แหละดาวยั่ววัยรุ่นหนุ่มเช็กส์ซี่
วันนี้ฉันมีทีเด็ด
ไอ้เรื่องมันมันเผ็ดเผ็ด
ฉันมีทีเด็ดยกให้ฉัน
ไปเล่นที่ไหนเชื่อไหมล่ะแม่
ไปเล่นที่ไหนเชื่อไหมกันล่ะแม่
ถ้าไม่ได้ต่อแหลไม่มันไม่มัน”

นางผีเสื้อสมุทร : เป็นยังงัยบ้างคะแม่ เจียบหงอยเหงา ตั้งแต่เช้าแล้ว เดี่ยวหนู
ออกมาทำให้หายเจียบหงอยเหงาเลยคะ เดี่ยวหนูจะเล่นให้มัน
หยุดตั้งเลยแม่จ๋า อู๊ย! แหม! ฉันนี่คือผีเสื้อนะคะ ผีเสื้อนะมีผิว
แล้วคะ ให้นามว่าหม่อมพระอภัยมณี มีลูกอีกหนึ่งคนนะคะ ให้นามว่า
สินสมุทร.....

จากบทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตัวละครเอกคือ พระปิ่นทอง จัดเป็นตัวละครเอกที่มีบทบาทโดดเด่นน่าประทับใจและยังสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมด้วย เพราะนอกจากความเจ้าชู้แล้ว พระปิ่นทองไม่มีคุณสมบัติทั่วไปที่กษัตริย์ควรมี เช่น ความเก่งกล้าสามารถในกระบวนการ ความกล้าหาญ ความกล้าตัดสินใจ เป็นต้น ส่วนตัวละครเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ท้าวมงคลราช และนางนันทา พระบิดาและพระมารดาของพระปิ่นทอง ถึงแม้จะเป็นตัวเบ็ดเตล็ด แต่ก็มีบทบาทในการสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมไม่น้อย เพราะถึงแม้จะเป็นกษัตริย์แต่ก็จะมีบทตลก ขี้ขลาดตาขาว รู้ไม่เท่าทันนางแก้วหน้าม้าเสมอ ดังตัวอย่าง

- ท้าวมงคลราช : ตอนนี้มียักษ์มาตีเมืองแตกแล้วครับ
- พระปิ่นทอง : พระบิดายักษ์มาครับ พระบิดาหนีเร็ว
- ท้าวมงคลราช : ยักษ์มาหरो อยู่ไม่ได้ถูกอยู่ไม่ได้ เร็วหนีเร็ว
- พระปิ่นทอง : พระบิดาเร็ว ๆ เลย เร็ว ๆ เลย อย่าช้า เดียวมันฆ่าพวกเราหมดนะ พวกยักษ์นะ เอ้า! พระมารดาเอาน้ำมาทำไมเนี่ย
- นันทา : ไอ้หนู แม่งล้วยยักษ์ลูก เพื่อไปกลางทาง ไม่มีน้ำกิน
- พระปิ่นทอง : เดียวพระบิดาพระมารดานั่นอะไรนะ นั่นกระเป่าเสื้อผ้า
- ท้าวมงคลราช : นี่กระเป่าเสื้อผ้าลูก
- พระปิ่นทอง : แล้วนั่นอะไรครับนะ เกือกใครครับนั่น
- ท้าวมงคลราช : อีนี้รองเท้า รองเท้าพ่อ พ่อเดินไม่ได้ลูกในปากล้วยหนามดำ
- พระปิ่นทอง : เดียว ๆ พระบิดาหียบนะดูหรือเปล่าครับ
- ท้าวมงคลราช : ดู ๆ ๆ เอามาใหม่ซื้อมาใหม่เลย
- พระปิ่นทอง : ซื้อมาใหม่เลย แน่ใจนะครับพระบิดา ดูสิครับว่ามันคู่เดียวกันหรือเปล่า
- นันทา : ทำนตา อีนี่มันข้างของดิฉัน
- ท้าวมงคลราช : อ้อ! ข้านึกแล้วเชียว อีนี่มันข้างเผือก อีนี่มันสกอร์
- พระปิ่นทอง : พระบิดาเดี๋ยวก่อนครับ ตายแล้วยักษ์มาจะทำอย่างไรดีครับเนี่ย พระบิดาออกไปเลย ให้อักษ์กินให้ตายไปเลยครับ
- ท้าวมงคลราช : โอ้! พุดอย่างนั้นได้อย่างไรละไอ้หนู
- พระปิ่นทอง : ทำไมล่ะครับพระบิดา
- ท้าวมงคลราช : พ่อแน่แก่แล้ว

- นันทา : ไฉน ยักษ์มานะไม่เป็นไรหรอก พ่อเอ็งนะแก่แล้ว เอาพ่อเอ็ง
ไปให้ยักษ์กินก่อนลูก
- ท้าวมงคลราช : แหม ! อีแก่ ๆ ๆ มันจะไม่เกินไปหรอก ข้าแน่ถึงจะแก่ยิ่งกว่าแก่
แก่นะจะหมดลมไปเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ ข้าแน่ยังอยู่ได้เป็นอีกร้อยปี
- พระปิ่นทอง : พระบิดานะดีแล้วครับ ผมยังหนุ่มอยู่เลย พระบิดานะแก่แล้ว
น่าจะตายได้แล้วครับ

นอกจากนี้บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ซึ่งมีนางแก้วหน้าม้าเป็นตัวละครเอก
ของเรื่องที่มีบุคลิกภาพและบทบาทโดดเด่นมาก กล่าวคือสามารถแปลงกายได้ถึงสามร่าง คือ มณี
รัตนา แก้วหน้าม้า และมานพน้อย บทบาทแก้วหน้าม้าเป็นบทบาทที่สามารถสร้างความบันเทิงให้กับ
ครอบครัวของพระปิ่นทองและสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่าง

- แก้วหน้าม้า : อี...
- ท้าวมงคลราช : ใครจะแรดเท่าแก่ไม่มีเลยนะ
- แก้วหน้าม้า : “แล้วอุ้มหน่ออ่อนลอยนวลมาหาหน่อนาค
เข้าวังมารีบย่างถึงปราสาทศรี
พริ้งพร้อมกษัตราพระสามี
อยู่ในที่ปราศมาศปราสาทรัตน
ทิ้งโอรสยศยงไว้ตรงหน้า
แล้ววันทาสององค์ตรงกลางตัก”
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย ! องค์พระบิดาขา สวัสดิ์เจ้าคะ อ้าว ! ทำไมละเพคะพระบิดา-
ดอ-ดา
- ท้าวมงคลราช : เอ้า ! ปากเสียแต่เข้าเลยนะมึงนะ
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย ! ทำไมละเพคะ
- ท้าวมงคลราช : มึงเรียกกูอย่างไรล่ะ
- แก้วหน้าม้า : ก็พระบิดา-ดอ-ดา ค่ะ
- ท้าวมงคลราช : เรียกกูอย่างนี้ได้ไง กูโตแล้วนะ
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย ! ตาย นี่โตแล้วหรือเนี่ย
- ท้าวมงคลราช : ไช้
- แก้วหน้าม้า : อ้อ ! แสดงว่าไม่ชอบดอเด็กสิท่า ชอบดอผู้ใหญ่ก็แล้วกัน
- นันทา : อ้อ ! จริงลูก

- ท้าวมงคลราช : จริงลูก อีนี่ปากยื่นปากยาว แก่แล้วไม่เจียมตัว เดียวเออะ
- แก้วหน้าม้า : ถวายบังคมเพคะพระมารดา
- นันทา : ไหว้พระเออะลูก
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย! ตาย ใครหือ ใครหว่า อู๊ยตาย นึกว่าใครที่แท้ก็ัวอี้แก้ว
นี่เอง
- พระปิ่นทอง : หยุคนะ อี้แก้ว กูเป็นัวมึงตั้งแต่เมื่อไรว่หา
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย! ก็เป็นวันนั้นแหละคะ
- พระปิ่นทอง : วันไหน มึงพูดให้ตี ๆ นะ
- แก้วหน้าม้า : อี้วันนั้นแหละคะ อี้วันฝนตกพรำ ๆ ไรคะ
- พระปิ่นทอง : อะไร ๆ มึงจะบ้าหรืออย่างไ้อี้แก้ว กูยังไม่เคยเป็นัวมึงเลยนะ พระบิดา
ผมไม่เคยไปหาอี้แก้วมันเลยนะครึบ ผมแค่เคยไปหาแม่ณัรรัตนาคนเดียว
พระบิดาจริง ๆ นะครึบ
- แก้วหน้าม้า : อู๊ย! ตายแล้ว นี่จะบอกให้ะคะพระบิดาชา อู๊ย! อี้วันนั้นะคะ
อี้วันฝนตกพรำ ๆ คะ พระปิ่นทองสิคะไปหาอี้แก้วที่กระท่อมคะ
อู๊ย! สั้นเลยนะคะ อู๊ย! หนาว หนาว พี่หนาวจังเลย แก้วจำที่
หนาวจังเลย
- พระปิ่นทอง : หยุคนะอี้แก้ว ใครไปหา มึง อี้โกหก
- แก้วหน้าม้า : คินนั้นนะ เสด็จพี่เรียกแก้ว ๆ พี่หนาวเหลือเกินน้อง พี่เนี่ยนะ
อยากจะสูมไฟน้อง พี่มีแต่อันไม้ขีดน้อง พี่ไม่มีข้างไม้ขีด พออัน
ไม้ขีดกับข้างไม้ขีดมาเจอกันอี้แก้วท่อง...ปู้...

จากบทละครข้างต้น กล่าวถึงบทบาทของนางแก้วหน้าม้าที่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชม เพราะนอกจากหน้าตาที่อัปลักษณ์และท่าทางของนางที่เป็นท่าม้าดีดกะโหลกแล้วยังมีบทสนทนาเรื่องเพศแบบสองแง่สองง่าม สร้างความขบขันให้กับผู้ชม

2.2 ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น

การแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง โดยการนำการแสดงรูปแบบอื่นมาแทรกไว้ โดยเฉพาะเพลงลูกทุ่งจะพบมากที่สุด นอกจากเพลงลูกทุ่งแล้ว คณะละครอาจแทรกการแสดงด้วยการร้องลิเก กลอนแหล่ หรือเพลงร้องเล่น เข้าไปในเนื้อเรื่องละครชาตรี และทำให้ผู้ชมละครสนุกสนานยิ่งขึ้น

2.2.1 เพลงลูกทุ่ง

เพลงลูกทุ่งเป็นเพลงที่พัฒนามาจากเพลงพื้นบ้านของไทย สมยศ สິงห์คำ (2534 : 30) ได้ให้ความหมายของเพลงลูกทุ่งไว้ว่า เพลงลูกทุ่ง หมายถึง “เพลงที่สะท้อนวิถีชีวิต สภาพสังคม อุดมคติ และวัฒนธรรมไทย โดยมีท่วงทำนอง คำร้อง สำเนียง และลีลาการร้องการบรรเลงที่เป็นแบบแผนมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งให้บรรยากาศของความเป็นลูกทุ่ง”

จากการศึกษาการแสดงละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่า เพลงลูกทุ่งเป็นการแสดงรูปแบบหนึ่งที่ผู้แสดงละครชาตรีนำมาแทรกไว้ในการแสดง โดยผู้แสดงจะร้องเพลงลูกทุ่งแทนบทละครบางบท เช่น บทเกี่ยวพาราสี บทโศก หรือตัดพ้อต่อว่า ซึ่งสามารถสร้างความบันเทิงให้กับคนดูได้เป็นอย่างดี เพราะเพลงลูกทุ่งมีเนื้อหาและท่วงทำนองเรียบง่าย ฟังแล้วเข้าใจง่าย

บทละครเรื่องกายวรรณ พระจันทร์เพชร พระกายวรรณไปหาน้ำให้นางดาราดู โดยให้นางดารานั่งรออยู่ใต้ต้นไม้ เมื่อพระกายวรรณกลับมาไม่พบนางดาราดูจึงโศกเศร้าเสียใจ พระกายวรรณใช้เพลงลูกทุ่งบทตัดพ้อต่อว่านางดาราดู ดังความว่า

พระกายวรรณ : เราไปหาน้ำให้น้องพวงนพมาศ ได้นำมาแล้ว เราบอกให้น้องพวงนพมาศ รออยู่ตรงนี้ เอน้ำไปให้เธอก่อนจะดีกว่า พวงนพมาศ พิกกลับมาแล้ว น้อง หา ! โธ่ พวงนพมาศ น้องหายไปไหนเนี่ย

“ไม่ผิดหรอกเธอที่เจอคนดีกว่าฉัน
เมื่อใจเราไม่ตรงกันตัวฉันก็จะทำใจ
ไม่แค้นเคืองโกรธไม่โทษไม่โกรธเคืองใคร
เรื่องของหัวใจแล้วใครจะไปฝืน
ไม่โกรธอะไรถ้าใจไปอยู่กับเขา
ชื่อตรงคงปวดใจเราปวดร้าวก็จำกล้ำกลืน
เลิกแล้วกันไปจะไม่คืนรนชัดขึ้น
ถ้าเธอเป็นอื่นจะไม่โทษเธอที่รัก
ถ้ามันจะผิดก็ผิดเพราะฉันรักเธอ
หลงฝันหลงเพื่อรักเธอรักจริงยิ่งนัก
ฉันต้องเสียใจต้องกลายเป็นคนอกหัก
ฉันผิดเองที่รักผิดมากเพราะฉันรักเธอ
ไม่ผิดหรอกเธอที่เจอคนดีกว่าฉัน
ซ้ำเรื้อมันเกิดเหมือนกันตัวฉันนั่นก็จะทน

ไม่ถึงกับตายเสียตายที่ฉันรักเธอ

ไม่นำมาเจอไม่โทษเธอฉันมันผิดเอง

- พระกายวรรณ : พวงนพมาศ ทำไม่ถึงได้ใจร้ายใจดำ แค่นี้ไปหาน้ำแป็บเดียว ทำไม่ถึงต้องทิ้งพี่ไปด้วย พวงนพมาศไม่รักพี่แล้วหรือ ทำไม่ถึงต้องทิ้งพี่ไปอย่างนี้ ไร่! น้องพวงนพมาศ เสียแรงรักเสียแรงทนถนอม หรือใครจะพาเจ้าหนีไป แล้วพี่จะทำยังไงดี ชีวิตของพี่คงอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีน้องพวงนพมาศ
- พระกายวรรณ “ตัดสินใจตามเมียรักตามเมียรักด้วยทันใด
แสนเป็นห่วงเจ้าทราชม้วยเป็นหนักหนา”

จากบทละครข้างต้น พระกายวรรณไปหาน้ำให้นางดาราร เมื่อกลับมานางดารารหายไปแล้ว พระกายวรรณต้องพลัดพรากจากนางดารารรู้สึกเศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก จึงร้องเพลง **ฉันมันผิดเอง** ของ **ตำรง วงศ์ทอง** ซึ่งมีเนื้อหาในการทำงานอดตัดพ้อต่อว่านางดารารแทนบทโศกในบทละคร

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร พระจันทร์เพชรพบนางผีตะเคียนซึ่งแปลงร่างเป็นนางดาราร นางผีตะเคียนบอกพระจันทร์เพชรว่าตนเป็นนางฟ้าหมดบุญลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ชื่อว่า เทพกนิรี พระจันทร์เพชรเกิดความรักใคร่นางผีตะเคียนในร่างของนางเทพกนิรีจึงร้องเพลง ลูกทุ่งแทนบทเกี่ยวพาราสีด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

- พระจันทร์เพชร : ตายจริง ใจถึงเหลือเกินทีเดียว นี่ชวนผู้ชายเล่นผัวเมียเลยหรือเนีย
- ผีตะเคียน : ไม่เป็นไรหรอกคะคุณพี่ขา สมัยเนีย ผู้ชายนะมันหายากคะ ผู้หญิงนะจะมีเยอะกว่าผู้ชายแล้วนะคะเนีย
- พระจันทร์เพชร : จริงจ๊ะจริง ในเมื่อเทพกนิรีนี้ต้องการแบบนี้ พี่เองก็ต้องการแบบนี้เหมือนกันจ๊ะเทพกนิรี จ้ะเราสองคนก็ไปอยู่ด้วยกัน พี่จะพาน้องไปอยู่ในเมือง
- ผีตะเคียน : อู๊ย! จริงหรือเปล่าเพคะ
- พระจันทร์เพชร : จริงจ๊ะ
- ผีตะเคียน : อู๊ยตายแล้ว จะได้เข้าไปอยู่ในเมือง (ดีเลย จะได้จับผู้จับคนกินให้หมดเสียเลยคะ)
- พระจันทร์เพชร : ไปอยู่กับพี่แล้วกันนะจ๊ะ

- ผีตะเคียน : อยู่ค่ะอยู่ ตกลง โอเคเลยคะ
- พระจันทร์เพชร “จะทำไมยังดีหนอให้เธอบอกรักฉันมา
จะทำไมยังดีหนอให้เธอรู้ว่าฉันชอบ
จะทำไมยังให้รู้ความในโดยไม่ต้องบอก
ว่ารักว่าชอบเธอมากเลยไม่รู้จะทำไมยัง
จะทำไมยังกันดีให้มีแต่ฉันและเธอ
จะทำไมยังดีเนื้อจะให้เธอรู้ว่าฉันชอบ
จะทำไมยังดีหนามองตาแล้วทราบความใน
จะทำไมยังยังให้เธอเข้าใจเสียที”
- ผีตะเคียน “จ้องตาก็แล้วยิ้มให้ก็แล้ว
ไม่เห็นมีวีแววรักเปิดเผย
หน้าตาก็แข็ง หุ่นทรงก็แข็ง
ไม่เห็นมีตื่นเต้นเห็นแต่ทำเฉย
ทำดีลูกเชื่อยีนเหม่อตามเคย
พุดโธ่! เอ๊ย น่ารำคาญ”
- พระจันทร์เพชร “จะทำไมยังดีเนื้อให้เธอมาเซ็นสัญญา
จะทำไมยังดีหนอจะให้เธอร่วมชายคาบ้าน
จนนาที่สุดท้ายยอมอายยอมถูกประจาน
ตะโกนกร้องผ่านให้ก้อนบ้านอยากแต่งงานกับเธอ”
- พระจันทร์เพชร : เทพกินรี เราสองคนแต่งงานกันเลยนะจ๊ะ
- ผีตะเคียน : อู๊ย! จริงหรือเปล่าคะคุณพี่ขา
- พระจันทร์เพชร : จริงสิจ๊ะ รับรองว่าไปอยู่กับพี่สายน้อง พี่จะไม่ให้ลำบากเลย
- ผีตะเคียน : ค่ะ ๆ น้องเทพกินรีนะเชื่ออยู่แล้วคะ เทพกินรีนะไม่เคยรักใคร่มาก่อน
เท่าที่คุณพี่เลยนะคะ

จากบทละครข้างต้น พระจันทร์เพชรเกิดความรักใคร่นางผีตะเคียนซึ่งแปลงร่างเป็นเทพกินรี จึงร้องเพลงอยากแต่งงานกับเธอ ของ **จันทร์จวง ดวงจันทร์** ซึ่งแสดงความรู้สึกสนุกสนานและมีเนื้อหาแสดงการเกี่ยวพาราสีแทนบทร้องในละคร

บทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรรต นางยักษ์กายสิทธิ์ยกกองทัพมาตีเมืองของพระสุวรรณคันทรรต เพราะพระสุวรรณคันทรรตไม่ยอมแต่งงานกับตน เมื่อนางยักษ์กายสิทธิ์มาพบพระสุวรรณคันทรรตจึงร้องเพลงลูกทุ่งแทนบทเกี่ยวพาราสีพระสุวรรณคันทรรต ดังความว่า

- กายสิทธิ์ : อู๋ตาย นี่ว่าฉันเหอว่าฉันหน้าด้าน มันผิตด้วยเหอที่ฉันมาสู่ขอผู้ชาย
ทำไมคะ คนเราจะมีผิวเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่เห็นจะเสียหายตรงไหน
เลย ในเมื่อฉันอยากจะมีผิวนะ
- พระสุพรรณ : นี่ หยุด
- กายสิทธิ์ : หยุดได้ยังไง
- พระสุพรรณ : ฉันไม่ต้องการเธอ ยกกองทัพกลับไปซะ ฉันไม่อยากจะรังแกผู้หญิงหรอก
- กายสิทธิ์ : “อ้ออ้อหล่อจ้ง
อ้ออ้อหล่อจ้ง
ลูกใครนะนี่เป็นบ้า
นี่แค้นองสบตา
ห่างกันตั้งสี่วา
อ้ออ้อใจหายว๊าบ
อ้ออ้อหล่อจ้ง
อ้ออ้อหล่อจ้ง
นำยีนคลั่งแชนชนาบ
ดูท่าทางสุภาพ
โสดไซ้ใหม่อยากทราบ
งานเสียดีไหมเรา
วงแขนกล้ำเป็นมัด ๆ
อู๋น่าจะกัดแขนเล่นเบา ๆ
น่ากระซิกเบียดกายกระแซะ
แล้ววางมือเหมะไว้บนหัวเข้า
อยากกระซิบเบา ๆ
ว่าตอนนี้เหงาใจจ้งเลย”
- กายสิทธิ์ : ว้าย ถีบก็ไม่เจ็บ
- พระสุพรรณ : อีมะขามข้อเดียว ถีบเท่าไรก็ไม่เจ็บมึงเนี่ย
- ทหาร : พ่อระวังมันอีเนี่ย
- พระสุพรรณ : ทำไมล่ะ
- ทหาร : บ้าแต่ดีใหญ่แล้วครับ
- พระสุพรรณ : ก็ใช่นะสิ ดูซิเนี่ยหน้าด้านจริง ๆ ตั้งแต่เกิดมาก็ไม่เคยเห็น

กายสิทธิ์ “ตั้งแต่เป็นสาวเต็มกาย
หาผู้ชายถูกใจไม่มี
เมื่อคืนฝันดีน่าตบ
ฝันฝันว่าพบผู้ชายยอดดี
พาไปเที่ยวดูหนัง
พาไปนั่งจู้จี้
แล้วพาไปเที่ยวชมสวน
เด็ดดอกลำดวนส่งให้ด้วยสิ
เสียบหูให้ตั้งหลายหน
เสียบหล่นเสียบหล่นตั้งห้าหกที”

กายสิทธิ์ : ว้าย! ถีบก็ไม่เจ็บ ไม่ได้ผิว ยังไงฉันก็ไม่กลับ

พระสุวรรณ : ไป กลับไปอีหน้าด้าน

จากบทละครข้างต้น นางยักษ์กายสิทธิ์ยกกองทัพมาพบพระสุวรรณคันธรส เพราะต้องการแต่งงานกับพระสุวรรณคันธรส จึงร้องเพลงอื้ออือหล่อจ้ง และ เพลงผู้ชายในฝัน ของ พุ่มพวง ดวงจันทร์ ซึ่งมีเนื้อหาแสดงการเกี่ยวพาราตีแทนบทร้องละคร นอกจากนี้เพลงลูกทุ่ง ทั้งสองเพลงยังมีเนื้อหาสนุกสนาน ตัวละครที่แสดงเป็นทหารที่ยกกองทัพมาก็เต็มไปด้วยเครื่องสร้าง ความสนุกสนานครึกครื้นให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนึ่งนางผีเสื้อสมุทร ตาเงือก ยายเงือก และนางเงือกพาพระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อสมุทร พระอภัยมณีเกิดความรักนางเงือกและ ใช้เพลงลูกทุ่งแทนบทเกี่ยวพาราตีนางเงือก ดังความว่า

สินสมุทร : พ่อจ๋า สวยมั๊ย ๆ

พระอภัยมณี : พ่อรู้อย่างเนี่ยนะมาตายกลางทะเลตั้งนานแล้ว

สินสมุทร : จริง ๆ เหม่อพ่อ ตอนนี้ไม่มีแม่แล้วหาใหม่เลย

พระอภัยมณี : ก็นั่นนะสิ ชีวิตพ่อน่าสงสาร กำพ้อเมียด้วย

สินสมุทร : แล้วหนูก็ไม่มีแม่

พระอภัยมณี : ใช้สินสมุทรที่ไม่มีแม่

ยายเงือก : ยิ้มไว้ลูก อีหนูยิ้ม ๆ ๆ

ตาเงือก : ยิ้มทำไมละยาย

- ยายเงือก : อ้าว ! เราคนสวยเราก็ต้องยิ้มสิคะ
- ตาเงือก : ยิ้มไม่ได้ พ่อพระอภัยเขาเป็นหม้าย
- ยายเงือก : อ้าว ! เป็นหม้ายก็ดีเลย อีหนูยิ้มไว้ก่อน
- พระอภัยมณี : ครับผมน่าสงสารมั๊ยแม่
- ยายเงือก : ไม่เป็นไรแม่ยกให้ แต่ต้องเอาแม่ไปด้วยนะ
- พระอภัยมณี : ได้สิ สิ้นสมุทรไม่มีแม่เลยแม่เงือก
- พระอภัยมณี “เรียกพี่ได้ไหม
แล้วพี่จะให้กินขนมหมื่นห้า
ถ้าเรียกอาลดมาห้าพัน
เรียกลูกเล็กกันไม่ได้สักพันแน่นอน
ผมที่ขาวเหมือนดั่งดอกอ้อโดนต่อมันต่อย
ขอบตาที่ย้อยไม่ค่อยพักผ่อน
เรียวแรงยังดีไม่มียอหย่อนแน่นอนขวัญตา
กินกล้วยน้ำว้าหกหวีทุกวัน
เกิดนานไปนิด
หัวใจยังหนุ่มกระชวยกระชุ่มจรรจ
อยู่ได้เพียงแค่วันสามหมื่นวัน
ท่านยมบาลจะให้ไปไหนก็ไป
อยากขอร้องไห้ร้องเรียกพี่ฝันใจเอาหน่อย
ความหนุ่มเหลือน้อยของกำลังใจ
หากเรียกลูกเรียกอาที่ไรหัวใจแทบวาย
มันหมดความหมายของชายชาติตรี”
- ยายเงือก : ความรักไม่เลือกจะเงือกหรือคนก็รักกันได้ทั้งนั้น
- พระอภัยมณี “ผมที่ขาวเหมือนดั่งดอกอ้อโดนต่อมันต่อย
ขอบตาที่ย้อยไม่ค่อยพักผ่อน
เรียวแรงยังดีไม่มียอหย่อนแน่นอนขวัญตา
กินกล้วยน้ำว้าหกหวีทุกวัน
เกิดนานไปนิด
หัวใจยังหนุ่มกระชวยกระชุ่มจรรจ
อยู่ได้เพียงแค่วันสามหมื่นวัน
ท่านยมบาลจะให้ไปไหนก็ไป
อยากขอร้องไห้ร้องเรียกพี่ฝันใจเอาหน่อย
ความหนุ่มเหลือน้อยของกำลังใจ

หากเรียกกลองเรียกอาทไธหัวใจแหบวาย มันหมดความหมายของชายชาติตรี”

- พระอภัยมณี : คนสวयจีระ
นางเงือก : เพคะพระเชษฐา
พระอภัยมณี : รู้ว่าแม่เงือกสวยอยู่กลางทะเลอย่างเนี่ย พระอภัยไม่กลับเมืองรัตนา ยอมตายกลางทะเลดีกว่านะเนี่ย
นางเงือก : เหยอเพคะ พระอภัยช่างปากหวานเหลือเกินเพคะ

จากบทละครข้างต้นพระอภัยมณีร้อง **เพลงเรียกพี่ได้ใหม่** ของ **เสรี**

รุ่งสว่าง แทนบทเกี่ยวพาราสิ เพลงลูกทุ่งสามารถสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชม เพราะมีเนื้อหาเรียบง่าย และผู้แสดงมักคัดเลือกเพลงที่เป็นที่นิยมมาร้อง

2.2.2 ลิเก

ลิเกเป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่ยอดนิยมในภาคกลาง เด่นดวง พุ่มศิริ (2542 : 582-583) กล่าวเกี่ยวกับลิเกว่า “ลิเกเป็นศิลปะของชาวบ้านที่ถ่ายทอดแบบแผนมาจากละครว่า แต่ไม่ได้ยึดแบบแผนเคร่งครัด กลอนที่ลิเกใช้ร้องมักเป็นกลอนหกซึ่งเหมาะกับเพลงของชาวลิเกที่มักจะใช้เพลงไทยอัตรา 2 ชั้น อย่างง่าย ๆ การดำเนินเรื่องของลิเกจะช้าในตอนต้นเพราะต้องปูพื้นเรื่องในแต่ละคร จากนั้นเนื้อเรื่องจะเริ่มเข้มข้นขึ้นทันอกทันใจผู้ชม” จากการศึกษาละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ พบว่า ผู้แสดงละครชาตรีจะนำบทลิเกซึ่งเป็นบทกลอนหกมาร้องแทรกในการแสดงละครชาตรี ทำให้การแสดงรวดเร็วและสนุกสนานทันใจผู้ชมยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนึ่งนางผีเสื้อสมุทร พระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อสมุทรมาจากถ้ำ นางผีเสื้อสมุทรตามมาจนทันและขอร้องให้สามีและบุตรของตนกลับไปอยู่กับตนดังเดิม ตัวละครแทรกการร้องลิเกในการแสดง ดังความว่า

- นางผีเสื้อสมุทร : หม่อม หม่อมเพคะ หม่อมพระอภัย
พระอภัยมณี : ผีเสื้อตามมาทำไมจะเนี่ย
นางผีเสื้อสมุทร : หม่อมจำ ผีเสื้อมาตามผัวกับลูกกลับเพคะ
พระอภัยมณี : พี่ไม่กลับ พี่ขอร้องจะน้องผีเสื้อกลับไปซะ

- นางผีเสื้อสมุทร : ไม่เพคะหม่อมจ๋า ถ้าผีเสื้อไม่มีตัวกับลูก ผีเสื้อก็จะไม่ยอมไปไหน
เด็ดขาดเพคะ
- พระอภัยมณี “โอ้แม่ผีเสื้อเจ้าเอ๋ย
แม่ทราชมเชยเนื้อเย็น
เพราะพี่มีความจำเป็น
ไม่ได้พูดเล่นหลอกหลอน
ว่าโอ้เอ๋ยแม่ผีเสื้อ
ว่าโปรดจงเชื่อวาจา
ขอกลับเมืองรัตนา
ว่าสักเวลาหนึ่งก่อน
ให้ความร้อนมันพ้นอก
ให้ความร้อนมันพ้นอก
จะกลับมากกเมียนอน”
- นางผีเสื้อสมุทร : หม่อมจ๋า พาลูกกลับไปอยู่กับเมียเถอะเพคะ
- พระอภัยมณี : พี่กลับไม่ได้หรือผีเสื้อพี่กลัวเธอ เธอจะต้องกินพี่แน่ผีเสื้อ
- นางผีเสื้อสมุทร “โอ้ทูนหัวหัวแก้ว
ไม่รักเมียแล้วหรือไร
ไม่รำไม่ลาจะมาจะไป
ดูช่างกระไรใจร้อน
มาหลอกให้เมียถือศีล
มิให้เมียกินอาหาร
แล้วพาลูกหนีผ่าน
มาพากันหลบซ่อน
เมียหลงชื่อสุจริต
มิได้คิดใจคด
รักพระอภัยเสียจนหมด
ไม่ทรยศยกย่อน
มาปล่อยให้เมียนอนหนาว
มาปล่อยให้เมียนอนหนาว
หรือพ่อนกเขาลืมคอน”
- สินสมุทร “โอ้แม่ผีเสื้อแสนชื่อ
แม่เอยอย่าตีอติงตัน
เพราะพ่อมีเรื่องสำคัญ

จึงต้องจากกันไปก่อน
 จะกลับไปเมืองรัตนา
 เพราะพระบิดาขอร้อง
 แม่จงสวدمนต์บ้นท่ง

.....
 จงดับโทสะโมหะ
 อย่าให้พละพันผูก
 แล้วแม่จะเดินทางถูก
 จะไม่มีทุกข์สะท้อน
 จงเอาพระธรรมเข้านำจิต
 ให้แม่อยู่นิจนิวรรณ์”

จากตัวอย่างข้างต้น นางผีเสื้อสมุทรติดตามพระอภัยมณีและสินสมุทรมาจนพบ ผู้แสดงทั้งสามคนร้องบทลิเกแทนบทละคร บทร้องของพระอภัยมณีมีเนื้อหาทำนองขอร้องให้นางผีเสื้อสมุทรกลับไปถ้า บทร้องของนางผีเสื้อสมุทรเป็นบทอ่อนวอนพระอภัยมณี ส่วนบทร้องของสินสมุทรเป็นบทร้องที่มีเนื้อหาบอกให้นางผีเสื้อสมุทรหักห้ามใจ หยุดความทุกข์โศก การร้องลิเกทำให้ดำเนินเรื่องได้รวดเร็วทันใจผู้ชม

2.2.3 การแหล่

การแหล่ เป็นการขับลำนำอย่างหนึ่ง วิชา ปุณฺณโกณฑ (2542 : 505-506) กล่าวเกี่ยวกับการแหล่ไว้ว่า

การแหล่นั้นเป็นการขับลำนำอย่างเดียว ที่ยอมให้พระภิกษุขับลำโดยไม่ถือว่าผิดศีลความจริงแล้ว การแหล่ก็เป็นกรอ่านหนังสือทำนองเสนาะที่ขึ้นเสียงลงเสียงมาก จึงดูเหมือนกับการร้องเพลง การที่ยินยอมให้พระภิกษุเทศน์แหล่ได้ เพราะเนื้อหานั้นเกี่ยวเนื่องด้วยชาดก แต่ภายหลังพระภิกษุนักเทศน์ที่มีฝีปากมักจะด้นกลอนสดเนื้อเรื่องจึงนอกชาดกบ้าง กลอนแหล่ที่มักนิยมนำมาแหล่ คือ กลอนแหล่ที่ใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นกลอนแหล่จากเรื่องพระเวสสันดร นอกจากนี้ยังมีกลอนแหล่อื่น ๆ เช่น กลอนแหล่บายศรี กลอนแหล่นิทานและชาดก กลอนแหล่ขวัญนาคร กลอนแหล่ให้พร เป็นต้น

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนสามหน้า ในระหว่างการแสดงเจ้าภาพได้นำเงินมาให้รางวัลนักแสดง ผู้แสดงจึงแหล่อยพรเจ้าภาพให้เจ้าภาพหายจากความเจ็บไข้ได้ป่วยเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่เจ้าภาพ ดังความว่า

- ผีโขมด : ภูเห็นแล้ว ภูเห็นแม่ภูควักกระเป๋ามาตั้งนานแล้ว ภูรอมานานแล้วนะเนีย
- พระปิ่นแก้ว : ขอให้คุณแม่มีความสุข สุขภาพแข็งแรงนะคะคุณแม่ชา เอ๊ย ! พวกมึงนะไม่มีวาสนา
- พรายกระสินธ์ : ทำไม
- พระปิ่นแก้ว : แม่เขาตาถึง เขาชมว่าภูสวย เห็นมัยพวกมึงนะชี้เหว่
- พรายกระสินธ์ : บ้า ภูว่าภูสวยที่สุดในประเทศไทยแล้วนะเนีย ในประเทศไทยเนียความสวยสู้ภูไม่ได้สักคนหนึ่ง
- ผีโขมด : เนียเพราะความสวยมึงนะสิ แม่ร้องไห้เลย
- พระปิ่นแก้ว : โถ ! แม่จ๋า ไม่ต้องเสียใจนะแม่ คนเราเกิดมาก็ต้องสู้สิคะ หนูก็เหมือนกันคะคุณแม่ชาไม่ค่อยจะแข็งแรงนะคะ ไม่ค่อยสบาย แต่เราก็ต้องสู้คะแม่ชาเรามีกำลังใจดีคะ เราต้องสู้ เดี่ยวให้พรคุณแม่หน่อยนะคะ คุณแม่ชาฟังให้ดีนะคะ
- “จะขอเว้าวอนให้พรเป็นแหล่**
ให้กับพ่อแม่พี่น้องทั้งหลาย
ที่มาวันนี้ทั้งหญิงและชาย
เห็นแล้วชื่นใจละครจริง ๆ
ให้ท่านรำรอยหายป่วยหายโรค
ทั้งความเศร้าโศกให้หายไปสิ้น
ให้สุขสมบูรณ์ทั้งอาหารการกิน
ไม่มีมลทิน ให้ชบให้เซา
ให้ท่านสวยสดอนาคตดีแท้
 .....
- ให้มาเป็นมิตรกับเรา**
ศัตรูใหม่เก่าก็ขอให้เขาเกรงกลัว
ให้ท่านรำรอยถูกหวยรางวัล
 .....
- ให้มีแต่สุขเป็นเศรษฐินี**
พร้อมให้แม่สุขี่เซียวนะแม่คุณ

ให้หายเจ็บหายป่วยหายทุกข์หายโศก
โรคร้ายทุกโรคให้หายไปสิ้น
ขอให้โชคดีเกิดทั้งหญิงและชาย”

พระปิ่นแก้ว : คุณแม่ขา ขอให้คุณแม่ร่ำรวย ถูกหวยรางวัลที่หนึ่ง โรคร้ายไข้เจ็บให้
หายวันหายคืนนะแม่นะ กำลังใจนะแม่ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดนะคะ

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แสดงได้รับเงินรางวัลจากเจ้าภาพ ผู้แสดงเหล่านี้ให้
พรเจ้าภาพ แทรกเนื้อเรื่องที่แสดง ทำให้เจ้าภาพและผู้ชมมีความสุขที่ได้รับพรและเพลิดเพลินไป
กับทำนองเพลงที่ไพเราะ

2.2.4 เพลงร้องเล่น

เพลงร้องเล่น เป็นเพลงเด็กชนิดหนึ่ง สุกัญญา ภัทรราชย์ (2542 : 237-238)
กล่าวเกี่ยวกับเพลงร้องเล่นไว้ว่า

เพลงร้องเล่น คือ เพลงที่เด็กใช้ร้องเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน อาจเป็น
เพลงร้องธรรมดาหรือเพลงล้อเลียน เพลงร้องเล่นเป็นเพลงสั้น ๆ เล่นคำคล้องจองและเล่น
เสียงสูงต่ำ เนื้อหาของเพลงนำมาจากสิ่งรอบ ๆ ตัวเด็ก เรื่องธรรมชาติ ครอบครัวยุ เพื่อนฝูง
บางวรรคก็มีความหมาย บางวรรคก็ไม่มี ความหมาย เพราะมุ่งกระทุ้งเสียงให้สนุกสนานเท่านั้น
เพลงร้องเล่นบางเพลงนอกจากร้องเพื่อความสนุกแล้ว ยังช่วยสอนให้เด็กรู้จักคำคล้องจองได้
อีกด้วย และบางทีก็มีท่าทางง่าย ๆ ประกอบ

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ พราหมณ์ได้นำพราหมณ์ทิพ
เกษรมาถวายพระลักษณะวงศ์เพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ พระลักษณะวงศ์และพราหมณ์ได้บทสนทนา
กันด้วยเพลงร้องเล่น ซึ่งที่นิยมร้องกันในอำเภอวิเศษชัยชาญ ดังความว่า

ทหาร : พ่อพราหมณ์รับ เข้าเฝ้าได้เลยครับ

พระลักษณะวงศ์ : มาแล้วหรือไอ้พราหมณ์ หนอย ! เหม่ ๆ ไอ้พราหมณ์ เข้า ! แล้ว
มึงออกไปทำไมเนี่ย กูให้เข้าเฝ้าแล้วเลยออกไปทำไม ทหารไปตาม
มันเข้ามาสิ

ทหาร : ครับ

- พระลักษณวงศ์ : เข้ามาแล้วหรือ ไฉ้พรานภูซัน เป็นอะไร เข้ามาแล้วเดินออกไปทำไม เป็นอะไร
- พรานภูซัน : ปวดหัวมั้ง
- พระลักษณวงศ์ : อะไรปวดหัวมั้ง ก็แสดงว่าไม่ได้ปวดหัวนะสิ
- พรานภูซัน : ปวดท้องครับ
- พระลักษณวงศ์ : ปวดท้องเป็นอะไร ท้องเสียหรือไง
- พรานภูซัน : อ้อ ! กินข้าวดิบมั้ง
- พระลักษณวงศ์ : อ้าว ! เป็นยังไงถึงดิบล่ะ
- พรานภูซัน : ไฟมันดับ
- พระลักษณวงศ์ : อ้าว ! เป็นยังไงไฟดับ
- พรานภูซัน : ฟืนมันเปียก
- พระลักษณวงศ์ : แล้วเป็นยังไงฟืนถึงเปียก
- พรานภูซัน : ฝนมันตก
- พระลักษณวงศ์ : แล้วยังไงฝนถึงตก
- พรานภูซัน : กบมันร้องพระเจ้าค่ะ
- พระลักษณวงศ์ : แล้วทำไมกบถึงร้อง
- พรานภูซัน : ท้องมันปวด
- พระลักษณวงศ์ : แล้วยังไงท้องปวด
- พรานภูซัน : กินข้าวดิบ
- พระลักษณวงศ์ : ไฉ้พราน ! เ็ง็งตอบวนอยู่อย่างเนี้ย แล้วฉันจะรู้ใหม่เนี้ย ไฉ้พรานภูซัน
- พรานภูซัน : ไม่สบายพระเจ้าค่ะ ตอนเนี้ยเพ็ง็งจะค่อยยังชั่ว

2.3 ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ

ในการชมละครชาตรี นอกจากเนื้อเรื่องที่แสดงแล้วบางครั้งผู้ชมดูอาจได้รับความสนุกสนานจากการกล่าวถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่หรือเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอำเภอวิเศษชัยชาญ ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรรส นางยักษ์กายสิทธิ์ปรึกษาข้าหลวงเรื่องการหา คู่ครอง นางข้าหลวงให้คำปรึกษาว่ามีผู้ชายหลายคนในอำเภอวิเศษชัยชาญ แต่ทุกคนก็ไม่เหมาะสมกับนางยักษ์กายสิทธิ์ ดังความว่า

- กายสิทธิ์ : นี่ ! กูอยากจะทำมึงนะไปเที่ยวบ่อย ๆ มึงไปเจอผู้ชายที่เหม็นมั่งที่รูปร่างหน้าตานั้นหล่อ ๆ เหมาะสมกับกูนะเจอบ้างไหม
- ข้าหลวง : หม่อมแม่ข้า ดิฉันเจออยู่คนหนึ่งค่ะ
- กายสิทธิ์ : อยู่ที่ไหน
- ข้าหลวง : อยู่ที่วิเศษฯ ค่ะ ผิวขาว เป็นคนขยันค่ะ ตื่นแต่เช้าเลยคะ หม่อมแม่ข้า
- กายสิทธิ์ : อู๊ย ! แม่ทำไมไม่เจอ แม่ก็ไปทุกวัน ๆ ที่วิเศษฯ เนี่ย ไม่เคยเห็นเลย
- ข้าหลวง : อู๊ย ! หม่อมแม่ตื่นไม่ทันเจ้าค่ะ มันตื่นก่อนคุณแม่ไงคะ
- กายสิทธิ์ : เออ ! แม่เป็นคนตื่นสาย สงสัยตื่นไม่ทันผู้ชายคนนี้
- ข้าหลวง : ผู้ชายคนนี้นะคะ อู๊ย ! ผิวขาว เป็นคนสุนทรีย์ค่ะ ชอบเสียดเพลงเป็นชีวิตจิตใจตื่นแต่เช้ามีดเลยคะ
- กายสิทธิ์ : อู๊ย ! เหมือนแม่เลย แม่ก็ชอบฟังเสียดเพลงแล้ว ๆ เหมือนแม่เลย นี่สงสัยจะเป็นคู่ครองกันแน่เลย
- ข้าหลวง : ใช่ค่ะใช่ สงสัยจะเป็นคู่กับคุณแม่เปียบเลยคะ เขาตื่นแต่เช้าเลยคะ มาช่วยพระบิณฑบาตนะคะ อู๊ย ! พอกลับมาเปิดวิทยุมีวิทยุไว้ฟังนะคะ
- กายสิทธิ์ : แล้วทำไมต้องช่วยพระบิณฑบาตด้วยล่ะวะ
- ข้าหลวง : อ้าว ! ก็อยู่วัดไงล่ะคะ ก็เด็กวัดไงล่ะคะคุณแม่
- กายสิทธิ์ : ว้าย ! อีเวร ! ฮ่า ๆ ๆ ๆ อีเวร ! กูไม่ชอบหรอกเด็กวัดนะ
- ข้าหลวง : อ้าว ! แม่ไม่ชอบเหรอ คุณแม่ไม่ต้องทำมาหากินอะไร พอเข้าผ้าคุณแม่ก็ตามพระบิณฑบาตเอาขนมมเนยมาฝากคุณแม่
- กายสิทธิ์ : อู๊ย ! อีเวร ไม่เอา ๆ อย่างนั้นนะแม่ไม่เหมาะสมกับกู แม่จะเป็นพระยามหากษัตริย์จะมีผ้าทั้งที่เป็นเด็กวัด น่าเกลียดตายหน้าเลยเดี๋ยวถามคนอื่นแล้วกัน
- ข้าหลวง : หนูรู้อะ
- กายสิทธิ์ : อู๊ย ! หนูรู้ที่ไหน อยู่ที่ไหนลูก
- ข้าหลวง : แม่จำ รวยด้วยนะจ๊ะ
- กายสิทธิ์ : รวย ไ้รวยจนนะไม่สำคัญ เพราะแม่เป็นพระยามหากษัตริย์แล้วขอให้แม่พอใจ แม่รับรองลูก แม่รับเป็นพระสวามีเลย
- ข้าหลวง : เขามีรถเก๋งด้วยนะแม่
- กายสิทธิ์ : อู๊ย ! มีรถเก๋งด้วย ดีเลยเพราะแม่เป็นพระยามหากษัตริย์ มีผ้าเป็นคนร่ำคนรวยก็เป็นทีเชิดหน้าชูตา

- ข้าหลวง : แต่คุณแม่มามีข้อเสียอย่างเดียวนะคะ
- กายสิทธิ์ : อะไรหรือลูก
- ข้าหลวง : ตายไปแล้วเมื่อวานนี่คะ
- กายสิทธิ์ : อ้าว! อีเวร! แหม! แนะนำกันแต่ละคน ดี ๆ ทั้งนั้น ใ้ฉันก็ตายไปแล้ว ใ้ที่อยู่นะทำไมไม่เอามา เอามาทำไมละคนตายนะ
- ข้าหลวง : อ้าว คุณแม่ เขาไม่รู้ว่าคุณแม่จะยังอยู่เจ้าคะ ถ้าเขารู้เขาก็คงยังไม่ตายหรือเจ้าคะ
- กายสิทธิ์ : อ้าว นี่แสดงว่าตายหนีแม่หรือใจเนี่ยหือ ผู้ชายคนนี้ใช้ไม่ได้เลย รีบตายก่อนที่แม่จะเห็น สงสัยว่าเขาจะไม่ใช่เนื้อคุณแม่

จากตัวอย่างข้างต้น นางยักษ์กายสิทธิ์ปรึกษาข้าหลวงเรื่องการหาคู่ครอง นางข้าหลวงแนะนำผู้ชายในอำเภอวิเศษชัยชาญ แต่ก็ไม่เหมาะสมกับสถานะของนางยักษ์กายสิทธิ์ ซึ่งเป็นนางกษัตริย์ เพราะคนแรกเป็นเด็กวัดต้อยต่ำกว่านาง ส่วนคนที่สองมีฐานะร่ำรวยถูกใจนางยักษ์กายสิทธิ์ แต่ผู้ชายคนนั้นก็เพิ่งจะเสียชีวิตไป

นอกจากบทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรส ตอนที่นางยักษ์กายสิทธิ์ยกกองทัพมาปะทะกับกองทัพของพระสุวรรณคันทรสยังมีเนื้อความเกี่ยวกับการต่อราคาค่าตัวของผู้หญิงขายบริการ ดังความว่า

- นางข้าหลวง : แม่ทัพของฉันให้นามว่า กายสิทธิ์
- ทหาร : พ่อทัพของฉันชื่อว่า พระสุวรรณคันทรส
- นางข้าหลวง : เธอไปบอกพ่อทัพเธอด้วยว่าแม่ทัพของฉันนะพันธุ์บางแก้ว ขนปุย ตัวเตี้ย ขนสีทองด้วย เธอรีบไปบอกพ่อทัพของเธอมาเจรจาเลยจ้ะ คุณแม่ขาไปเจรจาทัพเลยจ้ะ
- ทหาร : คุณพ่อครับไปเจรจาทัพเลยครับ
- พระสุวรรณ : ไหน มามากมายไ่มั้ย ฉันก็อยากจะทราบเหมือนกันว่าจะเก่งสักแค่ไหน ใ้ใ้ผู้หญิงทั้งนั้นเลย ยกกองทัพมาใ้ใหม่เนี่ย เดียวก่อนเท่าไรจะเนี่ย
- กายสิทธิ์ : อู๊ย! อีเล็ก ๆ ภูเท่าไร
- นางข้าหลวง 1 : คุณแม่นะต้อง 200 ขึ้นไป

- กายสิทธิ์ : ไซ้ต้องโก่งราคา ข้าเป็นพระยามหากษัตริย์
- พระสุวรรณ : แล้วเธอล่ะจ๊ะ
- นางข้าหลวง 1 : ฉันทัน 100 จ๊ะ
- พระสุวรรณ : แล้วเธอล่ะจ๊ะ
- นางข้าหลวง 2 : ฉันทัน 80 จ๊ะ
- พระสุวรรณ : แล้วเธอล่ะ
- นางข้าหลวง 3 : ฉันทัน 90 จ๊ะ
- พระสุวรรณ : ฉันทันดูแล้ว แม่คนนั้นนะ ดูก็อายุมากแล้ว เหตุไฉนทำไมราคาแพงจัง
- นางข้าหลวง : อู๊ย ! จะไม่แพงได้ยังไงล่ะคะ ตอนเนี่ยเศรษฐกิจมันตกสะเกิดขึ้น
- พระสุวรรณ : เธอรู้อะหรือเปล่า ที่ฉันทันพูดมานะ ไซ้ราคาของเธอเนี่ย ฉันทันหมายความว่าเธอเนี่ยยกกองทัพมาล่าผู้ชายแสดงว่าเป็นสัญชาติชั่วอิตัวโง่งล่ะ
- กายสิทธิ์ : หยุตนะ คุณพูดอย่างนี้คุณดูถูกฉันทันเกินไป ฉันทันไม่ใช่พวกอิตัว แต่ฉันทันนะเป็นพวกแม่แล้ว
- นางข้าหลวง : หม่อมแม่ ไม่ใช่แม่แล้ว แม่ทัพ
- กายสิทธิ์ : อ้อ ! ขอโทษ ฉันทันพูดผิดไป ฉันทันเป็นแม่ทัพ เป็นพระยามหากษัตริย์ ให้นามว่ากายสิทธิ์ คุณล่ะคะชื่อเรียงเสียงไรรูปร่างหล่อ ๆ อย่างเนี่ย

จากตัวอย่างข้างต้นกองทัพนางยักษ์กายสิทธิ์ยกมาปะทะกับกองทัพของพระสุวรรณ คันทรธ แม่ทัพทั้งสองมาเจรจาทัพกัน เรื่องที่เจรจาผิดเพี้ยนมาเป็นเรื่องการต่อราคาค่าตัวผู้หญิงขายบริการ นางยักษ์กายสิทธิ์ซึ่งเป็นแม่ทัพมีราคาค่าตัวมากที่สุด ทั้ง ๆ ที่นางอายุมากกว่าคนอื่น นางให้เหตุผลว่าที่นางต้องคิดราคาค่าตัวแพงเป็นเพราะในอำเภอนี้พิเศษชายชาญ มีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

2.4 ความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม

ความบันเทิงอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในการดูละครชาตรี คือ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผู้แสดง ผู้ชมจะสนุกสนานไปกับการแสดง บางครั้งอาจมีการกล่าวในทำนองหยอกล้อผู้แสดง บางครั้งผู้แสดงอาจกล่าวหยอกล้อเจ้าภาพหากไม่ให้รางวัล บางครั้งผู้ชมอาจจะขอให้ผู้แสดงร้องเพลง ลูกทุ่งที่ตนชื่นชอบแล้วจึงให้รางวัลแก่นักแสดง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผู้แสดงนี้ทำให้บรรยากาศการแสดงมีความสนุกสนานยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

จากบทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร นางยักษ์สร้อยเสี้ยม ออกเดินทางหาอาหารกลางป่ามีสิ่งสารพัดมากมาย เผอิญมีเด็ก ๆ หลายคนนั่งดูละคร ผู้แสดงจึงไล่จับเด็ก ๆ กิน โดยสมมติว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นคือ สิ่งสารพัดวิโนปา สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมเป็นอันมาก ดังความว่า

สร้อยเสี้ยม “เมื่อนั้น
นางสร้อยเสี้ยมยักษ์ไถ่มาถึง
(ไถ่มาถึงสร้อยเสี้ยมยักษ์ไถ่มาถึง)
มาถึงยังซึ่งไพรพนา
นางยักษ์ยินดีจะมีไหน
(จะมีไหนนางยักษ์ยินดีจะมีไหน)
คอยจับสัตว์น้อยและสัตว์ใหญ่
ที่อยู่ในไพรพนาด้วยทันที
(ด้วยทันทีจับสัตว์น้อยใหญ่ด้วยทันที)
ค่อนข้างรีบกลับมา
ยังคูหาสุราหาข้าไม้
(หาข้าไม้กลับมายังคูหาหาข้าไม้)
อสุรากลั้บมาหาข้าไม้

สร้อยเสี้ยม : อู๊ย ! แม่เจ้าโวย นาน ๆ ได้มาป่าสักทีหนึ่ง แหม ! สิ่งสารพัดสัตว์เล็กสัตว์น้อยนั่งกันหน้าสลอน ตาแป้วแหวเขียว อู๊ย ! นำกินไปหมดทุกตัวเลย เอ๊ะ ! จะกินตัวไหนก่อนดีโวย ดูไ้ตัวนั้นสิ ตาโตเขียว อู๊ย ! สงสัยจะต้องกินไ้ตัวนี้ก่อนเนื้อหนังมังสาดูน่ากิน อู๊ย ! อ้วนท้วนอุดมสมบูรณ์ไปหมดเลย เนื้อคงจะหวานละสิมึง หา ! เนื้อหวานหรือเปล่า อู๊ย ! แล้วกูจะกินตรงไหนก่อนวะเนี่ยต้องเหลือไว้หน่อยหนึ่ง กินไม่หมด แหม ! รีบเอามือกุมเขียว อีตรงที่มึงเอามือกุมนะ กูไม่กินหรอก กูเหม็นเขียว เดี่ยวกวาดสายตาก่อน จ๊ะเอ๋ ! เจอแล้ว มึงจะหนีกูไปไหน แหม ! แค้จับมือแค้นั้นแหละ แม่ช่วยด้วย...นี่เขาว่านะ คนเราจะเป็นจะตายร้องเรียกหาแม่ แต่เวลาแม่แก่เฒ่าขึ้นมามึงเลี้ยงแม่ไม่ได้มึงโดน อู๊ยตาย ! ฉันจะกินตัวไหนดีวะ ไ้ตัวเล็กขี้แยะร้องให้ขี้มูกโป่ง ว้าย ! มาแล้ว อู๊ย ! เนื้อคงจะหวานสิ เนื้อหวานไหม อีนี่ฉลาดรีบบอกไม่หวานเลย นี้ !

ไอ้พันหลอ ขอกินสักที อู้อู้อู้อานาน ๆ มาป่าที่ แหม ป่าแถวนี้อุดม
สมบูรณ์ไปหมดเลย ตอนนี้นะเจ้าคะ ฉันกินจนอิ่มท้องแล้วในท้อง
นี่ก็มีแต่สิ่งสารพัด ไอ้ครั้นจะเก็บไปไว้กินในถ้ำ ถ้าหากว่ามันเน่า
เปื่อยขึ้นมา มันก็จะเหม็น แต่แหม! เสียตายจริง กินลงไปท้อง
ให้อิ่มหน้าสำราญเลย แล้วก็เก็บผลหมากรากไม้ไปเอาไปไว้ในถ้ำ
เก็บลูกดิบ ๆ พอถึงถ้ำก็สุกพอดี ฮี ๆ ๆ

จากตัวอย่างข้างต้น เนื้อเรื่องเป็นตอนที่นางยักษ์ร้อยเสียงออกมาหาอาหารกลาง
ป่า ซึ่งมีสิ่งสารพัดมากมาย บ้างก็มีเด็ก ๆ หลายคนมานั่งชมการแสดง ผู้แสดงเป็นนางยักษ์จึงไล่
จับเด็ก ๆ กินเป็นอาหาร โดยสมมติว่าเด็ก ๆ คือ สิ่งสารพัดเหล่านั้น เด็ก ๆ หลายคนวิ่งหนีเพราะ
กลัวนางยักษ์ สร้างความสนุกสนานในการชมละครได้มาก

จากบทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท เทวดาซึ่งเป็นตัวเบ็ดเตล็ดหรือตัวตลกของ
เรื่อง เมื่อออกฉากก็ทักทายและขอบคุณเจ้าภาพที่ให้รางวัล แล้วแสดงต่อแต่กำลังแสดงเรื่องอื่นจน
ผู้ชมทักท้วง ดังความว่า

- เทวดา : อย่าเข้าใจผิดนะว่าพระเอกออกมา ฉันพินน้ำนมยังไม่ขึ้นนะ นี่นะตัว
เทว...ดอ..อา..ดา หละ แหม! เมื่อเข้ากว่าจะมาถึงใจหายแ้วเลย รถฉัน
ก็วิ่งลิวตรง ๆ มา ไอ้สิบล้อมันมาอย่างไม่ตะเบรคเลย รถมอเตอร์ไซด์
ก็วิ่งออกมาจากซอย แหม! ฉันนึกว่าฉันตายแล้ว กว่าจะมาถึงนี่โดย
สวัสดิภาพ
- เทวดา “กล่าวถึงเทวอันเรื่องฤทธิ์
สิงสถิตย์อยู่ในป่าพนาลี
เห็นกุมารหลบล่อต่อตี
- เทวดา : อ้าว ขอขอบคุณท่านเจ้าภาพที่มีรางวัลน้ำใจมาให้ นะ ให้มายี่สิบบาทขอ
ให้รวยยี่สิบล้านเลยนะ อยากรได้อีกยี่สิบล้านมัยละ อยากรได้เอามาอีก
ยี่สิบบาท ล้อเล่นนะ ที่นี่ดิเนท่านเจ้าภาพนั่งมองดูกันเรียบร้อยดี ไม่
เหมือนเมื่อก่อน เมื่อก่อนไปเล่นที่อยุธยารำคาญเหลือเกินเจ้าภาพเดิน
ให้รางวัลกันไขวไปหมด เอ้อ! ฉันเป็นเทวดารักษาอยู่ในป่านี้ วันนี้
เป็นยังไง ทุกวันนะทิพย์อาสาอันนุ่มประดุจดั่งสำลี วันนี้แข่งกระด้าง
มันคงจะมีเหตุเกิดขึ้นในพื้นที่พสุธา จำเราจะต้องหนีจากวิมานลงไปดู
เบื้องล่างว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง

- “ว่าแล้วเทวัญก็ไม่อยู่ซ้ำ
แหวกวิมานลงไปดูเบื้องล่างด้วยทันใด”
- เทวดา : **อ้อ ! เรื่องมันเป็นอย่างนี้เองนี่เล่า เพราะตอนนี้ไอ้มิดธรณี มันไป
อยู่กับพ่อเลี้ยงแสนพ่อเลี้ยงแสนมันก็ขายยาบ้าขึ้นมา ไอ้พวกเจ็ด
ประจัญบานเนี่ยมันจะพาให้เกิดเรื่องกันยกใหญ่ เอ๊ะ มันไปรวมได้
ยังงีวะ พวกไอ้คมศรกับไอ้มิดธรณีเนี่ย**
- ผู้ชม : **เฮ้ย ! มันคนละเรื่องกัน**
- เทวดา : **เหรือ ! คนละเรื่องกันเหรือ**
- เทวดา : **คนละเรื่อง**
- เทวดา : **เออ ! ภู่น่ากลัวจะบ้าเสือกสิมเรื่อง เอ้อ ! มองดูแล้วตอนนี่ตรีสุริยากับเจ้า
จินดาสมุทรสองคนไม่รู้ว่าเป็นพี่น้องกัน เกิดรบรากันกลางป่า นี่ถ้าหากว่าเรา
ไม่ลงไปห้ามปรามเอาไว้ พี่น้องสองคนก็จะฆ่ากันตาย**

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แสดงเป็นเทวดาในเรื่องวงษ์สวรรค์ จันทวาท ได้กล่าว
ทักทายผู้ชมละครและได้เล่าถึงการเดินทางมาทำการแสดงว่า รถของตนเกือบจะประสบอุบัติเหตุ แต่
โชคดีที่เดินทางมาถึงบ้านเจ้าภาพโดยสวัสดิภาพ สักครู่เจ้าภาพนำเงินรางวัลมาให้ ผู้แสดงจึงก็ขอบคุณ
และหยอกล้อเจ้าภาพว่า หากให้เงินรางวัลเพิ่มขึ้นจะรอยเพิ่มขึ้นอีก แล้วจึงแสดงต่อแต่ก็แก้งแสดงผิด
เรื่องจนผู้ชมทักท้วง สามารถสร้างความสนุกสนานและเรียกความสนใจจากผู้ชมได้ดี

นอกจากนี้ในตอนจบของละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท เจ้าภาพขอให้ผู้แสดงร้อง
เพลงลูกทุ่ง ผู้แสดงจึงเลือกเพลงลูกทุ่งที่มีเนื้อหาอวยพรเจ้าภาพมาร้องให้เจ้าภาพฟัง ดังความว่า

- จินดาสมุทร : พ่อจ๋า วันนี้พ่อก็รู้ความจริงแล้วนะพ่อนะ
- จันทวาท : พ่อไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์ตั้งแต่แรก พ่อก็นึกว่าเป็นยักษ์ ถ้าเกิดพ่อรู้ว่ารูปร่าง
สวยอย่างนี้ พ่อรักไปนานแล้วลูก
- ทศมาลี : หนู ไ้หนู หนูอยู่กับแม่นะลูกนะ เอ้า ! ฉลอง ๆ
- จินดาสมุทร : ฉลอง อย่างนี้ต้องฉลองไข่มั้ยแม่
- ทศมาลี : ไข่จ๊ะ
- จินดาสมุทร : จันเดียวหนูเปิดฟลอปแล้วแม่ก็เต็นนะ เจ้าภาพเขาขอให้ร้องเพลง
หนูจะร้องเพลงให้เจ้าภาพเขาฟัง

**“ขอให้รวยขอให้รวยท่านเจ้าภาพที่หาละครวันนี้
ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี ขอให้รวย ขอให้รวย
แก้บนไม่มีไฉ่ให้มีแต่พรให้สวย ๆ**

ถ้ามีลูกหญิงลูกชาย

ให้ว่านอนสอนง่ายเสียด้วย

เงินทองให้เต็มห้องเต็มห้อง

ถ้าไม่พอขอให้ท่านถูกหวย

ทุกท่านโชคดีราศีสดใส

ทุกข์จงโยกโศกจงหาย

อยู่ที่ไหนก็ขอให้บุญช่วย

ขอให้รวยขอให้รวยท่านเจ้าภาพที่หาละครวันนี้

ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี ขอให้รวย ขอให้รวย

ชานาขอให้รวยใหญ่

ชาวไร่ก็ขอให้รวยรวย

ปวงภัยอย่าได้แผ้วพาน

ให้พ้นผ่านขอให้บุญช่วย

งานหลวงให้เพิ่มขึ้นไม่ขาด

งานราษฎร์ขอให้ไปได้สวย

มาช่วยงานบุญ

ขอบคุณทุกท่านที่ให้เกียรติเรา

แล้วอย่าลืมของชาวติดมือมาด้วย

ขอให้รวยขอให้รวยท่านเจ้าภาพที่หาละครวันนี้

ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี ขอให้รวย ขอให้รวย

ขอให้รวยขอให้รวยท่านเจ้าภาพที่หาละครวันนี้

ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี ขอให้รวย ขอให้รวย

จากตัวอย่างข้างต้น ก่อนจบการแสดงละคร เจ้าภาพขอให้ผู้แสดงร้องเพลงลูกทุ่ง ผู้แสดงเป็นจินตนาสมุทราชจึงเลือกเพลง **ขอให้รวย** ของ **พุ่มพวง ดวงจันทร์** ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาอวยพรเจ้าภาพมาร้องให้เจ้าภาพฟัง โดยผู้แสดงได้ดัดแปลงเนื้อหาบางส่วนให้เข้ากับงานแก้บนเจ้าภาพและผู้ชมมีความสุขสนุกสนานเพราะได้ฟังเพลงตามที่ต้องการ รวมทั้งตัวละครอื่น ๆ ยังทำหน้าที่หาเครื่องสร้างบรรยากาศให้ครึกครื้นยิ่งขึ้น

บทบาทในการให้ความบันเทิงเป็นบทบาทของละครชาติที่มีความสำคัญรองลงมา จากบทบาทในพิธีกรรม ในอดีตละครชาติเป็นมหรสพพื้นบ้านที่มีบทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ ผู้ชมไม่น้อยกว่ามหรสพชนิดอื่น ๆ แต่เมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีแพร่ขยายเข้ามาในสังคมไทย ทำให้ผู้ชมหันไปเสพความบันเทิงจากสิ่งอื่น เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น บทบาทในการให้ความบันเทิง ของละครชาติจึงลดน้อยลง ผู้ชมจะได้ความบันเทิงของละครชาติจากเนื้อเรื่องและการแสดง ได้แก่ ความบันเทิงจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนาน ความบันเทิงจากการใช้ภาษา และความบันเทิงจาก บทบาทของตัวละคร ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น ได้แก่ การแทรกเพลงลูกทุ่ง ลิเก การแห่ และเพลงร้องเล่น ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ และ ความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม

3. บทบาทในการเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม

บทบาทสำคัญประการหนึ่งของละครชาติ คือการปลูกฝังคุณธรรมและสั่งสอนทั้งผู้ย่อย และผู้ใหญ่ในสังคมให้เห็นถึงความถูกต้อง ความดีความชั่ว ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่เป็นที่ยอมรับของสังคม บรรทัดฐานหรือค่านิยมของสังคม ละครชาติจะปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้ชม โดยการแทรกคำสอน ค่านิยม หรือสิ่งที่ควรถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตผ่านการแสดง ซึ่งมีเนื้อหาที่ สนุกสนานทำให้ผู้ชมไม่เบื่อหน่าย และรับความคิดเรื่องคุณธรรมจากเนื้อเรื่องที่แสดงโดยไม่รู้ตัว จาก การวิเคราะห์บทละครชาติในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า มีบทบาทในการปลูกฝัง ความเชื่อเรื่องกรรม การปลูกฝังเรื่องความกตัญญูตเวที การปลูกฝังเรื่องการรักษานบธรรมเนียม ประเพณี และการปลูกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน

3.1 การปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นหลักความเชื่อสำคัญ ประการหนึ่งของพุทธศาสนา คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องกรรมเป็นสำคัญ เมื่อใดที่การดำเนิน ชีวิตเกิดความลำบาก ตกทุกข์ได้ยาก เจ็บป่วย หรือเกิดอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น จนทำให้บุคคล ผู้นั้นเกิดความทุกข์กายทุกข์ใจจนยากจะแก้ไข ก็มักจะมีเชื่อว่าจะเกิดจากกรรมบันดาล อาจจะเป็น กรรมเก่าซึ่งสร้างไว้ตั้งแต่ชาติปางก่อน หรืออาจจะเป็นกรรมที่สร้างไว้ในชาตินี้ ความเชื่อเรื่องกรรมมี ประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชน คือ เมื่อเกิดความทุกข์กายทุกข์ใจใหญ่หลวง หากคิดได้ว่าเกิดจากผล กรรมก็จะทำให้สามารถปลงกับชะตากรรมของชีวิต ยอมรับความทุกข์หรือผลกรรมนั้นอย่างยินดีเพื่อ หวังว่าสักวันหนึ่งเมื่อหมดเวรหมดกรรม ชีวิตของตนเองคงจะพ้นทุกข์และมีชีวิตที่ดีขึ้น ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง รามวงศ์ นางยักษ์มารันแปลงร่างเป็นนางเกสรอุบลมเหสีของพระรามวงศ์ แต่นางยักษ์มารันลืมนั่งเกตไปว่านางเกสรอุบลตั้งท้องแปดเดือน เมื่อพระรามวงศ์ตื่นขึ้นมาจึงถามหาลูกในท้อง นางยักษ์มารันตอบว่ามีลมฝนพัดมาท้องของนางจึงหายไป พระรามวงศ์เศร้าโศกเสียใจมากและคร่ำครวญว่าคงเป็นเวรเป็นกรรม จึงไม่มีบุญวาสนาจะได้เกิดมาเป็นพ่อลูกกัน ดังความว่า

มารัน : แหม ! พอลมมันมา ฟ้ามันร้องท้องก็เลยหายไปเลยคะ

รามวงศ์ : นี่แสดงว่าท้องน้องหายไป โธ่ ! น้องเกสรอุบล

มารัน : แหม ! คุณผู้ชายคนนี้นะเชื่อเรา ไม่ได้ด้วยเกล้าก็ต้องเอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ก็ต้องเอาด้วยคาถา ผู้ชายคนนี้เชื่อเราสนิทเลยนะเพคะ

รามวงศ์ **“แสนเอ๋ยแสนอนาจ
วาสนานิจจาเอ๋ย”**

มารัน : แหม ! หม่อมขา หายแล้วก็หายกันไปคะ เราสองคนเนี่ยยังหนุ่มยังสาว ทำกันใหม่ได้หม่อมขา แค่ลูกคนเดียว

รามวงศ์ : น้องเกสรอุบล ทำไมน้องพูดอย่างนี้ล่ะจ๊ะ รู้หรือเปล่าว่าลูกที่หายไปเป็นลูกของเราสองคน ลูกที่เกิดมาจากความรักของเราะน้องนะ

มารัน **“แล้วบอกกับองค์ทรงชัยมิได้ช้า
เรามีกรรมสุดจะฝืนกลืนกล้า
รักเราต้องซ้ำทรวงใน
เรามีกรรมที่นำมา
คงหมดบุญวาสนานิจจาเอ๋ย”**

มารัน : หม่อมจ๋า หายแล้วก็แล้วกันไปนะเพคะ โธ่ ! หม่อมจ๋า

รามวงศ์ : เกสรอุบล พี่ไม่นึกเลยว่าพี่จะพาน้องเกสรอุบลไปคลอดลูกของเอาไว้ในทางพระนคร แต่ยังไม่ถึงทางพระนครของพี่เลย ลูกของเราก็ตายไปน้องนะ

มารัน : แหม ! หม่อมขา ลูกเพียงคนเดียว เราสองคนก็ยังไม่แก่ไม่เฒ่า เราทำกันใหม่ได้คะหม่อมขา

รามวงศ์ : น้องเกสรอุบล ทำไมน้องของพี่พูดอย่างนี้ ลูกในท้องของน้องก็เปรียบเสมือนความรักของเราสองคนผิวเมีย นี่ลูกของเราหายไปทั้งคน น้องเกสรอุบลไม่เสียใจหรือน้อง

มารัน : แหม ! หม่อมจ๋า หม่อมฟังเมียนะเพคะ ต่อให้เราร้องให้ออกมาจนเป็นสายเลือดลูกของเราสองคนก็คงจะไม่กลับคืนหรือเพคะหม่อมจ๋า

รามวงศ์ : **จริงจะน้องเกสรอุบล ถึงพี่มาโศกเศร้าเสียใจอยู่อย่างนี้ ลูกเราก็คงไม่
กลับคืนมา ถ้าหากเราสองคนผิวเมียมีบุญวาสนาแล้ว ต่อไปในภาย
ภาคหน้าเราก็ต้องเจอลูกของเรานะน้องนะ**

มารัน : หม่อมจำ เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน เราสองคนเนี่ยรีบเดินทางกลับไปยังทาง
พระนครกันเถอะเพคะ

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี นางผีเสื้อสมุทรกลับจากการจำศีล พบว่า ถ้ำว่างเปล่า
ก็ทราบว่พระอภัยมณีและสินสมุทรได้หนีไปแล้ว นางเสียใจคร่ำครวญว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่ตนเคย
ทำไว้ จึงทำให้ต้องสูญเสียสามีและบุตรไป ดังความว่า

ผีเสื้อสมุทร “เห็นประตูคูหานั้นเปิดอยู่
ไอ้ออกกุเกิดเหตุเป็นไฉน
(เห็นประตูคูหานั้นเปิดอยู่
ไอ้ออกกุเกิดเหตุเป็นไฉน)
เข้าไปในถ้ำมองเขม้นไม่เห็นใคร
ก็ตกใจเสียจะดิ้นสิ้นชีวิ
(เข้าไปในถ้ำมองเขม้นไม่เห็นใคร
ก็ตกใจเสียจะดิ้นสิ้นชีวิ)
มองไปที่เป่าเราใจหาย
นางยักษ์ร้ายรู้ว่าพากันหนี
(มองไปที่เป่าเราใจหาย
นางยักษ์ร้ายรู้ว่าพากันหนี)
นางกลิ้งเกลือกเสือกกายร้องไห้โฮ
เสียงโมโหก็ก้องทั้งคูหา

ผีเสื้อสมุทร : พระอภัย พระอภัย สินสมุทรลูกแม่ แม่กลับมาแล้วลูก

ผีเสื้อสมุทร “แสนอนาจวาสนานิจาเอ๋ย
นี่เป็นเวรหรือกรรมที่ทำได้
เรามีกรรมที่ทำได้
รักเราจึงซำทรวงใน”

ผีเสื้อสมุทร : ตายแล้ว นี่ลูกผิวของเราหายไปไหนกันนี้ ไม่ได้การเราจะเคาะกลองเกรี
ถามไ้พวกผีปีศาจที่เฝ้าถ้ำดีกว่า

บทละครเรื่อง พระลักษณวงศ์ พราหมณ์ทิพเกษตรถูกใส่ร้ายว่าปลุกปล้ำนางยี่สุนเหสีของพระลักษณวงศ์ นางจึงถูกพระลักษณวงศ์สั่งลงโทษประหารชีวิต พราหมณ์ทิพเกษตรร้องให้คร่ำครวญว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่ได้ทำมาตั้งแต่ปางก่อน ดังความว่า

พระลักษณวงศ์ : ไฉ้พราหมณ์เนียนะ มันให้การว่าอย่างนี้ ไฉ้พราหมณ์มันดูถูกกูนี้หว่า
แล้วมึงก็เสือกอ่านมาได้ตรง ๆ นะ ทำไมไม่เลี้ยงไปเล่า

ทหาร : มันเลี้ยงไม่ได้รับผม กระจผมเป็นคนพูดตรงครับ ผมเป็นคนพูดขวานผ่า
ซาก

พระลักษณวงศ์ : หืม! ไฉ้เวร หนอย! ทหารเอาพ่อพราหมณ์ไปฆ่าเดี๋ยวนี้

ทิพเกษตร “แสนอนาจวาสนานิจจาเอ๋ย
เป็นเวรกรรมที่ทำมาแต่ปางก่อน
แต่นี้เราสุดจะฝืนกลืนกล้า
.....
.....
ชีวิตนี้คงวางวายตายเป็นผี
รักก็รักเป็นหนักหนาตัวข้านี้
ชีวิตต้องจำจากจำพรากไป”

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นความเชื่อเรื่องเวรกรรมและเรื่องบุญวาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้ครั้งหนึ่งแล้วในบทที่ 4 การที่คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ นำเรื่องที่มีความเชื่อเรื่องเวรกรรมและบุญวาสนาแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องมาแสดง ละครชาตรีจึงมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรมอย่างแนบเนียน

3.2 การปลูกฝังเรื่องความกตัญญูทวดเวที การอบรมสั่งสอนบุตรเป็นกระบวนการสำคัญที่เริ่มมาจากระบบครอบครัว ในสังคมไทยส่วนใหญ่ระบบครอบครัวจะเป็นแบบครอบครัวขยาย ประกอบไปด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และลูกหลาน เด็กจะได้รับ การอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านสายสัมพันธ์อันเกิดจากความรัก และความอบอุ่นตั้งแต่เยาว์วัย ผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบครอบครัว จะสามารถนำพาบุตรหลานและครอบครัวดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร พระกายวรรณต่อสู้กับกองทัพของท้าว
ประกายมาศจนได้รับชัยชนะ นางพวงทองจึงยกนางพวงนพมาศซึ่งเป็นราชธิดาให้กับพระกายวรรณ
พระกายวรรณตั้งใจพานางพวงนพมาศกลับไปยังบ้านเมืองของตนเพราะเป็นห่วงพระบิดา ส่วนนาง
พวงนพมาศก็ไม่อยากเดินทางไปเพราะเป็นห่วงพระมารดาของตน ดังความว่า

- พระกายวรรณ : พวงนพมาศจ๊ะ
- นางพวงนพมาศ : เพคะหม่อมจ๋า
- พระกายวรรณ : ตอนนี้ศึกกับพวกยักษ์ก็สำเร็จเรียบร้อยแล้ว พระมารดาของ
น้องก็ยกพวงนพมาศให้เป็นเมียของพี่ พี่ตั้งใจว่าจะพาพวงนพ
มาศนะกลับทางพระนครของพี่เสียทีหนึ่งเพราะพวงนพมาศก็รู้
ว่าพี่นะเหลือพระบิดาเพียงคนเดียวเท่านั้น
- นางพวงนพมาศ : จริงสิเพคะหม่อมจ๋า แต่น้องเองนะก็เป็นห่วงพระมารดา ถ้า
หากตัวน้องไปกับพระเชษฐาแล้ว ส่วนพระมารดาอยู่ทางนี้จะ
อยู่กับใครล่ะเพคะ
- พระกายวรรณ : พี่สัญญาจะน้องพวงนพมาศ ถ้าเกิดว่าพระบิดาของพี่สบายดี
พี่สัญญาว่าจะพาน้องพวงนพมาศกลับมาที่นี่อีก ไม่ต้องเป็น
ห่วงหรอกนะน้อง
- นางพวงนพมาศ : ก็ได้เพคะหม่อมจ๋า แต่ว่าน้องว่าเราขึ้นไปลาพระมารดาก่อนดีกว่านะ
เพคะ

บทละครเรื่อง รามวงศ์ พระรามวงศ์ตั้งใจจะพานางเกสรอุบลกลับบ้านเมืองของตน
แต่ทั้งสองก็ยังเป็นห่วงดวงตาว่าจะไม่มีผู้ใดดูแล ดังความว่า

- เกสรอุบล : ฉันเองให้นามว่า เกสรอุบล นั่นเอง มีสามีให้นามว่า รามวงศ์ เมื่อครั้งก่อนนี้
เกสรอุบลอยู่ในดอกบัว หลวงตาเอาเกสรอุบลมาชุบเลี้ยง จนกระทั่งพบกับ
พี่รามวงศ์ ซึ่งมาร่ำเรียนวิชากับพระอาจารย์ เราสองคนเป็นเพื่อนเล่นกันมา
จนกระทั่งเกสรอุบลโตขึ้น เราสองคนก็รักกัน ตอนนี้เกสรอุบลก็ตั้งท้องได้
แปดเดือนแล้ว
- รามวงศ์ : ครั้นว่ามาถึงด้วยทันใด
แล้วเดินตรงเข้ามาด้วยทันใด

- เกสรอุบล : มองเขม้นแลเห็นองค์สามี
น้องนี้ดีใจเป็นยิ่งนัก
- เกสรอุบล : พี่รามวงศ์ น้องสวัสดิ์เพคะ
- รามวงศ์ : ไหว้พระเถอะจะน้องเกสรอุบล กำลังนั่งบ่นอะไรอยู่หรือจะ
- เกสรอุบล : น้องกำลังบ่นเรื่องลูกของเราที่กำลังจะเกิดมานี้แหละเพคะ ตอนนี้น้องก็ตั้ง
ครรภ์ได้แปดเดือนแล้ว ถ้าเราคลอดลูกในวัดของหลวงตานี้แล้ว ชาวบ้าน
อาจจะติฉินนินทาหลวงตาได้
- รามวงศ์ : พี่เองก็คิดเช่นเดียวกันกับเกสรอุบลเหมือนกัน วันนี้ที่พี่มาหาเกสร
อุบลก็ตั้งใจไว้ว่า จะพาน้องเกสรอุบลไปคลอดลูกของเราในทาง
พระนครของพี่
- เกสรอุบล : เช่นนั้นหรือเพคะ แล้วถ้าเราสองคนลาหลวงตาเข้าไปในทางพระนคร
แล้วใครจะดูแลหลวงตาละเพคะ
- รามวงศ์ : น้องเกสรอุบลจะ พี่ตั้งใจไว้ว่า เมื่อพาน้องไปคลอดลูกในทางพระนคร
แล้วเมื่อลูกเราเติบโต พี่จะย่นรอยถอยหลังพาหลานมาหาหลวงตา
น้องว่าดีไหมจะ
- เกสรอุบล : ก็ดีเหมือนกันเพคะ
- รามวงศ์ : ถ้าเช่นนั้น เราพากันไปลาหลวงตา แล้วเดินทางกลับไปทางพระนครดีกว่า
นะจะ
- เกสรอุบล : เพคะ

จากตัวอย่างข้างต้น ละครชาตรีมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมเรื่องความกตัญญู
กตเวทีต่อบิดามารดา ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณ โดยจะแทรกเรื่องความกตัญญูผ่านพฤติกรรมของ
ตัวละครเอก ซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายดี

3.3 การปลูกฝังเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณี
ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน จัดเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการให้การศึกษาอบรมแก่คนในสังคม หาก
สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและประเพณี ก็จะส่งผลให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบ
เรียบร้อย สามารถสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามสืบไปจนถึงลูกหลานและยังสร้างความสงบสุขให้กับ
สังคมอีกด้วย

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนถวายลูก ท้าวมงคลราชแห่งเมืองมิดิลา ส่งพระปิ่นทองไปแต่งงานกับทศมาลีแห่งเมืองโรมวิถี ระหว่างการรอพระปิ่นทองกลับมา ก็บ่นกับนาง นันทามเหสีของตนว่าเป็นห่วงพระปิ่นทอง เพราะการไปแต่งงานครั้งนี้ไม่มีผู้ใหญ่ไปด้วยตามประเพณี ดังความว่า

- ท้าวมงคลราช : ข้าพเจ้าเองให้นามว่า มงคลราช
- นันทา : ดิฉันเองก็มีนามอยู่แล้วให้นามว่า นันทา เจ้าคะ
- ท้าวมงคลราช : มีราชโอรสอยู่หนึ่งพระองค์ให้นามว่า ปิ่นทอง ตอนเนี่ยส่งลูกชายไปแต่งงานเมืองโรมวิถี หลายเดือนแล้วไม่เห็นกลับ ไม่รู้ว่าเกิดเรื่องอะไรหรือเปล่า
- นันทา : ท่านตา
- ท้าวมงคลราช : อะไรหรือยาย
- นันทา : ท่านตานั่งบ่นอะไรหรือเจ้าคะ
- ท้าวมงคลราช : **ก็บ่นถึงปิ่นทองนะสิ ตั้งแต่ไปแต่งงานเมืองโรมวิถี จันนะเป็นห่วงกลัวทางโน้นเขาจะว่าได้ เราเป็นพ่อเป็นแม่ให้ลูกชายไปแต่งงานผู้ใหญ่ไม่ได้ไปเลยสักคนหนึ่ง**
- นันทา : โถ! ท่านตาอย่าคิดมากเลย ลูกชายของเราเน่มันก็เคยมีลูกมีเมียแม่แก้ว...
- ท้าวมงคลราช : อ๊ะ ๆ ๆ ยาย ๆ ๆ หยุดเสียเลย ต่อหน้าห้องพระโรง มีฉันนั่งอยู่ห้ามเอ่ยถึงอี่แก้ว
- นันทา : โถ! ท่านตา อะไรกันนักกันหนาละเจ้าคะ ลูกออกแก้วนะ...
- ท้าวมงคลราช : ฉันบอกก็ครั้งว่าไม่ต้องเรียกออกแก้ว เดียวก็ลงหอโครมหรือคนเดียวเถอะ ไม่ได้ฟังหรือ ลูกสะใภ้ฉันจำใส่ไว้เลยว่าทศมาลีเมืองโรมวิถีเท่านั้นที่จะเป็นสะใภ้ฉันได้ ไม่ใช่อี่แก้ว

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการกล่าวถึงพิธีอภิเษกสมรสหรือประเพณีแต่งงาน บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า กล่าวถึงพระปิ่นทอง ซึ่งไปอภิเษกกับนางทศมาลี โดยไม่มีพระบิดาและพระมารดาของพระปิ่นทองไปร่วมพิธีด้วย ทำให้ท้าวมงคลราชพระบิดาของพระปิ่นทองรู้สึกกังวลใจเพราะไม่ถูกต้องตามราชประเพณี สังคมไทยโดยเฉพาะในสังคมชนบทยังให้ความสำคัญกับพิธีแต่งงานอยู่

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542 : 234) กล่าวเกี่ยวกับประเพณีแต่งงานของชาวอ่างทองไว้ว่า

ชาวอ่างทองในสมัยก่อน พ่อแม่จะเป็นผู้หาคู่แต่งงานให้กับลูกสาวลูกชายเมื่อถึงวัยอันสมควร โดยผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะจัดหาแห่ไปเจรจาสู่ขอ ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอดทองหมั้น เพื่อเป็นหลักประกันว่าฝ่ายชายมีฐานะดีพอที่จะเลี้ยงดูบุตรหลานของตนให้มีความสุขได้ แล้วจึงหาฤกษ์แต่งงาน ฝ่ายชายต้องเตรียมปลูกเรือนหอ แล้วจัดขันหมากอันประกอบด้วยหมากพลู และสินสอดทองหมั้น ยกขบวนไปยังบ้านฝ่ายหญิง มีการกันประตูขันหมากพอเป็นพิธี เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะดักบาตรร่วมกัน แล้วมีพิธีรดน้ำอวยพรคู่บ่าวสาว ตอนกลางคืนทำพิธีส่งตัว มีผู้ใหญ่ปูที่นอนให้โหวาทและให้ศีลให้พรแก่คู่บ่าวสาวเป็นอันเสร็จพิธี

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนฆ่าพราหมณ์ พระลักษณะวงศ์สั่งประหารชีวิตพราหมณ์ทิพเกสร เพราะนางถูกนางยี่สุนใส่ร้ายป้ายสี เมื่อพราหมณ์ทิพเกสรถูกประหารชีวิตแล้ว พระลักษณะวงศ์จึงทราบความจริงว่าเป็นนางทิพเกสรเมียของตน จึงสั่งให้ทหารนำศพของทิพเกสรไปจัดพิธีศพตามประเพณี ดังความว่า

ทหาร : ได้โปรดเถอะพะยะค่ะ ผมนำไ้พราหมณ์ตายแล้วครับ ไ้พราหมณ์ไม่ใช่ผู้ชาย แต่เป็นผู้หญิง คลอดลูกมาเป็นผู้ชายครับ

พระลักษณะวงศ์ : หา! โธ่! ทิพเกสร เมียพี่

พระลักษณะวงศ์ : “แสนสงสารทิพเกสรต้องมาตาย
พระเสียใจเสียตายเมีย
พระเสียใจเสียตายเมีย
ร้องไห้ใครมาทำทิพเกสรต้องมาตาย
พระเสียใจนางยี่สุน
พระเสียใจนางยี่สุนฆ่าเมียกู”

พระลักษณะวงศ์ : โธ่! ทิพเกสร เมียของพี่ พี่ไม่รู้ พี่ขอโทษ พี่ไม่ได้มีเจตนาจะฆ่าเมียพี่เลย นางยี่สุนคนเดียว

ทหาร : พระองค์เชิญพระศพเข้าวังเถอะพะเจ้าค่ะ นี่ลูกชายพระองค์พระเจ้าค่ะ

- ยี่สุน : หม่อมมา หม่อมมออย่าเสียใจเลยนะเพคะ ก็ยี่สุนไม่รู้ว่าเขาเป็นผู้หญิง ก็เขาปลุกปล้ำยี่สุนจริง ๆ ยี่สุนไม่ได้โกหกนะเพคะ ไม่เชื่อลองถาม พวกนางข้าหลวงดูสิเพคะ
- ทหาร : ก็ต้นเหตุก็หม่อมแม่ยี่สุนนี่แหละ
- พระลักษณวงศ์ : เพราะเธอคนเดียวยี่สุน ที่ทำให้ฉันต้องฆ่าเมีย เดี่ยวฉันเอาศพเมีย ของฉันเข้าไปในเมืองก่อน ฉันจะจัดการกับเธอ
- พระลักษณวงศ์ **“ถ้าจะนั้นนำศพเข้าพระนคร
พระภูธรสงสารทิพเกสร
พระเตือดตาลนางยี่สุนเป็นหนักหนา
มันเช่นฆ่าทิพเกสรให้วางวาย”**

จากตัวอย่างข้างต้น พระลักษณวงศ์เข้าใจผิดคิดว่าพราหมณ์ทิพเกสรปลุกปล้ำนาง ยี่สุนมเหสีของตน เมื่อพราหมณ์ทิพเกสรถูกประหารชีวิตแล้วจึงทราบความจริง พระลักษณวงศ์จึงสั่ง ทหารให้เชิญพระศพของพราหมณ์ทิพเกสรเข้าไปทำพิธีในพระนคร เตือนใจ สิบทะเลเกิด (2520 : 155) กล่าวเกี่ยวกับการจัดพิธีศพของชนชั้นสูงว่า “เมื่อเจ้านายหรือชนชั้นสูงสิ้นพระชนม์ พระศพของเจ้านาย จะใส่ไว้ในโกศ” แต่สำหรับประเพณีการทำศพของชาวอ่าวทอง คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร และจดหมายเหตุ (2542 : 234) ได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อมีผู้ตายในบ้าน ญาติพี่น้องผู้ใกล้ชิดต้องจัดพิธีรดน้ำศพและตามสัปเหร่อมาทำ พิธีมัดตราสังศพแล้วบรรจุลงโลง นิมนต์พระ 4 รูป มาสวดบังสุกุล และเลี้ยงพระตอนเช้าทุก วัน จนถึงวันที่เจ็ดจึงทำบุญเจ็ดวันอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่วิญญาณ ผู้ตายจะรู้สึกตัวว่าเสียชีวิต จากนั้นนำศพไปเผาหรือเก็บไว้ที่วัด เมื่อเคลื่อนศพลงจากบ้าน สัปเหร่อทำพิธีปิดรังควาน การเก็บศพนิยมทำบุญ 50 วัน และ 100 วัน เพื่ออุทิศส่วนกุศล ให้แก่ผู้ตาย ในพิธีเผาศพ ก่อนถึงวันเผาศพเจ้าภาพนิมนต์พระมาสวดบังสุกุล รุ่งขึ้นตอนเช้า ทำบุญเลี้ยงพระ ตอนบ่ายมีเทศน์ แล้วจึงชักศพขึ้นสู่เมรุให้ผู้ที่มาร่วมพิธีใส่ไฟ รุ่งขึ้นอีกวันทำ พิธีตามหาบเก็บอัฐินำไปทิ้งในแม่น้ำหรือทะเล หรือบรรจุไว้ในเจดีย์เล็ก ๆ เป็นอันเสร็จพิธี

นับได้ว่าละครชาติวิถีมีบทบาทในการปลูกฝังเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี โดยการแทรกลงในเนื้อเรื่องที่แสดงถึง แม้จะไม่มีรายละเอียดมากนักก็ตาม แต่ก็ทำให้ผู้ชมตระหนักถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีในชีวิตได้

3.4 การปลุกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การทำบุญและทำทานเป็นกิจวัตรสำคัญยิ่งที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ คนไทยเชื่อว่าการทำบุญและทำทานนอกจากจะเป็นการเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์แล้ว ยังเป็นการสร้างอานิสงส์ผลบุญให้กับตนเอง ซึ่งจะส่งผลดีไปยังชาติภพหน้า แบบอย่างของการทำทานอันยิ่งใหญ่สำหรับชาวพุทธ คือ พระเวสสันดร ซึ่งทำทานครั้งยิ่งใหญ่ในกัณฑ์ทศพรกัณฑ์ การทำบุญทำทานนอกจากผู้ทำบุญจะได้รับอานิสงส์แล้วยังเป็นการธำรงพุทธศาสนา เพื่อแผ่คนทุกข์ยากและเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับสังคมอีกด้วย

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอนต่อผ้า ทุกวันพระนางดาราดและนางรัชนีธิดาของท้าวสุทนต์จะต้องออกไปแจกจ่ายชั้ยทานให้กับคนทุกข์ยาก ดังความว่า

ดาราด “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น
เจ้าดาราดานารีศรีสมร
อยู่ด้วยองค์บิดาและมารดา
ทุกเวลาไม่สุขไม่ทุกข์ใจ”

ดาราด : ฉันเองมีนามอยู่แล้วให้นามว่า ดาราด พระบิดาให้นามว่า ท้าวสุทนต์ พระมารดา
ให้นามว่า ศรีประไพ ฉันเองยังมีพระมารดาฝ่ายซ้ายให้นามว่า วารี เขานะมี
ลูกสาวอีกคนหนึ่งให้นามว่า รัชนี ตัวดาราดเองนะรู้ว่าพระมารดาอารีกับน้อง
รัชนีนะไม่ชอบหน้าพระมารดาศรีประไพกับดาราด หว่าพระราชาบิดานะรักทาง
นี้มากกว่าเขา ต้องการอะไรก็ได้ บางทีดาราดอยากจะได้อะไร พระบิดาก็หา
มาให้ทุกอย่าง ดาราดเองนะไม่เคยคิดเลย และก็ไม่เคยไปโทษพระมารดาอารีนะ
ว่าเป็นคนร้ายแบบนี้ ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ดาราดก็รักและเคารพพระมารดาอารี
เหมือนพระมารดาที่แท้จริง **วันนี้เป็นวันพระ 15 ค่ำ ดาราดเองก็ต้องออกไป
ให้ชั้ยทานที่นอกเมือง ตอนนี้ก็ไ้เวลาแล้วจะขึ้นไปเฝ้าพระบิดาจะดีกว่า**

ดาราด “ตั้งใจไม่อยู่ช้า
ขึ้นไปเฝ้าองค์บิดาหาช้าไม่
คิดสมอารมณ์หวังตั้งใจ
จะขึ้นไปเฝ้าองค์ท้าวไทตั้งใจหวัง”

นอกจากนี้ในการแสดงละครแก่นของคณะละคร อำเภอกวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองนั้น บางครั้งเจ้าภาพจะให้คณะละครแสดงเรื่องสังข์ทอง ตอนแจกจ่ายชั้ยทาน ก่อนการแสดงในช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายแล้วแต่ความสะดวก หลังจากนั้นคณะละครอาจจะแสดงละครเรื่องสังข์ทอง

หรือเรื่องอื่น ๆ ต่อไป แสดงให้เห็นค่านิยมในการทำทานของคนไทย ว่าคนไทยยังมีค่านิยมและความเชื่อเรื่องการทำบุญทำทานอย่างเหนียวแน่น สำหรับบทละครที่ใช้แสดงเรื่อง สังข์ทอง ตอนแจกจ่ายชัณฑ์ทาน จะมีเพียงฉากเดียวเท่านั้น ดังความว่า

พระสังข์ทอง   “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น
องค์พระสังข์จอมพงศ่องค์กษัตริย์
วันนี้ตั้งใจหวังโคลคลา
พระราชাজัดแจงแต่งกาย”

พระสังข์ทอง :   เราเองก็มีนามอยู่แล้วให้นามว่า พระสังข์ทอง นับตั้งแต่ตัวเราเอง
นั้นมาปกครองบ้านเมือง ตัวฉันเองนั้นยังไม่เสด็จออกท้องพระโรง
เลย วันนี้ตั้งใจไว้แล้วว่า จะออกจากเมืองไปให้ชัณฑ์ทานจะดีกว่า

ทหาร   :   ข้าพระองค์ เชิญเสด็จเถอะครับ เอ้า! เร็ว ๆ พวกบริวารทั้งหลาย
รีบออกมารับชัณฑ์ทานเร็ว ๆ
“ได้ฤกษ์วันนี้ศรีวัน
ให้ประธานธชัณฑ์มีความเจริญ
อวยพรให้ประธานรวยเป็นล้าน
จะทำงานได้ผลรวยล้านฟ้า”

ตอนนี้ระคะพระสังข์ทองได้ออกไปโปรยชัณฑ์ทานให้กับบรรดาราชภรรย
ทั้งหลาย คือ ท่านประธานธชัณฑ์ระคะ ให้ท่านมีแต่ความสุขนะคะ ร่ำรวยเป็นมหา
เศรษฐีนะคะ

จากตัวอย่างบทละครที่ใช้แสดงเพื่อโปรยชัณฑ์ทาน บทละครข้างต้นผู้แสดงได้ดัดแปลงคำร้องบางส่วนเพื่ออวยพรเจ้าภาพ เมื่อร้องบทละครจบแล้ว ผู้แสดงจะนำพานชัณฑ์ทาน ซึ่งประกอบด้วย ข้าวตอก ดอกไม้ ถั่วเขียว งาดำ เงินเหรียญ มาโปรย ผู้ชมที่นั่งด้านหน้าโดยเฉพาะเด็ก ๆ จะกุกักันเข้าไปเก็บสตางค์ที่โปรยชัณฑ์ทานอย่างซุกซม

ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีบทบาทในการเป็นเครื่องมือปลุกฝังคุณธรรมให้กับผู้ชมได้อย่างแนบเนียน โดยเนื้อเรื่องที่แสดงจะมีคุณธรรมอันควรประพฤติปฏิบัติ และเป็นที่ต้องการของสังคมแทรกอยู่ ผู้ชมจะได้รับความบันเทิงพร้อมทั้งซึมซับข้อคิดและคุณธรรมไปอย่างไม่รู้ตัว เป็นวิธีการอย่างแยบยล การปลุกฝังคุณธรรมที่พบในละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ ได้แก่ การปลุกฝังความเชื่อเรื่องกรรม การปลุกฝังความเชื่อเรื่องความกตัญญูตเวที การปลุกฝังเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และการปลุกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน

4. บทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอด

จากการศึกษาละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีคณะละคร จำนวน 15 คณะ พบว่า ผู้แสดงละครส่วนใหญ่มีอาชีพแสดงละครชาตรีเป็นอาชีพหลัก มีรายได้ประมาณวันละ 100-200 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่น่าภาคภูมิใจและเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอวิเศษชัยชาญ นักแสดงบางคนมีอาชีพแสดงละครเพียงอย่างเดียว แต่บางคน ก็มีอาชีพเสริม เช่น รับจ้างแสดงลิเก รับจ้างรำถวายมือในงานต่าง ๆ ทำสวนผัก ขายอาหารและสินค้าเบ็ดเตล็ด เป็นต้น

การแสดงละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เป็นลักษณะการแสดงละครชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกสพพื้นบ้านของไทยที่กำลังจะสูญหายไป เพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ นอกจากนี้คณะละครยังมีบทบาทในการสืบทอดวรรณกรรมประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการแสดงและยังมีบทบาทในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น เพลงลูกทุ่ง ลิเก การแห่ เพลงร้องเล่น โดยผู้แสดงนำไปแทรกไว้ในเนื้อเรื่องที่แสดง ดังตัวอย่าง

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร พระกายวรรณพบนางผีตะเคียน ซึ่งแปลงร่างเป็นนางพวงพมาศอยู่กับพระจันทร์เพชรจึงเข้าใจผิดว่าพระจันทร์เพชรแย่งชิงมเหสีของตน ผู้แสดงเป็นพระกายวรรณจึงร้องเพลงลูกทุ่งแทนบทโศกที่ต้องสูญเสียมเหสีให้กับพระจันทร์เพชรไป ดังนี้

- พระกายวรรณ : พระจันทร์เพชร แต่เรายังคิดว่านายเป็นเพื่อนของเราเสมอ เราไม่เคยคิดว่านายเป็นคนอื่นเลยนะพระจันทร์เพชร
- พระจันทร์เพชร : แต่เสียใจด้วยไ้กายวรรณ สำหรับวันนี้เป็นต้นไปมึงกับกูไม่ใช่เพื่อนกัน ถ้ามึงเป็นเพื่อนรักกูจริงมึงต้องไม่ทำแบบนี้ ต่อไปจากนี้ไ้กายวรรณ จำเอาไว้ ถ้าเกิดวันหนึ่งวันใดมึงเจอกู มึงทักกูแม้แต่คำเดียวมึงเป็นหมาขี้เรื้อน
- พระกายวรรณ : โอ้! พระจันทร์เพชร
- พระจันทร์เพชร : **“สิ้นสุดกันที่ไม่ว่าชาตินี้ชาติไหน
เท่านี้ก็สาแก่แก่ใจซาบซึ่งทรวงในอกเรา
โบราณท่านว่าบรรดาช่างสารงูเห่า
อีกทั้งทาสเก่าเมียรักท่านเปรียบไว้หนักอย่าได้วางใจ
เช่นดั่งผัวผมต้องตรมดวงใจสุดถอน**

เมียรักที่เคยกอดนอนต้องมาหนีจรจากไป
 ลืมผ้าทิ้งลูกปลุกฝังคิดคบผ้าไหม
 ดูหรือช่างเลวหรือร้าย
 ผีป่าหรือไรสิงใจแม่นาง
 ลืมน้ำพริกผักจิ้มไต่ปลา
 เจ้าลืมแม่กลิ่นปลาร้า
 เจ้าลืมกระทั่งปลาอย่าง
 เจ้าไม่ถวิลโบายบินคิดติดปีกหาง
 อ่าลาผ้าไปไกลห่าง
 ทิ้งลูกร้องครางเสียแทบขาดใจ
 สิ้นสุดกันเกิดหนา
 แม่นางโมราใจสอง
 ชาตินี้ไม่ขอใฝ่ปองให้มามีหมองต่อไป
 สงสารแต่ลูก ต้องมาคร่ำครวญร้องไห้
 ลูกเอ๋ยแม่จากเจ้าไปพ่อยังเลี้ยงนะลูกยา
 ถึงแม่พ่อมีศจำโท
 สองบั้งไม้ใหญ่ไม้โต เจ้าไม่ต้องกลัวน้อยหน้า
 พ่อจะส่งเสียให้เจ้าได้รับการศึกษา
 ต่อไปในกายภาคหน้า เจ้าจะได้มีวิชาติดตัว
 สิ้นชาติขาดกันตั้งแต่วินาทีเกิดหนา
 นางหญิงใจทรามชั่วช้าเช่นนางโมราฆ่าผ้า
 ไม่เคยนึกอ้อมชอบชิมรสกามเมามัว
 จนลืมรักลูกรักผ้า น้ำใจแสนชั่วผ้าเดียวไม่พอ

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แสดงเป็นพระกายวรรณร้องเพลงน้ำตาจำโท ของ **สุรพล สมบัติเจริญ** แทนบทโศก นับเป็นบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงลูกทุ่งซึ่งเป็นศิลปะแขนงหนึ่งของไทยให้คงอยู่ต่อไป

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนตามกวาง พญายักษ์วิรุฬห์พยมาศเดินทางมาพบนางสุวรรณอำพานอนหลับอยู่กลางป่าพร้อมด้วยพระลักษณวงศ์ ยักษ์วิรุฬห์พยมาศเกิดความรักใคร่จึงปลุกนางสุวรรณอำพาขึ้นมาเพื่อถามไถ่ชื่อเสียงเรียงนามและบอกรักนาง ผู้แสดงเป็นยักษ์วิรุฬห์พยมาศใช้กลอนแหล่แทรกในบทละคร ดังนี้

วิรุฬษมาศ : ข้าพเจ้า วิรุฬษมาศ ได้เดินทางมาในกลางป่า เอ๊ะ! ในป่านี้รู้สึกว้าทึบมาก ผลหมากรากไม้ได้งอกงามขึ้นมา ข้าพเจ้ารู้ว่าเหนื่อยอ่อน จะลองเดินเข้าไปดูข้างในสิว่าจะมีอะไรบ้าง หา! ใ้! เทพธิดานางฟ้าลงมาเกิดในป่าหรือเนี่ยเกิดมาไม่เคยเห็นผู้หญิงรูปร่างสวยอย่างนี้เลย เอ! ทำยังไงดี เอาล่ะเราจะเป่ามนต์ให้เด็กคนนี้หลับไหล แล้วก็ปลุกนางคนนั้นขึ้นมา ได้ถามดูสิว่าเป็นใคร อู๊! รูปก็งามจังเลย สิบกว่าปีไม่เคยเจอเลย เพิ่งมาเจอวัดน้ำพุวันนี้เองเดี๋ยวจะปลุกนางก่อน โอ้ม...

วิรุฬษมาศ “จะปลุกนางแม่ยอดรัก
 พี่อกจะหักนะยักษ์
 ว่างามจริงนะแก้วตา
 พี่ปรารถนาอยากจะคุยกับนาง
 ชื่อเรียงเสียงไร
 นานนานจะเจอว่าพี่ฟลุ่ก
 มาเจอวัดน้ำพุข้างสไต
 ข้างงามจริงหนอแม่้อละไซ
 แม่ชื่นหัวใจแม่นวลนาง
 แม่งามจริงหนอ
 แม่งามจริงหนอแม่งามชื่น
 จะปลุกนางตื่นแล้วถามต่อ
 แม่งามจริงหนอแม่คนงาม
 แม่งามไปหมดละคนดี
 โอ้แม่ยอดนารีชื่นสมร
 แม่ยอดชีวาแม่น่ากิน
 ว่ารักยุพินแม่นวลละออ
 จะเป่ามนต์ให้หลับต่อ
 นี่แหละหนอพ่อยักษ์
 โอ้ม...เพียง

จากบทละครข้างต้น ผู้แสดงเป็นยักษ์วิรุฬษมาศร้องกลอนแหล่แทรกในบทละครที่แสดง นอกจากผู้ชมจะได้ความเพลิดเพลินจากความไพเราะของการแหล่แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ศิลปะการแหล่ให้ดำรงอยู่ต่อไป

ละครชาตรีเป็นละครรำที่มีตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากบทบาทหน้าที่ในการแก้บนและให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมแล้ว ละครชาตรียังมีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอด การสืบทอดที่สำคัญที่สุดคือการสืบทอดคณะละครชาตรี นอกจากนี้ละครชาตรียังช่วยอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงรูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาแทรกไว้ในการแสดงละครชาตรี ได้แก่ เพลงลูกทุ่ง ลิเก การแห่ เพลงร้องเล่น รวมถึงการช่วยอนุรักษ์และสืบทอดวงปี่พาทย์ ซึ่งเป็นวงดนตรีประกอบการแสดงละครชาตรีอีกด้วย

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า ละครชาตรียังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในพิธีแก้บน เพราะคนไทยมีความเชื่อเรื่องการแก้บนอย่างเหนียวแน่น และยิ่งเชื่อว่าละครชาตรีมีคาถาอาคมสามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ นอกจากนี้ละครชาตรียังมีบทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมในฐานะมหรสพอย่างหนึ่ง ความบันเทิงของผู้ชมเกิดจากเนื้อเรื่องและการแสดง ซึ่งได้แก่ ความบันเทิงจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนาน ที่มีทั้งเรื่องราวของการผจญภัย การสู้รบ การชิงไหว การแย่งชิง จนถึงปิดเรื่องแบบสุชานาฏกรรม ความบันเทิงจากการใช้ภาษา ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็นแบบลูกทุ่ง ลิเก การแห่ เพลงร้องเล่น ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ และความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม ความบันเทิงจากบทบาทของตัวละครไม่ว่าจะเป็นตัวละคร ตัวนาง หรือตัวเบ็ดเตล็ด นอกจากนี้ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ ยังมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรม การปลูกฝังเรื่องความกตัญญูกตเวที การปลูกฝังเรื่องการรักษานบธรรมเนียมนิยมประเพณี และการปลูกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน และบทบาทประการสุดท้าย คือ บทบาทในการอนุรักษ์สืบทอดมหรสพพื้นบ้านและวรรณกรรมประกอบการแสดงประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ รวมถึงศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นลูกทุ่ง ลิเก การแห่ เพลงร้องเล่น ซึ่งแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องที่แสดง นับได้ว่าละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อสังคมไทย สามารถสืบทอดพิธีกรรมแก้บน ให้ความบันเทิง และยังสามารถอนุรักษ์และสืบทอดมหรสพพื้นบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจแสดงละครชาตรี และบทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการบันทึกเสียงการแสดงจริง เพื่อนำเรื่องที่ใช้แสดงมาศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยเก็บข้อมูลจากคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2547.

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ด้านประวัติความเป็นมา พบว่าปัจจุบันมีคณะละครจำนวน 15 คณะ ได้แก่ คณะจำลองเจริญศิลป์ คณะจินตนาเจียมจิตร ศิษย์นารายณ์ คณะเทพวิจิตรศิษย์โสธร คณะ นันทยาวิยารุ่น คณะวิชาญสำรวยศิลป์ คณะ ศ. ชะองค์ศิลป์ คณะ ศ. รุ่งสุริยานำศิลป์ คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์ คณะศรีนวลยอดรัก คณะ ส. นิภา นำศิลป์ คณะ ส. พยงค์นำศิลป์ คณะ ส. เพ็ญศรี อุษานำศิลป์ คณะ ส. รัตนา เครือวัลย์ศิลป์ และ คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์ ในส่วนของขนบนิยมหรือพิธีกรรมในการแสดงพบว่า มีขั้นตอนเริ่มจากการโหมโรง การบูชาครู การร้องบทไหว้ครู การร้องเชิญพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ การรำถวายมือ การประกาศเรื่องที่จะแสดง การแสดงภาคเช้า การลาเครื่องสังเวศ การแสดงภาคบ่าย การขอบคุณและการอวยพรเจ้าภาพ

ผลการศึกษาด้านแนวคิดของเรื่องที่น่าสนใจแสดงละครชาตรี ในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า มีแนวคิด 3 ด้าน คือ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก ได้แก่ ความรักระหว่างสามีและภรรยา ความรักของบิดามารดาต่อบุตร และความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ความรักระหว่างสามีและภรรยาเป็นแนวคิดที่พบมากในบทละครชาตรีพบว่า มีแนวคิดเรื่องอุปสรรคของความรัก ความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี ความหึงหวง อุปสรรคของความรัก ได้แก่ การแย่งชิง การกีดกันกั่นแกล้ง การใส่ร้ายป้ายสี และความแตกต่างทางสถานภาพ นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ แนวคิดเรื่องค่าของชีวิตอยู่ที่จิตใจและการกระทำ แนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม ความเชื่อเรื่องความฝันและดวงสังหรณ์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ

ผลการศึกษาด้านบทบาทของละครชาตรี ในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า ละครชาตรีมีบทบาท 4 ด้าน ได้แก่ บทบาทในพิธีกรรม บทบาทในการให้ความบันเทิง บทบาทในการเป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรม และบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอด บทบาทในพิธีกรรมเป็น บทบาทหลักของละครชาตรี บทบาทในการให้ความบันเทิง ได้แก่ ความบันเทิงจากเนื้อเรื่องและการแสดง ประกอบด้วย ความบันเทิงจากการได้ชมเรื่องราวที่สนุกสนาน ความบันเทิงจากการใช้ภาษา และความบันเทิงจากบทบาทของตัวละคร ความบันเทิงจากการแทรกการแสดงรูปแบบอื่น ได้แก่ เพลง ลูกทุ่ง ลิเก การแห่ เพลงร้องเล่น ความบันเทิงจากการแทรกสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ และความบันเทิงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม นอกจากนี้ละครชาตรียังมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือ ปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรม การปลูกฝังเรื่องความกตัญญูตเวทีย การ ปลูกฝังเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและการปลูกฝังเรื่องการทำบุญทำทาน บทบาทประการ สุดท้ายของละครชาตรี คือ บทบาทในการอนุรักษ์สืบทอด

อภิปรายผล

ละครชาตรีเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ผูกพันกับพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องการบนบานศาลกล่าว แต่จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พบว่า วิทยากร สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการสืบทอดได้เพียงสองชั่วอายุคน สาเหตุเพราะละครชาตรีเป็นละคร ชาวบ้าน ไม่มีการบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานอย่างชัดเจน ปัจจุบันคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัย ชาญ มีจำนวน 15 คณะ แสดงให้เห็นว่าผู้แสดงละครยังยึดอาชีพแสดงละครชาตรีเป็นหลัก การสืบ ทอดคณะละครมี 2 ลักษณะ คือ การสืบทอดคณะจากบรรพบุรุษหรือหัวหน้าคณะไปสู่ลูกหลาน และ การสืบทอดจากการที่ผู้แสดงแยกตัวไปตั้งคณะเป็นของตนเอง การฝึกหัดละครจะทำตั้งแต่ยังเด็กโดย หัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสในคณะจะทำหน้าที่ฝึกหัดการร้องการรำ และเมื่อมีการแสดงในโอกาสต่าง ๆ เด็ก ๆ เหล่านี้ จะต้องไปร่วมแสดงเพื่อเป็นการฝึกฝนและทำให้จดจำบทร้องและบทเจรจาได้ เมื่อถึง เวลาแสดงจึงไม่ต้องมีผู้บอกบท ส่วนบทละครที่นำมาแสดงนำเค้าเรื่องมาจากหนังสือวรรณกรรม ประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ของสำนักพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือหนังสือวัดเกาะ ทำให้อาจจะเนได้ว่าคณะละคร ในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทองน่าจะมีมานานอย่างน้อยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผู้แสดงนำ บทละครมาดัดแปลงโดยเพิ่มปริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การแสดงละครชาตรีใน ปัจจุบันมีลักษณะผสมผสานระหว่างละครชาตรี ละครนอก และลิเก นอกจากนี้ยังมีการร้องเพลง ลูกทุ่ง การแห่ เพลงร้องเล่น แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องที่แสดง ซึ่งสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมได้มาก ยิ่งขึ้น ปัจจุบันการแสดงละครชาตรียังเป็นที่นิยมในแถบจังหวัดภาคกลาง

ขั้นตอนการแสดงละครชาตรีในอำเภอกวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เริ่มด้วยการโหมโรงซึ่งเป็นการบูชาครุฑดนตรีและเป็นการส่งสัญญาณให้ผู้ชมทราบว่าละครจะเริ่มแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน คือ ปี่พาทย์เครื่องห้า ในขณะที่ปี่พาทย์โหมโรง หัวหน้าคณะจะทำพิธีบูชาครุฑหรือบูชาพ่อแก่ บางคณะอาจมีการร้องบทไหว้ครุฑชาตรีแบบดั้งเดิม จากนั้นเป็นการร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบนตามที่เจ้าภาพได้บ่นไว้ต่อด้วยการรำถวายมือ การรำถวายมือนับเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของการแก้บน เมื่อการรำถวายมือเสร็จสิ้นลงถือว่าขาดสินบนแล้ว เมื่อเสร็จขั้นตอนการรำถวายมือ เจ้าภาพจะประกาศเรื่องที่จะแสดงและเริ่มแสดงในภาคเช้า เวลาประมาณ 9.00 - 12.00 น. จากนั้นก็ลาเครื่องสังเวคแล้วนำเครื่องสังเวคมาแบ่งให้เจ้าภาพครึ่งหนึ่งถือเป็นการขาดสินบน ต่อจากนั้นเวลา 13.00 - 15.00 น. คณะละครจะเริ่มทำการแสดงในภาคบ่าย และจบการแสดงลงด้วยการขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ เนื้อหาของการอวยพรเจ้าภาพส่วนใหญ่จะอวยพรให้เจ้าภาพมีสุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ครอบครัวและลูกหลานมีความสุข ให้ร่ำรวยและถูกหวยรางวัลที่หนึ่ง

แนวคิดของเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรี ในอำเภอกวิเศษชัยชาญ ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดด้านความรักเป็นแนวคิดที่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความรักระหว่างสามีและภรรยา เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ระหว่างสามีภรรยา ในละครมักสอดคล้องกับชีวิตครอบครัวของคนไทย กล่าวคือมักมีเรื่องของอุปสรรคของความรักเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการชิงรักหักสวาท การกีดกันกั้นแกล้ง การใส่ร้ายป้ายสี ความแตกต่างทางสถานภาพ ความหึงหวง การทะเลาะเบาะแว้ง และเกิดปัญหาครอบครัวในด้านต่าง ๆ ตามมา เข้าทำนองที่ว่า **ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์**

ความรักของบิดามารดาต่อบุตรเป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นความรักอันบริสุทธิ์ของบิดามารดาโดยไม่หวังผลตอบแทน บิดามารดามักเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตรตามครรลอง เพื่อหวังให้บุตรเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนดีของสังคม ส่วนความรักระหว่างเพื่อนกับเพื่อนก็เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นความเป็นเพื่อนแท้ คือการรับรู้ทุกข์สุขของเพื่อน และถ้าเพื่อนมีทุกข์เพื่อนที่ดียอมช่วยเหลือเพื่อนอย่างดีที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมเน้นคุณธรรมเรื่องค่าของความดีอยู่ที่จิตใจและการกระทำและความกตัญญู ปัจจุบันจะพบว่าคนในสังคมไทยบางส่วนมีค่านิยมมองคนที่รูปลักษณะภายนอก ซึ่งไม่สามารถใช้วัดคุณค่าของความดีได้ แนวคิดนี้ต้องการสอนให้รู้ว่าการพิจารณาหรือตัดสินคุณค่าของมนุษย์ควรดูจากจิตใจและการกระทำ ส่วนแนวคิดเรื่องความกตัญญูเป็นแนวคิดที่ควรส่งเสริมให้คนในสังคมมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณ หากทุกคนสามารถปฏิบัติตามแนวคิดทั้งสองข้อนี้ได้จะทำให้สังคมสงบสุข

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่ปรากฏในบทละครของคณะละครชาตรีในอำเภอกวิเศษชัยชาญ เป็นแนวคิดที่มาจากหลักพุทธศาสนา คือความเชื่อเรื่องบุญบาปและเวรกรรม คนไทยส่วนใหญ่นับถือ

ศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรมอย่างเหนียวแน่น โดยเชื่อว่า**ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** และเมื่อชีวิตมีอุปสรรคหรือตกทุกข์ได้ยากก็มักคิดว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่เคยทำไว้ หรือเพราะไม่มีบุญวาสนา การยึดมั่นในแนวคิดเรื่องบุญวาสนาและเวรกรรม จะทำให้คนในสังคมหมั่นทำความดี เพื่อให้ชีวิตตนมีความสุข นอกจากนี้เรื่องที่ใช้แสดงยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความฝันและดวงสังหรณ์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่องเทวดาและผู้วิเศษ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมมาจากศาสนาพราหมณ์ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเผยแพร่เข้ามาถึงสังคมไทย แต่ความคิดเหล่านี้ยังฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างกลมกลืนกับแนวคิดทางพุทธศาสนา

บทบาทในพิธีกรรมกำบนเป็นบทบาทหลักของคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ พิธีกำบนจะมีตลอดทั้งปี แต่งานจะมีมากในช่วงเดือนมีนาคม - พฤษภาคม และช่วงเดือนกันยายน - พฤศจิกายน โดยในช่วงงานมากคณะละครจะมีงานแสดงแทบทุกวัน งานส่วนใหญ่เป็นงานกำบน ในปัจจุบันแทบไม่มีงานที่แสดงเป็นมหรสพ ส่วนในช่วงเดือนที่มีงานน้อยคือช่วงเข้าพรรษา เป็นช่วงที่ชาวอ่างทองไม่นิยมกำบนเพราะเชื่อว่าจะกำบนพระได้เท่านั้น แต่กำบนเจ้าหรือสิ่งศักดิ์อื่น ๆ ไม่ได้ บทบาทในการให้ความบันเทิงเป็นบทบาทสำคัญรองจากบทบาทในพิธีกรรม ความบันเทิงของละครชาตรีเกิดจากเนื้อเรื่องและการแสดง เนื้อเรื่องของละครชาตรีนำมาจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ตอนสนุกสนานเมื่อนำมารวมกับการใช้ภาษาที่เรียบง่ายแบบชาวบ้าน และบทบาทของตัวละคร ยิ่งส่งผลให้มีความสนุกสนานยิ่งขึ้น นอกจากนี้ละครชาตรียังแทรกเพลงลูกทุ่ง กลอนลิเก กลอนแหล่ เพลงร้องเล่น หรือสภาพสังคมในอำเภอวิเศษชัยชาญ เข้าไปในเนื้อเรื่องแสดง ยิ่งสร้างความครื้นเครงให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดีเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวผู้ชมและทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม

นอกจากนี้ ละครชาตรียังมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรม โดยคณะละครได้แทรกคุณธรรมเหล่านี้ไว้ในเนื้อเรื่องและปลูกฝังให้กับผู้ชมโดยผู้ชมอาจไม่รู้ตัว บทบาทประการสุดท้ายของละครชาตรี คือ บทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอด ถึงแม้อาชีพแสดงละครชาตรีจะเป็นอาชีพที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ แต่เป็นอาชีพที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวอำเภอวิเศษชัยชาญ ผู้แสดงละครชาตรีทุกคนมีความภาคภูมิใจในอาชีพนี้เพราะนอกจากมีรายได้เพื่อการเลี้ยงชีพแล้ว ยังได้ทำหน้าที่อนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรีไว้มิให้สูญหายไปจากสังคมไทย การสืบทอดละครชาตรีส่วนใหญ่จะถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลานเพราะการแสดงละครชาตรีต้องใช้คาถาอาคม ส่วนใหญ่หัวหน้าคณะมักจะถ่ายทอดคาถาอาคมให้ลูกหลานของตน แต่บางคณะก็สืบทอดการแสดงละครชาตรีในฐานะลูกศิษย์ เพราะผู้แสดงส่วนหนึ่งแสดงละครจนเกิดความชำนาญและเมื่อมีลูกหลานของตนเองจำนวนหนึ่งซึ่งพอจะตั้งคณะเองได้ก็จะขอแยกตัวจากคณะเดิมมาตั้งคณะใหม่ของตน เพื่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพและยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเป็นหัวหน้าคณะและรับงานเอง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดคณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญมี 3 ประการ คือ ประการแรก ความเชื่อเรื่องการแก้บน ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์จะก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อในเรื่องการบนบานศาลกล่าวได้ เมื่อผู้บนได้บนบานศาลกล่าว สิ่งศักดิ์สิทธิ์และประสบผลสำเร็จตามที่ขอหรือบนบานไว้ ผู้บนจะต้องแก้บนด้วยสิ่งของต่าง ๆ การแก้บนด้วยละครชาตรีเป็นที่นิยมของชาวอ่างทอง และจังหวัดใกล้เคียงมาจนถึงปัจจุบัน ประการที่สอง ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ชาวอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งชุมชนใกล้เคียงเป็นชุมชนที่ยึดมั่นในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระพุทธรูปที่เป็นที่เคารพสักการะ ได้แก่ พระมหาพุทธพิมพ์หรือหลวงพ่อโตวัดไชโยวรวิหาร พระพุทธไสยาสน์หรือพระนอนองค์ใหญ่ วัดขุนอินทประมูล หลวงพ่อพระนอนหรือหลวงพ่อบุศได้วัดป่าโมก พระพุทธรูปปางปาเลไลยก์หรือ หลวงพ่อร้องไห้วัดสี่ร้อย หลวงพ่อแพ้ววัดกลางราชครุฑาราม หลวงพ่อแก่นวัดกำแพงมณี หลวงพ่อธรรมจักรวัดลิ้นทอง นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าแม่ศรีดอกไม้ ร้างทรงเจ้าแม่อุมา ร้างทรงเจ้าพ่อพระราม ร้างทรงเจ้าพ่อชิวก ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการบนบานศาลกล่าว ประการสุดท้าย การสืบทอดคณะปีพาทย์ในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง คณะปีพาทย์ที่มีอยู่ในอำเภอวิเศษชัยชาญ มีจำนวน 10 คณะ ได้แก่ คณะประดิษฐ์ สดแสงจันทร์ คณะวิชัยโพธิ์ ระย้า คณะล้วน กลิ่นช้อน คณะนุกุลวิเศษชัยชาญ คณะศิษย์ครูบอย คณะพิชิต ศรีเมือง คณะพิกุลทอง คณะสมยศ ทองนิล คณะสมชายบรรเลงศิลป์ และคณะธนกิจศิษย์สาคร ซึ่งบทบาทหน้าที่ของคณะปีพาทย์ นอกจากจะมีบทบาทเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมแล้ว คณะปีพาทย์ยังมีบทบาทสำคัญควบคู่ไปกับการแสดงนาฏศิลป์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น มอญรำ ลิเก โขน รวมถึงละครชาตรี จากแนวคิดและบทบาทของละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ดังกล่าวมา แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนไทยที่มีคุณค่ายิ่งและควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่กับสังคมไทยสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาแสดงประเภทอื่น ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอ่างทอง เช่น ลิเก เพลงพื้นบ้าน รำโทน เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะจังหวัดอ่างทองเป็นแหล่งวัฒนธรรมพื้นบ้านที่น่าสนใจ
2. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า คณะละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญบางคณะ มีต้นฉบับวรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ จำนวนหนึ่ง ควรมีการรวบรวมและนำมาศึกษาในด้านเนื้อเรื่อง กลวิธีการแต่ง ตลอดจนการใช้ภาษา ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์วรรณกรรมต้นฉบับมิให้สูญหายไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษณา แสงทอง. (2540). **เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล. อัดสำเนา.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2520). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2522). **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ขนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดอ่างทอง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จันทิมา แสงเจริญ. (2539). **ละครชาตรีเมืองเพชร**. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (นาฏศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- จิตติมา วิทยาวงศ์รุจิ. (2528). **วิเคราะห์บทละครนอกสามสมัย**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- เต็มสิริ บุญยสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน. (2519). **วิชานาฏศิลป์ (การละครเพื่อการศึกษา)**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เตือนใจ สีนทะเกิด. (2520). **วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2531). **ศิลปะคอนราหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). **บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม 5**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสยามสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505). **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา**. (2505). **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- นิตา บุรณภวังค์. (2540). **การวิเคราะห์วรรณกรรมของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2525). **วรรณกรรมวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

- ผะอบ โปษะกฤษณะ และคณะ. (2523). **วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- _____ . (2523). **วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 68. กรุงเทพฯ : ธรรมสังฆ. พฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ. (2523). **ลักษณะขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- พลูหลวง. (2548). **เคล็ด ลาง อาถรรพณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง.
- พันทิพา สิงห์ชูจิต. (2539). **การแสดงพื้นบ้านอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (นาฏยศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2539). **วรรณกรรมไทพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (วรรณคดี). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- มงคล ขวหลวง. (2541). **ความฝันและเลขนำโชค**. กรุงเทพฯ : นำแก้ว.
- มนตรี ตราโมท. (2540). **การละเล่นของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2528). **พัฒนาการวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- _____ . (2542). **ภาษาไทย 8**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- _____ . (2542). **ศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- รพีพรรณ เทียมเดช. (2531). **วิเคราะห์วรรณกรรมบทละครของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค.
- วาสนา ต้นสารี. (2532). **ลำดับ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.

- วิบูลย์ ศรีคำจันทร์. (2537). **เพลงพวงมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- วิภา กงกะนันท์. (ม.ป.ป.). **วรรณคดีศึกษา**. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.
- วุฒิพงษ์ ทองก้อน. (2543 , มกราคม - มิถุนายน). ละครชาตรี : สื่อที่ใช้ติดต่อกับสังคมลี้ลับ. **วารสาร มจร. วิชาการ**. 3(6) : 92-95.
- ศรวิไล ดอกจันทร์. (2528). **ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดีศึกษา**. เชียงใหม่ : ภาควิชามัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิวพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมถวิล วิเศษสมบัติ. (2525). **วรรณคดีการละคร**. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- สมศักดิ์ ทองช่วย. (2537). **สุวรรณหงส์ ฉบับจังหวัดพัทลุง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- ลำลี รักสุทธิ. (ม.ป.ป.). **มงคลชีวิต 38**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2523). **เพลงปฏิพากย์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- สุขกมล รัตนสุภา. (2536). **การวิเคราะห์บทร้อยกรองของศิวกานท์ ปทุมสูติ**. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สุนันทา ไสร์จัจ. (2518). **ไขนละครเพื่อนรำภาคพิเศษ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษม.
- _____. (2526). **วรรณคดีการละคร**. เอกสารการสอนวิชาไทย 325 ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุพจน์ ศรีจันทร์. (2546). **ร้อยกรองปัจจุบันในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2542-2544**. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สุมนมาลย์ นิเมเนติพันธ์. (2532). **การละครไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2524). **ละครรำ**. กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการสอนภาควิชาศิลปวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พลศึกษา.

- _____ . (2527). **วรรณคดีการละคร**. เอกสารประกอบการสอนวิชาไทย 325 ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพลศึกษา.
- สุพรรณา เกรียงไกรเพชร. (2514). **พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (วรรณคดี). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- สุวรรณี อุดมผล. (ม.ป.ป.). **วรรณกรรมการแสดงของไทย**. กรุงเทพฯ : ประกายพริก.
- อเนก นาวิกมูล และคนอื่น ๆ. (2543). **กึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทยภาค 2**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- อมรา กล้าเจริญ. (2537). **ละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (นาฏยศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- _____ . (2539). ละครชาตรี “กรุงเก่า” **วารสารทางวิชาการราชภัฏกรุงเก่า**. 2(4) : 101-106.
- อัศวิทธิ์ เรืองรอง. (2539). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- อารี ถาวรเศรษฐ์. (2546). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- อุดม หนูทอง. (2522). **พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

สัมภาษณ์

- ชะองค์ รุกขชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 4 ตำบลห้วยค้ันແหล่น อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 19 พฤษภาคม 2547.
- ทองอาบ ไตสวัสดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดหลวงพ่อดอม อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 7 มีนาคม 2547.
- นันทยา ชมปากเกี้ยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดกำแพงมณี ตำบลห้วยค้ันແหล่น อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547.
- ปทุม ปทุมานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ 1 ตำบลคลอง 5 อำเภอคลองหลวง จ้งหวัดปทุมธานี เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2547.
- พนาวัล พุนประพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดล้ันทอง ตำบลมหาตไทย อำเภอเมือง จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2547.
- พิกุล เกษมสุขสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดจ้ันทร้งษี ตำบลหัวไผ่ อำเภอเมือง จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 31 มกราคม 2547.
- เพ็ญศรี น้ิมละมูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99/1 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 13 เมษายน 2547.
- มณี ญาณโกมุท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ 1 ตำบลคลอง 5 อำเภอคลองหลวง จ้งหวัดปทุมธานี เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2547.
- ลอย พรมเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 186/1 หมู่ 3 ตำบลห้วยค้ันແหล่น อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547.
- วันดี เม่นแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ 4 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 15 พฤษภาคม 2547.
- ศรีนวน บั้วสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 24 มีนาคม 2547.
- ศิริยา รุกขชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 4 ตำบลห้วยค้ันແหล่น อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 19 พฤษภาคม 2547.
- สมจิตร พรมเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอู่่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 186/1 หมู่ 3 ตำบลห้วยค้ันແหล่น อำเภอวิเศษชัยชาญ จ้งหวัดอ่างทอง เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547.

- สมใจ ปิ่นเมฆ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 81/2 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 30 มกราคม 2546.
- สมพิศ เรืองงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดลินทอง ตำบลมหาไถย อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2547.
- สงว บัวสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 24 มีนาคม 2547.
- สำรวย พุ่มสวย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 27/3 หมู่ 6 ตำบลม่วงเตี้ย อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 10 มีนาคม 2547.
- สุณี เรืองงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดลินทอง ตำบลมหาไถย อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2547.
- สุรียา คล้ายทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 5 มีนาคม 2547.
- สุวรรณา โพธิ์สด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 115/1 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 30 มกราคม 2546.
- เสวก บุญชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดกำแพงมณี ตำบลห้วยคันแหลน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547.
- อนันต์ บัวสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 30 มกราคม 2546.
- อุษา วงศ์มาลัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบื้องมาศ คำอุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99/1 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมื่อ 13 เมษายน 2547.

ภาคผนวก

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร

ตอนที่ 1

แสดงโดย   คณะ ศ. ชะองศ์ศิลป์
วันที่แสดง   19 พฤษภาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระกายวรรณและพระจันทร์เพชร สองโอรสต่างเมืองถูกส่งมาเรียนวิชากับ พระอาจารย์ กลางป่า เมื่อเรียนวิชาสำเร็จแล้ว จึงกราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับบ้านเมืองของตน ก่อนเดินทางกลับพระอาจารย์ได้ตักเตือนโอรสทั้งสองว่า ต่อไปภายภาคหน้าทั้งสององค์จะมีเรื่องขัดใจกัน หากเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นให้นึกถึงพระอาจารย์ที่เคยสั่งสอน ระหว่างทางพระกายวรรณได้เดินทางผ่านเมืองของนางพวงทอง นางกษัตริย์ที่พระสวามีได้สวรรคตไปแล้ว นางพวงทองมีราชธิดาอยู่องค์หนึ่งมีนามว่า พวงนพมาศ พระกายวรรณได้ช่วยเหลือบ้านเมืองของนางพวงนพมาศ ให้รอดพ้นจากการทำสงครามกับพญายักษ์นามว่า ท้าวประกายมาศ ซึ่งพญายักษ์ได้ส่งสาส์นมาสู่ขอนางพวงนพมาศแต่นางพวงนพมาศไม่ตกลง เมื่อสงครามสิ้นสุดลงนางพวงทองจึงยกราชธิดาให้เป็นคู่ครองของพระกายวรรณ ต่อมาพระกายวรรณจึงพานางพวงนพมาศเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างทางทั้งสองกษัตริย์ได้พักผ่อนหลับอยู่ในป่า เป็นเวลาเดียวกับนางยักษ์ตนหนึ่งนามว่า สร้อยเสี้ยม ออกหากิน พบสองกษัตริย์จึงหลงรักพระกายวรรณ จึงใช้เวทมนตร์สะกดให้พระกายวรรณหลับไหลแล้วปลุกนางพวงนพมาศขึ้นมา เพื่อเจรจาขอพระกายวรรณไปเป็นสามี นางพวงนพมาศไม่ยอมยกให้จึงถูกเขี่ยจนตกน้ำไม่ได้หนีไป นางสร้อยเสี้ยมคลายมนต์สะกดแล้วแปลงร่างเป็นนางพวงนพมาศ เดินทางต่อไปกับพระกายวรรณ ระหว่างเดินทางนางสร้อยเสี้ยมแกล้งทำเป็นหิวน้ำ พระกายวรรณไปหาน้ำมาให้ ระหว่างรอพระกายวรรณ พระจันทร์เพชรเดินทางมาพบนางสร้อยเสี้ยม นางจึงโกหกพระจันทร์เพชรว่าเป็นนางฟ้า พระจันทร์เพชรหลงเชื่อและเกิดความรักใคร่จึงพานางสร้อยเสี้ยม ซึ่งแปลงร่างเป็นนางพวงนพมาศ เดินทางกลับไปยังบ้านเมืองของตน เมื่อพระกายวรรณกลับมาจากการหาน้ำก็ไม่พบนางพวงนพมาศ จึงโศกเศร้าเสียใจออกเดินทางตามหานาง

บทละครเรื่อง กายวรรณ พระจันทร์เพชร

ตอนที่ 2

แสดงโดย คณะ ศ. สมพิศ เวียงงาม

วันที่แสดง 3 กันยายน 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระกายวรรณและพระจันทร์เพชร เรียนวิชาอยู่กับพระเจ้าตาในกลางป่า เมื่อสองโอรส จำเรียนวิชาสำเร็จก็ลาพระเจ้าตาเพื่อกลับบ้านเมืองของตน ก่อนกลับบ้านเมืองพระเจ้าตาสั่งสอน ทั้งสองโอรสว่า ต่อไปภายภาคหน้าทั้งสองจะต้องผิใจกัน แต่ขอให้ทั้งสองนึกถึงพระเจ้าตานึกถึงความ เป็นเพื่อนร่วมสาบาน พระกายวรรณเดินทางผ่านเมืองของพวงนพมาศซึ่งกำลังเกิดศึกสงคราม กับยักษ์ เหตุเกิดจากพญายักษ์ต้องการพวงนพมาศเป็นมเหสี แต่พวงทองมารดาของพวงนพมาศ ไม่ยอมยกราชิดาให้จึงเกิดศึกสงครามขึ้น ฝ่ายนางพวงทองและนางพวงนพมาศสู้ยักษ์ไม่ได้ พระ กายวรรณจึงช่วยรบกับกองทัพยักษ์จนชนะศึก นางพวงทองจึงยกราชิดาพวงนพมาศให้เป็นมเหสี ของพระกายวรรณ ต่อมาพระกายวรรณพานางพวงนพมาศเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่าง นอนหลับอยู่กลางป่านางผีตะเคียนออกเดินทางกลางป่าเพื่อหาอาหาร เผอิญเห็นพระกายวรรณ รู้สึกถูกใจและหลงรักจึงใช้เวทมนตร์สะกดให้นางพวงนพมาศตื่นขึ้นเพียงคนเดียว และเอ่ยปากขอ พระกายวรรณ นางพวงนพมาศไม่ยกสามีให้ นางผีตะเคียนจึงเสียดินนางพวงนพมาศจนสลบ แล้วขว้างนางไปในอากาศ ส่วนนางผีตะเคียนก็แปลงร่างเป็นนางพวงนพมาศเดินทางกลับเมือง กับพระกายวรรณ ระหว่างเดินทางนางผีตะเคียนแก้งิ้วหน้า พระกายวรรณไปหาน้ำและให้นาง ผีตะเคียนรออยู่ได้ร่วมไม้ บังเอิญพระจันทร์เพชรเดินทางมาพบผีตะเคียนซึ่งแปลงร่างเป็นพวงนาง นพมาศก็หลงรัก พระจันทร์เพชรพาผีตะเคียนกลับไปบ้านเมืองของตน ฝ่ายท้าวอาทิตย์บิดาของ พระจันทร์เพชรได้หมั้นหมายนางศรีดอกไม้บุตรสาวของโหรประจำเมือง ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกันไว้ให้ เป็นคู่ครองกับพระจันทร์เพชร พระจันทร์เพชรกลับมาถึงบ้านเมืองพร้อมด้วยนางผีตะเคียนซึ่งแปลง ร่างเป็นมนุษย์ชื่อเทพกนิรี พระจันทร์เพชรก็ไม่รับนางศรีดอกไม้เป็นคู่ครองและยืนยันจะแต่งงานกับ เทพกนิรี นางโหรมารดาของซึ่งรับหน้าที่เป็นโหรประจำบ้านเมืองก็ทำนายทายทักว่า นางเทพกนิรี ไม่ใช่นางฟ้าแต่เป็นผีป่า ท้าวอาทิตย์เข้าใจว่านางโหรอิจจาวิชาเทพกนิรี เพราะลูกสาวของตน ไม่ได้อภิเษกเป็นมเหสีของพระจันทร์เพชรจึงสั่งให้จำคุกนางโหรไว้ แล้วให้ทหารตีห้องร้องป่าวและ ประกาศว่าอีก 7 วัน จะจัดพิธีอภิเษกสมรสให้โอรสและเทพกนิรี ในระหว่างเจ็ดวันนั้น ปรากฏว่า ในเมืองของท้าวอาทิตย์เกิดเหตุวุ่นวายผู้คนสับสนอลหม่านเพราะมีผีป่าอาละวาดไปทั่วเมือง

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า

ตอน ถวายลูก

แสดงโดย คณะ ศ. เพ็ญศรี อุษานาศิลป์

วันที่แสดง 2 พฤษภาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

นางแก้วหน้าม้า เป็นหญิงสาวที่เก็บว่าวของพระปิ่นทองได้ ตามราชประเพณีจะต้องได้อภิเษกสมรสเป็นพระมเหสีของพระปิ่นทอง แต่ด้วยหน้าตาที่อัปลักษณ์เหมือนม้าจึงถูกทำวมงคลราชบิดาของพระปิ่นทองและพระปิ่นทองกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ครั้งหนึ่งทำวมงคลราชได้ส่งพระปิ่นทองไปอภิเษกกับนางทศมาลีที่เมืองโรมวิถี และสั่งให้นางแก้วมีไอรสไว้รอพระปิ่นทอง ระหว่างที่พระปิ่นทองเดินทางไปเมืองโรมวิถี นางแก้วหน้าไปหาท่านตาให้ช่วยเหลือ ท่านตาให้นางแก้วแปลงร่างเป็นนางมณีรัตนาไปดักกรอพระปิ่นทองและแกล้งทำตกน้ำ พระปิ่นทองช่วยนางมณีรัตนาเอาไว้และได้เสียกันจนนางมณีรัตนาตั้งครรภ์ ส่วนพระปิ่นทองเดินทางไปอภิเษกกับนางทศมาลีแล้วเดินทางกลับเมืองมิติลา ระหว่างเดินทางกลับเรือไปติดอ่าวยักษ์ซึ่งเป็นเมืองของบิดานางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์ พระปิ่นทองต่อสู้กับยักษ์แต่ก็พ่ายแพ้ นางแก้วหน้าม้าแปลงร่างเป็นมานพน้อยต่อสู้กับยักษ์จนชนะ มารดาของนางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์ จึงยกราชธิดาให้เป็นคู่ครองของมานพน้อย นางแก้วหน้าม้าจึงบอกความจริงให้นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์รู้ว่าตนเองมีสามหน้า คือ แก้วหน้าม้า มานพน้อยและมณีรัตนา ซึ่งเป็นมเหสีของพระปิ่นทองและมีไอรสกับพระปิ่นทององค์หนึ่ง นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์หลงรักพระปิ่นทอง มานพน้อยจึงยกให้เป็นมเหสีของพระปิ่นทอง พระปิ่นทองพาสองนางกลับเมืองมิติลา เมื่อกลับมาถึงเมืองนางแก้วหน้าม้าพาลูกมาถวายทำวมงคลราช พระปิ่นทองปฏิเสธว่าไม่ใช่ไอรสของตน นางแก้วจะฆ่าไอรสของตน ทำวมงคลราชจึงรับไอรสของนางแก้วหน้าม้าไว้ ฝ่ายนางทศมาลีเฝ้ารอพระปิ่นทองกลับไปรับตนเป็นเวลานานจึงออกเดินทางมาหาพระปิ่นทองที่เมืองมิติลา เมื่อมาถึงทราบว่าเป็นพระปิ่นทองมีมเหสีคือ นางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์ ก็โกรธและตบตีสองนาง นางแก้วหน้าม้าจึงช่วยสองนางเอาไว้ และตำหนิตบตีกับทศมาลีจนทศมาลีทนไม่ได้หนีกลับบ้านเมืองของตนไป กล่าวฝ่ายทำวประกายกลด พญายักษ์สหายของทำวพาลราชบิดาของนางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์ ทราบข่าวว่าพระสหายของตนถูกพระปิ่นทองฆ่าตายจึงโกรธแค้น ยกกองทัพไปตีเมืองมิติลา ทั้งทำวมงคลราชและพระปิ่นทองต่างเกรงกลัวกองทัพยักษ์ ไม่มีใครกล้าออกไปทำศึก นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์จึงทูลบอกว่า นางแก้วหน้าม้าสามารถทำศึกกับยักษ์ได้ ทำวมงคลราชและนางนั้นหาเดินทางไปขอร้องให้นางแก้วหน้าม้ามารบกับยักษ์ นางแก้วหน้าม้าแปลงร่างเป็นมานพน้อยมารบ

กับทำวประกายกลดจนชนะแล้วจึงลากลับ พระปิ่นทองรู้สึกกลับคล้ายคลึงคลว่ามานพน้อย
คือ มณีรัตนาเมียของตน จึงตั้งใจออกติดตามหามณีรัตนา

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า

ตอน ต่อผ้า

แสดงโดย คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

วันที่แสดง 7 กุมภาพันธ์ 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระปิ่นแก้วโอรส ของพระปิ่นทองกับนางแก้วหน้าม้า และน้องชายต่างมารดานามว่า พระปิ่นสินชัย โอรสของนางทัศนามาได้เดินทางมากลางป่า รู้สึกเหน็ดเหนื่อยจึงหยุดพักก่อน เมื่อตื่นขึ้นมาพระปิ่นสินชัยก็หายไป พระปิ่นแก้วจึงออกตามหาน้องชาย และไปพักอยู่ที่กระท่อมสองตายเป็นในเมืองของท้าวสุทนต์ ฝ่ายท้าวสุทนต์มีมเหสีสององค์ มเหสีฝ่ายขวานามว่าศรีประไพ มีพระธิดานามว่า ดารา ส่วนมเหสีฝ่ายซ้ายนามว่า วารี มีพระธิดานามว่า รัชนี้ ทั้งสองธิดาไม่ค่อยลงรอยกันนักเนื่องจากนางรัชนี้มีจิตใจอิจฉาริษยานางดาราซึ่งเป็นพี่สาวต่างมารดา ตามประเพณีนิยมในวันพระขึ้น 8 ค่ำ และขึ้น 15 ค่ำ พระมหากษัตริย์จะต้องไปแจกจ่ายชัณฑ์ให้กับชาวบ้าน ชาวเมือง และเมื่อวันพระมาถึงนางดาราและนางรัชนี้ก็มาเข้าเฝ้าท้าวสุทนต์ เพื่อลาไปแจกจ่ายชัณฑ์ พระปิ่นแก้วซึ่งสวมรูปม้าอยู่ต้องการหาน้องชายจึงไปในงานแจกจ่ายชัณฑ์ด้วย แต่พระปิ่นแก้วก็มาสายของที่แจกจ่ายก็หมดไปแล้ว รัชนี้จึงได้โอกาสวางแผนการกลั่นแกล้งดารา โดยยุแหย่ให้ดารานำพระธำมรงค์ประจำตระกูลให้ทานแก่พระปิ่นแก้ว จากนั้นนางรัชนี้ก็รีบเข้าเมืองไปทูลฟ้องเรื่องทั้งหมดให้ท้าวสุทนต์ฟัง ท้าวสุทนต์โกรธนางดารามากจึงยกนางดาราให้เป็นเมียพระปิ่นแก้วซึ่งสวมหน้าม้า แต่ดารารังเกียจรูปร่างหน้าตาของพระปิ่นแก้วที่อัปลักษณ์เหมือนม้า พระปิ่นแก้วจึงถอดรูปม้าและบอกความจริงกับดารา พระปิ่นแก้วโกรธนางรัชนี้ที่นำความไปทูลฟ้องท้าวสุทนต์ ทำให้นางดาราต้องถูกขับไล่ออกจากเมือง พระปิ่นแก้วจึงช่วยแก้แค้นให้นางดารา โดยลอบเข้าหานางรัชนี้บอกกับนางรัชนี้ว่าตนเป็นเนื้อคู่ที่เทวดาอุ้มสมมาให้ วันต่อมาพระปิ่นแก้วจากนางรัชนี้มาโดยอ้างว่าตนต้องกลับบ้านกลับเมือง และอีกเจ็ดวันจะมารับนางรัชนี้ไปอภิเษก พระปิ่นแก้วจึงฉ้อโกงพระพักตร์ไว้ดูต่างหน้าครึ่งผืน ส่วนนางรัชนี้ก็ให้สร้อยสังวาลย์พระปิ่นแก้วไว้ดูต่างหน้าเช่นกัน จากวันนั้นมานางรัชนี้ก็ละเมอเพ้อหาแต่พระปิ่นแก้วจนไม่เป็นอันกินอันนอน ท้าวสุทนต์จึงให้ทหารไปตีฆ้องร้องป่าวว่า หากใครมีผ้าเช็ดหน้านำมาต่อผ้าของนางรัชนี้ได้จะยกพระธิดาให้เป็นมเหสี พระปิ่นแก้วสวมรูปหน้าม้าเดินทางไปยังเมืองของท้าวสุทนต์พร้อมกับกษัตริย์ร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำ แต่มีเพียงพระปิ่นแก้วองค์เดียวเท่านั้นที่สามารถต่อผ้าเช็ดหน้าได้ และยังนำสร้อยสังวาลย์ของนางรัชนี้ออกมายืนยันอีกว่าตนเป็นสามีของนางรัชนี้ แต่ท้าวสุทนต์กับนางรัชนี้ไม่ยอมรับ กล่าวหาว่าพระปิ่นแก้วซึ่งสวมรูปหน้าม้าไปพบกับพระปิ่นแก้วสามีของนางรัชนี้แล้วขโมยผ้าเช็ดหน้าและสร้อยสังวาลย์มาจึงขับไล่ให้ม้าออกไปจากเมือง ในเหตุการณ์นี้มีกษัตริย์องค์หนึ่ง

ไม่พอใจที่ท้าวสุทนต์ไม่ยกนางรัชนีให้ตนเองจึงยกกองทัพมาตีเมือง ท้าวสุทนต์ยกกองทัพออกไป
สู้รบแต่สู้ไม่ได้ พระปิ่นแก้วมาช่วยรบจนชนะศึก ท้าวสุทนต์เห็นพระปิ่นแก้วรูปงามจึงตั้งใจจะยก
นางรัชนีให้เป็นพระมเหสีของพระปิ่นแก้ว แต่พระปิ่นแก้วปฏิเสธ บอกท้าวสุทนต์ว่าตนมีมเหสีแล้ว
แต่เมื่อนางรัชนีมาพบพระปิ่นแก้วก็จำได้และยืนยันว่าเป็นสวามีของตน แต่พระปิ่นแก้วก็ปฏิเสธ
บอกกับท้าวสุทนต์ว่ามเหสีของตนชื่อนางดารามเหสีฝ่ายขวาศรีประไพกับนางดาราช่วยกันด่า
และตบตีมเหสีฝ่ายซ้ายวารีกับนางรัชนี ท้าวสุทนต์จนปัญญาไม่รู้จะแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นอย่างไร

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า

ตอน สามหน้า

แสดงโดย คณะจินตนา เจียมจิตร ศิษย์นารายณ์

วันที่แสดง 7 มีนาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระปิ่นแก้วโอรสของพระปิ่นทองกับนางแก้วหน้าม้า เมื่อพลัดหลงกับพระปิ่นสินชัย ผู้เป็นน้องชายต่างมารดา ก็ตามหาน้องชายจนกระทั่งหลงไปถึงเมืองของท้าวสุทนต์ และได้นางดาราริธาของท้าวสุทนต์เป็นเมียอยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุข แต่ในใจก็ยังเป็นห่วงน้องชาย จึงชักชวนนางดารากลับเมืองมิลิลาเพื่อแจ้งข่าวการพลัดพรากกันให้พระปิ่นทองทราบ พระปิ่นแก้วพานางดารานั่งเรือยนต์ซึ่งเป็นเรือเหาะของนางแก้วหน้าม้ากลับไปบ้านเมืองของตน ขณะเดินทางนางดารารู้สึกเหนื่อยล้าและหิวน้ำ พระปิ่นแก้วจึงหยุดพักกลางทางแล้วไปหาน้ำให้ดื่ม ปล่อยให้หิวและเหนื่อยอยู่ในเรือ กล่าวถึงผีโขมดอาศัยอยู่ในป่าออกเดินป่าหาอาหารเผอิญเห็นนางดารานั่งอยู่ในเรือ ก็สงสัยเข้าไปสอบถามทราบความว่านางดารามากับสวามีจึงเอ่ยปากขอสวามีจากนางดาราร แต่นางดารานิยมนยอม นางผีโขมดจึงจะจับนางดาราเป็นอาหาร นางดาราก็ชักสายเรือพาเหาะหนีไป ส่วนผีโขมดก็แปลงร่างเป็นนางดาราและบอกกับพระปิ่นแก้วว่าขณะที่นางกำลังนั่งรอพระปิ่นแก้ว มียักษ์ตนหนึ่งจะจับตนกินเป็นอาหารตนจึงหนีลงมาจากเรือ นางยักษ์จึงขโมยเรือไป พระปิ่นแก้วเสียใจมากที่ต้องเสียเรือไป แต่ก็หึกห้ามใจพานางดารา (ผีโขมด) เดินทางกลับเมืองมิลิลาต่อไป กล่าวฝ่ายพระปิ่นสินชัยซึ่งถูกนางพรายกระสืนธุ์จับไปอยู่ในถ้ำ ได้นางพรายกระสืนธุ์เป็นเมียโดยไม่รู้ว่าเป็นยักษ์ เดือดร้อนถึงเทวดาต้องลงมาช่วยเหลือพระปิ่นสินชัยเอาไว้ วันหนึ่งนางพรายกระสืนธุ์ออกไปหาอาหารและผลไม้ เทวดาจึงลงมาบอกความจริงกับพระปิ่นสินชัย และช่วยพาพระปิ่นสินชัยหนีไป เทวดาเกรงว่าพระปิ่นสินชัยจะหนีไม่พ้นจึงให้ธำมรงค์ ซึ่งเป็นแหวนวิเศษไว้ หากสวมนิ้วเมื่อใดร่างกายของพระปิ่นสินชัยจะกลายเป็นคนแก่ชราทันที นางพรายกระสืนธุ์กลับมาจากหาอาหารไม่พบพระปิ่นสินชัยก็ตกใจแล้วออกตามหา ตามมาพบพระปิ่นสินชัยในร่างของชายชราที่จำไม่ได้ ออกเดินทางตามหาพระปิ่นสินชัยต่อไป จนกระทั่งไปพบพระปิ่นแก้วอยู่กับนางผีโขมดเพื่อนของตนก็เข้าใจว่าพระปิ่นแก้วเป็นสามีของตน เพราะรูปร่างหน้าตาเหมือนกัน แล้วถูกนางผีโขมดขโมยมา นางพรายกระสืนธุ์และนางผีโขมดทะเลาะกัน ทำให้พระปิ่นแก้วทราบเรื่องของพระปิ่นสินชัยและทราบว่านางดาราคือนางผีโขมดจึงแย่งให้นางผีโขมดกับนางพรายกระสืนธุ์ต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงตน พระปิ่นแก้วได้โอกาสสวมรูปม้าหนีไป นางผีโขมดและพรายกระสืนธุ์ต่อสู้กันอยู่นาน แต่ก็ไม่มีความแพ้ใครชนะจึงหยุดต่อสู้กัน จึงรู้ว่าพระปิ่นแก้วหนีไปแล้ว สองสหายจับเข้าคุยกันจึงทราบว่าพระปิ่นแก้วเป็นสามีของผีโขมด ส่วนพระปิ่นสินชัยเป็น

สามีของนางพรายกระสสินธุ์ แต่ทั้งสองพระองค์ได้หายไปแล้ว จึงช่วยกันออกตามหาสามี นางพรายกระสสินธุ์บันดาลให้ฝนตกฟ้าร้อง นางผีโขมดบันดาลแสงไฟสว่างอยู่ในกระท่อม คาดการณ์ว่าพระปิ่นแก้วและพระปิ่นสินชัยคงจะหนีไปไม่ไกล และถ้าเจอพายุฝนหนัก ๆ คงจะมาขอความช่วยเหลือขออาศัยอยู่ที่กระท่อมของตน เป็นดังคาดการณ์ฝนที่ตกหนักทำให้พระปิ่นแก้วในรูปไฉ่หน้าม้าเดินทางไปขออาศัยอยู่ที่กระท่อม ไฉ่หน้าม้าบอกกับสองนางว่ากำลังเดินทางหาเมีย ด้วยหัวอกเดียวกันทั้งสามคนจึงคบกันเป็นเพื่อน และช่วยกันออกตามหาสามีและภรรยาของแต่ละคน กล่าวถึงทิพวัลธิดาของท้าวทรงบดินทร์และนางเกสสินี ท้าวทรงบดินทร์ได้สวรรคตไปนานแล้ว คืบหนึ่งเมื่อทิพวัลเข้าที่พระบรรทมฝันว่า มีชายชราคนหนึ่งตกระกำลำบากอยู่กลางป่ามาขอความช่วยเหลือ จึงไปเข้าเฝ้าพระมารดาเพื่อขอไปทำพิธีบวงสรวงที่ศาลหลักเมือง ขณะเดินทางกลับเสาหลักเมืองได้หักล้มลงมา เหล่าเสนาทหารและนางข้าหลวงช่วยกันยกก็ยกไม่ขึ้น นางเกสสินีจึงให้ทหารไปป่าวประกาศว่า หากใครยกเสาหลักเมืองขึ้นได้จะยกราชธิดาทิพวัลให้เป็นคู่ครอง พระปิ่นสินชัยทราบความจึงตามเหล่าทหารเข้าไปในเมือง เพื่อไปลองยกเสาหลักเมืองตามที่ทหารป่าวประกาศ

บทละครเรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน ปีนแก้วเกี่ยวน้องสะใภ้

แสดงโดย คณะ ศ. สมพิศ เรืองงาม

วันที่แสดง 1 กุมภาพันธ์ 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระปิ่นสินชัย โอรสของพระปิ่นทองกับนางทัศนมาลี เดินทางมากลางป่าถูกนางยักษ์พรายกระสุนธนูจับตัวไปเป็นสามี เทวดาไปช่วยไว้และให้พระธำมรงค์วิเศษ เมื่อสวมนี้วิเศษกลายเป็นคนแก่ ระหว่างหลบหนีนางพรายกระสุนธนูได้ทราบข่าวจากทหารจากเมืองของนางเกสินี ว่าเสนาหลักเมืองล้มลงต้องการผู้เก่งกล้าสามารถไปยกเสนาหลักเมือง หากใครยกได้จะยกลูกสาวคือพระธิดาทิพวัลให้เป็นมเหสี เมื่อพระปิ่นสินชัยยกเสนาได้ นางเกสินีต้องจำใจยกลูกสาวให้แต่งงานกับพระปิ่นสินชัย เพราะรังเกียจพระปิ่นสินชัยที่มีรูปร่างหน้าตาเป็นคนชรา แรกทีเดียวทิพวัลก็รังเกียจชายชรา แต่เมื่อเห็นรูปจริงของพระปิ่นสินชัยก็รักกันอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข แต่ก็ไม่มีใครรู้ความจริงนี้ กล่าวถึงพระสุจินดาภคินทรียหนุมซึ่งมีพระบิดาเป็นสหายของนางเกสินี หลังจากขึ้นครองราชย์ก็มีเครื่องราชูปโภคสมบุรณ์ ชาติอยู่อย่างเดียวคือพระมเหสี จึงเดินทางมายังเมืองของนางเกสินีเพื่อมาถามข่าวคราวของนางทิพวัล ตั้งใจจะหมายหมั้นและอภิเษกกับนางทิพวัล เมื่อมาถึงนางเกสินีต้อนรับขับสู้พระสุจินดาเป็นอย่างดี เพราะหมายหมั้นจะให้นางทิพวัลอภิเษกใหม่กับพระสุจินดา นางเกสินีจึงคิดแผนการกำจัดพระปิ่นสินชัย โดยการให้พระปิ่นสินชัยออกไปจับช้างเผือกมาเป็นช้างคู่บ้านคูเมืองคู่บุญบารมี พระปิ่นสินชัยจำใจต้องจากนางทิพวัลไป ส่วนนางเกสินีก็ให้พระสุจินดากลับไปยังบ้านเมืองของตน และสัญญาว่าจะส่งราชธิดาของตนเองไปอภิเษกกับพระสุจินดาภายในเจ็ดวัน จากนั้นนางเกสินีก็หลอกราชธิดาของตนว่า พระปิ่นสินชัยสามารถคล้องช้างเผือกได้แล้ว ให้นางทิพวัลขึ้นขอขอฟ้าไปรับที่กลางป่า แต่ความจริงแล้วการเดินทางในครั้งนี้คือการส่งตัวนางทิพวัลไปอภิเษกกับพระสุจินดา กล่าวฝ่ายพระปิ่นแก้วในรูปม้านางผีโสมมและนางพรายกระสุนธนูซึ่งกำลังเดินทางช่วยกันตามหานางดาราท พระปิ่นแก้วและพระปิ่นสินชัย เมื่อเดินทางผ่านเมืองต่าง ๆ ก็ช่วยกันถามหาภรรยาและสามีของตน เผอิญทั้งสามคนเดินทางไปพบกับขบวนเสด็จขอขอฟ้าของนางทิพวัล ก็เข้าใจว่านางทิพวัลกำลังเดินทางไปอภิเษกกับพระปิ่นแก้ว นางผีโสมมทราบความก็โกรธมากจึงวางแผนดึงนางทิพวัลลงมาจากขอขอฟ้าแล้วแปลงร่างเป็นนางทิพวัลไปอภิเษกกับพระปิ่นแก้วตามที่เข้าใจ ส่วนนางทิพวัลก็ยกให้พระปิ่นแก้วในรูปม้า ซึ่งหลงรักนางทิพวัลตั้งแต่แรกเห็น เมื่อชุดนางทิพวัลลงมาแล้วทั้งสามสหายก็แยกทางกัน พระปิ่นแก้วเกี่ยวพาราสีนางทิพวัล แต่นางทิพวัลก็ไม่รับรักบอกว่าตนเองมีสามีแล้วและคนกับม้าก็รักกันไม่ได้ พระปิ่นแก้วจึงถอดหน้าม้าออก แต่นางทิพวัลก็ไม่เปลี่ยนใจ พระปิ่นแก้วปลุกปล้ำ

นางทิพวัล นางทิพวัลจึงร้องให้พระเชษฐาปิ่นแก้วช่วยเหลือ พระปิ่นแก้วตกใจว่าเหตุใดนางทิพวัลจึงร้องเรียกให้ตนเองช่วยเหลือจึงถามความจริงดู จึงทราบว่านางทิพวัลเป็นมเหสีของพระปิ่นสินชัยและเป็นน้องสะใภ้ของตน เมื่อนางทิพวัลทราบว่าถูก พระมารดาหลอกส่งตัวไปอภิเษกจึงติดตามพระปิ่นแก้วออกติดตามหาพระปิ่นสินชัยต่อไป ฝ่ายพระสุจินดารอคอยขบวนขันหมากส่งตัวของทิพวัลมาเจ็ดวันขบวนขันหมากก็มาถึงพอดี ในคืนเข้าห้องนอนนางพรายกระสืนธุ์ซึ่งแปลงร่างเป็นนางทิพวัลคืออกดีใจที่จะได้พบพระปิ่นแก้ว แต่พอพบว่าพระสุจินดาก็ตกใจและไม่พอใจแปลงร่างเป็นยักษ์หนีไป ทำให้พระสุจินดาโกรธแค้นนางเกสินีมารดาของทิพวัลเป็นอันมาก เพราะเข้าใจผิดว่านางเกสินีหลอกลวงตน จึงคิดการว่าจะยกกองทัพไปตีเมืองของนางเกสินี ฝ่ายพระปิ่นสินชัยไม่พบข้างเผือกตามที่พระมารดาเกสินีสั่ง แต่ด้วยความคิดถึงนางทิพวัลจึงย้อนกลับเข้าเมือง แต่ก็ได้รับคำตอบจากนางเกสินีว่าได้ส่งตัวนางทิพวัลไปอภิเษกกับพระสุจินดาแล้ว อีกทั้งยังขับไล่พระปิ่นสินชัยให้ออกจากเมืองไป เพราะไม่สามารถคล้องช้างเผือกมาค้ำบ้านค้ำเมืองได้ ขณะที่นางเกสินีว่าราชการอยู่นั้นทหารก็เข้ามารายงานว่าพระสุจินดายกกองทัพมาประชิดเมือง นางเกสินีรู้สึกแปลกใจว่า พระสุจินดา ยกกองทัพมาตีเมืองของตนด้วยเหตุใด

บทละครเรื่อง ชันทอง

ตอน เชือดเนื้อ

แสดงโดย คณะศิษย์จันทร์ฉายวิเศษศิลป์

วันที่แสดง 30 มกราคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

เนตรอัคคีเป็นเทพสามตา แต่เป็นเด็กกำพร้าบิดามารดา เทพเทวานำเนตรอัคคีมาเลี้ยงไว้เป็นบุตรและบอกเนตรอัคคีว่า ตนเองเป็นทั้งบิดาและมารดาของเนตรอัคคี ซึ่งความจริงแล้วเนตรอัคคีเป็นบุตรของนางยักษ์กระตุกหีก ซึ่งทำผิดและต้องคำสาปของเทพเทวาให้ไปอยู่ในเมืองมนุษย์ และสาปห้ามไม่ให้นางยักษ์มีสามีและบุตร แต่นางยักษ์ก็ลวงคำสาปของเทพเทวา ขณะที่อยู่ในเมืองมนุษย์ก็ไปแย่งสามีของนางชันทองและตั้งครรภ์ขึ้น เมื่อพวกมนุษย์จับได้ว่าเป็นนางยักษ์ก็ถูกพวกมนุษย์จับได้ นางยักษ์จึงหนีมาหาเทพเทวา และเมื่อนางนางยักษ์คลอดบุตรก็ตายตามคำสาปของเทพเทวา ในขณะที่เทพเทวาพร่ำสอนเนตรอัคคีว่าตนเองเป็นทั้งบิดาและมารดา แต่เนตรอัคคีก็ยังคลั่งใจสงสัยและซักถามเทพเทวาอยู่เสมอว่า เทพเทวาจะเป็นทั้งบิดาและมารดาของตนได้อย่างไร ในเมื่อเพื่อน ๆ ของตนมีบิดาหนึ่งคนและมารดาอีกหนึ่งคน แต่เทพเทวาก็อธิบายว่าตนเป็นทั้งบิดาและมารดาของเนตรอัคคีได้ เพราะตนเองเป็นเทวดาที่มีอิทธิฤทธิ์อยู่มาวันหนึ่ง เนตรอัคคีมาลาบิดาเทพเทวาเพื่อขอไปเล่นกับเพื่อน ๆ ซึ่งเป็นเหล่าเทพธิดา เมื่อไปพบเพื่อน ๆ เหล่าเทพธิดาไม่อยากจะเล่นกับเทพอัคคีเพราะเทพอัคคีเป็นเด็กเกร แต่ด้วยความเกรกลัวเทพเทวา เหล่าเทพธิดาจึงจำใจต้องเล่นกับเทพอัคคี เหล่าเทพธิดาชวนกันเล่นผิวเมื่อย แต่เนตรอัคคีไม่ชอบจึงไม่เล่น จึงชวนเหล่าเทพธิดาเล่นโยนเส้น โดยมีกติกาคือ ถ้าใครเล่นชนะจะได้ชีคออีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อเล่นโยนเส้นเสร็จ ปรากฏว่า เนตรอัคคีเป็นฝ่ายแพ้เหล่าเทพธิดา แต่ด้วยความขี้โกงและเกรของเทพอัคคี รวมทั้งการที่มีบิดาที่มีอำนาจและเป็นใหญ่ เนตรอัคคีจึงไม่ยอมให้เหล่าเทพธิดาชีคอ โดยบอกว่าตนเองเป็นผู้ชนะ เหล่าเทพธิดาไม่พอใจจึงด่าเสียดสีเนตรอัคคีว่ามีนิสัยขี้โกงเหมือนนางยักษ์กระตุกหีก ซึ่งเป็นมารดาของเนตรอัคคี แต่เนตรอัคคีไม่ยอมรับว่านางยักษ์คือมารดาของตน จึงโกรธและกลับไปฟ้องบิดาเทพเทวา และคาดคั้นถามความจริงเรื่องนางยักษ์กระตุกหีกที่บรรดาเทพธิดาล้อเลียน เมื่อเนตรอัคคีทราบความจริงว่า ตนเป็นบุตรของนางยักษ์กระตุกหีก ซึ่งต้องคำสาปของเทพเทวาหลงไปอยู่ในเมืองมนุษย์ และไปแย่งสามีของนางชันทอง ซึ่งเป็นกษัตริย์มีนามว่า พระสุจินดา จนตั้งครรภ์และถูกจับได้มากลอดบุตรไว้กับเทพเทวา จนมารดาของตนตายไป เนตรอัคคีเสียใจและด้วยความเป็นเด็กรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงได้คิดไปว่าสาเหตุที่มารดาของตนต้องตาย เป็นเพราะว่านางชันทองเป็นคนยุแหย่ให้พระสุจินดาบิดาของตนรังเกียจมารดาและตนเองจึงตั้งใจจะไปตามหาพระสุจินดา เทพเทวาห้ามเนตรอัคคีไว้แต่เนตรอัคคี

ก็หนีไปยังเมืองมนุษย์ได้ เมื่อไปถึงยังประตูเมืองของพระสุจินดาจึงได้ถามนายประตู ทราบว่าเป็นเมืองของบิดาของตนจึงร้องด่าบิดาอยู่หน้าประตูและขอพบพระสุจินดา นายประตูจึงนำความไปกราบทูลพระสุจินดาให้ทราบ พระราชาทราบข่าว โอรสมาตามหาจึงตั้งใจจะไปรับเนตรอัคคีเข้ามาอยู่ในเมือง แต่เมื่อไปถึงหน้าประตูเมือง เนตรอัคคีก็ด่าว่าพระสุจินดาและนางขันทองว่าเป็นต้นเหตุให้มารดาของตนต้องตาย พระสุจินดาเป็นบิดาที่ไม่รับผิดชอบ พระสุจินดาพยายามอธิบายความจริงให้เนตรอัคคีฟัง แต่ก็ไม่เข้าใจกันจึงทำให้พระสุจินดาสู้รบกับเนตรอัคคี ด้วยความเป็นเด็กเนตรอัคคีสู้บิดาไม่ได้ แต่นึกขึ้นมาได้ว่าตนเองมีเนตรที่สาม ถ้าลี้มนเนตรที่สามเมื่อใด โลกจะลุกเป็นไฟ จึงลี้มนเนตรขึ้นแต่ไม่สามารถทำอันตรายพระสุจินดาได้เพราะเป็นสายเลือดเดียวกัน เนตรอัคคีจึงหนีไปหาเทพเทวา เทพเทวาจึงอธิบายว่าเนตรอัคคีทำอะไรพระสุจินดาไม่ได้เพราะว่าเป็นสายเลือดเดียวกัน เนตรอัคคีเจ็บใจจึงคิดแผนการยั่วยุเทพเทวาว่า พระสุจินดาด่าเทพเทวาไม่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ลูกเทพเทวายังสู้มนุษย์ก็ไม่ได้ เทพเทวาหุบเบาจึงเอาหอกวิเศษที่พระอิศวรฝากไว้มาอวดเนตรอัคคี หอกวิเศษมีฤทธิ์พุ่งไปที่ใดที่นั้นจะลุกเป็นไฟ เนตรอัคคีจึงขโมยหอกวิเศษลงไปตีเมืองของพระสุจินดา เมื่อทหารนำความไปบอกพระสุจินดาจึงจะออกไปสู้รบกับเนตรอัคคี แต่นางขันทองขอร้องไว้ขอไปเจรจาเพื่อรับเนตรอัคคีมาเลี้ยงเป็นลูก เมื่อเนตรอัคคีพบพระสุจินดาและนางขันทอง ก็ไม่ฟังเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น ด่าทอนนางขันทองว่าเป็นสาเหตุให้มารดาของตนตายไป การสู้รบระหว่างพระสุจินดากับเนตรอัคคีจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง เนตรอัคคีพุ่งหอกวิเศษใส่ทำให้ไฟลุกไหม้ พระสุจินดาและนางขันทองสู้เนตรอัคคีไม่ได้จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากพระฤาษี แต่เนตรอัคคีก็ใช้หอกพุ่งใส่อาศรมพระฤาษี ทั้งสามคนสู้ไม่ได้จึงหนีไป แต่ฤาษีจำได้ว่าหอกนั้นเป็นหอกวิเศษจึงไปเข้าเฝ้าเทพเทวาเพื่อทูลเรื่องดังกล่าว และบอกให้เทพเทวานำตัวเนตรอัคคีไปให้พระสุจินดาลงโทษภายใน 7 วัน มิฉะนั้นตนจะนำเรื่องทั้งหมดไปทูลพระอิศวร เมื่อเนตรอัคคีกลับมาหาเทพเทวาจึงทราบเรื่องทั้งหมด เทพเทวานำตัวเนตรอัคคีไปส่งให้พระสุจินดา ๆ ให้โอกาสเนตรอัคคีกลับตัวกลับใจ แต่เนตรอัคคีกลับก้าวร้าวด่าทอบิดาและนางขันทองและไม่ยอมมาให้พระสุจินดาลงโทษ เนตรอัคคีเชือดเนื้อตัวเองตายไป วิญญาณของเนตรอัคคีมีแต่ความแค้นล่องลอยไปถึงเมืองยักษ์กระโจมทองกับมเหสีนางเงาะวาสุรี เข้าเฝ้านางวาสุรีว่าตนจะขอเกิดเป็นบุตรนางวาสุรีแพ่ทองอยากกินเลือดเจ็ดกษัตริย์วงศ์วานครีอนางขันทอง ยักษ์กระโจมทองจึงเขียนสาส์นไปขอเลือดให้นางวาสุรีซึ่งแพ่ทองกิน เมื่อพระสุจินดาอ่านสาส์นนั้นก็ถึงคำสาปแช่งของเนตรอัคคีได้ว่าจะจงล้างจงผลาญนางขันทองจึงส่งสาส์น กลับไปทำรบ พญายักษ์กระโจมทองยกกองทัพมารบตามคำทำทาย พระสุจินดาและขันทองสู้พญายักษ์ไม่ได้ สู้พาลงถอยพาลงในขณะนี้นางขันทองก็ครรภ์แก่ นางขันทองให้กำเนิดบุตรกลางสนามรบพระแม่ธรณีมาช่วยรับบุตรของขันทองไป พระสุจินดาและนางขันทองจึงช่วยกันออกตามหาบุตรของตน

บทละครเรื่อง พระอภัยมณี

ตอน หนีนางผีเสื้อ

แสดงโดย คณะรุ่มสุรียนาศิลป์ , คณะอนันต์รุ่งสว่างศิลป์

วันที่แสดง 5 มีนาคม 2547 , 24 มีนาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระอภัยมณีถูกนางผีเสื้อสมุทรจับไปไว้ในถ้ำ อยู่ด้วยกันเป็นสามีภรรยาจนมีโอรสคนหนึ่งนามว่า สินสมุทร วันหนึ่งนางผีเสื้อสมุทรออกจากถ้ำไปหาอาหารและได้ใช้หินก้อนใหญ่ปิดปากถ้ำเอาไว้ แต่ด้วยกำลังอันมหาศาลเหมือนมารดาทำให้สินสมุทรสามารถเปิดปากถ้ำได้ แล้วหนีไปเล่นน้ำในทะเลเผชิญได้พบกับตาเงือกและยายเงือก ด้วยความสงสัยจึงจับสองเงือกกลับมาให้พระอภัยมณีดู พระอภัยมณีคร่ำครวญเสียใจว่าหากนางผีเสื้อสมุทรทราบความจริงว่า สินสมุทรเปิดปากถ้ำได้เกรงจะฆ่าตนกับโอรสเสีย ตาเงือกยายเงือกได้ยื่นกึ่งสารบอกกับพระอภัยมณีว่า หากปล่อยตนไป ตนจะช่วยพาพระอภัยมณีกับสินสมุทรหนีไป วันหนึ่งนางผีเสื้อสมุทรฝันร้ายจึงให้พระอภัยมณีช่วยทำนายฝัน จึงเป็นโอกาสให้พระอภัยมณีวางแผนการในการหนี โดยทำนายว่า นางผีเสื้อสมุทรกำลังเคราะห์ร้ายให้ไปจำศีลเป็นเวลา 7 วัน จากนั้นตาเงือก ยายเงือก และนางเงือกสาวก็พาพระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อสมุทรมา เมื่อนางผีเสื้อสมุทรกลับมาจากจำศีลไม่พบพระอภัยมณีและสินสมุทรก็ออกมาตามหา เมื่อตามมาทันก็จับตาเงือกและยายเงือกกินเป็นอาหาร ส่วนนางเงือกพาพระอภัยมณีมาถึงเกาะแก้วพิศดาร นางผีเสื้อสมุทรตามมาทันและขอร้องให้พระอภัยมณีและสินสมุทรกลับไปอยู่กับตนดังเดิม

บทละครเรื่อง พระสุวรรณคันทรรส

แสดงโดย คณะ ส. พยงค์นำศิลป์

วันที่แสดง 9 มีนาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระสุวรรณคันทรรส พระราชาโอรสของท้าวอภัยนุราชและพระนางกสิปสมุทร แห่งเมืองบรรพต ได้มาร่ำเรียนวิชากับพระอาจารย์ในป่า เมื่อเรียนสำเร็จก็ลากลับบ้านเมือง พระอาจารย์ให้พระขรรค์มาเล่มหนึ่ง เมื่อเดินทางมาหลายวัน ก็เหนื่อยอ่อนจึงหาร่มไม้ใหญ่นอนหลับพักผ่อน มีนางฟ้าองค์หนึ่งชื่อว่า มณฑาทิพย์ ซึ่งหมดบุญวาสนาถูกส่งลงมาเกิดในวิมานไม้มณฑา ซึ่งถ้ามองภายนอกก็เป็นปล้องไม้ธรรมาดา ๆ แต่ภายในเป็นวิมานไม้สวยงาม วันหนึ่งนางมณฑาทิพย์ ถี้อลูกแก้วของวิเศษประจำกายเหาะเล่นในป่า จนกระทั่งรู้สึกเหนื่อยล้าจึงคิดจะหาร่มไม้พักให้หายเหนื่อย พอเหาะลงมาตรงร่มไม้ใหญ่กับพบพระสุวรรณคันทรรสกำลังนอนหลับอยู่ ยิ่งมองยิ่งหลงใหลนี้รักชอบแต่ก็เงินอายตามประสาหญิง ใจหนึ่งก็เป็นห่วงกลัวจะกลายเป็นอาหารของสิงสาราสัตว์ นางมณฑาทิพย์จึงแกว่งแก้วเรียกพวกเขี้ยวกาหรือวิทยากร ให้ออกมาช่วยกันปลุกให้พระสุวรรณคันทรรสตื่นขึ้นทำให้พระสุวรรณคันทรรสโกรธมากเกิดการสู้รบกับพวกวิทยากร แต่ถึงแม้จะสู้รบเท่าไรก็ไม่ชนะเพราะพวกวิทยากรฆ่าไม่ตาย นางมณฑาทิพย์จึงทำเป็นเข้าไปช่วยเหลือพระสุวรรณคันทรรส โดยการเรียกพวกวิทยากรเข้าไปในลูกแก้ววิเศษ เมื่อพระสุวรรณคันทรรสทราบ ว่านางมณฑาทิพย์เป็นนางฟ้าอยู่ในวิมานไม้มณฑาอันงดงาม จึงเดินทางไปกับนางมณฑาทิพย์เพื่อชมวิมานไม้มณฑา ในระหว่างการเดินทางมียักษ์พาวิกซึ่งกำลังออกจับสัตว์ป่าหากินอยู่เห็นพระสุวรรณคันทรรสและนางมณฑาทิพย์กำลังเดินทาง ก็นี้รักพระสุวรรณคันทรรส จึงกระโดดขวางหน้าใช้เล่ห์เหลี่ยมมารยาธองให้ร้องห่ม บอกนางมณฑาทิพย์ว่าตนเป็นเมียของพระสุวรรณคันทรรส และด่าทอว่านางมณฑาทิพย์มาแย่งผัวของตน ด้วยความอับอาย มณฑาทิพย์จึงแกว่งลูกแก้ว บันดาลให้ท้องฟ้ามืดมิดแล้วเหาะหนีไป ส่วนพระสุวรรณคันทรรสก็ใช้พระขรรค์กวัดแกว่งจนท้องฟ้าสว่างขึ้น พบแต่นางยักษ์พาวิกจึงด่าว่านางยักษ์พาวิกว่าเป็นสาเหตุให้นางมณฑาทิพย์หนีไป ส่วนนางยักษ์พาวิกก็จะนำตัวพระสุวรรณคันทรรสไปเป็นผัวให้ได้จึงเกิดการต่อสู้กัน พระสุวรรณคันทรรสฆ่านางยักษ์พาวิกตาย พระสุวรรณคันทรรสเดินทางตามหานางมณฑาทิพย์แต่ไม่พบ จึงเดินทางกลับบ้านเมืองของตนไป ท้าวอภัยนุราชและนางกสิปสมุทรสังเกตเห็นหน้าตาของราชาโอรสมีความเศร้าหมองเหมือนมีเรื่องทุกข์ใจจึงสอบถามจึงทราบเรื่องที่เกิดขึ้นในระหว่างกลางป่า กล่าวถึงเมืองยักษ์ชื่อเมืองจักรกมล มีกษัตริย์ปกครองเป็นสตรีมีนามว่า กายสิทธิ์ เธอกำลังโตเป็นสาว แต่ยังไม่ มีเนื้อคู่ จึงออกว่าราชการปรึกษาเสนาข้าราชการเรื่องการหาคู่ เสนาบดีชื่อเพชรกล้า ซึ่งเป็นที่ปรึกษาที่มีโอกาสเดินทางไปหัวเมืองต่าง ๆ จึงแนะนำว่า มีเมืองบรรพตมีโอรสหน้าตาต่างดงามนาม

ว่า พระสุวรรณคันธรส นางยักษ์กายสิทธิ์จึงเขียนสาส์นไปสู้ขอ โดยให้เพชรกล้าเป็นราชทูตนำสาส์นไป ทำวอภัยนุราชอ่านสาส์นจบก็ตกพระทัยให้ทหารไปตามพระสุวรรณคันธรสมาอ่านสาส์น พระสุวรรณคันธรสทรงโกรธแค้นดำ่ว่า นางกายสิทธิ์ที่ไม่มีคุณสมบัติของกุลสตรี ยักษ์เพชรกล้าโกรธและกล่าวตอบว่าหากพระสุวรรณคันธรสไม่ยินยอมจะยกทัพมาตีให้ตกเป็นเมืองขึ้น และเกณฑ์ประชาชนในเมืองบรรพตไปเป็นเชลย พระสุวรรณคันธรสโกรธแค้นจึงสู้รบกับเพชรกล้า ยักษ์เพชรกล้ามีกำลังแข็งแกร่งฆ่าทหารตายจำนวนมาก พระสุวรรณคันธรสจึงเสกพระขรรค์เป็นพญานาค รั้วร่างของเพชรกล้าเอาไว้ เพชรกล้าสู้ไม่ได้จึงดำดินหนีไปแล้วเหตุการณ์ให้นางยักษ์กายสิทธิ์ฟัง นางยักษ์โมโหโกรธาจึงยกกองทัพมาโจมตีเมืองบรรพต เมื่อทหารมารายงานว่ากองทัพยักษ์ยกมาประชิดเมือง พระสุวรรณคันธรสจึงยกกองทัพออกไปต่อสู้กับกองทัพของกายสิทธิ์ตั้งแต่เข้าจนเวลาพลบค่ำแต่ไม่มีใครแพ้ใครชนะ พระสุวรรณคันธรสจึงขอพักทัพตามโบราณราชประเพณี และขอ ผัดทัพเจ็ดวัน หากพ้นกำหนดพระสุวรรณคันธรสไม่ยกกองทัพออกมารบแสดงว่าพระสุวรรณคันธรสยอมอภิเษกกับนางยักษ์กายสิทธิ์

บทละครเรื่อง พิกุลทอง ตอน ทายไฟ

แสดงโดย คณะวิชาญสำรวยศิลป์

วันที่แสดง 10 มีนาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระยมนาเป็นโอรสของพระพิชัยมงกุฎและนางพิกุลทอง พระยมนาออกเดินทางติดตามหาพระมารดา พร้อมด้วยพระบิดาและพระเชษฐานามว่าพระลักษณา ระหว่างพักนอนอยู่กลางป่า เมื่อตื่นขึ้นมาพระยมนาก็พบว่า ถูกนางยักษ์มาลัยกาฬลักพาตัวมาไว้ในถ้ำได้เสียเป็นัวเมียกัน ต่อมาารู้ความจริงว่ามาลัยกาฬเป็นยักษ์ จึงหนีมาพร้อมนำดวงแก้ววิเศษมาด้วย และได้มเหสีชื่อนางสุวรรณจินดาราชธิดาของท้าวอาทิตย์และพระนางแจ่มจรัส นางยักษ์มาลัยกาฬตามหาพระยมนาจนพบเห็นนางสุวรรณจินดาอนเคียงคู่อยู่กับสามีของตน จึงอุ้มนางสุวรรณจินดาออกไปกลางป่า นางสุวรรณจินดาตกใจและไม่เชื่อว่านางยักษ์เป็นเมียของพระยมนา จึงไม่ยอมยกพระยมนาคืนให้นางยักษ์ นางสุวรรณจินดาจึงถูกนางยักษ์เขี่ยนตีแล้วขว้างนางทิ้งน้ำไป แต่โชคดีที่มีพระฤาษีช่วยชีวิตนางสุวรรณจินดาไว้ ส่วนนางยักษ์มาลัยกาฬก็แปลงตัวเป็นนางสุวรรณจินดาไปอยู่กับพระยมนา กล่าวฝ่ายพระลักษณาเมื่อพลัดพรากจากกันกับพระบิดาและน้องชาย ก็ออกเดินทางตามหาจนได้มเหสีนามว่านางพิศวง แต่ด้วยความเป็นห่วงมารดาและน้องชายจึงได้ลอมเหสีออกเดินทางตามหา ระหว่างกลางป่าได้พบกับนางสุวรรณจินดาก็หลงรักไล่ปลุกปล้ำนางสุวรรณจินดา กระทั่งพระฤาษีได้ช่วยเหลือไว้ ได้ถามความจริงทราบความจริงว่าพระลักษณาเป็นพี่ชายของพระยมนา สามีของนางสุวรรณจินดา พระลักษณาจึงชักชวนน้องสะใภ้เข้าเมืองท้าวอาทิตย์เพื่อบอกความจริงกับพระยมนา พระลักษณาวางแผนการให้นางสุวรรณจินดาแอบเข้าเมือง ไปบอกความจริงกับท้าวอาทิตย์และนางแจ่มจรัส ท้าวอาทิตย์ต้องการพิสูจน์ความจริง จึงให้ทหารไปตามพระยมนาและมเหสีมาเข้าเฝ้า ก็ปรากฏว่า มีนางสุวรรณจินดาสองคน นางยักษ์มาลัยกาฬเห็นท่าไม่ดีจึงเป่ามนต์เสน่ห์ทำให้พระยมนาจำนางสุวรรณจินดาตัวจริงไม่ได้ ฝ่ายนางแจ่มจรัสก็ไม่แน่ใจว่าคนไหนคือลูกของตนจึงคิดแผนการด้วยการให้ทายไฟที่นมของนาง เพราะนางเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง ฉะนั้น นางสุวรรณจินดาตัวจริงจะต้องทายถูก นางยักษ์มาลัยกาฬบ้ายเบี่ยงว่ากินนมมาแต่เด็ก ๆ ตนจำไม่ได้ ส่วนนางสุวรรณจินดาทายว่าไฟอยู่ใต้นมข้างขวา เมื่อมาลัยกาฬถูกจับได้ว่าเป็นนางยักษ์ก็ถูกขับไล่ออกจากเมือง แต่นางยักษ์ยืนยั้นจะนำตัวพระยนา กลับไปด้วย นางสุวรรณจินดาจึงไปเล่าความจริงให้พระลักษณาที่รออยู่นอกเมืองฟัง พระลักษณาเข้าเมืองไปอธิบายความจริงให้พระยมนาฟังแต่น้องชายกลับไม่เชื่อ พระลักษณาไล่ฆ่ามาลัยกาฬนางจึงแปลงร่างเป็นยักษ์ต่อสู้กับพระลักษณา

บทละครเรื่อง รามวงศ์

แสดงโดย คณะนันทวิทยาวิยรุ่น

วันที่แสดง 21 พฤษภาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระรามวงศ์ มาศึกษาวิชาความรู้กับพระสิทธิธาในป่า ในขณะที่พระอาจารย์ก็ได้นำเด็กหญิงคนหนึ่งชื่อ เกสรอุบล มาเลี้ยงไว้คู่กับพระรามวงศ์ เมื่อเติบโตขึ้นทั้งสองคนก็รักกันจนนางเกสรอุบลตั้งครรภ์ได้ 8 เดือน พระรามวงศ์เกรงว่าพระอาจารย์จะถูกติฉินนินทาจึงได้กราบลาพระอาจารย์ เพื่อพานางเกสรอุบลไปคลอดบุตรที่บ้านเมืองของตน ในระหว่างเดินทางกลางป่าพระรามวงศ์และนางเกสรอุบลได้พบกับพญายักษ์สุวรรณนาคินทร์ ซึ่งกำลังจะเดินทางไปหาเพื่อนคือนางมารัน พญายักษ์สุวรรณนาคินทร์พึงพอใจและมีใจรักนางเกสรอุบล จึงเข้าขบวนการเดินทางของพระรามวงศ์ และหาเรื่องกล่าวอ้างว่า พระรามวงศ์และนางเกสรอุบลเดินทางล่องผ่านเข้าไปในดินแดนอันเป็นถิ่นฐานของตน และใครที่เดินทางผ่านเข้าไปจะต้องให้สิ่งของเงินทองของมีค่าเป็นค่าผ่านทาง เมื่อพระรามวงศ์ไม่มีเงินทองให้พญายักษ์ ๆ จึงขอนางเกสรอุบลไปเป็นเมีย จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น พญายักษ์สุวรรณนาคินทร์สู้พระรามวงศ์ไม่ได้จึงหนีไปหานางมารัน ยักษ์ทั้งสองช่วยกันวางแผนช่วงชิงนางเกสรอุบลให้พญายักษ์และยกพระรามวงศ์ให้นางมารัน วางแผนเสร็จก็เร่งออกตามหาสองกษัตริย์ ฝ่ายพระรามวงศ์พานางเกสรอุบลเดินทางต่อมาจนรู้สึกเหนื่อยอ่อนจึงนอนหลับพักผ่อนได้ร่มไม้ใหญ่ พญายักษ์สุวรรณนาคินทร์และนางมารินตามมาทัน จึงวางแผนการร้ายเวทมนต์สะกดให้สองกษัตริย์หลับไหล ฝ่ายพญายักษ์สุวรรณนาคินทร์อุ้มนางเกสรอุบลไป ฝ่ายนางมารันแปลงร่างเป็นนางเกสรอุบลนอนเคียงคู่พระรามวงศ์ นางมารันถอนมนต์สะกดให้พระรามวงศ์ตื่นขึ้นมา พระรามวงศ์เห็นท่าทางของนางเกสรอุบลแปลกไปจากเดิมและครรภ์แปดเดือนของนางก็หายไปจึงเกิดความสงสัย นางมารันจึงใช้เล่ห์เพทุบายหลอกพระรามวงศ์ว่าขณะนอนหลับพักผ่อน มีพายุใหญ่เกิดขึ้น แล้วพายุใหญ่ก็หอบเอาครรภ์แปดเดือนของนางไป พระรามวงศ์พามเหสีเดินทางตามหาบุตรแต่ไม่พบจึงพากันเดินทางเข้าเมือง ส่วนฝ่ายพญายักษ์สุวรรณนาคินทร์ก็พานางเกสรอุบลกลับไปที่บ้านเมืองของตน และขอให้นางเกสรอุบลยอมเป็นเมียของตน แต่นางเกสรอุบลก็ขอพักผ่อนจนกว่านางจะคลอดบุตรเสียก่อน

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์

ตอน ตามกวาง

แสดงโดย คณะนันทวิทยาวิรุ่น

วันที่แสดง 23 พฤษภาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

ท้าวพรหมทัตมีเมียชื่อนามว่า สุวรรณอำพา มีโอรสนามว่า พระลักษณะวงศ์ ซึ่งอายุได้ 8 ขวบ วันหนึ่งพระลักษณะวงศ์อยากไปเที่ยวป่า พระบิดามารดาเกรงว่าจะมีอันตราย แต่ก็คัดค้านไม่ได้ ท้าวพรหมทัตและนางสุวรรณอำพาจึงพาพระลักษณะวงศ์ออกป่า และสร้างพลับพลาอาศัยอยู่กลางป่า ในขณะที่กำลังพักผ่อนอยู่ มีนางยักษ์ตนหนึ่งนามว่า สร้อยเสงี่ยม ออกป่าหาอาหารเดินทางผ่านมาเห็นท้าวพรหมทัตก็รู้สึกรักใคร่ จึงวางแผนการแย่งชิงท้าวพรหมทัตมาเป็นสามีของตน โดยการแปลงร่างเป็นกวางทอง ทำให้พระลักษณะวงศ์อยากได้กวางทอง ท้าวพรหมทัตและทหารจึงช่วยกันล้อมจับกวางทอง แต่กวางทองก็หลุดรอดหนีไปได้ ท้าวพรหมทัตติดตามไป โดยให้เมียและโอรสกลับเข้าเมืองไปก่อน นางยักษ์สร้อยเสงี่ยมแปลงร่างเป็นนางยักษ์ดั้งเดิม แล้วบอกกับท้าวพรหมทัตว่า สุวรรณอำพา คิดจะมีลูกมีผัวใหม่จึงวางแผนให้ตนเอง ซึ่งเป็นพี่สาวแปลงร่างเป็นกวางทองไปล่อลวงมาแล้วจับกินเป็นอาหาร ท้าวพรหมทัตเสียใจมากจนสลบไป นางยักษ์สร้อยเสงี่ยมจึงแปลงร่างเป็นมนุษย์ เมื่อท้าวพรหมทัตฟื้นขึ้นมา สร้อยเสงี่ยมบอกว่าตนเป็นนางฟ้านามว่า เทพกินรี อยู่บนสวรรค์เห็นท้าวพรหมทัตกำลังจะถูกนางยักษ์กินเป็นอาหารจึงได้ลงมาช่วยชีวิตไว้ ท้าวพรหมทัตมีจิตใจรักใคร่เทพกินรี จึงเชิญชวนให้เข้าเมืองไปกับตน เพื่อไปดำรงตำแหน่งเมียแทนนางสุวรรณอำพา ฝ่ายพระลักษณะวงศ์และสุวรรณอำพาเฝ้ารอท้าวพรหมทัตอยู่ในเมือง เมื่อทราบข่าว ท้าวพรหมทัตเสด็จกลับเมืองแล้วจึงพากันไปเข้าเฝ้า ท้าวพรหมทัตตัดพ้อต่อว่าและตำหนิสุวรรณอำพาว่า คิดมีสามีใหม่คิดนอกใจตน จึงให้นางยักษ์สร้อยเสงี่ยมไปฆ่าตน นางสุวรรณอำพาพยายามอธิบายความจริงแต่ก็ไม่เป็นผล ในที่สุดท้าวพรหมทัตก็สั่งให้ทหารนำนางสุวรรณอำพาไปประหารชีวิตตามคำขอร้องของเทพกินรี พระลักษณะวงศ์ตามนางสุวรรณอำพา มาและขอให้ทหารประหารชีวิตตนเองไปพร้อมกับมารดาของตน ทหารจึงนำความไปกราบทูลท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตจึงสั่งให้ประหารชีวิตทั้งสองคน ด้วยความสงสารทหารจึงปล่อยนางสุวรรณอำพาและพระลักษณะวงศ์ไป ทั้งสองแม่ลูกเดินทางรอนแรมไปกลางป่าจนรู้สึกเหน็ดเหนื่อย จึงชวนกันนอนพักผ่อน ระหว่างนั้นมียักษ์ชื่อวิรุฬษามาศกำลังหาอาหารอยู่กลางป่าเห็นนางสุวรรณอำพานอนหลับอยู่ นึกหลงรักและอยากได้นางไปเป็นเมีย จึงใช้เวทมนตร์ปลุกให้นางตื่นขึ้นและขอความรักจากนาง แต่สุวรรณอำพาพยายามบ่ายเบี่ยงบอกยักษ์วิรุฬษามาศว่า ตนมีสามีและบุตร

แล้ว แต่ยักษ์วิรุฬหามาชุมนุมนางสุวรรณอำพาว่า หากไม่ไปกับตนจะฆ่าพระลักษณวงศ์เสีย นาง
สุวรรณอำพาจึงจำใจทิ้งโอรสไว้กลางป่าแล้วเดินทางไปกับยักษ์วิรุฬหามา เมื่อกลับไปถึงเมืองยักษ์
วิรุฬหาก็สั่งให้ทหารจัดเตรียมพิธีอภิเษก ส่วนพระลักษณวงศ์เมื่อตื่นมาไม่พบมารดาของตน ก็
ตกใจแต่ก็หักห้ามความเสียใจออกเดินทางติดตามมารดาของตนต่อไป

บทละครเรื่อง ลักษณะวงศ์

ตอน ฆ่าพราหมณ์

แสดงโดย คณะศรีนวลยออดรัก

วันที่แสดง 23 มีนาคม 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระลักษณะวงศ์ โอรสของท้าวพรหมทัตและนางสุวรรณอำพา มีมเหสีนามว่า ทิพเกสร พระลักษณะวงศ์พานางทิพเกสรซึ่งตั้งครรภ์ 5 เดือน เดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างกลางพานางทิพเกสรได้หายไป พระลักษณะวงศ์ออกติดตามหาจนหลงเข้าไปในเมืองของท้าวกลดทวิกาฬ และได้นางยี่สุ่นเป็นมเหสีอีกคนหนึ่ง ฝ่ายนางทิพเกสรก็ออกติดตามหาพระลักษณะวงศ์ เดินทางกลางป่าด้วยความยากลำบากจนเป็นลมสลบไป เทวาเห็นเหตุการณ์นี้สงสารเกรงว่านางจะตาย อยู่กลางป่าจึงช่วยให้นางฟื้นขึ้น และให้นางทิพเกสรแปลงร่างเป็นพราหมณ์ เดินทางตามหาพระลักษณะวงศ์ต่อไปจนกระทั่งมาพบกับพราหมณ์ ซึ่งชาวบ้านป่าที่จะต้องส่งส่วยซึ่งเป็นของป่าชนิดต่าง ๆ ให้กับพระลักษณะวงศ์ พราหมณ์นั้นออกหาของป่า เมื่อพบกับพราหมณ์ทิพเกสรก็ได้สนทนากัน พราหมณ์ทิพเกสรบอกกับพราหมณ์ว่าตนเป็นน้องชายของพระลักษณะวงศ์ พราหมณ์จึงพาพราหมณ์ไปถวายพระลักษณะวงศ์แทนการส่งส่วย พระลักษณะวงศ์ได้พบพราหมณ์ทิพเกสรก็รู้สึกคล้ายคล้ายคลึงคลาว่าเป็นมเหสีของตน แต่ทิพเกสรต้องการดูใจพระลักษณะวงศ์จึงยืนยันว่าตนเองเป็นพราหมณ์ พระลักษณะวงศ์รู้สึกรักใคร่พราหมณ์ทิพเกสร จึงขอให้อยู่ในเมืองในฐานะน้องชายของตน พระลักษณะวงศ์ดูแลเอาใจใส่เจ้าพราหมณ์จนนางยี่สุ่นเกิดความหึงหวงเพราะคิดว่าพระลักษณะวงศ์ไม่รักใคร่ตนเองเหมือนเดิม แต่กลับไปให้ความสำคัญกับเจ้าพราหมณ์มากกว่า นางยี่สุ่นจึงวางแผนกำจัดเจ้าพราหมณ์ โดยให้นางข้าหลวงมาตามเจ้าพราหมณ์ไปที่ห้องและบอกกับเจ้าพราหมณ์ว่า นางยี่สุ่นไม่สบายป่วยหนัก เมื่อเจ้าพราหมณ์ไปถึงห้องนางยี่สุ่นสร้างสถานการณ์ว่าเจ้าพราหมณ์ลวนลามตน พระลักษณะวงศ์ได้สวนความ แต่พราหมณ์ทิพเกสรไม่ยอมรับว่าตนลวนลามนางยี่สุ่น พระลักษณะวงศ์จึงสั่งให้นำพราหมณ์ทิพเกสรไปประหารชีวิต เมื่อทหารลงมือประหารพราหมณ์ทิพเกสร เจ้าพราหมณ์ก็คลอดบุตรออกมาเป็นบุตรชาย ทหารนำความไปทูลพระลักษณะวงศ์ พระลักษณะวงศ์จึงทราบความจริงว่า เจ้าพราหมณ์คือนางทิพเกสร มเหสีของตน จึงสั่งทหารให้นำศพของนางทิพเกสรมาไว้ในเมือง พระพรหมมานำศพทิพเกสรไปชุบชีวิต พระลักษณะวงศ์ทราบว่า ศพของนางทิพเกสรหายไปจึงออกติดตามหา

บทละครเรื่อง วงษ์สวรรค์ จันทวาท

ตอน ตริสุริยาพบจินดาสมุทร

แสดงโดย คณะศรีนวลยอดรัก

วันที่แสดง 15 กุมภาพันธ์ 2547

เนื้อเรื่องย่อ

พระจินดาสมุทรเป็นโอรสของพระจันทวาทและนางผีเสื้อสมุทร เมื่อบิดาของพระจินดาสมุทรทราบข่าว เมียของตนเป็นยักษ์จึงหนีไป ทิ้งให้พระจินดาสมุทรอยู่กับมารดาในถ้ำ วันหนึ่งนางผีเสื้อสมุทรออกไปหาอาหารกลางป่า นางได้สั่งกำชับบุตรชายว่าห้ามไปเล่นชนที่ด้านหลังถ้ำ เพราะว่ามีแมงหวำตัวใหญ่ ด้วยความอยากรู้อยากเห็น พระจินดาสมุทรจึงขัดคำสั่งของมารดาเข้าไปหลังถ้ำพบหน้ายักษ์และน้ำเต้า จึงสวมหน้ายักษ์และนำน้ำเต้าศักดิ์สิทธิ์หนีมารดาไปตามหาบิดาของตน พระจินดาสมุทรหะมาได้หลายวันรู้สึกเหนื่อย จึงเหาะลงพักผ่อนใต้ร่มเงาไม้ใหญ่ กล่าวฝ่ายพระตรีสุริยา อายุ 6 ขวบ มีพระมารดาชื่ออรสสุนทร มียายชื่อ ยายพระยา แต่กำพร้าพ่อ พระตรีสุริยาอยากมีพระบิดาเหมือนเด็กอื่น จึงคาดคั้นถามความจริงจากมารดาและยายได้ความว่า ตนมีพระบิดานามว่า วงษ์สวรรค์ ซึ่งพระบิดาได้ออกเดินทางไปตามหาน้องชายนามว่า พระจันทวาท พระตรีสุริยาทราบความจริงจึงใช้ธงวิเศษซึ่งเป็นอาวุธประจำกายทำให้เหาะได้ เหาะขึ้นฟ้าไปเพื่อจะไปตามหาพระบิดา เดินทางรอนแรมมาหลายวันจึงเหาะลงไปพักผ่อนใต้ร่มไม้ใหญ่บริเวณเดียวกับที่พระจินดาสมุทรกำลังพักผ่อนอยู่ ฝ่ายนางยักษ์พาวิกออกเดินป่าหาอาหารกิน บังเอิญเดินทางมาพบพระตรีสุริยากำลังนอนหลับอยู่ในเมืองถ้ำทอง นางยักษ์พาวิกนึกสนุกขโมยธงวิเศษมากัดแวงเล่น เมื่อแวงธงพวกเขี้ยวปลาซึ่งอยู่ในธงก็ออกมาเป็นจำนวนมากและเกิดปากเสียงกับนางยักษ์พาวิกจึงเข้าต่อสู้กันเสียงดังสนั่นทำให้ตรีสุริยาตื่นขึ้นมา นางยักษ์คืนธงวิเศษให้พระตรีสุริยา แต่พระตรีสุริยาไม่พอใจ ต้องการให้นางยักษ์กราบขอโทษ นางยักษ์โกรธมากต่อสู้กับพระตรีสุริยาแต่สู้ไม่ได้ถูกพระตรีสุริยาฆ่าตาย ฝ่ายพระจินดาสมุทรกำลังนอนหลับพักผ่อน อยู่บริเวณใกล้ ๆ ได้ยินเสียงจึงรู้สึกโกรธจึงเดินทางไปตามเสียงนั้นพบกับพระตรีสุริยา พระตรีสุริยาเห็นหน้าตาของพระจินดาสมุทรเหมือนกับนางยักษ์ที่ตนเองเพิ่งฆ่าตายไป จึงคิดว่าพระจินดาสมุทรเป็นบุตรของนางยักษ์จึงกล่าวเยาะเย้ย พระจินดาสมุทรวางตนเองเพิ่งฆ่านางยักษ์ซึ่งเป็นมารดาของพระจินดาสมุทรตาย พระจินดาสมุทรก็เถียงว่าไม่เป็นความจริง ทั้งคู่จึงต่อสู้กันทั้งสองรบกันคล่องแคล่วแต่ก็ไม่มีใครแพ้ใครชนะ เตือดร้อนถึงเทวดาที่รักษาป่าเห็นพระตรีสุริยากับพระจินดาสมุทรสู้รบกันโดยไม่ทราบว่าเป็นพี่น้องกัน จึงเหาะลงมาเล่าความจริงให้สองโอรสฟังและบอกให้ทั้งสองโอรสเดินทางไปที่ศุภรพา ซึ่งเป็นเมืองของพระจันทวาทพระบิดาของจินดาสมุทร ซึ่งขณะนี้กำลังได้รับความเดือดร้อนเพราะมีข้าศึกมาประชิดเมือง กองทัพที่ยกเข้าตีเมืองเป็นกองทัพของ

บัลโลยกาลแขกชวา ซึ่งมาแก้แค้นให้กะแวนเพื่อนรักที่ถูกพระจันทวาทฆ่าตาย พระจันทวาท
เมื่อหนีนางผีเสื้อสมุทรมาก็ได้มเหสีนามว่า ทศมาลี เมื่อทราบว่ากองทัพบัลโลยกาลมาตีเมืองก็
ยกกองทัพออกไปต่อสู้ บัลโลยกาลถูกพระจันทวาทฆ่าหลายครั้ง แต่ก็ฟื้นคืนชีพได้ บัลโลยกาล
ใช้เวทมนตร์เสกขนนกวิเศษติดปีกหางบินขึ้นไปบนอากาศ พระจันทวาทหลงกลเหาะตามขึ้นไปถูก
บัลโลยกาลฟันไฟใส่ได้รับบาดเจ็บหนีเข้าเมืองไป บิดามารดาของทศมาลีช่วยกันปรุงยาสมุนไพรร
ชโลมกายจนพระจันทวาทฟื้นขึ้น ระหว่างที่พระจันทวาทรักษากายพระบิดาของทศมาลีจึงต้องไป
ช่วยต้านข้าศึกไว้ชั่วคราว ขณะเดียวกันตรีสุริยากับจินดาสมุทรก็เดินทางมาถึงหน้าเมืองขอเข้าเฝ้า
พระจันทวาทจึงทราบว่าพระจันทวาทได้รับบาดเจ็บ พระจันทวาทยินดีที่ได้พบกับหลานชาย แต่
เมื่อเห็นหน้าพระจินดาสมุทรโอรสของตนเอง หน้าเหมือนยักษ์ก็รังเกียจและดูดำเสียใจด้วยความ
โกรธแค้นและอับอายที่มีลูกหน้าตาอัปลักษณ์ และไม่ยอมรับว่าพระจินดาสมุทรเป็นโอรสของตน
แต่นางทศมาลิกลับเมตตา และสงสารรับเลี้ยงพระจินดาสมุทรเหมือนโอรสแท้ๆ ของตนเอง ใน
ขณะเดียวกันกองทัพของบัลโลยกาลก็ตีเมืองหน้าด่านแตก พระจันทวาทจึงกลับแก้แค้นให้พระจินดา
สมุทรออกไปรบกับบัลโลยกาล เพื่อเป็นการกำจัดพระจินดาสมุทรให้ตายไป แต่พระจินดาสมุทร
กลับรู้สึกยินดียิ่งนักที่ได้ออกไปรบกับบัลโลยกาล พระจินดาสมุทรชนะศึกและใช้น้ำเต้าวิเศษดูด
บัลโลยกาลแล้วนำเข้าเมืองไป พระจันทวาทรู้สึกผิดหวังที่พระจันทวาทไม่ตายในสนามรบ ฝ่าย
นางทศมาลียังเห็นดีเห็นงามรักใคร่พระจินดาสมุทร พระจันทวาทเขียนตีสนางทศมาลีต่อหน้าพระ
จินดาสมุทร ทำให้พระจินดาสมุทรสงสารนางทศมาลี พระจินดาสมุทรถอดหน้ายักษ์แล้วเล่า
ความจริงให้นางทศมาลีฟัง นางทศมาลีพาพระจินดาสมุทรเข้าเฝ้าพระจันทวาท พระจันทวาท
โกรธนางทศมาลีและจะฆ่าพระจินดาสมุทรให้ตาย แต่เมื่อเห็นพระจินดาสมุทรมองหน้าต่างดงาม
เหมือนตนก็หายโกรธและยินดีรับพระจินดาสมุทรเป็นโอรส

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางเบ็ญจมาศ คำอู่
วัน เดือน ปีเกิด	3 มิถุนายน 2512
สถานที่เกิด	เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1/1 หมู่ 1 ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร วิทยาเขตพณิชยการพระนคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2530	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนอัญรัตน์
พ.ศ. 2534	ครุศาสตร์บัณฑิต (ภาษาไทย) วิทยาลัยครูสวนดุสิต
พ.ศ. 2549	การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ